

Bilge ^{Dergisi}

YAYIN TANITIM TAHLİL ELEŞTİRİ

Üç Ayda Bir Çıkar

1997/GÜZ 14

GÜLHANE ASKERİ TIP AKADEMİSİ'NİN KURULUŞU

Adnan ATAÇ
Yrd. Doç. Dr. Farm. Ecz. Alb.

GÜLHANE ASKERİ TIP AKADEMİSİ

ATATÜRK KÜLTÜR MERKEZİ BAŞKANLIĞI

ANADOLU SELÇUKLU TÜRBELERİ

HAKKI ÖNKAL

Kongre ve Sempozyum Bildirileri Dizisi: 9

MANAS 1000 BİŞKEK BİLDİRİLERİ

26-31 Ağustos 1995

Yayına Hazırlayan:
Oğün Atilla BUDAK

TYATRO ESERLERİ DİZİSİ-4

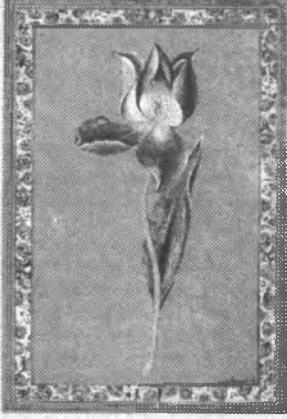
RECEP BİLGİNER

SAVAŞTAN BARIŞA, AŞKTAN KAVGAYA

Bilge

YAYIN TANITIM TAHLİL ELEŞTİRİ

Üç Ayda Bir Çıkar

1997/GÜZ'14

Kapak Resmi: Prof. Dr. İlder UZEL tarafından hazırlanmıştır.

Yönetim Yeri

Gazi Mustafa Kemal Bulvarı, 133
065570 Maltepe/ANKARA

Telefonlar

Santral: 231 23 48
Yazı İşleri: 231 44 26
Abone İşleri: 231 23 47-232 22 57
Belge Geçer (Faks): (0.312) 232 43 21

Abone Şartları

Yıllığı: 900.000 TL

Öğretmen ve Öğrencilere Yıllığı

750.000 TL

Dış Ülkeler İçin Yıllığı: 50\$

Posta Çek Numarası: 212938

ISSN 1300 - 283X

Bilge

Yayın Tanıtım Tahliil Eleştiri

Üç Ayda Bir Çıkar

1997 / GÜZ 14

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH
YÜKSEK KURUMU

ATATÜRK KÜLTÜR MERKEZİ

Başkanlığı Adına

Sahibi

Prof. Dr. SADIK TURAL

Yazı İşleri Müdürleri

İmran BABA

Dr. İdris KARAKUŞ

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Cihat ÖZÖNDER

Dr. Müjgân CUNBUR

Dr. İdris KARAKUŞ

Dr. Hidayet ÖZCAN

Elmas KILIÇ

Yurt Dışı Temsilcilği

Azerbaycan: Prof. Dr. Kâmil VELİYEV

Türkmenistan: Prof. Dr. Cebbarmehmet

GÖKLENOV

Kazan: Renad MUHAMMEDİ

Kırım: Şakir SELİM

Romanya: Cenan BOLAT

Nahçıvan: Doç. Dr. Ebülfez Kulu

AMANOGLU

ABD: Doç. Dr. Mustafa ÖZCAN

Tasarım-Baskı: Çetin Ofset

Tel: (0.312) 384 28 60

SÖYLEŞİ

Elmas KILIÇ

Atatürk Kültür Merkezi Başkanı Prof. Dr. Sadık TURAL ile
"IV. Uluslararası Türk Kültürü Kongresi" Üzerine Bir Söyleşi 3

MAKALELER

Müjgân CUNBUR

Kitaba ve Okumaya Dâir 6

Sadık TURAL

En Eski Türk Şehri Oş mudur? 8

Dursun DAĞAŞAN

Türk Dünyası Edebiyatı Projesi ve 1997 Taşkent Toplantısı 10

Nihat BOYDAŞ

Arizona'da Bir Yozgatlı 13

BASINDAN

Soyalp TAMÇELİK

AB Üyesi Yunanistan'ın Bölgesel Politikalarını Ortaya Koyan
Çarpıcı Bir Yazının Tercümesi ve Değerlendirilmesi 20

Savcı GÜNDÜZALP

"Atatürk Has Türkmen" 25

KİTAPLAR

O. Üçler BULDUK

Prof. Dr. Faruk Sümer'in Son Eseri 26

Mustafa ÜNAL

"Ermeni Kilisesi ve Türkler" 28

A. Yaşar ZENGİN

Türk Destanları Üzerine Bir Kitap 30

F. Ahsen TURAN

"Edeph Yâ Hû"nun Düşündürdükleri 34

Hidayet ÖZCAN

"Orhan Okay'a Armağan" 36

Reşide GÜRSES

"Manas 1000-Bişkek Bildirileri" 38

Erol KALENDER

Türk Sanatı İçin Önemli Bir Yayın "Anadolu Selçuklu Türbeleri" ... 41

Ömür CEYLAN

"Kanunî Sultan Süleyman'a Yazılan Kasideler" 43

Şebnem ERCEBECİ

"Kastamonu Geçmiş Günler ve Küçük Sanat Hayatı" 46

Güçmurat SULTANMURAT

"İslâm Öncesi Devirlerde Orta Asya'da Kitap İşleri" 49

Ali Rıza GÖNÜLLÜ

"Kerkük Türküleri" 51

M. Ziya BAĞRIAÇIK

Neşati Divanı'nın Tenkitli Metninin Yayınlanması Üzerine 53

Nesrin SARIAHMETOĞLU

"Avrupa'da Türkçe Yayınlar Sempozyumu" 54

Selahattin ERGİL

Lâmî'nin "İbret-Nümâ"sı Üzerine 57

Prof. Dr. Emine GÜRSOY-NASKALI

"Türk Kökenli Rus Soyadları" 62

DERGİLER

Mübahat TÜRKER-KÜYEL

"Erdem'in "Aydın Sayılı Özel Sayısı-I" 64

Şebnem ERCEBECİ

"Arış" Dergimizin II. Sayısı Üzerine Bir Değerlendirme 67

Nazlı Rânâ GÜREL

G.Ü. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Merkezi
ve "Hacı Bektaş Velî Dergisi" 70

Nesrin ZENGİN

"Kardeş Ağızlar Türk Lehçeleri ve Şiveleri Dergisi" 73

Sebahattin ŞİMŞEK

"Tarih İncelemeleri Dergisi" 74

Bülent ARI

"Güneyde Kültür" Dergisi 100. Sayıda 76

DERS KİTAPLARI

İdris KARAKUŞ

Sekiz Yıllık Eğitime Evet! Ama Hazırlıklı mıyız? 77

Songül BOYBEYİ

"Sosyoloji Ders Kitabı" 87

ÇOCUK KİTAPLARI

Zeki GÜREL

"Azerbaycan Uşak Edebiyatı" 89

YAYINLANMAMIŞ TEZLER

Kenan GÜRSOY

"Boethius'un "De Consolatione Philosophiae" (Felsefenin Tesellisi)
Adlı Eseri Açısından Felsefenin İşlevi" (E. KILIÇ) 92

HABERLER

Feyyaz SAĞLAM

II. Uluslararası Balkanlar Türk Kültürü Sanat Şöleni 95

yım: Sizlerle kim ilgilenir? Sizleri kim izler? Ya da sorumu, hedeflerini çok sık dokuyarak belirleyenler, stratejistler gibi de sorabilirim: Hedef kitleniz kimlerdir? Bu türden sorulara cevap verir miydiniz acaba?

■ **TURAL:** Cumhuriyet'in 75. yılının, Ata'nın ölümünün 60. yılının önündeyiz. MİLLÎ MÜCADELE KAHRAMANLARININ VE ONUN BAŞ KOMUTANI GAZİ MUSTAFA KEMAL ATATÜRK'ÜN RUHLARINI ŞÂDETMEK ÜZERE, TÜRKİYE CUMHURİYETİ'Nİ VE ONUN TEMELİ OLAN TÜRK KÜLTÜRÜNÜ ARAMAK, BULMAK, DEĞERLENDİRMEK bizim işimiz. Bu tutumumuz ve işlerimizden dolayı uluslararası bu büyük kongreyi Cumhurbaşkanımız Sayın Süleyman DEMİREL himâyelerine aldı; bir açış konuşması yapacaklar... Giderlerimizi ise TANITMA FONU'muz karşılıyor. Demek ki, etkili şahiyetler ilgilerini esirgemiyor, ortak bilinç konusunda bir eksiklikten söz edemeyiz...

Hedef kitlemize gelince... Komşu ülkelerden Arap soylu veya Araplaşmış olanlar; İranlılar... Aynı dinden ve benzeşen değerleri olan bir kültür sahibi olduğumuz halde politik açıdan dostluk görmediklerimiz... Rusya, hem Çarlık hem de Sovyetler Birliği döneminde düşmanlığını millî bir politika halinde sürdürdü. Yunan ve Bulgar'ın ise, şuur altında, yöneticilik yapmış olmamızın ağır rahatsızlıkları var... Biz yöneticilik değil, efendilikle efendilik yaptık; ama onlar, zaman zaman sahibini ısırma veya tırmalayamaya kalktılar.

Caydırıcı olacak kadar güçlü değilseniz, taraflardan biri veya diğerini daima koruyup, kollayıp, besleyip, devamlılığını sağlayacak kadar güçlü, zengin ve hoşgörülü değilseniz, dostluk olmaz, ittifak olmaz... Altın alta düşmanlık tohumları filizlenir. Lütfen sorma, hem caydırıcı olsak, hem de güçlü, zengin ve hoşgörülü... düşmanlık doğmaz mı? Doğar... Nankörlerin düşmanlık için daima bir gerekçeleri vardır. Bizimle tarihî bağ, ortaklık, benzeşirlik yönleri olan, ittifak içinde olduğumuz zamanların da bulunduğu her devlet ve millet için bu geçerlidir.

Diğer taraftan, Avrupa yakasındaki devletler... Bunların gerek bilim, gerekse politikalarını oluşturan

birlikimde, son otuz yılda bizimle ilgili ciddi bir kirlenme var... Duygular, düşünceler ve davranışlar Türklerle ilgili konularda, gerçeklerden çok, şartlanmış, şartlandırılmış olmasının getirdiği kirliliği taşıyor. Avrupa yakasında, hayatında bir Türk görmemiş milyonlarca insan, Türk düşmanı... Abes oğlu abes bir durum.

Bu sonucu, bir kısmı gafil, bir kısmı hain, bir kısmı ezeli ve ebedî düşman, Türk gibi görünen, Türk sayılan insanlar, gruplar oluşturdu. Artık biz kendimizi, benliğimizi, kimliğimizi turistik amaçlarla değil, zemininde bilimsel bilginin olduğu millî bir şuurla öğrenmek, yaşamak, yaşatmak istiyoruz. Rahmetli Atatürk, 1920'den 1938'e kadar, TBMM'nin açılışından son nefesine kadar gaflet, delâlet ve hattâ hıyânet içinde bulunanlardan hem yurdumuzda, hem dışarıda yaşayanlarını bilgilendirme yönünde, askerî, siyasî, idarî, fikrî, ilmî bir savaş verdi... Bana göre, kafalardaki bağımsızlık kurulmadıkça, siyasî bağımsızlık kurulamaz... Atatürk, kafaları arındırıp bağımsızlık yolunda hazırlamak için hiç durmadı, dinlenmedi. Ondan sonrakiler, Atatürk'ün "*Türkiye Cumhuriyeti'nin temeli yüksek Türk kahramanlığı ve yüksek Türk Kültürüdür*" sözlerinin altındaki hedefi yeterince idrak edemediler.

Şimdilerde ise, bir taraftan komşu veya komşu olmayan düşmanlarımıza, bir taraftan bize dost olduğunu söyleyen ve gerçekten dost olan devlet ve ülkelere, bir taraftan kapılarını soydaşlarımıza açan Türk soylu devlet ve topluluklara, bir taraftan da, şu memleketin ekmeğini yiyip suyunu içen insanlara, "*Türk Kültürü nedir?*" kavramı etrafındaki soruların cevabını vermek daha çok önem kazandı... Turizm ve tanıtma yönünde devlet trilyonları harcıyor, harcamalı... Ama sonucu kontrol etmeli... Bize göre, hedef kitle Türk Kültürünü öğrenmek isteyenlerin hem iyi niyetlisi, hem de kötü niyetlisidir. Çünkü biz bilimsel verilerden oluşan bir birikim yaratarsak, züppelerimiz, marjinal grupçuklarımız bir kenara, önce içeride sonra dışarıda ne olduğumuz doğruya yakın ölçülerle algılanır ve biz de görevimizi yapmış oluruz.

□ **KILIÇ:** Sayın Başkanım, bize zaman ayırdığınız için teşekkür ederiz.

■ **TURAL:** Ben de ilginize teşekkür ederim.

Kitaba ve Okumaya Dâir

Dr. Müjgân CUNBUR

Atatürk Kültür Merkezi
Aslı Üyesi

Kitaplar, dünü bugüne, bu günü yarınlar taşıyan en önemli araçlar, bir diğer deyişle geçmiş günümüze, günümüzü geleceğe, nesilleri birbirine bağlayan manevî köprülerdir. Kağıttan köprü olur mu, onların üzerinden güvenle geçilebilir mi, diye sorulabilir. Aslında bu manevî köprülere basılamaz, üzerinden bir araçla veya yürünerek geçilemez. Ancak satırları arasında ayaklarımızla değil, gözlerimizle geziniriz, dolaşırız. Gerçekte içlerindeki bilgilerin, inançların, düşünce ve duyguların doğruluğu, sağlamlığı, güzelliği nispetinde, esas maddesi kâğıt olan kitaplar da bir köprüden beklendiği ölçüde dayanıklıdır, güçlüdür, onların da bir estetik yanları ve görünüşleri vardır.

Geçmişteki insanların ilmini, inanışlarını, duyguları ve düşüncelerini, sanatını kısacası bütün hayat ve davranışlarını kitap kadar her türlü özellik, incelik ve güzelliğiyle hem de hep bir arada tanıtacak benzeri bir nesne bulmak pek de kabil değildir, derken bir gerçek ifade edilmektedir. Kitaplar iyi ve yapıcı niyetle yazıldıkları ölçüde öğreticidirler, yönlendiricidirler, dinlendirici, yerine göre eğlendiricidirler. Birini, bir kaçını her zaman, her yerde yanımızda taşımak, her zaman ve her yerde, otururken, yatarken, yürürken, bir şey yiyip içerken, bir nakil vasıtasında giderken, kısacası türlü biçimlerde okumak mümkündür. Sanki "*dost kitaplar*" her elimizi uzatışımızda okunmaya hazır, emre amadedirler.

Kitapların insan hayatına böylesine uyabilmesi, geçmiş asırlardan beri, genellikle, onlara saygı gösterilmesine, evlerde en itibarlı yerlerin çoğunlukla kitaplara ayrılmasına sebep olmuş, bu eserlerin korunması, daha geniş toplum kesimlerinin yararlanması için kitaba mahsus kuruluşların yani kütüphanelerin teşkiline yol açmıştır. Değil kitap, bir yazılı kâğıt parçasının bile bir yerde bırakılmasına gönüllü razı olmayan, onları yerden alıp duvar kovuklarına, ayak basılamayacak yerlere bırakan insanlarımızın yaşadığı yıllar pek de uzak değildir. Benim anam, babam, diğer büyüklerim, sizlerin nineleriniz, dedeleriniz kitaba gerekli saygıyı

gösteren işte bu insanlardı. Bugün de kitap ve kâğıtlara eskilerinkine yakın ilgiyi göstermek zorundayız. Çevremizin temizliğini, atık kâğıtların değerlendirilmesini de düşünmek zorundayız.

Kitabın bir mücevher gibi değerli sayıldığı, elde edebilmek için servetler harcadığı, bir eseri görüp okuyabilmek için çok uzun seyahatlerin göze alındığı çağlar olmuştur. Eski tarih kitaplarında okuşumuzdur: **Kitâbu'l-Aganî** adlı Arap edebiyatının çok değerli bir eserinin yazılmış olduğunu duyan ve onu satın alabilmek için kıtalar arası seyahati göze alan bir kitapsever ilim adamı tâ Endülüsten kalkıp Yakın-Doğu'ya gelmiş, fakat adı geçen yazmayı, kitabın fiyatını daha çok arttırıp satın alan bir tüccara kaptırmıştır. Tüccar ise bir kitap meraklısı olmakla beraber, aldığı eseri okumak için değil, sadece "*bende şöyle bir eser var*" diye övünmek üzere almıştır. Bu konuda ikinci bir örnek de Ali Emiri Efendi'dir. Büyük bir merakla topladığı kitap koleksiyonuna katmak istediği çok değerli bir tarih kitabının kopyasını çıkarabilmek için İstanbul'dan çok uzak bir yere tayinini istemiş; eseri bulup istinsah ettikten sonra, yeni bir atanma ile İstanbul'a dönebilmiştir.

Bu tür kitapseverlere Batılılar "*bibliyofil*" adını vermişlerdir. Kitapseverler ya bir konuya veya bir bölgeye ait kitapları toplamışlar, ya da kitabın dış görünüşüne merak sarmışlar, sanat kitaplarına, örnek olarak resimli, eski gravürlü kitaplara sahip olmaya çalışmışlar; merak sardıkları kitaplarla evlerini doldurmuşlardır. Kitap tarihleri onlara dâir fıkralar anlatırlar, karikatürlere yer verirler. Arap şairi Asmaî de böyle bir kitapseverdir. Evin her tarafında kitap görmekten bıkan şairin eşinin "*Ne olurdu, evde bu kadar kitap buluncağına, kocam üzerime üç kuma alsaydı, belki daha rahat ederdim*" dediği meşhurdur. Evi işgal eden, olanca tozu üzerine çeken kitaplar ve durmadan bunlarla meşgul olup okuyan ve yazan bir koca, kadını bezdirmiş olmalıdır.

Nitekim eşleri kitaba düşkün kadınlar, çoğunlukla kitaplara düşman kesilmekte ve eşleri ölürl ölmez, evden atıp kurtulmak istedikleri ilk eşya kitaplar ve kitaplıklar olmaktadır. Kimi kitap koleksiyonları kilo ile gazete kâğıdı alanlara yok bahasına satılmakta, kimi kitaplar en yakın kütüphaneye bağış olarak gönderilmekte veya kütüphanecilerin aldırılmaları için ısrar edilmektedir. Kimi zaman da ilerde paraya çevrilmek üzere çatı aralarına veya bodrumlara atılmaktadır. Bu arada nadiren, merhumun hatırasına hürmet edilerek, kitapların bulunduğu odanın özenle ve olduğu gibi korunmuş da görülmektedir.

Kitap meraklılarından kitap edinme yolunda, tutku halini alan alışkanlıklarını sürdürenler vardır. Eline geçen parayı kitaba yatırımlarla günümüzde de karşılamaktadır. Gerek yeni basılmış gerekse eski yazma ve nadir eserlerin her geçen gün biraz daha pahalalanmasına karşılık, yine de kitap tutkusu devam eden kimsele- rin var oldukları görülüyor.

Eskiden beri süregelen bir hastalık ise, günümüzde de hükmünü icra etmektedir. Kitap hastaları, daha değişik bir adlandırışla "Bibliyoman"lar yani kitap hırsızları sanatlarını (!) günümüzde de sürdürmektedirler. Eskiden kendilerinde bulunmayan bir esere sahip olmak ya da yararlanmak için, veya gerçek bir hastalık etkisiyle yapılan hırsızlıklara zamanımızda da rastlanıyor. Ancak şimdilerde amaç değişmiş, yurt dışında çok büyük para getiren ata yadigârı kitaplar, yalnız eş dost kitaplıklarından değil, resmî kütüphanelerden de çalmaya başlanmıştır. Eski zamanlarda yaşamış bir kitap hırsızının şu beyti ne kadar düşündürücüdür:

*"Sanmayın kanun keman rübab çaldım
Durmadım ömrüm boyu kitab çaldım"*

Kitap edinmenin bir yolu da eş dost kitaplıklarından veya bir kütüphaneden ödünç olarak alınan, fakat iade edilmeyen eserlerdir. Kütüphanesini ödünç aldığı kitaplarla kuranlar dahi olmuştur. Çoğunlukla bu tür kitaplık sahipleri, hiç kimseye ödünç kitap vermek istemezler. Nitekim "Ben kütüphanemi ödünç aldığım ve kimseye ödünç vermediğim kitaplarla kurdum" diyenler, hattâ övünenler de vardır.

Gerçekte kitapseverlerin, kitap meraklılarının sayısı memleketimizin nüfusuna göre çok azdır. Bu sayı, her geçen gün biraz daha da azalmaktadır. Burada başlıca âmil, kitap okuma alışkanlığımızda ortaya çıkan büyük boşluktur. Televizyon kanallarından birinde yapılan bir röportaj bu konuda bir hayli ilgi çekiciydi. Önce sokaktaki insanlara soruldu. "Yazar olmak ister misiniz?" Cevap aynıydı. Herkes yazar olmak istiyordu. İkinci soru konumuzla yakından ilgiliydi. "Kitap okuyor musunuz?" Bir kişi dışında cevaplar aşağı yukarı yine aynıydı. "Hayır!..." Çünkü kimsenin kitap okumaya ayıracak vakti yoktu. Böylece bütün suç

vaktin üzerine yüklenmiş oldu. Halbuki kitap okumaya zamanları olmayanlar, yazar olmak için can atıyorlardı.

Bu durumda kitabın oldukça saltanat sürdüğü yıllar da biraz arkada kalmış gibi görünüyor. Kitabın saltanatını yıpratmalar arasında teknolojik ilerlemenin de büyük rolü oldu. Önce mikrofilm ve mikrofişlerin sözünün geçerli olduğu seneler gördük. Mikrofilm markaları, koca ansiklopedileri bir küçük zarfa sığdıran mikrofişler aslında kitabın hizmetinde olmaktan ileriye gidemediler, yıpranıp eskimemesi istenen yazma ve nadir eserlerle, eski dergi ve gazete koleksiyonları ile okuyucuları arasında ancak ikinci elden vasıta olabildiler. Mikrofilm makinesi önünde gözleri yorulan okuyucu için eserin aslını okumak ulaşılmaz güç bir hayal haline gelmek üzereyken filmden yapılan fotokopiler imdada yetişti. Çünkü yazma ve nadir eserler için kitabın aslından fotokopi yapılmaması, bütün dünya kütüphanelerinin uyduğu ve uyguladığı bir kural olarak ortaya konmuştu. Arada kaçamaklar bulunmakla beraber herkes bu kurala baş eğmek zorunda kalıyordu.

Televizyonlar, kitap okuma alışkanlığını yok eden araçlar olarak ortaya çıktılar. Bir süre adeta bu siyah-beyaz veya renkli görüntülü kutuların tutsağı olundu. İnsanın tabiatı tuhaf, bıkmaya, galiba bu tutkudan da kurtulmaya başladı.

Arkadan bilgisayar çağı başladı. Artık bilgisayar çıktılarında, disketten söz ediliyor. Görünüşte kitap devri sona erdi, kitaplar rafa kaldırıldı, sanılıyor. İnternet aracılığıyla kitapların, makalelerin özetlerine çabucak ulaşılabilir. Zaman ve uzaklık artık bilgiye ulaşabilmekte bir engel olmaktan çıkıyor.

Kitap, yaşlı ve saygıdeğer bir kişilikle sanki köşesine çekilmiş gibi görünüyor. Ancak durum hiç öyle değil. O kitaplar, o süreli yayınlar olmasaydı, bilgisayar tek başına ne yapabilirdi?.. İlk bakışta pek göze çarpmıyor, ama, aslında kitabın, makalenin yazılışından baskıya hazırlanışına kadar bilgisayar da kitabın ve süreli yayınların hizmetindedir. Yeter ki bizler okumaya vakit bulabilelim!..

En Eski Türk Şehri Oş mudur?*

Prof. Dr. Sadık TURAL

Atatürk Kültür Merkezi Başkanı

İnsanlığın en eski geçmişi bilinmezliklerle dolu. Kişi oğlunun ilk nesilleriyle ilgili yeterli bilgi ve belge yok. Analojiye imkân vermeyen bir karanlık, insanlığın ilk dönemlerine hâkim. Dillerin ve milliyetlerin doğuşları ve ayrışmaları konusunda da bilgi bulunamıyor. Dinî kitapları (**Avesta, Zebur, Tevrat, İncil, Kur'an**) tarihî zemine oturtmak veya halkların tarihine destek olarak kullanmak da doğru değil. İnsan topluluklarının varlığı, kurdukları kültür ve medeniyetlerin dillerinde ve şehir kuruculuklarında aranmalıdır.

Şehir...

Kültürleri büyüten, başka kültürlerin ufkuna yükselten, özel konumlu yerleşme merkezi: Şehir... Şehir, yönetimin veya otoritenin, bilimin veya ticaretin kurumlaştığı yerleşme yeridir. Mesleklerin ve ihtiyaçların çoğalıp ayrıştığı, sosyal statü ve rolün öne çıktığı dünyadır şehir.

Sorulması gereken soru çok; ancak, biz şunları gündeme getirelim: Şehirlerle dinler, şehirlerle milletler arasında hangi ilişkiler var? Bir şehirde oturanlar niçin başka şehirde oturmuyorlar? Bir şehri diğerinden farklı hale getiren nedir? Bir başka söyleyişle, bir şehrin insanlarının mutlak ortaklıklarının olduğunu, mutlak beklentileri ile mutlak benzeşirliklerinin bulunduğunu söyleyebilir miyiz? Dünya şehircilik tarihi var mı? Türk soylu halkların şehircilik tarihi yazılamaz mı? Sorulara cevap vermek oldukça zordur.

Bunları birlikte düşünelim diyorum.

Şehir kurmak, yabanî hayvanları evcilleştirmek, topraktan kendi ektiklerini almak, ileri kültür olmanın göstergeleridir.

Avrupa yakasındaki şehir devletleri, diğer bir söyleyişle kale şehirlerini (burg/borg/bor, kale, hisar aynı zamanda şehir anlamına gelir.) esas alırsanız, şehirle savunma arasında ciddi bir ilişki olduğunu söyleyebilirsiniz. Türk Dünyasında da etrafı surlarla çevrili kale şehir, hisar şehir, şar bulunmaktadır. Bana göre, Türkler, siyasî ve askerî savunmadan da önce, şehirlerin et-

rafındaki surları bir *kültürel savunmanın* aracı olarak yapmışlardır.

Şehir, kültür ve tarih kavramları yanyana gelince Türklerle ilişkisini de düşünmek gerekir. Türkler tarihin içinde 3000 yıldır var. Türkler üç ayrı bölgede, üç ayrı kültürün arasında yok olmamayı başardılar. Bunlar:

1. Çin, Hint, Fars ve Rus kültürü dörtgeninde Türkler,

2. Doğuya yürüyüşte Fars, Arap, Rum ve Rus kültürü dörtgeninde Türkler,

3. Bugün İran, Arap, Amerika ve Avrupa dörtgeninde Türkler.

İnsanlar aynı soydan olanlarla bir kültür oluştururlar; kültürlerden, öncelikle komşu kültürlerden, sonra da başka kültürlerden etkilenirler. Ama bu etkilenme kendini kaybetmeye kadar gitmemelidir.¹

Bunlardan birinci dönem, Türk soylu halkların Doğu ve Batı Türkistan'da oturduğu ve en eski çağlardan özellikle 15. yüzyıla kadar uzanan zamandır. Bu dönemde zengin birer kültür ve medeniyet kurmuş olan Çin, Hint ve Fars kültürü karşısında nasıl direnip yaşadık? O kültürlerin karşısında zaman zaman eğildiğimiz de oldu: Orhun Âbideleri bu konuda haberler verir. **Divân u Lugâti-t Türk** adlı eser ise (1071) Türk kültürünün dile yansıyabilen zenginliklerini göstermektedir. **Muhakemetü'l Lugateyn** de öyle... (Bugünkü Türkistan'da yaşayan Türk soylu halklarda -Kırgız, Kazak, Türkmen, Özbek, Tacik- bu etkileri ve derecelerini görebiliriz. Özellikle müzik ve danslar bu açıdan çok düşündürücü bir araştırma alanıdır.) En eski atalardan 15. yüzyıl başına kadar geçen zamanda Türklerin meydana getirdiği şehirler: Hoten, Yarkent, Kaşgar, Fergana, Oş, Andican, Hocant, Bedeşan, Merv (Mari), Hiva, Buhara, Semerkant, Ürgenç, Hârezm, Tirmiz vb. Bu şehirlerden Fergana², Oş ve Andican üç kale şehridir.

Türk soyunun, öncelikle Çin, sonra da, Hint ve Fars kültürüne karşı yenilmemesini, yok olmasını sağlayan, bu şehirlerdir. Fergan, bir vadi adıdır. Bu vadede Fergana, Oş ve Andican olmak üzere surlarla çevrili kale şehirler, Türk soyunun kültürünü yaşatmaya çalıştı. Diğer taraftan, bu kale şehirlerin dışında ise, tarıma ve hayvancılığa dayalı, ekonomiyi besleyecek bir hayat vardı; bu bölgede yaşayan Türk soylu halklar, hayvanın etinden, sütünden, yününden ve derisinden; toprağın verebildiklerinden yararlanacak biçimde yazlak-kişlak sistemini oluşturdular.

Benim bir görüşüm var: Hayvanı ilk ehlileştirilenlerden biri - belki de birincisi- bizim atalarımız olduğu gibi, dünyanın en eski şehirlerini kuranlar arasında, Türkler de var ve Türklerin şehir medeniyetine geçişi M.Ö. 1000. yılda tamamlanmış idi... Üy, ak üy, otak (oda), ak otak, eb, ev ve konak kelimeleri de, balık, şâr kelimeleri de en eski Türkçeden bize kadar ulaşmıştır.

Türk soylu halkların en eski kültür, ticaret merkezi sayılan şehri Oş mudur?

İnsanların ilk ataları olan kişi adları ile şehirlerin adları konusunda etimoloji yapmak, eğlendirici tahmin, yorum ve teklifler olmayı nadiren aşar. Bunu biliyorum ama sorayım:

Oş kelimesinin anlamı nedir? Oş şehri hakkında, en eski kaynaklar ne söylemektedir? Bu ve buna benzer sorunun cevabını verebilecek bildirilere ihtiyacımız var.

Başta Kırgız bilginler olmak üzere Oş'un geçmişini öğrenmek isteyenler bu konuda derinleşmelidir. Saymalı taşların olduğu Isık Göl çevresi de, Süleyman Tahtı'nın olduğu Oş şehri de, üç bin yıllık bir yerleşimi düşündürüyor. Bu konuda çalışmalar yaptığını Türkiye'de iken öğrendiğim Zadneprovskiy gibi Rus bilginlerinin bu konuda katkılarını bekleriz.

Ben, daha sonra Kırgız Devleti'nin bağımsız bir toplantı yapacağı bu konu etrafında düşünülmesini sağlamak, sorular oluşmasına katkıda bulunmak üzere bu konuşmayı yapıyorum. Bu arada iki kaynağa da işaret etmek istiyorum:

1. Şemseddin Sâmî tarafından hazırlanmış olan, İstanbul'da 110 sene önce basılmış bulunan **Kâmûsu'l-Â'lâm** adlı eserin ikinci cildinin 1090. sayfasında şu bilgiler yer almaktadır: "*Oş, Fergana'da surla muhât ve dört kapulu bir şehir olup bazı meşâhir-i ulemânın vatanı bulunmuş olduğu kütüb-i Arabiye'de mezburdur.*"³

(*Fergana'da surlarla çevrilmiş bir kent olup âlimlerin meşhurlarının memleketi olduğu Arap kitaplarında yazılıdır.*)

2. Kullanacağımız diğer kaynak ise 1897'de yayınlanmış olan *Ansiklopediskia Slovar* (Tom 22 A, Sn. Petersburg) adlı eserin 536. ve 537. sayfalarında yer alan bilgilerdir. Bu ansiklopedideki cümleleri alalım:

"(..)

"Çin'in diğer ülkelerle kurduğu ticarî ve siyasî ilişkileri sağlayan yol buradan geçer. Pamir-Altay dağlarının ikiye ayırdığı insanlara ait yolların kesişme noktası da Oş'tur.

"(.)

"Kuzey taraflarda hayatî önem taşıyan buğday yetiştirilir; biraz pamuk ve üzüm de yetişir. Diğer bölgelerde sadece kısa süren yaz günlerinde hayvancılıkla geçinen Kırgızların yaşayışlarına uygun olduğundan ekim yapılmaz.

"(..)

"Oş halkının asıl uğraş alanı çiftçilik ve hayvancılıktır. Kuzeyde hem güz hem bahar mevsimlerinde ekilen buğday ve arpa yanında, mısır, pirinç ve ipek ile meyveler bulunur."

"(.)

"Oş'ta 159 okul vardır; bunlardan yedisi medresedir."⁴

1897'deki bu bilgilerin başka kaynaklarla, özellikle Arapça, Çince kaynaklarla desteklenerek zenginleştirilebileceğine inanıyorum.

Dikkatiniz için teşekkür ederim.

DİPNOTLAR

Başkanımız Prof. Dr. Sadık Tural'ın, davet edildiği, Kırgız Cumhuriyeti Başbakanlığı, "Oş-3000" Devlet Müdürlüğü tarafından 29-31 Ağustos 1997 tarihinde düzenlenen "Fergana Dostluk ve Mutabakat Vadisi" adlı uluslararası konferans esnasında yaptığı konuşmanın tam metnidir.

1. Hâlen (1995 Ağustos'tan beri) Prof. Dr. C. Özönder'in başkanlığında, Başkanı olduğum Atatürk Kültür Merkezi'nin sahipliğinde, "**Türk Kültürünün Çevre Kültürlerle Etkileşimi**" adlı bir araştırma yapılmaktadır; bu projenin hem saha çalışması, hem de tarihî kaynaklara gidilmesi sonucunda bize yeni bilgiler ulaşacak; zayıf ve güçlü yanımız ortaya çıkacaktır.
2. Şemseddin Sâmî, **Kâmûsu'l-Â'lâm**, Tıpkı basım, Ank., 1996, cilt 5, s. 3393.
3. Şemseddin Sâmî, **a.g.e.**, cilt 2, s. 1090.
4. Erkinbek Corayev isimli hâlen Türkiye'de Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde eğitim yapan genç arkadaşımızın tercümesidir.

Türk Dünyası Edebiyatı Projesi ve 1997 Taşkent Toplantısı

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından hemen sonra, 1990 yılında Özbekistan'a yaptığımız bir seyahatte, Semarkant'taki otelimizin önünde Özbekler sohbet ediyor, onlara, "Ata yurduna geldiğimizi, hepimizin Türk olduğunu, dolayısıyla kardeş olduğumuzu" anlatıyorduk. Dinleyenlerden birisi, "Biz Türk değil Özbek'iz, ama şu gelen Türk oğlanıdır, sizendir." dedi. Yanımıza gelen gençle konuşmaya başladık. Genç, bize Ahıska Türkü olduğunu, Sovyetler Birliği döneminde pasaportunda "Türk" yazan tek grubun da Ahıskalı'lar olduğunu söyledi.

1995 yılında Ankara'da Başkent Öğretmenevi'nde yaptığımız bir toplantıda Türkistan sahasından gelen bir bilim adamı, konuşmalar sırasındaki bazı ifadelerimizden rahatsızlık duyduğunu beyan ederek, "Bizlerden bahsederken Tatar Türkü, Kazak Türkü, Kırgız Türkü diyorsunuz. Halbuki Türk sizsiniz, bizler ise Kazak'ız, Kırgız'ız, Tatar'ız." dedi.

Bu örnekler, yakın tarihte aynı soyun evlâtları arasında çeşitli gerekçelerle ortaya çıkan kopuklukları ortaya koyuyordu. Ancak, kısa bir süre sonra, değişen bakış açısını da müşahade ettik. Nitekim 1997 yılında Kırgızistan'ın Başkenti Bişkek'te Sosyal Bilimler Üniversitesi'ni ziyaretimizde, Üniversite bünyesindeki Türkçe Öğretim Merkezi'ne Üniversite öğretim üyelerinin Türkiye Türkçesi öğrenmek için müracaat ettiklerini ve kontenjanın dolduğu gerekçesiyle geri çevrildiklerini gördük.

Aynı yıl, Özbekistan'ın Başkenti Taşkent'te "Türk Dünyası Edebiyatı" projesinin yıllık müşterek toplantısını yaptık ve Ortak Edebiyatımızın Tarihinin, Kavram ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğünün, Edebiyatçılar Ansiklopedisinin, Fikir ve Edebiyat Metinleri Antolojisinin hazırlanması için yapılan çalışmalarını değerlendirdik.

Türk Dünyası Edebiyatı Projesi ile, bu projenin gerçekleşmesi yolunda önemli bir adım olan Taşkent toplantısı hakkında ayrıntılı bilgi vermeden önce projenin hazırlanış gerekçelerini ve henüz eserler ortaya çıkmadan alınan sonuçları kısaca belirtmekte yarar görüyoruz.

Türk Milletinin tarih içindeki macerası bilinmektedir. Göçler ve seferlerle Doğuda Moğolistan ve Çin içlerinden, Batıda Yugoslavya topraklarına, Kuzeyde Sibirya'dan ve Moskova yakınlarındaki Kazan şehrinde, Güneyde Arap yarımadasına ve Kıbrıs'a kadar uzanan geniş bir coğrafyaya yayılmışlar; 8.yy.'ın ilk yarısından günümüze kadar bu coğrafyada, Türkçe yazılmış onbinlerce vesika meydana getirmişlerdir.

Dursun DAĞAŞAN

Türk Dünyası Edebiyatı Projesi
Genel Sekreteri

Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü Güney ve Batı Türklüğünü olumsuz yönde etkilemiş; Türkiye ve Kıbrıs Türkleri dışındaki Türk toplulukları başka devletlerin sınırları içinde yaşamaya mahkûm olmuşlardır. Doğu Türkistan, Çin sınırları içinde kalmış; Batı Türkistan ve Kafkasya sahasında ise önce çarlık Rusyası'nın, daha sonra da Moskova merkezli Sovyetler Birliği'nin asimilasyon politikası Türkler arasında farklılaşmaları ortaya çıkarmıştır. Çarlık döneminde başlayıp Sovyetler Birliği'nin dağılmasına kadar süren bu politikalarla Türk ve Türkçe adının ortadan kaldırılması hedeflenmiş; tamamı Türklerle ilgili ve Türklere ait olmak üzere yirmi civarında ayrı yazı dili ve topluluk adı meydana getirilmiştir.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla 1990 yılından itibaren birlik bünyesindeki topluluklardan bir bölümü bağımsızlıklarını ve egemenliklerini kazanmışlar, bir bölümü de Rusya Federasyonu ve Ukrayna içinde özerk yapıda kalmışlardır.

1990 yılında ve sonrasında, eski Sovyet sahasındaki Türk topluluklarının bazan "*Türk dilli halklar*", bazan da "*Türk soylu halklar*" şeklinde isimlendirildiğini fakat "*Türk Dünyası*" kavramının bütün dünyada telâffuz edildiğini ve kabul edilir hale geldiğini görüyoruz.

Rahmetli Atatürk, 1930'lu yıllarda, "*Sovyetler Birliği içinde yaşayan kardeşlerimiz olduğunu, Sovyet İmparatorluğu dağıldığı zaman bizim onlara gitmemiz gerektiğini, bunun için de köprüleri sağlam tutmamız icabettiğini*" söylemiş, "*kültürün, dilin, tarihin birer köprü olduğuna*" işaret etmiştir.

Türk Dünyası Edebiyatı Projesi bir vasiyetin yerine getirilişi, Türkiye Türklüğü ile dünya Türklüğü arasında kurulan önemli bir köprünün inşasıdır.

Türk Dünyası Edebiyatı Projesi Atatürk Yüksek Kurumu'na bağlı Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı'nca 1995 yılında hazırlanarak hayata geçirilmiştir.

Projenin amacı, Türk Kültürü'nün taşıyıcı ve temsil edici unsuru olan edebî hayatın kronolojik olarak ortaya konulması suretiyle kültürel zenginliğin, insanı, tabiatı ve sosyal hayatı a) iman, b) bilgi, c) zihniyet, d) zevk kavramlarına bağlı; değişen, az değişen, süregelen ve kaybolan yönlerini de; coğrafya ve rejimin etkilerini de, edebî eserler yoluyla hükme bağlamak; Türk topluluklarındaki aynı kalan sosyo-psikolojik unsurların, müşterek olan estetik yönlerin (motif, tavır, ifade, tertip vb.) ve bu arada edebî değerlerin yerini ve etkilerini belirlemektir.

Türk Dünyasındaki müştereklerin asıl göstergelerinin ve zenginliklerinin dolu zemininin edebiyat hayatı

olduğu gerçeğinden hareketle, edebiyat hayatının, edebiyat tarihinin, edebî şahsiyetlerin, edebiyat terim ve kavramlarının bir bütünü parçaları olduğu düşünülmüş; her parçanın bir alt proje kapsamında değerlendirilerek 30 ciltlik bir külliyat halinde Türk insanının bilgisine sunulması programlanmıştır.

Başkanlığını Atatürk Kültür Merkezi Başkanı Prof. Dr. Sadık Tural'ın yürüttüğü **Türk Dünyası Edebiyatı Projesi** dört alt projeden oluşmaktadır. Bunlar:

1) Türk Dünyası Edebiyatı Tarihi

Alt projenin amacı, başlangıçtan günümüze Türk Edebiyatının sözlü ve yazılı ürünlerinin tarihini, Türk Dünyasının bütününe içine alacak şekilde, edebî eserleri ve şahsiyetleri esas almak; edebî çevre, dönem, tür ölçülerinde değerlendirerek kronolojiye uymak suretiyle yazılmasını gerçekleştirmektir.

Bu çalışmayla, Türk Dünyasındaki millî benlik ve millî kimliğin edebiyat eserlerine yansımaları, ortaklıkları göstermek; bunları arttırmak; yazı dili oluşumlarına rağmen, duygu, düşünce, hayal ve edebiyat aracılığıyla paylaşma eğilimlerinin tarihini yazmak hedeflenmiştir.

Türk Dünyası Edebiyatı Tarihi, her biri 600'er sayfalık 13 ciltten oluşacaktır.

Alt projenin başkanı Prof. Dr. Önder Göçgün'dür.

2) Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi

Alt projenin amacı, Ortak Türk Edebiyatının bütün alan ve devirlerinde yaşamış ve yaşamakta olan şair ve yazarların tesbit edilerek, biyografilerinin bir eserde toplanmasını sağlamaktır.

Ansiklopedide Türkiye ve Türkiye dışındaki şair ve yazarların biyografileri alfabetik düzende, 600'er sayfalık 5 cilt içinde ele alınacaktır.

Alt projenin başkanı Dr. Müjgân Cunbur'dur.

3) Türk Dünyası Edebiyatı Terimleri ve Kavramları Ansiklopedik Sözlüğü

Alt projenin amacı, Ortak Türk Edebiyatının bütün alan ve devirlerinde kullanılmış olan terim ve kavramlar ile kültür unsurlarının tesbitini sağlamaktır.

Bu çalışma sonucunda, 600'er sayfalık 4 ciltten oluşan bir ansiklopedik sözlük hazırlanmış olacaktır.

Alt projenin başkanı Prof. Dr. Mustafa İsen'dir.

4) Türk Dünyası Fikir ve Edebiyat Metinleri Antolojisi

Alt projenin amacı, başlangıçtan günümüze kadar muhtelif coğrafyalarda yaratılan Türk edebiyatının sözlü ve yazılı eserlerinin dil, düşünce, zevk, sanat ve üslup bakımından üstün temsil gücüne sahip olanlarını, Türk Dünyasının bütününe kapsayacak şekilde tesbit etmek ve okuyucuların hizmetine sunmaktır.

Fikir ve Edebiyat Metinleri Antolojisi'nde, Türk Dünyasının fikir ve edebiyat eserleri, kronolojik esasa göre, 600'er sayfalık 8 cilt içinde verilecektir.

Alt projenin başkanı Prof. Dr. Şükrü Elçin'dir.

"*Türk Dünyası Edebiyatı*" projesi çalışmalarında 1997 yılı itibarıyla gerçekleştirilen kısımlar aşağıda özetlenmiştir.

1. Atatürk Kültür Merkezi Başkanı Prof. Dr. Sadık Tural başkanlığında proje yürütme kurulu ve proje sekreteryası teşekkül ettirilmiş, bilgi-işlem birimi kurulmuş; çalışma grupları belirlenmiş; Türkiye dışındaki 5 Türk Cumhuriyeti ile İran ve Tataristan'dan birer bilim adamı, koordinatör-temsilci olarak çalışma gruplarında görevlendirilmiştir.

2. Türk Dünyasından davet edilen bilim adamlarının da katılımıyla 1995 ve 1996 yıllarında Ankara'da, 1997 yılında Özbekistan'ın başkenti Taşkent'te, yıllık çalışma ve değerlendirme toplantıları yapılmıştır.

3. 1995 ve 1996 yıllarında yapılan çalışmalar sonucunda **Proje Çalışma Kılavuzu** şekillendirilmiş, alt proje çalışma gruplarının da görüş ve teklifleri alınarak her alt proje için hazırlanan çalışma kılavuzları bastırılmıştır.

4. Her alt proje için madde-metin sipariş listeleri hazırlanmış; yazma siparişleri, matbu kılavuzlarla birlikte ilgili bilim adamlarına gönderilmiştir.

5. Türkiye içinden ve Türk Dünyasından proje başkanlığına kaynak eser, tarama ve bilgi fişi akışı önemli ölçüde tamamlanmış; bunlar için yapılması gereken ödemeler gerçekleştirilmiştir.

6. Türkiye içinden gelen madde ve metinlerin redaksiyon işlemleri ile Türkiye dışından gelen metinlerin aktarma ve uygunlaştırma çalışmaları devam et-

mektedir.

Proje çalışmaları vesilesiyle temas kurulan akademik çevrelerin ve toplantılara Türk Dünyasından katılan bilim adamlarının "*Türk Dilli Halklar*", "*Türkî Halklar*" gibi tarihî gerçeklere ters düşen, muğlak ifadeleri bir kenara bırakarak "*Türk Dünyası Ortak Edebiyatı*"ndan bahsetmeleri, projenin başlangıçtaki uyarıcı etkisini ve başarısını göstermesi bakımından özel önem arz etmektedir. Özbekistan toplantısı da bu hususu pekiştiren güzel bir örnek teşkil etmiştir. Taşkent Devlet Üniversitesi'nde 14-17 Mayıs 1997 tarihleri arasında gerçekleştirilen toplantıya katılan Türk Dünyası temsilcileri, ayrılan noktalardan çok müşterek olan hususları belirleme konusunda görüş ve gönül birliklerini dile getirmişler, Üniversite yetkililerinin de katılımıyla gerçek anlamda hasret gidermişlerdir. Birliğe yönelişi teyid niteliğinde Özbekistan toplantısında verilen bir önergeyi aynen alarak yazımızı bitirmek istiyoruz. Bu önerge, Türk Dünyası bilim adamlarının Türk Tarihine ve Edebiyatımıza bakış açılarını ortaya koymakta, birlik ruhunu ve hedefini ifade etmekte, dolayısıyla projenin önemini vurgulamaktadır. Azerbaycan temsilcisi Bekir Nebiyev'in önergesi aynen şöyledir:

"*Prof. T. Mirzayev Türk dastanlarını halklar arasında böldü ve öyle çıgdı ki, "Köroğlu", ansiklopedimizin Azerbaycan bölümünde verilebilmez.*

"*Bu, yanlış ve zararlı bir ganaetdir. Bele olsa, bizi Azerbaycan'da düzgün olarak daşa basarlar.*

"*Kitabı Dede Qorgud" kibi "Köroğlu" da Azerbaycan dastanıdır, amma onun bazı Türk halglarında (o cümleden de Türkmenlerde ve Anadolu Türklerinde) çok maraqlı versiyaları var.*

"*Bele bilirem ki, Azerbaycan edebiyatı üçün ayrılmış bölümde biz "Köroğlu"nu mutlag vermeliyik. Bu eserin tam metni yog, bir golu da olabilir. Fagat bu o demek deyil ki, bizden başga heç kes "Köroğlu"nun adını çekebilmez.*

"*Qoy Türkmen gardeşlerimiz dastanın Türkmen versiyasından başga bir golu takdim etsinler. Qorgmag lazım deyil. Aksine bu, bir terefden umum Türk dastan tefekkürünün birliyini, vahdetini, diğer taraftan da estetik tesvir zenginliğini, elvanlığını nümayış etdirebilir."*

Arizona'da Bir Yozgath

Prof. Dr. Nihat BOYDAŞ

G.Ü. Eğitim Fakültesi
Öğretim Üyesi

Harîri'nin **Makâmât** adlı meşhur eserinde gör-
düğümü sanıyorum –ama pek emin değilim–,
bir Arap şairinin şöyle dediğini anlatır Hariri:

"Ömrüm boyunca bir parça peynir ekmek için ça-
lıştım, ekmek-peyniri buldum, baktım felek iştahımı
elimden almış." Ben tamı tamına kırk yıldır dil çalış-
rım; kırk yıl boyunca bir yabancı ülkeye gitmeyi düş-
ledim durdum. Yurt dışı sınavlarına girdim çıktım, hat-
tâ bir keresinde Hint hükümetinin burslarını kazana-
yazdım, olmadı. Girdiğim bütün sınavlarda hep birinci
yedek oldum. İlk üçe bir türlü giremedim. Yurt dışına
gitme fırsatı bana çok geldi. Hattâ, gidip gitmemekte
tereddüt ettim. Bu defaki bahanem ise bir başka idi.
Felek iştahımı elimden, dilimden almıştı. Ben de S.
Zweig gibi bu yaştan sonra Amerika'da tırnağımın yer
tutamayacağından korkuyordum.

Bir yabancı dil konuşmanın, bilmenin heyecanını,
sanırım genç yaşlarda duydum. Öğretmen okulunda
idim. Müzik öğretmenimizin aylık beş Türk lirası kar-
şılığında ücretle İngilizce kursu açtığını öğrendim.
Kursa yazılmak için koşup gittim. Hocaya ne ve nasıl
söyledim, bu hevesimi hatırlamıyorum ama onun tavrı
kesindi. Parasız öğrenci kabul etmiyordu ve benim de
param yoktu. Hevesim kursağımda kaldı. Ama yılma-
dım. Kurs günleri kapının eşliğinde bekledim. Kursa
devam edenlerin o gün gördükleri dersi kendi kendime
çalışmaya devam ettim. Böylece 1957 yılında ben de
kaşını gözünü yara yara İngilizce çalışmaya başlamış
oluyordum.

Öğretmen okullarında yabancı dil dersi yoktu. Bu
yüzden bizler yabancı dil dersi okumadık. Niye bize
yabancı dil okutmadılar sebebini söyleyeyim mi? Eğer
yabancı dilimiz olsaydı, liseyi dışarıdan bitirip üniver-
siteye gidecektik. O yıllarda bu çok modaydı. Peki
kim ilkokul öğretmeni olacaktı o zaman? Bu kapıyı
açmamak, hattâ kilitlemek gerekliydi. Pek çok yete-
nekli arkadaşımız bu yüzden heder oldu gitti! Ama
ben yabancı dil çalışmaya devam ettim. Hattâ İngiliz-
cenin yanı sıra eski Türkçe de belledim. Babam Os-
manlıcaya eski Türkçe derdi. Öğretmen okulundan yaz

tatiline geldiğim zaman eski yazıyı bellememi, eğer
bellemezsem yarım adam olacağımı söyler dururdu.
Babamın tahsili yoktu, fakat eski yazının "şin" harfle-
rine kadar olan müfredatını tanırdı, bilirdi. Seferberlik
çıkıp, Çomu dedem Kafkas cephesine gidince elif cü-
zünün başında kalmış ve okuyamamış."Ağam asker
olduğu vakit kaçıp geziyordum, aklım her şeye yetiyor-
du, evin bütün işleri üstüme kaldı. Okumaya vakit bu-
lamadım yavrum!" derdi. Ben atamın sözünü tutmaya
çalıştım. Eski inşaa kitaplarından eski Türkçe çalışır-
ken, sanırım, yabancı bir dille okuma ve yazmanın
zevkini, heyecanını, hattâ gizemini almışım! Bana bu
şevki, heyecanı okur- yazar olmayan cennetmekân ba-
bam verdi... Ona Arizona'da da dua ettim. Nur içinde
yatsın! Eğer dil çalışmasaydım, birçokları gibi Ameri-
ka'ya beyhûde gidip nâfile dönecektim.

11 Ocak 1997 tarihinde yurt dışına gitmek isteyen
öğretim elemanları yabancı dil sınavına girdiler ve ta-
biî ben de... Bu sınava beni ve benim gibi olanları al-
mazlar diye çok bekledim. Nasıl beklemeyim? Do-
çentlik dil sınavını ve KPD sınavını yüksek puanlarla
kazanmıştım. Bunların belgelerini de eklemiştim baş-
vuru evrâkına. Gözümüzün yaşına bakmadılar, çağır-
dılar sınava. Gel de gitme. Kırk yıldır dil çalışıyordum
ve sınavı alacağımı da tahmin ediyordum. Sanki bu sı-
nav benim için düzenlenmişti. Okuduğunu anlama ve
kelime hazinesi ağır basıyordu sınavda. Kendi kendi-
me çalıştığım için dil bilgim iyi değildi ve eğer dilbil-
gisi yöntemiyle çalışsaydım, bırakırdım yabancı dili.
Sınavdan çıkınca "eğer ben bu sınavı alamazsam baş-
ka kimse alamaz" diye kibirlendim, biraz da haddimi
aşarak. Adaylar arasında dilbilimci yoktu ve bu da be-
nim şansımı artırıyordu. Sınavdan ilk onbeş dakika
içinde çıkanlar oldu. Bu ilklerin bazılarının daha sonra
Amerika'ya gönderilmek üzere seçildiklerini öğrendi-
ğim zaman büyük bir tehlike atlattığımı anladım. Bu-
rası Türkiye idi, olur diye bir şey yoktu, olmaz diye
de... Her şey mümkündü. Sınavı kazanmıştım, eski
Türkçesiyle, feleğin çarkı fevk-i murad üzere dönme-
ye başlamıştı. Amma neden sonra! Namdar Rahmi'nin
pişmaniyelerini okuyup acı acı tebessüm ediyordum.

"Bilmem ki ne olmakta senin gâyen, maksadın

Fare gibi kitaplar arasında yaşadın

Ne dans ettin eğlendin, ne de sevdiğin bir kız kadın

Ne çıkar öğrenmişsin mesahası pi diye

Geçti Bor'un pazarı sür eşeği Niğde'ye."

Son iki dizedeki mesaha (alan) yerine İngilizceyi,
pi yerine de dil kelimesini koyarak gönlüme kuru te-
sellili veriyordum. Bor'un pazarı geçmesine geçmişti a-

ma Niğde'ye (pardon) Arizona'ya gitmemize icâzet ve işaret çıkmıştı. Arizona'nın ne menem bir yer olduğunu başkent Phoenix'e varınca anlayacaktım ve sonra feleğin rengine aldanmakta gene acele ettiğimi öğrenecektim.

Ortalama onsekiz saate yaklaşan bir uçak yolculuğundan sonra 5 Nisan 1997 tarihinde Arizona'nın Phoenix hava alanına indik. Phoenix'e sabah geldiğimizi neden sonra fark ettik. Hep doğuya doğru uçmak zaman kavramımızı altüst etmişti. Ayaklarım şişmiş, uykusuzluk ve yorgunluk, pişmanlığımı haklı çıkarmıştı. Arizona State Üniversitesi'nde sanat eğitimini inceleyecektik. Oniki resim ve müzik eğitimcisi bunun için Arizona'daydık. Nâmert pişmanlık gittikçe güçleniyordu bedenimde. Bereket Phoenix Hava Limanı'nın güzelliği gönül gözümüzü açtı. Her taraf pırıl pırıl, patırtı gürültü yok. Sevgili sigaram artık kusuruma bakmasın, içemeyeceğim, çünkü yasak. Estetik eğitimin burada doğru uygulandığını uçaktan iner inmez fark ettim.

7 Nisan 1997

Saat ona kadar dinlendikten sonra Denise Byrd adlı Türk asıllı bir kız resim ve müzik eğitimcilerini ASU'ya (Arizona State University) götürmek üzere geldi. Üniversite Amerika'nın beşinci büyük üniversitesi. Bilgisayar Ünitesi, Kütüphane, Öğrenci Birliği Binası, Müzik ve Resim Bölümlerini gezdik. Üniversitede parasız işleyen bir otobüs ulaşım sistemi var. Amerikalılar tabii otobüs demiyor bu araçlara!

Denise Byrd'ün annesi Türk, babası Amerikalı. Türkçesi yok denecek kadar az. Ufak tefek, sarışın, mavi gözlü –cıncık gözlü–, tornadan yeni çıkmış, oyuncak bir bebek sanki. Denise sıcak kanlı, samimi, güleç ve sokulgan. Kocaman minibüsü küçücük elleriyle ustalıkla kullanıyor. Üniversitenin bilgisayar ünitesi ve kütüphanesi lebalep dolu, arı kovana gibi. Havalandırma sistemi müthiş. Bu iki ünite gece onikiye kadar açık. Bizim e-mail adreslerimizi ve bilgisayarlarımızı belirttiler. Ama bizler bilgisayara yabancı idik. Resim Bölümü (School of Art) bizimkine benziyor. Yağlıboya kokusunu arıyorum, yok. Çünkü yasaklanmış!.. Kulakların çınlasın Türkiye'nin resim bölümleri ve sanat eğitimcileri!..

Kırtasiye almak için Phoenix'e bitişik Tempe'yi geziyoruz. Sürücüler sakın ve saygılı, korna sesi, kamyon, otobüs yok! Büyük mağaza ve marketlerde sükûnet, ciddiyet, nezaket. İnsanların dudaklarında, tanısın tanımasın, merhaba kelimesi ve tebessüm var ama o kadar. Herkes birbirine mesafeli!..

9 Nisan 1997

Prof. Dr. Mary Stokrocki meslekdaşım, arkadaşım, çalışkan, konusuna hâkim, ciddî ve araştırmacı bir sanat eğitimcisi. Bizim şerefimize, öğrencileriyle birlikte, sınıfta bir çay partisi verdi. Tanışma ve ilk intibalar önemli. Öğrenciler, genellikle orta yaşlı hanımlar, sınıfta son derece rahatlar. Öğrenciler okul değerlendirmesi konusunda projelerini sunuyorlar. Proje sunan bu öğrencilerin bu çalışmaları ilgimi çekti. Projelerden örnekler aldım. Değerlendirilecek okul ve sanat eğitimcisi her yönüyle inceleniyor. Sanat eğitimcisinin bir dersi teyp ya da videoya alınıyor. Derste öğretmenin konuyu sunuşu, sınıf yönetimi, süreç içinde değerlendirme ve işlevsiz etkinlikler gibi dört yönden çözümlenmesi yapılıyor. Bu öğretme etkinliğinin yüzdeleri çıkartılıyor. Amaç öğretmenin eğitim, öğretim, alan bilgisi ve genel kültür boyutlarına ulaşmaya, onu kavramaya çalışmak. Okulun fizikî yapısı, araç-gereç, yönetim, öğrenciler ve sosyo-ekonomik durum inceden inceleme analizi ediliyor. Böyle bir proje için öğrenciler en az on defa okula gidiyor, izin alıyor, veri topluyor ve geçiyor bilgisayarın başına. Proje tamamen eğitimle, sanat eğitimi ile ilgili. Bizdeki master tezleriyle karşılaştırdığım zaman hayal kırıklığına uğruyorum. Böyle bir araştırma yapan lisans öğrencisi tabii ki daha iyi bir sanat eğitimcisi, daha yetkili bir öğretmen olur. Bizim resim bölümlerinde ise, eğitim fakültelerine bağlı olmalarına rağmen, hâlâ sanatçı olmak, sanatçı yetiştirmek paydası hâkim. Herkes sanattan anlayabilir, eğitimci olabilir ama herkes sanatçı olamaz!.. Biliyorum, bu son cümle tartışılmaya açık, açık uçlu bir iddia.. Ama tartışılın istiyorum.

Müze eğitimi sanat eğitiminin bir parçası olmuş. Müzelerin ilkökul, üniversite ve halk için özel programları ve müze eğitimcileri eleştirilenleri var. Allah'tan ki eserleri az!.. Başka müzelerden ödünç eser alıp sergiliyorlar. Eserler bağış ve satın alma yoluyla toplanmış. Sanat denince yağlıboya resim, heykel akla geliyor. Her türlü sanat eseri var müzelerde.

11 Nisan 1997

Mc Kenny Junior High School'a ziyaret. Üç yıllık bir ortaokul. Sanat eğitimcisi Mario Mendia Meksika asıllı, bizim kültürümüze âşına bir öğretmen. Stajyer öğretmen ona yardım ediyor. Hepimize, uyguladığı sanat eğitimini özetleyen birer dosya hazırlamış. Küçük bir ikramı da ihmal etmemiş. Müfettiş yok. Okulu ve eğitim-öğretimi müdür, müdür yardımcıları, hattâ veliler denetliyor. Öğretmen, öğrenci ve sanatçı işbirliğiyle proje alıp kentin uygun yerlerine eserler yapıyorlar.

Yaptığı uygulamaları daha sonra gösterdi bize. Mario kentın sanat komitesinde görevli. Bu komitenin yetkileri belirli. Komitenin haberi ve bilgisi olmadan sanat faaliyeti (plastik sanatlar) yapılamıyor. Mario sınıfta iş yönetimi sistemini uyguladığını söylüyor. Tanışma sırasında "benim adım Mustafa" diyen, ön yargısız, arabasında Atatürk'ün rozetini taşıyan bir güzel insan Mario. Biz Arizona'dan ayrılırken uğurlamaya gelemediği için daha sonra özürlerini gönderen ince ruhlu bir Meksikalı. Ona doğru dürüst bir hediye götüremedim için çok pişmanım.

Mario öğrencilerine Van Gogh'un "Yıldızlı Bir Gece" adlı eserini kopya ettiriyor ama bu kopya yöntemi bire bir uygulanmıyor. Van Gogh Arizona'da yaşasaydı, bu resmi nasıl yapardı sorusunu cevaplayacak bir çözüm istiyor öğrencilerden. Yani öğrenci kişisel bir çözüm bulmaya çalışıyor. Eserin plastik değerlerine, elemanlarına ve sanat ilkelerine sadık kalınıyor. Amaç bunları kavratmak. Duvarda sanatın elemanlarını ve ilkelerini gösteren renkli posterler, özdeyişler var. Sonra çocukların kendi çözümlerine eleştiri, sanat tarihi ve estetiği uyguluyor. Yönteminde temel olan uygulama. Okula giriş çıkış son derece disiplinli. Mario çok espirili; kavgacı bir öğrencisini, "senin bir arkadaşınla kolkola resmini çeker, okula dağıtırım" diye cezalandırmış. Sonucu merak ettim, anlattı bu esprinin arka planını. O zaman anladım Amerikalıların niçin kolkola girmediklerini, birbirlerine mesafeli olduklarını!..

Dr. Stokrocki, Denise ve bizim projeden sorumlu Yasemin Hanım, Botanik Bahçesine götürdüler bizi. Üniversite çevresinin bir ağaç akvaryumu gibi kullanılması yetmiyormuş gibi her çeşit kaktüsün yetiştiği bir bahçe olarak plânlanmış burası. Saatlerce sessiz, dikkatli yürüyor ve izliyoruz; flora ve faunayı. Kaktüsler keyfince büyüyüp ölüyor. Her ağacın dibi akşam sabah –ki şehir de böyle– merkezî bir sulama sistemiyle sulanıyor. Şimdi belki nesli tükenmiş bazı kuşların sesleri kaydedilmiş. İsterseniz bu kuşların sesini bir düğmeye basarak dinliyorsunuz, hakkında bilgi ediniyorsunuz. Dr. Stokrocki çevrede görülen, belli ki yerini sevmiş, Paolo Verdi (Yeşil Dal) ağaçlarını anlatıyor ve onlarla övünüyor. Bu ağaçların gövdeleri de yeşil. Okaliptüsleri, başka yerden getirip diktikleri palmyeleri, kaktüsleri bir yana Paolo Verdi'lerini kıskandım. Keşke Goethe'nin İtalya seyahatinde, Babür'ün Hindistan seferinde anlattıkları gibi anlatabilseydim florasını Arizona'nın. Nerede bizde o tecessüs, merak, sabır ve vukuf...

Dr. Mary Stokrocki dönüşte bizim apartmana uğradı. Yemeğe kaldı. Ayrılırken Mario'nun tehdidine aldı-

rış etmeden kucaklayıp öptü herkesi. Sanırım bu samimiyete çok ihtiyaçları var Amerikalıların.

15 Nisan 1997

Mary'nin –ki o ve Amerikalılar herkese ismiyle hitap ediyorlar– Sanat Eğitiminde Eleştiri adlı dersi var. Türkiye'den aldığı ve asırlık olduğunu iddia ettiği bir kilimin eleştirisini yapacak. Bir kilimin sanat değerini çözümlmek için dört disiplini uyguluyor (Atelye, Sanat Tarihi, Eleştiri, Estetik).

Kendi kültürümüzün içinde yer alan, estetiğini bilmediğimiz bir sanat nesnesinin bir yabancı tarafından sanat eğitimi aracı olarak kullanılmasını biz niye akıl etmedik acaba?.. Batı kültürü ve estetiğini tek ve şaşmaz bir ölçü olarak alırsanız, sonuç işte böyle olur. Bizim zengin bir kültürümüz var bunu herkes kabul ediyor. Ya onun estetiği? Teknoloji, bilim alınabilir ama estetik alınır mı? Duygu, his alınır mı? Batı sanatı ve estetiği azınlıkların (sanatçılar) azınlıklar (zenginler) için yaptığı halktan kopuk bir sanat. Daha ziyade faraziyelere dayanır ve bu varsayımların dışındaki sanatları sanat olarak kabul etmez. Peki bizim şu an çok savunduğumuz ve olmazsa olmaz dediğimiz resim, heykel, grafik, seramik vb. gibi sanatların dışında bize özgü ve bir zamanlar çok önemli olan sanatlarımız yok mu? Onları sanat olarak kabul etmeyecek miyiz? Bu sanatlara geleneksel adı vererek adeta ikinci sınıf sanat olarak mı bakacağız? Her zengin kültürün mutlaka bir estetiği, yani bir mantığı var. Tek bir estetik kabul etmek, var saymak, dünyamızın kültürlerini bu estetiğe göre değerlendirmek, kültür mirasımızı yoksullaştırmak değil mi?

Amerikalı sanat eğitimcileri ve sanatçılar Batı estetiği sözünden rahatsızlar. Bize sık sık, siz Batı estetiğini almışsınız, diyorlar. Bu konuda tanıştığım bir müzik eğitimcisi özetle şöyle dedi:

"Bir Çinli öğrenci geldi ve bana Beethoven çalışacağını söyledi. Peki Çin gibi büyük bir kültürün mustakfsi ve estetiğini kim araştırıcak? Voltaire –ki kültür kavramını uygarlığımıza sokmuştur– kendi bahçeni işle demiyor mu? Sizin çok zengin bir musikînz olduğunı biliyorum. Neden onu işleyip çağdaş sanatın içinde yer almasına çalışmıyorsunuz? Dünyamızın bugün değişikliğe daha çok ihtiyacı var. Evrenselleşmenin sanat açısından sakıncalarını görmüyor musunuz?"

17 Nisan 1997

Dr. Bernard Young ASU'da sanat eğitimcisi. Sanatta Yeterlik (MFA) yaparak atelye hocası olmuş. Dedi-

ğine göre, kendisini yeterli görmediği için doktora başlamış ve doktora araştırması dokuz yıl sürmüştü. Sanat, Kültür ve Irk konusunda bir kitabı var. Candan, alçakgönüllü, sıcak ve esprili. Dersten sonra sohbet ettik. "Bu ülkede", diyor Bernard, "her yıl ortalama otuzsekizbin kişi doktora, üçyüzbin kişi master yapıyor. Ellibin sanatçı Newyork'ta işsiz güçsüz dolaşıyor. ASU'da öğretim elemanları (okutmanları) 1-3 yıl, yardımcı doçent ve doçentler 1-6 yıl süre ile atanırlar. Görevlerini kötüye kullananların işine son verilir. Cezaya vermeyiz, veremeyiz, biz mahkeme değiliz." Enteresan bir şey söyledi, eğitim fakültesinde bir profesör derste çıplak model kullandığı için görevine son verilmiş! Profesör olmak çok zor ve profesör atamaları süre ile sınırlı değil. Bernard çocuk resimleri üzerinde sanat eğitimcileri tarafından psikolojik analiz yapılmasına karşı. Ona göre bu analizi psikologlar yapmalı. Afrika kökenli Amerikalı sanatçılar konusunda özgün araştırmaları var. "Amerika'yı yeniden mi keşfetmek istiyorsunuz" dedim, gülererek "çok doğru" dedi. "Hafızası olmayan bir insan olamayacağı gibi, hafızası olmayan bir toplum da olamaz" dedi. Artık Amerika'da yeni bir dostum var. "İnanana inanırım" sözümü beğendi ve not aldı. "Mary'nin doksan makalesi, benim de altı çocuğum var" derken ileri sürdüğü mazeretini ve esprisini anlıyorum. Bernard hakkında ileride başka bilgiler vereceğim.

18 Nisan 1997 (Kurban Bayramı)

Gün aynı gün, sabah aynı sabah. Ama bayram heyecanı yok. Ben demiyorum mu, kültür ayrıntıda gizli diye. Evet kültür ayrıntıdır, üslûptur bizi başkalarından ayıran, yaşantı tarzıdır. Ayrıntıyı atınca ne kalır geriye?

Bana göre olaylara, nesnelere anlam veren, onları farklı kılan ruh, mânâ... İranlı dostumuz Prof. Dr. Şeyhülislâmzâde'nin o güzelim Azeri şivesiyle anlattığı hikâyeyi hatırladım.

"Üreğime od düşmüş yaniir. Su tökürem, buz atırem sönmüir. Ha bu göğsümdede ne var ola, dedim. Gittim hastahaneye. Dedim, balalar mene bir ürek getirin hele! Getirdiler. Açtım baktım içi boştur. Gözün sevsem, kör olur, saçın sevsem, tökülür. Ama manayı sevsem, yahşi olan budur!"

Akşam müzik eğitimcilerinin apartmanında hırsımı elime tutuşturulan udun klavyesinden aldım. Bu gurbet diyarında türküsüz, ezansız, bayramsız, kurbandsız kalmanın acısını gene türküler ve şarkılarda aradım ve buldum. A. Hamdi Tanpınar'ın deyişiyle, Anadolu'nun

ve o güzelim insanlarımızın roman ve hikâyelerini türkülerde okudum. Ne güzel ülkem, ne güzel insanım, ne güzel bayramlarımız var Tanrım!.. Bunları fark etmek için herkesi yurt dışına mı göndermek gerekir?..

19-20 Nisan 1997

Türk-Amerikan Derneği'nin düzenlediği pikniğe gittik. Müzik, resim eğitimcileri, Tempe-Arizona'da yaşayan Türk asıllı Amerikalılar ve Türk öğrenciler. Birkaç akşam evvel Türk Halk Müziği'ne "tıngırtı" diyen bir müzik eğitimcimiz, Türk Müziği söylemek zorunda kaldı. Batı müziği söyleyecek değildi ya! Hoş söyleyemezdi ve ondan Türk Müziği icra etmesini istiyorlardı!.. Kendi ulusunun maddeleşen ruhundan utanan bu insanlar nasıl müzik eğitimi verebilirdi çocuklarımıza? Mary bir kilimi eleştirirken, onlar da bir halk türküsünü inceleseler ya! Benden önce koşup türküler, şarkılar söylediler. Ben gene yaya kaldım. Göğüslerinde Namık ve Naile yazılı yaşlı iki Kırım Türküne çocukları İra'nın niçin Türkçe bilmediğini sordum, cevap yok. Önemli olan bel evladı olmak değil yol evladı olmak. İra Türkçe bilmeyişinin ezikliğini yaşıyor. Denise'in annesi Ayten Hanım, adını değiştirmiş Debbie diyor kendisine; adını niçin değiştirdiğini sormaya cüret edemedim.

21 Nisan 1997

Dr. Mary Stokrocki'nin araştırmaları Navajo Kızılderili kültürü üzerine yoğunlaşıyor. Navajo (Nevaho)lar en büyük yerli kabile. Gelecek günlerde onların yaşadıkları bölgeye gideceğiz. Dersten sonra Prof. Dr. Mary Ericson adlı bir sanat tarihi eğitimcisi ile tanıştık. Kendisini daha evvel yayınlarından dolayı tanıyordum. Sanat tarihi ve sanat tarihi eğitimi konusundaki görüşlerine ben de katıldım. Dr. Ericson'a göre, sanat tarihi ile sanat tarihi eğitimi birbirine karıştırılmamalı. Sanat tarihi eğitimi olmadan sanat eğitiminin mümkün olamayacağını savunuyor. Eğitim fakültesinde görev yapan ressamım, felsefeciyim; tarihçiyim diyenler, resim, felsefe, tarih vb. eğitimcisiyim demeliler. Ertesi hafta bize üç saatlik bir sanat tarihi eğitimi semineri verdi. Aradığım bir kitabı hediye etti. Ben de ona **Türkiye'nin Şaheserleri** adlı bir kitap hediye ettim. Kitabı, bu bir hazine diye aldı, defalarca teşekkür etti.

25 Nisan 1997

Bu gün Navajo Indian Reservation adı verilen Kızılderili bölgesine gittik. Arabayı Mary'nin kocası Bill kullanıyor. Bu bölgede kanyonlar var, arazi uçsuz bucaksız, gökyüzü yeryüzüne sanki daha yakın. Canyon de Chelly bir zamanlar renkli (sarı, mavi, kırmızı) mı-

sır yetiştirilen, hindilerin dolaştığı cıvıl cıvıl bir yerleşim bölgesiymiş. 800 yıl önce burada yaşayan halkın -ki Moğollarla akraba oldukları iddia ediliyor- ne olduğu bilinmiyor. Vadide Navajolu kadın ve erkekler el işleri satıyorlar. El işleri güzel fakat pahalı. Çektiğimiz resimlere karşılık para istiyorlar, gözleri açılmış belli ki!..

Amerika yerli halkın kültürünün değerini geç de olsa fark etmiş. Bu yüzden primitif sanat sözünün yanlış olduğunu söylüyorlar. Yerli kültüre ait ne buldularsa, dolduruyorlar müzelere. Batı estetiğine niçin karşı çıktıkları belli. O estetik değil mi primitif sanat terimini icat eden?

Arabada şarkılar, türküler ve gazeller. Bill müziğimizin niçin böyle ızdıraplı olduğunu soruyor. Anadolu insanının çektiği acıları, ızdırapları, yoklukları, ayrılıkları, salgınları kronolojik olarak özetliyorum. Bizim sanatımızın paydasında ayrılık ve gurbetin ağırlığı olduğunu söylüyorum. Yemen Türküsü'nü hissediyor ve anlıyor. Ne de olsa İtalyan, Akdeniz insanı. Goethe'nin ızdırabın neşesi konusunda söylediklerini tekrarlıyorum: "*Biz ızdırabın neşesini söyleyen bir ulusuz*" diyorum.

Bill onbir ay Türkiye'de yaşamış. Türk halkını çok seviyor. Ona göre Türkiye'de sokaklar pis, evler temiz, Amerika'da ise sokaklar temiz, evler pis. Bu yaklaşımın arka plânı zengin. ABD başkanlarının en yeteneklisi Clinton, en çok beğendikleri ise Reagan ve Kennedy... Böyle iddia ediyor Bill. Sıcakkanlı, inatçı, ilkelere olan, işsizliğin rahatsızlığını sakfayan bir felsefeci Bill..,

Colomb Amerika'dan İspanya kralına yazdığı mektupta, "*Yemin ederim ki Majesteleri dünyanın hiç bir yerinde bu denli sıcak, samimi, güler yüzlü bir toplum görmedim*" diye belirtmiş. Mektubun yer aldığı kitabın adı sanırım **Amerika'nın Tarihi**; bu bölgede elime geçti. O samimi, sıcak, güler yüzlü insanlar nereye gittiler acaba?

29-30 Nisan 1997

Orta dereceli okullara ziyaretlerimiz sıklaştı. Osborn eğitim bölgesine -ki Tempe'de elli kadar okul bölgesi var- gittik. Bu eğitim bölgeleri birbirine pek benzemiyor. Osborn Junior High School'un sanat eğitimcisi Bayan Loff bir öğretmen olarak ideal görünüyor. Ama müfredat programını görmek istediğimi söyleyince "*program kafamda*" diyor. Bunu programa çok meraklı olan Mary'ye söylemeliyim. Bölge çok prob-

lemli, okul bu yüzden disipline özen gösteriyor. Sanat malzemelerini okul veriyor. Atelyenin duvarlarında sanatla ilgili afişler, sözler ve köşede ABD'nin bayrağı, asılı. Arizona'nın bayrağı yer almıyor sınıflarda...

Dersin bitiminde öğrenciler temizlik yaptılar. Loff yirmiden aşağı doğru yavaş bir tempoyla sayıyor. Bire gelince tüm öğrenciler ortalığı toplamış oluyorlar ve öğretmen tekrar kontrol ediyor, onlar da çıkabiliyorlar. Bayan Loff eğitimin sanattan önce geldiğini söylüyor. Okulun programını inceledim. Zorunlu dersler şunlar: Güzel Sanatlar, İş Eğitimi, İngilizce, Matematik, Beden Eğitimi, Fen Bilimleri, Sosyal Bilgiler ve Teknoloji Eğitimi.

1 Mayıs 1997

Bu gün bahar bayramı. Kitapçılarını dolaştım. Kitaplar çok güzel ama çok pahalı. Üniversitenin kampüsünde bulunan bir kitap satış merkezi, öğrencilerin kullanılmış kitaplarını satın alıyor peşin parayla. Sonra üstüne "kullanılmış" etiketini yapıştırarak satışa sunuyor. Öğrenciler istememize rağmen kullandıkları kitapları bize satmadılar. Bizim üniversitemizde böyle kitap alım merkezleri kurulamaz mı? Kitap satış merkezinin önünde (book-store) gazeteler var. Gazetede üniversite ile ilgili haberlere göz attım; üniversitenin yatakhaneleri, gece hayatı anlatılıyor. Uyuşturucu, seks, vandalizm, grafiti, asansöre çiş ve silahla tehdit... Yetkililer ve ilgililer uyarılıyor. Kilise de propaganda-sını yazılı olarak yapıyor.

5-6-7 Mayıs 1997

Değerlendirme Metotları adlı bir disiplin ciddi olarak yer alıyor, sanat eğitimi programlarında. Ve okullarda uygulanıyor. Stajyerlik süresi onbeş hafta. Stajyer öğrenci (student teacher) on hafta süreyle ders dinliyor, ondan sonra öğretmenin programını uygulatabiliyor. Ancak son haftalarda kendisi program yapıp öğrencilerin karşısına geçebiliyor. Stajyeriğin sonunda sınıf öğretmeni, müdür ve danışmanın olumlu raporuyla öğretmen olabiliyor. Tabii boş yer bulabilirse!.. Bazı orta dereceli okullar iki yıllık, bazıları üç, bazıları ise dört yıllık. Sekiz yıllık zorunlu eğitim diye bir tartışma duymadım. Okullarda polis var. Her tarafta bilgisayarlar ve bilgisayar dershaneleri. Bir ortaokul öğretmenin maaşı ortalama binbeşyüz dolar. Eğer master yaparsa, bu meblağ ikibin dolara yükseliyor. Cep telefonunu okulların güvenlik görevlilerinde gördüm.

11 Mayıs 1997

Dr. Young'a rica etmişim, bir kilise görmek için. Erken gitmemiz gerektiğini yoksa yer bulamayacağımızı söyledi. Erken gittik ama gene de yer bulamadık. Ayakta izledik pazar âyini. Bu arada üniversite kampüsü içinde de yedi tane kilise bulunduğunu belirtmeliyim. Ama bu konudan hiç kimsenin söz ettiğini duymadım. Neyse kilisede âyini yöneten kişinin arkasında zengin bir koro ve müzik. Anneler günü olduğu için önce doksan yaşında anneler anons edildi ve onlara hediyeler verildi. Sonra on çocuklu anneler sahneye davet edilerek onlar da saygıyla, sevgiyle ödüllendirildiler. Âyini yöneten kişi çocukları çağırarak avuç avuç dolar dağıttı onlara.

Bir değneğe asılı çuha kese sıralar arasında dolaştırılarak kiliseye yardım toplandı. Ayılan, bayılan, ağlayan kadınlar birbirlerini kucaklayıp sallanarak dua ediyorlar. O günün vaazı yazılı olarak herkese dağıtılıyor. Dr. Young kilisede ayrıldığı eşini tanıstırdı. Elleri havada dua eden, altı çocuk annesi olduğu hiç belli olmayan bir kadın. Müzikle uğraşıyormuş, üç bacısıyla birlikte Ağustos 1997'de İstanbul'da bir konseri varmış. Bir iki müze gezdikten sonra Dr. Young'ı akşam yemeğine alıkoyduk. Geç kalmamak için çabaladı durdu. Çocuklar evde yalnızmış. Sigara, içki kullanmıyor Young. Harlem Hareketi'ne bağlılığını gururla sürdürüyor hâlâ.

14 Mayıs 1997

Çin asıllı Mitchell Peacock adlı bir öğrenci benim hüsni hatla ilgimi görünce, İstanbul'da yazılmış bir murakkaa getirdi. Sülüs ve nesih usta bir kaleminden çıkmış. Murakkaa David isimli arkadaşınmış. David de sanatçı. Murakkaayı yazan hattatın adını şimdi hatırlamıyorum, ama sanırım Tülin Korman'ın babası idi. David İstanbul'u ve bizim kültürümüzü biliyor. Rûmi'den gazeller okuyor. Sinan'a hayran. "Endülüs Emevileri zamanında Müslüman, Yahudi, Hristiyan kardeşçe yaşarlardı. Müslümanlar ayrılınca katliam başladı" diye anlatıyor. Ona Dr. Hunke'nin Avrupa'nın Üstüne Doğan İslâm Güneşi adlı eserinden bahsediyorum. Okumamış, bulup okuyacak. David'le birlikte sanat galerilerini gezdik. Bizi el yazmalarının, eski kitapların bol bulunduğu bir kitapçıya götürdü. İyi eğitim aldığı anlaşılın kitapçı hanım bana Süveyş kelimesinin etimolojisini sordu. Bilemedim. Çeyş ile ilgisi olabilir mi, diye düşündüm. Tatmin olmadı kadının, ben de inanmadım söyledigime... Hayret ögle yemeğimi David ısmarladı. Mevlâna'dan şiirler okuyarak ayrıldık. David Türk Müziği dinlemek istiyor, görüşe-

ceğiz...

17-18 Mayıs 1997

Evde kalıp TV izledim. Yüzün üstünde kanal var. Hepsi ayrı bir âlem. Bazıları kapalı. Belli ki kimse keyfince yayın yapamıyor. Hiçbir TV kanalının kendini övdüğünü –öteki kanallara kıyaslayarak– görmedim. Bizim TV kanallarının –bazılarının– gözümüzün içine baka baka yalan söylemeleri, övünmeleri yok mu? Deli eder insanı. Hele Tanrı'nın verdiği hiçbir şey katmayan güzel hanımları, oğlanları süper star, mega star, gençliğin ilâhı vb. sıfatlarla bol keseden övmelerine ne demeli? Yerli yerinde kullanılmayan bu sıfatlar da enflasyona uğradı. Türkçe de gitti elden... Dario Moreno'dan bu yana ısrarla bize sunulan parçalardan hangisi kaldı hafızalarda?.. Son günlerde bakıyorum popçular ve hopçular bizim melodilerimizi kullanarak akıllarım başlarına aldılar. Ya kaybettiğimiz kırk yıl!.. Bir günde hit olanlar, ikinci gün şarkılarıyla küt oluyorlar. Bunlar Cem Behar'ı okumadılar mı acep?..

19 Mayıs 1997

Mary'nin eşi Bill, Mary Türkiye'ye döndükten sonra bizimle daha çok ilgilenmeye başladı. Bu sabah onun jeeple Tuzlu Nehir'e gittik. Oraya varıncaya kadar ne yapacağımızı pek bilmiyorduk. Önce adam başı dokuz dolar vererek büyükçe iç lastikler aldık. Sonra iç lastikler elimizde, otobüslere binerek nehir boyunca gittik. Otobüs bizi bir durakta bıraktı. Nehre indik, bizim Alanya'daki Dim Çayı kadar serin, onun birkaç katı. Etraf kaktüs ve okalıptüsler, Paolo Vadi'lerle yemyeşil. Yerli turistler kum gibi kayıyor. İç lastikleri nehre atıp üstüne binerek altıncı kapıya kadar gittik. Orada nehirden çıkarak otobüslere binip, başladığımız yere döndük. Nehir iri balıklarla dolu ve insandan kaçmıyorlar. Nehrin tatlı akıntısına kapılan, birbirine bağlı iç lastiklerin oluşturduğu renkli adacıklar nehir boyunca akıp geliyor. Görülen o ki, Amerikalılar turizm için olmadık şeyler icat ediyorlar...

29-30 Mayıs 1997

Memorial Union adı verilen ve öğrencilere tahsis edilmiş olan binaya yemeğe gittik. Öğrencilerin neye ihtiyacı olursa, düşünülmüş. Her türlü yemek, TV, okuma, dinlenme, oyun, konferans salonları var. Hazır yemekten bıktığımız için üst kata sıcak yemek yemeye gittik. Yemeğe en son ben katıldım. Bir müzik eğitim-

cisi arkadaş servis yapan hanımlar arasında Azeri bir Türk kadını olduğunu, fakat Türkçe anlamadıklarını söyledi. Hangisi olduğunu gösterdi. Gidip önüne dikildim. Kadın beni görünce, İngilizce olarak nasıl yardımcı edebileceğini sordu. Cevap vermedim, yüzüne bakmaya devam ettim. Sonra, gene, bir şey mi istiyorsunuz, sorusunu bitirmeden başladım:

"Haydar Baba ıldırımlar şakhanda

Seller, sular şakkıldayıp akhanda

Kızlar ona saf bağlayıp bakhanda

Selâm olsun şevketüze ilüze

Menim de bir yadım gelsin dilüze

Haydar Baba gün daltıy dağlasın

Üzün gülsün, bulakların ağlasın

Uşşakların bir deste gül bağlasın

Yel esende ver getirsin bu yana

Belke benim yatmış baktım uyana"

Şiiri aslına sadık kalarak, Şehriyar'ın kendi sesindeki tonlamalara uygun olarak okumaya çalıştım. Kadıncağızın yüzüne bahar geldi sanki. Dondu kaldı. Ardından hemen atıldı; "Gardaşa gurbaan, hele gardaşa gurbaan" dedi, son heceleri uzatarak. Gözlerim doldu, bir asker gibi çark ederek dönüp masaya geldim. Kadıncağız yemek boyunca cücüğünü kartala kaptıran bir gürk gibi döndü dolaştı etrafımda... O Azerbaycanlı bacımın gözlerindeki ışıltıyı unutamıyorum. Refik Halit Karay'ın "Eskici" hikâyesini okuyanlar beni ve o andaki duygularımı anlarlar.

Memorial Union'dan çıkarken bir gazete haberine takıldı gözüm. Gönüllüler zirvesi. Eski ABD başkanları ve yeni başkan bir zirvede buluşmuşlar. Konu geleceğin Amerika'sı. Bu zirvede demokrat cumhuriyetçi yok, ABD vatandaşları var! Beşbin kişi onları alkışlıyor. Sonra başkanlar ellerine boya ve fırça alıp şehrin

sokaklarına dalarak, duvarlardaki grafitileri temizliyorlar. İster istemez ülkemdeki siyasetçileri düşünüyoruz. Onların ellerinde de fırçalar var, ama temizlemek için değil, birbirlerine kara çalmak için.

1-14 Haziran 1997

9 Mayıs 1997'de üniversite yaz tatiline girdi. Gelecek hafta yaz okulları başlayacak. Bizler de yaptığımız projeleri bitirmeye çalışıyoruz. Kısmen rahatladık. Kenti, kitapçıları, büyük mağazaları dolaşıyoruz. Projelerimizi müzik ve resim profesörlerinin oluşturduğu jüriye sunacağız. Sunu Müzik Bölümünde.

Projeyi ilk önce ben sunmak istedim. Geçip kürsüye kuruldum. Madem kürsü benimdi, yetkilerimi espiyle karışık hatırlattım ve "önce bir hikâye anlatacağım" dedim. Güldüler hocalar.

"Genç bir adam duymuş ki tapınağın önünde bilge bir insan var. Çok ünlü ve herkes ona imreniyor. Gidip bilge kişi e "Söyle bana bilgeliğin sırlarını ey yüce adam! Ben nasıl senin gibi olabilirim?" demiş. Bilge o sırada meşgul olduğu için demiş ki genç adama, "Şu kaşığı al içine zeytinyağı doldur ve tapınağın etrafını dolaş gel. Ama sakın zeytinyağını dökme." Genç adam denileni yapmış, kaşığı dolandırıp getirmiş zeytinyağını dökmeden. Gururla uzatmış bilgeye. Bilge, "Aferin sende iş var ama tapınağın etrafında dolaşırken, bahçede güller vardı, onları gördün mü, kokladın mı? Heykeller vardı köşede, dokundun mu, duvarda resimler vardı, gördün mü onları?" demiş. Genç boynunu büküp, "Onların hiçbirisini görmedim" demiş. Bilge, "Şimdi tekrar git. Bu kez ikisini birlikte yapmaya çalış." demiş." Hikâyeme Dr. Bernard göbeğini hoplatarak, üst perdeden kahkaha atarak güldü. Tabii ki biliyordu kim bilge kişi, kim bilgeliğe heveslenen genç.

Bana söz verdiler, tekrar çağıracaklar beni Amerika'ya. Ben de zeytinyağını tapınağın etrafında dolaştırırken, güllerini koklayıp, resimlerine bakacağım, heykellerine dokunacağım.

Siz benim "geçti" redifli şiirler okumama ne bakıyorsunuz? Bilge olmak hevesimden asla vazgeçmedim ve geçmeyeceğim de!..

Avrupa Birliği Üyesi Yunanistan'ın Bölgesel Politikalarını Ortaya Koyan Çarpıcı Bir Makalenin Tercümesi ve Değerlendirmesi

“**H**ıçbir Yardımı Olmaksızın Taleplerde Bulunan Yunanistan, Avrupa Topluluğu'nu Kızdırıyor" ... Aslında makalenin ehemmiyeti, adıyla doğru orantılıdır. William Grumstrup tarafından kaleme alınan bu makale, **Aarhus Stiftstidende** gazetesinde, 1 Nisan 1992 tarihinde yayımlanmıştır.

Atina'da neşredilen bu gazete, William Grumstrup gibi, tarafsız bir gazetecinin yazısını yayımlayarak, Yunan halkının büyük tepkisini çekmiştir. Zira, adı geçen gazeteci, Yunanistan'ın dış politikasını, stratejisini ve sapkınlığını ortaya koymakla, Yunan kamuoyunu bir hayli rahatsız etmiştir.

William Grumstrup, Yunanistan'ın dış siyasetinin, iç politikanın bir malzemesi olduğunu belirtmiştir. O, bu nedenle hem bölgesel, hem de çevresel boyutta sorunlara sebebiyet veren bu stratejinin, aslında bir strateji olmadığını, bilâkis kendi kamuoyunu tatminden öteye geçmeyen, "kısa süreli", hattâ "günü birlik" politikalar olduğunu vurgulamıştır. Aslında bu, Yunanistan'ın, Makedonya ve Arnavutluk üzerinde ortaya koyduğu siyasî manevralarından, gayet iyi anlaşılacaktır. Lâkin, Yunanistan'ın hem sivil, hem de askerî yetkililerinin ortaya koyduğu ve köklü bir dış politika olarak takip ettiği tek bir mevzu vardır:

- Kıbrıs meselesi;
- Batı Trakya'da asimile politikası;
- Ege'nin kıta sahanlığı ve fır hattı meselesi.

Yukarıda ifade edilen hususlar, Yunanistan'ın, Türkiye üzerinde uygulamaya çalıştığı ana stratejinin üç temel unsuru durumundadır. Bunun dışındaki bütün mevzular, bu üç ana kriteri desteklemek için ortaya atılmış argümanlardır.

Yunanistan, özellikle AB üyeliği sıfatını kullanarak, bölgesel politikalarda, yapılmasını istediği dayatmalar veya oldu-bittilerle, AB'nin diğer üye devletlerini rahatsız etmekte ve birliğin kuruluş gayesiyle çatışmaktadır. Aslında Yunanistan'daki siyasîlerin, Türkiye-Kıbrıs-Ege üçgeni içerisinde ve bunu süsleyen diğer argümanlara, sıcak veya uzlaşıcı bakması da mümkün değildir. Çünkü, böyle bir şeyin yapılması halinde, "vatan hainliği" damgasının yenilmesinden ve siyasî hayatın bitmesinden korkulmaktadır. Tabiatı ile bu da, Yunanlı siyasîlerin, popülist politikaları takip etmelerine neden olmaktadır. Yukarıda ifade edilmeye çalışılan popülist politikaların baş temsilcisi, eski başbakanlardan Andreas Papandreu'dur. Her ne kadar Konstantin Mitsotakis Hükümetleri, daha ılımlı politikalar takip etmek isteseler de, bu hükümetlerin sonu, hüsrarla ne-

Soyalp TAMÇELİK

G.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü
Araştırma Görevlisi

ticelenmiştir.

Yunanistan'ın bölgesel barışı bozmaktan öteye gitmediği "çevresel politikaları", popülist bir özellik taşımaktadır. Bununla birlikte, Yunanistan'ın kendi kamuoyunu tatmin etmek, hattâ dikkatleri başka bir yöne çekmek istediğini belirtmiştir.

Aslında Yunanistan, AB'nin en sorunlu ülkesidir. GSMH'nın düşüklüğü, enflasyon oranının yüksek olması, işsizlik sorununun had safhasına ulaşması, kamu açıklarının muazzam boyutlarda olması vs. gibi...

İşte bütün bunlar, Yunanistan'ın gerek bölgesel, gerekse uluslararası politikasını yakından etkilemektedir. Zira, Yunanistan, kendi ülkesinin iç meselelerini örtmek, Yunan halkının sosyal ve ekonomik dengesizliğini ortaya çıkarmamak için, uluslararası ve bölgesel bir sorunu, hayafî bir sorun yaparak, pire için yorgan yakmaktadır. Aslında, Yunanistan penceresinden bakıldığında, Türk-Yunan ilişkilerinde ortaya çıkan tablo budur. Dolayısıyla Yunan hükümetlerinin, Kıbrıs gibi, Ege gibi çözülmesi fevkalâde güç olan bu sorunları, kendi gündemlerine getirmeleri, onlara nefes alacak bir zaman, manevra yapacak bir mekân bırakmaktadır. Yunanistan'da her ne zaman bir ekonomik ve sosyal patlama gündeme gelse, akabinde Türk-Yunan ilişkilerinde bir çalkantıya, hattâ krize girilmektedir.

İşte tercümesini yaptığımız bu makale, bütün bunlara ışık tuttuğu gibi, Yunanistan'ın bölgesel ve özellikle, Türk-Yunan ilişkileri içerisinde, Kıbrıs politikalarının yapısal özellikleri görülecektir.

Yunanistan'da büyük tepkiler çeken bu makalenin, Türkçe metni ve değerlendirmesi aşağıdaki gibidir:

"Hiçbir Yardımı Olmaksızın Taleplerde Bulunan Yunanistan, Avrupa Topluluğu'nu Kızdırıyor.

"Avrupa Topluluğu Konseyi, Makedonya'nın, bağımsız bir devlet olarak tanınmasıyla ilgili görüşlerde bulunmak üzere, 6 Nisan tarihinde toplanacaktır. Yunanistan, yükümlülüklerini yerine getirmemesi nedeniyle, Avrupa Topluluğu'nun sabrını taşımış ve diğer üye ülkelerle ihtilâfa düşmüştür.

"Avrupa Topluluğu'nun bir üyesi olması hasebiyle Yunanistan, bugüne kadar Avrupa Topluluğu'nun diğer ülkeleri tarafından Makedonya'nın tanınmasını engelleyebilmiştir. Yunanistan, Arnavutluk'la olan ilişkilerinde olduğu gibi, Balkanlar'da mevcut olan bölünmelerle ilgili politikasını uygulayabilmek amacıyla, Avrupa Topluluğu üyeliğini kullanmıştır.

"Özellikle, Makedonya'nın tanınmasıyla ilgili, Yunanistan'ın izlediği tutum, diğer Avrupa Topluluğu ül-

keleri arasında, kızgınlığın artmasına sebep olmuştur. Ayrıca, bütün bu olup bitenler, Avrupa Topluluğu Komisyonu'nun, Yunan Hükümeti'nin, ekonomisini düzeltmek için bir yıldan fazla bir zaman önce verdiği borca ilişkin şartları, hak etmediğini tesbit ettiği bir zamana rastlamaktadır.

"Yugoslavya Cumhuriyeti'nin hâlihazırdaki ismiyle tanınmaması hususunda, geniş bir siyasi fikir birliği mevcutken, Makedonya sorunu, Yunanistan'da milliyetçilik duygularının artmasına neden olmuştur. Devlet Bakanı Konstantin Karamanlis, bu sorunun ve diğer âcil sorunların çözümünde, ortak bir ulusal çizginin saptanması hususunda, parti liderleriyle istişarede bulunmuştur.

"Yunanistan, özellikle Makedonya ve Arnavutluk başta olmak üzere, ülkenin kuzey sınırlarını tehdit eden bütün tehlikelerin arkasında, Türkiye'yi görmektedir.

"Bunun yanı sıra Türkiye ve Yunanistan arasında, Ege Denizi'ne ilişkin haklar ve Türkiye'nin Kuzey Kıbrıs'ı işgal (!) etmesinin getirdiği sonuçlarla ilgili tartışmalar da mevcuttur. Yunan Hükümeti, Türkiye'yi, Kıbrıs Türkleri'nin bağımsız bir devlet olarak tanınması isteklerini, süregelen işgalleriyle de (!) destekleyerek, Kıbrıs sorununun çözülmesini engellemekle suçlamaktadır.

"Yunanistan, Türk ordusunun Kıbrıs'taki sürekli mevcudiyeti ve Ege Denizi'ndeki Yunan topraklarını sık sık ihlâl (!) etmesi nedeniyle, silahlı çatışma tehlikesi görmektedir. Şimdi, buna ek olarak Yunanistan, Türkiye'nin, kuzey sınırlarındaki, müslüman nüfusun hâkim olduğu Yugoslav Makedonyası ile olduğu kadar Arnavutluk'la da yakın ilişkiler kurmak suretiyle, sorun çıkarılma gayretleri içerisinde olmasından endişe etmektedir.

"Şimdiye kadar Makedonya'yı, bağımsız bir cumhuriyet olarak sadece Türkiye ve Bulgaristan tanımıştır. Türk ordusunun danışmanları, ordu kurulmasına yardımcı olmak üzere Makedonya'da bulunmaktadır. Türkiye, Arnavutluk'un savunma sisteminin yeniden düzenlenmesine iştirak etmek için bu ülkeye, Makedonya'da olduğu gibi, askerî danışmanlarını göndermiştir. Yunanlılar, tehlikenin pusuda beklediğini ispat etmek için, hem Makedonya'nın, hem de Arnavutluk'un, Yunanistan'ın büyük bir bölümü üzerinde iddiaları bulunduğunu gösteren haritalar dağıtmakta olduğunu işaret etmektedir.

"Yunan siyasi liderleri, hiçbir Yunan hükümetinin, tarihî bir Yunan ismi olan Makedonya adında bir ya-

bancı devleti, tanımayı dahi kabul edemeyeceğini ve bununla ilgili olarak katı bir tutum izleyeceğini belirtmişlerdir. Yugoslavlar, onlara, Yunanistan'ın Makedonya bölgesi ile sınırlı olan bir bölge vermesine rağmen, Yunanlılar, bunu, Yunan topraklarına yönelik, kötü maksatlı iddialar olarak değerlendirmektedirler.

"Ayrıca Yunanistan, Yugoslavya'nın, Yunanistan'ın kuzeyinde Slav-Makedonya azınlığının bulunduğu yolundaki iddiasını, bölgeye nüfuz edebilmek amacıyla ve ihtilâf çıkarmasına neden olacak bir kargaşayı sağlamak için gösterdiği çaba olarak değerlendirmektedir.

"Avrupa Topluluğu üyeleri, şimdiye kadar Yunanistan'ın, Yugoslav Makedonyası'nın hâlihazırdaki ismiyle tanımayacağı şeklindeki görüş açısını, anlayışla karşılamaktadır. Ancak, Avrupa Topluluğu'nun sabrının tükendiğini gösteren birçok işaret mevcuttur.

"Dönem başkanı Portekiz, 6 Nisan tarihinde yapılacak Dışişleri Bakanları toplantısında, Makedonya liderleriyle, cumhuriyete başka bir isim verilmesi hususunda, yaptığı müzakerelerin sonucunu, rapor edecektir. Bununla birlikte Makedonya'nın isminin değiştirileceğini işaret eden, hiçbir emâre bulunmamaktadır. Şimdi, Avrupa Topluluğu'nun bazı ülkelerinin, Makedonya'yı tanımayacağı sanılmaktadır.

Avrupa Topluluğu üyeleri, bu gelişmeyi kabul etmesi için Yunanistan'a baskıda bulunmaktadırlar. Ayrıca Amerikan Hükümeti'nin, Yunanlıları, ABD'nin Yugoslavya'nın diğer cumhuriyetleri gibi Makedonya'yı da tanımaya hazırlandığı hususunda, iknaya çalıştığı söylenmektedir. Dolayısıyla Yunanistan, hâlihazırda izlediği tutum nedeniyle, tecrit edilme tehlikesiyle karşı karşıya bulunmaktadır.

"Bu nedenle Başbakan Konstantin Mitsotakis, bazı kabine bakanlarına kıyasla, Makedonya'nın tanınmasına daha çok meyillidir. Dışişleri Bakanı Antonis Samaras, Makedonya'nın hâlihazırdaki ismini muhafaza etmesini kabul etmediği takdirde, Yunanistan'ın izole edileceği yolundaki görüşlerin, kişisel olarak kendisini etkileyemeyeceğini ve bunun bir çeşit şantajdan başka bir şey olmadığını söylemiştir. Atina'daki görüşler, bunun, hükümeti karışıklığa iteceği ve Avrupa Topluluğu ülkelerinin, Makedonya'yı hâlihazırdaki ismiyle tanıması halinde, seçimlere gitmek zorunda bırakacağı yolundadır.

"Ayrıca Yunanistan'ın, Arnavutluk ile olan sorunlarında, Avrupa Topluluğu, birlik halinde hareket etmiştir. Atina Hükümeti, Arnavutluk'taki son parlamento seçimlerine Yunan azınlık partisinin katılmamasına

ilişkin kararı, Avrupa Topluluğu'nun isteği ile kaldırtabilmiştir. Yunanistan, Arnavutluk'ta yaşayan Yunanlıların sayısının 300.000 ilâ 400.000 arasında olduğunu iddia etmektedir. Arnavutluk'ta yaşayan kişilerin gerçek bir azınlık mı, yoksa Arnavutluk'un iddia ettiği gibi aslında "yalnızca Yunanca konuşan Arnavutlar" mı olduğu hususu üzerinde, Yunanistan ile Arnavutluk arasında şiddetli bir görüş ayrılığı bulunmaktadır.² Durum, Arnavutluk gruplarının, Güney Arnavutluk'taki Yunanlılara ait dükkânlara saldırımları ve talan etmelerinden sonra daha da gerginleşmiştir.

"Burada yaşayan Yunanlılar, kendilerini terkedilmiş gibi hissetmektedirler. Hattâ bazıları, Yunanistan'a dönmeye zorlandıklarını düşünmektedirler. Arnavutluk'taki Yunanlılarla bağlantıları olan Yunan milliyetçi örgütler, Kuzey Epiros diye anılan yerde ya da Güney Arnavutluk'ta yaşayan Yunan topluluğunu korumak üzere, Yunan ordusunun konuşlandırılmasını istemektedirler. Yunanlılar, Arnavutluk yönetiminin, kendilerini ülkeden kaçırmak için bir kampanya başlattıkları görüşündedirler. Ayrıca Yunanistan, buna karşılık olarak, binlerce Arnavut mülteciyi ülkesinden çıkarmaktadır. Aynı zamanda Arnavutlar tarafından vurulan ve yaralanan birkaç Arnavut mülteci, Yunan sınır muhafızları tarafından açılan ateş sonucunda öldürülmüştür.

"Sınırın Yunanlılara ait bölgesinde yaşayanlar, ülkeye yasal olmayan yollarla nüfuz eden Arnavutlar'ın, gerçekleştirdikleri saldırı ve yağmalama hadiseleri nedeniyle, daha fazla polis ve ordu koruması istemektedirler.

"Yunanistan, hem Makedonya'nın tanınmasına ilişkin sorununda, hem de Arnavutluk'la olan sorunlarında, Avrupa Topluluğu üyeliğini bir kaynak olarak kullanmış ve şimdiye kadar da anlayışla karşılanmıştır.

"Ancak, özellikle Makedonya'yla ilgili sorunda, Avrupa Topluluğu üyelerinin, artık Yunanistan'a karşı suskun kalmayacağı yolunda, birçok emâre mevcuttur. Bunun yanı sıra Yunanistan'ın yükümlülüklerini yerine getirmemesi hususunda, giderek artan bir hoşnutsuzluk vardır. Yunanistan'ın bir sonraki ekonomik ve para birliğine katılması yolunda, çok az bir ihtimal bulunmaktadır. Yunanistan'a ekonomisini düzeltmek için verilen borcun, takriben 17 DK milyar tutarındaki paranın, ikinci kısmının verilip verilmeyeceği belli değildir.

"Diğerlerinin yanı sıra, borca ilişkin şartlardan biri de, kamu harcamalarının büyük çapta kesilmesidir. Zira, kamu harcamaları, şimdiye kadar kesilmemiştir. Ayrıca Yunanistan, gereksiz işgücü olarak görü-

len 60.000 kamu görevlisinin işine son verileceği hususunda AT'ye söz vermiştir. Lâkin bu gerçekleşmemiştir. Tam tersine, iktidar partisinin oy kazanma endişesiyle, 200.000 kişiyi kamu sektörüne kanalize ettiği bilinmektedir. Enflasyon ise hâlâ Avrupa Topluluğu ortalamasının 4-5 katı kadardır.

"Atina Hükümeti, Avrupa Topluluğu Komisyon Üyesinin bir gazeteciyle yaptığı röportajda, Yunanistan'ın hâlihazırda izlediği politikayla, ekonomik ve para entegrasyonuna katılmak için gerekli talepleri yerine getirmesinin zor olacağını söylemesi üzerine bu üyenin görevden alınması tavsiyesinde bulunmuştur.

"Eski Başbakan Andreas Papandreou ile bir ilgili olmamakla birlikte, Mitsotakis Hükümeti'nde bakan olarak görev yapmış bulunan Avrupa Topluluğu Komisyon Üyesi Vaso Papandreou'nun, Aralık ayında biten görev süresi uzatılmayacaktır. İki yıldır görev başında olan muhafazakâr hükümet, kendi mensuplarından birinin, Avrupa Topluluğu'nun Yunan Komisyon Üyesi olmasını istediğini, uzun bir süreden beri söylemektedir.

"Yunanistan, Balkanlar'daki tek Avrupa Topluluğu üyesi olması nedeniyle, Avrupa Topluluğu'nun, bölgede yer alan çözümler hususunda, ülke menfaatlerini korumasını istemektedir. Başbakan Mitsotakis, "ülkenin kuzey sınırlarında, kendini daha fazla belli eden kontrolden çıkmış nasyonalizm dalgasından" bahsetmektedir. Ancak Yunanistan, Avrupa Topluluğu üyelerinin menfaatlerinden feragat etmelerini isteyince, meselâ Makedonya'nın hâlihazırdaki ismiyle tanınması gibi, şimdi yalnız kalma tehlikesiyle karşı karşıyadır.

"Türk ve Yunan Devlet Başkanlarının, son toplantısında, Türkiye ve Yunanistan'ın müzakerelere neden başlamadığını anlamayan Avrupa Topluluğu başkentleri ile Atina arasında, bir ihtilafın çıkması ihtimali mevcuttur. Son bir gelişme de, Türkiye'nin Kuzey Kıbrıs'taki işgali (!) devam ettiği müddetçe, Atina Hükümeti'nin, Ege Denizi'yle ilgili sorunlar da dahil olmak üzere, Türkiye ile hiçbir konuda müzakerelerde bulunmayı kabul etmemesidir."

Yukarıdaki tercümeden de anlaşılacağı üzere Yunanistan, Türkiye ile olan sorunlarının hallini istemektedir. Zira, bu sorunların halli gündeme geldiği takdirde, Yunanistan, dış siyasetindeki bütün kozlarını, elinden çıkarmış olacaktır. Bütün bunları değerlendiren Yunan hükümetleri, Kıbrıs meselesini, Türk-Yunan ilişkilerinde bir ön şart olarak ileri sürmektedirler. Kıbrıs meselesi gibi, yıllarca çetrefilli açmazlarla, yumak haline gelmiş bir meseleyi, kaydu şart olarak, Türk hükümetlerinin önüne getirmeleri, diplomatik bir

manevradan başka bir şey değildir. Türk hariciyesi, bu takdiği bozmak için akademik ve teknik düzeyde bir heyetin oluşturulması³ ve tarafların periyodik aralıklarla müzakereler yapmasını önermiştir. Aslında bu görüş, Yunanistan'ın üyesi olduğu Avrupa Birliği tarafından da tasvip edilmiş ise de Yunan Hükümeti tarafından reddedilmiştir. Yunanistan'ın, hiçbir komşu ile dostane münasebetleri olmadığı göz önüne alınırsa, bunun hiç de yadırganacak bir vaziyet olmadığı ortadadır. Bunun için yapılacak tek bir şey vardır: Rum ve Yunan hükümetleri, müzakere masasına çekilmeliler ve daimî olarak müdafaa durumunda tutulmalıdırlar. "Daimî müdafaa hattında tutmak" ne demektir? Bu husus, dış münasebetlerde oldukça etkili bir usûldür. Şöyle ki:

Eskiden, haklarını müdafaa etmek isteyen bir devlet, cebir, işgal ve bunun gibi birçok yöntemi kullanırdı. Lâkin şimdi, devletlerarası ve uluslararası hukuk kaideleri ile bu hakların müdafaaı bir ölçüde sınırlandırılmıştır. Hele hele müdafî ülke konumundaki ülkeler, iktisadî, askerî ve dünya sistemini belirleme veya şekillendirme becerilerinden yoksun ise, bu hakların müdafaaı söz konusu dahi değildir. Bundan hareketle, Türk tezinin müdafaa edilebilmesi için birçok özelliği ve kazançları olan projeler geliştirilmesi ve buna hayatîyet kazandırılması gerekecektir. Kanaatimiz o yöndedir ki, Manavgat'tan Kıbrıs'a götürülmek istenen su, bu amaca büyük hizmet edecektir. İnsanoğlunun, medeniyetini şekillendirmesinde, hayatını idame ettirmesinde en önemli unsur, sudur. Bu nedenle su, "medeniyettir"; "inkışaftır". Tarihte bütün medeniyetlerin, su boyları veya havzalarında vücut bulması hiç de rastlantı değildir.

Bundan hareketle Kıbrıs, medeniyetler silsilesinde önemli bir yer tutmaktadır ki, buna en önemli delil, Akdeniz medeniyet havzası içinde olması gösterilebilir.

Bilindiği gibi Kıbrıs'a barış getirebilmek için Türk Silahlı Kuvvetleri, biri 20 Temmuz, diğeri 14 Ağustos 1974 tarihinde olmak üzere, iki kez müdahale etmek zorunda kalmışlardır. Buna, Kıbrıs Türk mücadelesi tarihinde, 1. ve 2. Kıbrıs Türk Barış Harekâtı denilmektedir. İşte "Üçüncü Barış Harekâtı" da, Ada'ya suyun götürülmesiyle olacaktır. Buna da, "Kıbrıs Su Barışı" (KSB) adı verilecektir.

Aslında, bu projenin hayata geçirilmesi ile ilgili tarih, bir hayli geçtir. Keşke bu, çok önceleri gerçekleştirilmiş olsa idi. Lâkin şimdi pek bir şey kaydedilmiş değil.

Kıbrıs Türk ve Rum liderliği arasında cereyan eden toplumlararası görüşmelerde, Türk tarafı için büyük bir koz olacak suyun gözardı edilmesi, büyük bir hatadır. Zira, zor olsa da cemaatler, toplumlar veya halklar, barıştan yoksun yaşayabilirler; ama susuz, hiçbir sosyal topluluk yaşayamaz bırakın, insanın, hayatını sürdürebilmesi dahi düşünülemez. Dolayısıyla, suyla birlikte müzakere masasında büyük bir koz elde eden Türk tarafı, yıllarca müdafaasına çalıştığı siyasal ve toplumsal haklarının kazanılmasında, büyük imkân sağlayacaktır.

Belirli şartlar altında Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'ne verilecek suyun, sadece Kıbrıs'taki iki halka değil, bölge barışına da büyük faydası olacaktır. Yüzyıllardır susuz olan Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerine, Kuzey Kıbrıs'taki "su istasyonları" veya "pompa-lama tesisleri" tarafından satılacak suyun, bölgesel barışa ve iktisadî canlılığa yapacağı katkının, boyutları dahi düşünülemez.

Bütün bu gelişmeler, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile Yunan hükümetlerini zora düşürmektedir. Bundan hareketle, Türkiye'yi, siyasî alanda müdafî duruma düşürmek ve tehdit eder durumda tutmak gibi, yeni bir strateji geliştirmişlerdir. Bu gâye ile 150 km'lik menzile sahip S-300 füzelerinin, Kıbrıs'ta konuşlandırılması plânlanmıştır. Aslında bu füzelerin konuşlandırılma gâyesi başkadır. Bu hadisenin vuku bulmasının sebebi; Rum ve Yunan hükümetlerinin, siyasî ve hukukî alanda uğradıkları hezimetdir. Kaybedilen kozların tekrar elde edilebilmesi için Rum ve Yunan hükümetleri, "savunma doktrini" çerçevesinde Rusya'dan S-300 füzele-

rinin satın alınmasına karar vermişlerdir. Böylece, müzakere masasında büyük bir koz elde etmiş olan Yunan hükümeti, Ada'dan "işgalci Türk askeri"⁴ (!) çekilmediği müddetçe, bu füzelerin konuşlandırılmasına engel olmayacağını belirtmiştir. Aslında bu füzeler, Yunanistan'ın millî savunması için gerekli olan savaş malzemesi değildir. S-300 füzelerinden hareketle, Türkiye'yi, dolayısıyla Türk tezini "müdafî duruma" düşürmekten başka bir gâyeleri yoktur. Bundan dolayı Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk yetkilileri, fevkalâde uyanık olmak durumundadırlar.

Rum ve Yunan hükümetlerinin bu kozlarına karşılık, Türk hariciyesi, devamlı olarak yeni projeler geliştirmeli ve bunları derhal hayata geçirmelidir.

Bu gibi projelerle, gerek ulusal, gerekse uluslararası boyutlarda kazanılan menfaatlerin, Türk dış politikasındaki katkısı büyük olacaktır. Dolayısıyla Türk-Yunan ilişkilerinde ve özellikle Kıbrıs hususunda "politika belirleme avantajı" elinden alınmış Yunanistan'ın "daimî olarak müdafaa durumunda" tutulması sağlanacaktır.

DİPNOTLAR

1. Bugün itibarıyla dünya konjonktüründe yerini alan Makedonya, birçok devlet tarafından tanınmış bir ülkedir.
2. Aynı durum, Batı Trakya için Türk-Yunan ilişkilerinde de mevcuttur. Lâkin, Yunanistan, Arnavutluk'ta bulunan azınlıklar için savunduğu kriterleri, kendi toprakları üzerinde yaşayan ve uluslararası anlaşmalarla, azınlık olduğu teyit edilen Müslüman-Türkler için savunmamaktadır.
3. Akiller heyeti.
4. Yunan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin resmi görüşü ile...

Türkiye'de Kırgızistan Cumhurbaşkanı

Ekselâns A. AKAYEV'e

Gazi Üniversitesince profesörlük ünvanı verildi.

Bilge'mize ulaşan dergilerden biri olan, *Yörtürk (Aylık Fikir ve Sanat Dergisi)*'ün 13-14. sayısının 3. sayfasında Savcı Gündüzalp tarafından kaleme alınmış güzel bir yazıya rastladık. Öyle güzel bir yazı ki, takılıp kaldık. Bu yazıyı, adı soyumuzun adıyla birleşik Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurucusu Atatürk'ün kökeni hakkında şüphe ve tereddüt içindeki gaflet sahiplerine ithaf ediyoruz.

ATATÜRK "HAS TÜRKMEN"

Savcı GÜNDÜZALP

"ÖĞRETMEN SELAHATTİN: Biz Türkmeniz Beyim... Ali Rıza Bey'de Türkmen'di..."

Bazıları zaman zaman Atatürk'ün "soyu"na takılır... Adı Türk olan bir devletin kurucusu hakkında ortaya atılanlar şüphesiz ki bütün Türkleri derinden yaralamaktadır. Özellikle "fısıltı gazetesi" ile yayılan bu asılsız iddiaların tek amacı, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurucusu o Büyük Türk'ü küçük düşürmeye yöneliktir. İstanbul'da bir grup vatansever, düşünüp taşınmışlar ve Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün babasının köyünü arayıp bulmaya karar vermişler...

ALİ RIZA BEY'İN KÖYÜ KOCACIK'TAN SELAM VAR...

Üç kişi... Ödemiş Özsoy... Hayrettin Nuhoglu ve Dr. Dilaver Cebeci... Geçtiğimiz ay Mekadonya'nın o sarp dağlık yörelerinde her türlü zorluğa katlanmayı göze alarak ilerlerler... Onları bu zor yola götüren tek sebep Atatürk'ün babasının köyünü görmek...

Ödemiş Özsoy bir bilge kişi... Gönül dünyasını İslam'ın ve Türk'lüğün güzelliği doldurmuş. Dnün ufku güzelliklerle bezeli... Sevgiyi, saygıyı harman etmiş ve dünya genişliğindeki gönlüne yerleştirmiş...

Hayrettin Nuhoglu... İstanbul'da Darüzziyafe denilen ve İstanbul'lulara eski Türk yemeklerini büyük bir titizlikle sunan bir "Aşevi"nin sahibi... Okuyucularımız onun bu sıfatına bakıp da "Ticaretin hengamesi içinde kaybolmuş bir tip" olarak sakın algılamasınlar... Hayrettin Nuhoglu, aynen Ödemiş Özsoy gibi, erdem sevdalılarında... Onun Darüzziyafesi, adeta bir okul... O okula devam edenlerin şuur dünyasında mevcut olan insan sevgisi yanında vatan, bayrak, millet sevgisi daha bir kök salar... Nuhoglu, ülkemizin adsız fedakârlarından birisi...

Dr. Dilaver Cebeci'de aynen Özsoy ve Nuhoglu gibi gönül çiçek bahçesi insanlardan... Sosyolog Dr. olan Dilaver Cebeci aynı zamanda yüzyılımızın büyük şairlerinden...

İşte bu üç engin yürekli, yüce dilekli güzel insanlar Mekadonya'nın o zor yollarına düşerler...

ATATÜRK HAS TÜRKMEN...

Görüşüğümüz Hayrettin Nuhoglu'na elbette ki ilk sorumuz şu oldu :

- Atatürk'ün babası Ali Rıza Bey'in köyü Türk köyü mü ?
- Has Türk köyü. Yüzyıllardan beri yalnız Türkler yaşıyormuş o köyde. Köyün adı KOCACIK... 1700 rakımlı bir tepe üzerine kurulmuş. Debre'ye bağlı. Bu Debre, Mekadonya'nın batısına düşüyor. Arnavutluğa yakın bir yer. Atatürk'ün babası Ali Rıza Bey'in ailesi de yüzyıllarca bu köyde yaşamış. Anadolu'dan göçen Evlad-ı Fatihânların oluşturduğu bir köy. Daha önce 800 haneli imiş. Ama göçlerle şimdi nüfusu azalmış. Çevredeki altı Türk köyünden birisi.

- Kendilerini nasıl algılıyorlar ?

- Tabi, biz biliyoruz ki, Anadolu'dan Rumeli'ye göçler özellikle Yörükler'in iskanına motup ve oraları "şenlendirme" politikası icabı idi. Yörük müsünüz? diye sorduk. Onlar Yörüklerin geziciliğini kabul etmeyerek kendilerinin has Türkmen olduklarını ifade ettiler. Oysa, hala yaylaya çıkıyorlar. Biz köye vardığımızda, köy halkının pek çoğu yayladaydı.

- Ali Rıza Bey'in aslı nereden ve Selanik'e neden göçmüş ?

- Bizim görüşüğümüz Öğretmen Selahattin Bey, Atatürk'ün babası için o da bizim gibi Türkmen'di dedi. Köy halkının hepsi Ali Rıza Bey'in ailesinin babalarından duydukları bilgilerle tanıyorlar. Selanik'e göçme meselesine gelince... O yıllarda, Selanik, Kavala, Serez mıntkasında çok iş ve ticaret imkanı olduğu haberi köye gelince Ali Rıza Bey, ailesini alır ve Selanik'e yerleşir. Kemal Paşa'da orda doğar.

- Ali Rıza Bey'in evi duruyor mu ?

- Ev harap halde duruyor. Duvarları kalmış. Bize gösterdiler. Ben size çok daha ilginç bir şey söyleyeyim, köy halkının hepsi Atatürk gibi sarışın ve mavi gözlü. Benim çok dikkatimi çekti. Dilleri tertemiz bir Anadolu Türkçesi. Türkçeden başka bir dil bilmiyorlar.

Prof. Dr. Faruk Sümer'in Son Eseri

Prof. Dr. Faruk Sümer,
**Türk Cumhuriyetlerini Meydana
Getiren Eller ve Türk Destanları,**
Ders Kitapları A.Ş. Yay.,
İstanbul, 1997, 240 sayfa.

Yakınlarda aramızdan ayrılan Prof. Dr. Faruk Sümer, hayatını tarih ilmine vakfetmiş, günümüzün müstesna bilim adamlarından birisi idi. Kemiyet ve keyfiyet olarak pekçok kıymetli esere imza atan hocamız, özellikle Oğuzlar üzerine yaptığı araştırmalar ile, Dede Korkut gibi, âdetâ Oğuz'un son "bilici"si, son "aksakal"ı idi. Onun, **Türk Cumhuriyetlerini Meydana Getiren Eller ve Türk Destanları** adlı kitabı, maalesef yayımını göremediği, tanıtmaya çalıştığımız son eseridir. Bu eser, F. Sümer hocamızın yıllarını verdiği araştırmaların bir hülâsası olarak değerlendirilebileceği gibi, tarih ve kültürle yoğrulmuş Türklük şuurunu, toplumun her kesimine ve özellikle gençlere kazandırmayı amaçlamaktadır da denilebilir.

Hocamızın bu son eserini incelerken, ilk göze çarpan husus kitabın kapağıdır. Türkiye ölçülerinde pek alışık olmadığımız titizlikte hazırlanmış kapak ile eserin muhtevası birbirini tamamlar bir âhenk içerisinde görülmektedir. Dolayısıyla, okuyucu daha eseri eline alır almaz, ondan etkilenmektedir.

Eserin Önsöz'ünde de belirtildiği gibi, eserde iki ana konu işlenmiştir: İlk olarak, IX-XII. yüzyıllarda Orta Asya'da yaşayan Türk illeri hakkında umumî bilgiler ve günümüz Türk Dünyası içerisinde onların temsilcileri, ardından, Türk Destanları ve bu destanların umumî mâhiyetleri...

Eserin ilk bölümünde, IX-XII. yüzyıllarda Türk Dünyası'nı şekillendiren boyların menşei, siyasî tarihleri, yaşayış ve kültürleri ile dilleri ayrı ayrı incelenmiştir. F. Sümer, haklı olarak, belirli bir coğrafya üzerinde siyasî bir teşekkül oluşturdukları için "el" ya da "il" adıyla nitelendirdiği Türk boylarını, on başlık altında toplamıştır: Oğuzlar, Karluklar, Kimekler, Kıpçaklar, Kanklılar, Kırgızlar, Uygurlar, Peçenekler, Halaçlar ve Yağmalar. Bu tasnif, günümüz Türk Dünyası ile, "el"lerin tarih ve kültür birliğini açıklamak için de büyük kolaylık sağlamaktadır. Dolayısıyla eserin asıl yazılış amaçlarından biri de bu şekilde gerçekleştirilmiş bulunmaktadır. Kitabı okuyan herkes tarihi Türk illeri ile günümüz Türk Dünyası ve toplulukları arasındaki bağlantıyı rahatlıkla görebilir. Bu cümleden olmak üzere, eserde Azerbaycan, Türkmenistan, Özbekistan, Kırgızistan, Kazakistan Türkleri ile, Karakalpak, Tatar, Kırım Türkleri, Doğu Türkistan ve Kafkasya'daki Karaçay, Balkar, Kumuk, Nogay gibi Türk topluluklarının geçmişle bağlantıları kurulmaktadır.

Kitabın ikinci bölümü Türk Destanlarına tahsis edilmiştir. Bilindiği gibi destanlar, bir milletin âdetâ hafızasıdır ve bu hafıza yaşanan güne aktarılarak, millî kimliğin oluşmasında belirleyici bir rol oynar. Bu

Yrd. Doç. Dr. O. Üçler BULDUK

A.Ü. DTCF
Öğretim Üyesi

açından eserin ikinci bölümünün destanlara ayrılması oldukça isabetli ve bir o kadar da düşündürücüdür. F. Sümer, bu bölümde, bütün Türk Destanlarından bahsetmekten ziyade, diğer destan ve hikâyelere kaynak teşkil eden ve umumî Türk Dünyası içerisinde kültür birliğini sağlayan ve daha yaygın olarak bilinen ana destanları ele almıştır. Destanların daha iyi anlaşılabilmesi bakımından bir Giriş yapılmış ve burada Türklerin tarih sahnesine çıkışları, yaşayışları ve anavatan coğrafyası işlenmiştir. Böylece Türk Destanlarının oluşması ve biçimlenmesinin arka plânı izah edilmiştir. Bu girişin ardından eserde sırasıyla şu destanlara yer verilmiştir:

1- Göktürklerin Kurttan Türedikleri Efsanesi,

2- Uygurların Destanı,

3- Karahanlıların Alp Er Tonga Destanı,

4- Ergenekon Destanı,

5- Uygurca Oğuz Kağan Destanı,

6- Dede Korkut Destanları,

7- Köroğlu Destanı,

8- Manas Destanı, ek olarak, Bilge Kağan'ın tarihî ve efsanevî şahsiyeti.

Destanların anlatımında öncelikle, bu destanların oluştuğu coğrafi mekânlar ele alınmakta; ardından destanlara konu olan tarihî ve efsanevî olaylar; destan kahramanları incelenip değerlendirilmektedir. Böylece okuyucu destanın ana teması üzerinde bilgi sahibi olurken, bu destanlarla tarihî olaylar ve şahsiyetler arasındaki benzerlikleri ya da ilişkileri kavrayabilmek-

tedir. Meselâ, Uygurca **Oğuz Kağan Destanı** ile **Dede Korkut Destanları** incelenirken Oğuzların siyasi tarihlerini, tarihî silsile içerisinde takip edebiliriz. Nitekim F. Sümer bu durumu kolaylaştırmak için Reşid-eddin veya Kaşgârlı Mahmud'a müracaat ederek destanların karanlıkta kalmış gözüken kısımlarını aydınlığa kavuşturmuştur. Destanlarda sadece olaylar ele alınmamakta, aynı zamanda destan kahramanlarının yaşayış tarzı, giyimleri, silâhları, eğlenceleri, görenekleri, aile hayatları gibi kimine göre ayrıntı sayılabilecek, ama aslında Türk Kültürünün esas unsurları olarak bilinmesi elzem olan konulara da yer verilmektedir.

Eserin sonunda okuyucunun istifadesine sunulan kaynaklar ve incelemeler bulunmaktadır. Burada verilen kaynak ve tetkik eserler Türk tarihinin ana kaynakları durumunda olduğundan, özellikle tarih meraklıları ve gençlerin başka konularda yapabilecekleri araştırmalara da ışık tutacak mâhiyettedir.

Sonuç olarak, kitabın adından da anlaşılacağı üzere, bu eser Türk Cumhuriyetleri ve topluluklarının köklü bir tarihî geçmişlerinin bulunduğunu göstermektedir. Ancak bu köklü tarihin birbirinden kopuk olmadığı, aksine Türk elleri ve boylarının aynı kader birliği içinde olduğu da vurgulanmaktadır. Nitekim eserin ikinci bölümünde ele alınan Türk Destanları bu tesbiti desteklemekte ve doğrulamaktadır. Tarih ve kültür şuurunu kazandırmak ve Türk tarihinin derli toplu bir hülâsasını sunmak açısından çok önemli olan bu eseri sadece tarihçilerin değil, her kesimden insanların okuması gerektiği inancındayız.

Reşat GENÇ
Sadık TURAL
A. Bican ERCALUSAN'a
Kırgızistan Devlet Ödülü veriliyor.

“Ermeni Kilisesi ve Türkler”

Prof. Dr. Abdurrahman Küçük,
Ermeni Kilisesi ve Türkler,
Ocak Yayınları, Ankara, 1997,
Dini Tarih İnceleme,
Karşılaştırma, VIII-312 sayfa.

Mustafa ÜNAL

Erciyes Üni. İlahiyat Fakültesi
Araştırma Görevlisi

Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi öğretim üyelerinden Dinler Tarihçisi Prof. Dr. Abdurrahman Küçük tarafından hazırlanan bu eser, yüzyıllardır olumlu ya da olumsuz birçok ilişkilerde bulunduğumuz Ermenilerle ilgili konularda bir boşluğu dolduracak niteliktedir.

Eser, Giriş ve dört bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, iki alt başlıkta Ermeniler için kilisenin önemi ve Ermeni ırkı hakkında bilgiler verilmiştir. Ermeni Kilisesi'nin önemi "Ermeni, Kilisesi ile vardır", "Ermeni Kilisesi ile Ermeni milleti o derece içiçedir ki, birisi olmadan diğerini düşünmek mümkün değildir" düstûruyla vurgulanmıştır (s.V). Gerçekten, dinler tarihçileri için, Ermeni Kilisesi adının verilmiş olması, Ermenilerin fâtil bir millet olduğu düşüncesini anlamayı kolaylaştırmaktadır. Çünkü büyük ülkeleri olan milletler, kabul ettikleri dinlere kendi mühürlerini vurdukça, öz kimliklerini koruyabilmişlerdir. Bu özellikle Hristiyan millet veya devletlerde açıkça görülmektedir. Meselâ; Rus Ortodoks, Yunan Ortodoks, Latin Katolik, Romen Ortodoks gibi adlandırmalar "millilik" anlamlarını bizlere sunmaktadır. Zaten, Ermeni Kilisesi anlatılırken, Ermeni Kilisesi'nin millîliği hususu yazar tarafından önemle vurgulanıyor (s. 3, 4). Ancak, başlangıçta böyle bir inançla işe başlayan Ermeniler coğrafya, nüfus, asker ve benzeri unsurların zayıflığı nedeniyle cihan devleti olamamışlar, ama yine de sahip oldukları özellikleri, az bir nüfusla da olsa, Ermeni Kilisesi sayesinde günümüze kadar koruyabilmişlerdir.

Kimdir bu insanlar? Araştırmacı yazar Abdurrahman Küçük bu soruya şöyle cevap verir: "Çoğunlukla Hristiyanlaşmış Türk boylarından biri ile Hayk, Pers, Yunan, Gürcü gibi etnik unsurların Hristiyanlık şemsiyesi ve coğrafi bölgeyi ifade eden Süryanice "dağlık memleket" anlamına gelen "Ermenistan" adı altında birleşen topluluktur" (s. VI, 4-8).

I. Bölüm, Ermenilerin Hristiyanlık öncesi dinî durumlarını anlatır. Az önce işaret ettiğimiz gibi, Ermeniler nüfus, teşkilât ve coğrafya azlığı gibi nedenlerden dolayı, tarihleri boyunca "ara millet" olmuşlar ve sık sık "efendi" değiştirmişlerdir. Bu nedenle, Ermenilerin eski inançlarını tek bir çizgide adlandırmak mümkün olamamıştır. Çünkü etkileri altında buldukları unsurlar, onların inançlarında değişikliklere neden olmuştur (s. 11,12). Meselâ, kendi öz millî tanrıları olduğu halde, Ermeniler komşu din ve kültürlerdeki tanrıları da almışlardır. Bu alınan "ödünç" tanrılar İran, Hint, Sumer-Akat ve Suriye-Fenike kökenlidir. Hattâ Yunan ve Roma tanrılarına da saygı duymuşlardır. Bu panteon içerisinde olmalarından dolayı, Erme-

niler Politeist addedilmiş ancak bunlardan birini "en yüce"likle nitelendirmelerinden dolayı da Monoteist olarak değerlendirilmişlerdir (s. 14, 15). Ermeni tanrıların "en yüce" olanı, İranlıların *Avesta*'sındaki Ahura Mazda'nın kimliğine sahip Aramazd olup Ermeni tanrılar panteonunun zirvesindedir (s.16).

Ermenilerle İranlıların coğrafi yakınlıkları nedeniyle, Ermeniler diğer konularda olduğu gibi dinî düşünce konusunda da onlardan etkilenmişlerdir. Yazar, yaptığı Dinler Tarihi yöntemleri doğrultusundaki karşılaştırmaları sonucunda, Hristiyanlık öncesi Ermeni Tanrı anlayışıyla, İslâm öncesi Türk Tanrı anlayışı arasında "Tek Tanrı" inancında benzerlik olduğunu belirtir. Hattâ yeri geldikçe, kitabın bu bölümünde Türklerle Ermeniler arasındaki yakın ilişkileri gösterir. Tek Tanrı inancı ve diğer günlük dinsel inanç ve uygulamaların İslâm öncesi Türklerin inanç ve uygulamalarıyla benzer olmasını, Türk kültürünün bu "karma topluluk" üzerinde baskın olmasına bağlar (s. 34, 35). Bu durum ise, son yıllarda her iki ulus arasında görülen gerginlikler gözönünde bulundurulursa, okuyucuya çok ilginç ve çarpıcı gelecektir.

Bu bölümün sonunda, Ermenilerin Hristiyan oluşu efsanevi ve tarihî bilgilerle anlatılır. Tarihî bilgilere göre, Ermeniler, ilk olarak III. yüzyılın başlarında, Hristiyanlığı kabul etmeye başlamışlar ve daha sonraları da, Türk soylu olan Aziz Gregoir (Kirkor) tarafından yoğun bir biçimde Hristiyanlaştırılmışlar ve bundan dolayı, Aziz Kirkor'un şahsına efsanevi birtakım olaylar atfedilmiştir (s. 37-46).

II. Bölümde Hristiyan Ermenilerin komşu İranlılar, Bizanslılar, Müslüman Araplar ve Türklerle olan dinî, askerî ve siyasî ilişkileri anlatılır. Bu bölüm, günümüz ve gelecekteki Ermenilerin siyasî amaçlarını gözden geçirmelerine dikkat çeken nitelikte bilgiler içermektedir.

Ermeniler ne İranlılar, ne Bizans ve ne de diğer Hristiyanlar tarafından ihtiyaç duydukları dönemlerde desteklenmişlerdir. Üstelik aynı dine inanmalarına rağmen, mezhep farklılığından dolayı dinî baskı altında kalmışlar, Katolik veya Ortodoks mezheplerine dönmeleri yönünde şiddetli baskılara maruz kalmışlardır. Buna karşılık, Ermeniler en mutlu ve dinî hoşgörü dönemlerini, Müslümanların, özellikle Selçuklu ve Osmanlıların idareleri altında yaşamışlardır. Bu husus bir çok aklı-selîm Ermenilerce de kabul edilmiştir. Buna rağmen, birtakım Ermeni grupları sömürgeci Hristiyan devletlerin kışkırtmalarıyla ve Ermeniler arasında uygulanan misyonerlik faaliyetleri sonucunda Osmanlı Devleti'ne karşı örgütlenmişlerdir.

Katolik ve Protestan misyonerleri, dinî hoşgörü ortamında yaşayan Ermenileri, Osmanlı Devleti'ne karşı kullanmak amacıyla, kendi mezheplerine döndürmeye çalışmışlar ve başarılı da olmuşlardır. Bu iki mezhep, Batılı sömürgeci devletlerin baskısı sonucunda Osmanlı Devleti'nde resmî olarak tanınmıştır. Geriye kalan Gregoryanlar, bu siyâsete âlet olmamışlarsa da, bir kısmı malûm devletlerin propagandaları doğrultusunda örgütlenerek Osmanlı aleyhinde çalışmışlardır. Bütün bu olaylar, geçen yüzyılın sonuna doğru ve yüzyılımızın başında her iki tarafın da aleyhine olan kanlı iç savaşa ve huzursuzluğa neden olmuştur (s.200-204). Bütün bunlara rağmen, aklı-selîm Ermeni vatandaşlar da yok değildi. Onlar, "Ne Ermenilerin en yüksek dini Eçmiyazın Katogigosu, ne Ermenilerin kaderlerini omuzladığı iddia eden en yüksek kilise yetkilileri, ne bu ihtilâl partilerinin yetkili şefleri, ne diğer Ermeniler, Türkiye dışında, bizim, diğer hiçbir otoritenin hâkimiyeti altında varlığımızı korumaya muktedir olmadığımızı ne açıklayabildiler ne de kavrayabildiler" şurunda idiler (s. 115, 116). Bu da gösteriyor ki, günümüz Ermenileri tarihlerinden ibret alarak, Hristiyan ülkelerin kışkırtmalarına âlet olmayıp komşu Müslüman, özellikle Türk devletlerin topraklarına göz dikerek maceraya düşmemelidirler. Bu ülkelerle iyi ilişkiler kurarak dost olmalıdırlar. Çünkü tarih tekerrür edebilir.

Kitabın III. bölümü Ermeni Kilisesi'nin kuruluşunu ve yüzyıllarca sahip olduğu teşkilât yapısını ayrıntılarıyla anlatır. Konsillerde alınan kararlarla olan karşıtlık ve uygunluklarıyla birlikte Monofizit Ermeni Kilisesi'nin nasıl ortaya çıktığı ve hiyerarşik yapısı, metodlu bir biçimde takdim edilir. Bu bölümler dinler tarihçileri ve başka meraklılar için oldukça yararlıdır.

IV. bölümde Ermeni Kilisesi'nin oluşturduğu inanç, ibadet ve diğer törenler öteki Hristiyan mezhepleri ile -gerektiği yerde- karşılaştırmalı olarak anlatılır.

Tanıtımını yapmaya çalıştığımız, Abdurrahman Küçük'ün *Ermeni Kilisesi ve Türkler* adlı kitabı, Ermenilerin dinî tarihini geniş bir biçimde vermesi bakımından dinler tarihçileri için ve her ne kadar yazar kitabın Önsöz'ünde çalışmanın "siyasî tarih" olmadığını vurgulasa da, Ermeni ve Türklerle ilgili özgün bilgiler sunmasından dolayı, siyasî tarihçiler için de önemli bir ihtiyacı karşılamaktadır. Ayrıca kitap, Ermeni Kilisesi ve Ermenilerin tarihleri boyunca diğer kiliseler ve Hristiyan devletler arasında geçen olayların geniş bir biçimde anlatılması ve bu tarihî bilgilerin Ermenilere bir "ikaz" verici nitelikte olması bakımından da önemlidir.

Türk Destanları Üzerine Bir Kitap

Doç. Dr. Hamide Demirel,
Türk Destanlarında Güzellik,
Destan, Masal ve Din Unsurları
ile Yabancı Destanlarda
Türk Kahramanları,
Ötüken Yay., İstanbul, 1995,
154 sayfa.

“**D**estanı öksüz, sükûtu derin bir milletiz. Yunan mitolojisinin en ince ayrıntılarına kadar edebiyatımızda ve sanatımızda yer vermeyi –Batıyı takliden– gıpta ile yerine getirirken; Türk destanlarındaki yiğitlik sembolü alpelerin, ışıktan yaratılmış iffet timsali kadınların, insanî karakter kazanmış atların, efsunlu pusatların, ağaç, su, ışık, toprak, dağ... gibi tabiat varlıklarının Türk dünya görüşü ve esâtirindeki fevkalâde konumlarını, hepsinden öte Türkçenin asıl sadeliği içinde gizlenmiş heybetli güzelliğini ve gücünü ne kadar ihmal ediyoruz!..” diyen Hamide Demirel’in bu eseri, sanat ve edebiyatımızdaki bu sükûtu bozmamız gerektiğine dair yapılmış bir tahlil çalışmasıdır. Maksat destanlarımızı öksüzlükten kurtarmak, ilgilileri derin sükûtlarından uyandırmaktır.

Eserin Giriş bölümünde, destan hakkında kısa bilgi verilmekte; eser içinde yer alan bölümlerin tanıtımları yapılmaktadır.

"Milletlerin hayatlarının ilk devirlerine göz atacak olursak, hiçbir milletin tehlike dolu devirler geçirmeden, kahramanlıklar yaratmadan, zihinlerde izler bırakan yiğitler yetiştirmeden bağımsızlığına kavuştuğunu ve millî temelini sağlamlaştırdığını göremeyiz. Yiğitlerin zihinlerde bıraktığı bu izler ve anılar ağızdan ağıza dolaşarak destanları meydana getirmiştir.

"Destan, bir milletin tarihinin masallaştırılmış şeklidir. Tarih geçmişe ait olayları aynen yaşandığı halde, destan bu olayları zaman ve mekân kavramları dışında millî şuur ve gururun beslenmesine yarayacak şekilde içine alır. Bu nedenledir ki, millî destanların millî ruhun doğuşu, gelişmesi üzerinde oynadığı yüceltici rol tarihinkinden daha önemlidir. Hemen hemen bütün milletlerin kendilerine göre bir destan olma yolunda gösterdikleri şiddetli istek bu yönde çok yerindedir."

Türk edebiyatı, başlangıçta, engin bir destan edebiyatıdır. Eski Türk boylarında destan epik veya lirik karakterde manzum iki çeşit folklor veya halk edebiyatı mahsullerine verilen addır. Bu eserde üzerinde durulan, epik karakterdeki kahramanlık destanları ve daha çok bunlarda birinci derecedeki kahramanlar etrafında geçen olaylardır.

Yazar, "bu çalışmayı yaparken, tarihte yaşayan insanların ruhsal hayatını, duyuş, düşünüş, inanış ve hayal kuruluşlarını; varlıkların yararsız maddelerini yararlı hale getiren yaratılışlarını, güzel sanatlarını; aşk, aile, yurt ve devlet anlayışlarını destan motiflerinde bulduk"² demektedir.

Ahmet Yaşar ZENGİN

G. Ü. Kastamonu Eğitim Fakültesi
Öğretim Görevlisi

Bu anlatılanların ışığı altında yazar, destanların insanların hayatındaki önemli rolünü ve mukayese metodunun gerçekleri ortaya çıkarmadaki değerini gözünde bulundurarak, Türk Destanlarındaki kahramanlık öğelerini incelerken, zaman zaman dünya destanlarından örnekler vererek karşılaştırma da yapmaya çalışmıştır.

Birinci bölümde, destan kelimesinin anlamı üzerinde durulmuş, epos karşılığı kullanılan destan kavramı izah edilmiştir. Destan Konuları bahsinde destanlar konuları bakımından; a- Kozmogoni ve mitoloji konulu destanlar, b- Milletin geçmişindeki önemli olayları konu edinen destanlar olmak üzere iki kısma ayrılarak değerlendirilmiştir. Ayrıca bu bölümde, destanların diğer edebî türlerden ayrılışı, sözlü ve yazılı destan kavramları, destanların milletler üzerindeki etkisi ve destanın oluşumunu sağlayan şartlar söz konusu edilmiştir.

İkinci bölümde destan tiplerine genel bir bakış yapılmış, daha ziyade kahramanlık destanlarındaki tipler üzerinde durulmuştur. Bu tipler genellikle olumlu ve olumsuz tipler diye ikiye ayrılmıştır. Bu tipler incelenirken önce onları meydana getiren insanlardan ve onların tutkularından söz edilmiştir. İnsan yapı, duygu ve düşünce yönünden ele alınmıştır. Destan Tipleri kısmında olumlu ve olumsuz tipler değerlendirilmiştir. Tip Örnekleri kısmında Türk Destanlarındaki olumlu ve olumsuz tiplerden bahsedilmiştir. Türk destanlarındaki olumlu tipler, her yönden insanüstü niteliğe sahiptirler. Alplar, devlet başkanları, bilge ihtiyarlar... Türk Destanlarındaki olumsuz tipler ise, genellikle düşman ülkelerin çirkin insanlarıdır. Olaylara göre destan tiplerinden de söz edilmiştir.

Üçüncü bölümde, Türk Destanlarının kaynakları ve destanlar incelenmiştir. Eski Türk Destanlarının elimizde bulunan parçaları çeşitli kaynaklardan derlenmiştir. Bunlardan bir kısmı Türk araştırmacılar tarafından, doğrudan doğruya halk dilinde hâlâ yaşayan destanların derlenip yazılmasıyla elde edilmiş, bir kısmına eski Çin kaynaklarında; Arap, İran tarihi ve edebiyatına ait el yazması eserlerde rastlanmış, bir kısmı ise Bizans tarihleri gibi Batı kaynaklarında bulunmuştur.

Türk Destanlarının Bölümleri kısmında destanlar tasnif edildikten sonra haklarında kısaca bilgi verilmiştir. Destanların tasnifi şöyledir:

a- İslâmiyetten Önceki Türk Destanları

Türklerin Yaratılış Destanı

Alp Er Tunga Destanı

Şu Destanı

Hun-Oğuz Destanı

Oğuz-Kağan Destanı

Atilla Destanı

Gök-Türk Destanları

Bozkurt Destanı

Ergenekon Destanı

Dokuz Oğuz- On Uygur Türklerinin Destanı

Uygur Destanları

Türeyiş Destanı

Göç Destanı

b- İslâmiyetten Sonraki Türk Destanları

Satuk Buğra Han Destanı

Manas Destanı

c- Anadolu'da Türk-İslâm Destanları

Dede Korkut Destanı

Köroğlu Destanı

Türk Destanlarında dil ve şekil unsurlarından vezin bahsinde söz edilerek, Türk Destanlarının Türk halk dilinin kendi özelliği, kendi deyimleri ve kendi geleneksel hikâye üslubuyla ne kadar güzel eserler vermeye yeterli olduğunu ortaya koyan değerli bir kaynak olduğu ifade edilmiştir. Türk Destanlarının vezni hece veznidir, gerek İslâmiyetten önceki gerek sonraki destanlar, yedili, sekizli ve onikili kalıplarla yazılmıştır. Dörtlüklerle ve dörtlük birimleriyle söyleyiş, bir zevk ve gelenek haline gelmiştir.

Dördüncü bölümde Türk Destanlarında destanî unsurlar ele alınıp değerlendirilmiştir. Bunlar sırasıyla şöyledir:

1- Alp: Alp'in fiziksel yapısı, Alp'in gücü, Alp'in becerisi, Alp'in güzelliği, çok yemek yemesi, uzun ömürlü oluşu, Alp'in hayatı, a- çocukluğu, ad alması, b- Alp'in gençliği, ilk kahramanlığı, diğer kahramanlıkları, c- Alp'in evlenmesi, d- Alp'in savaşları; Alp'in yakınları ile savaşı, Alp'in yabancılarla savaşı, Alp'in kırk yiğidi, savaşta at yarışları, savaşta güreş, savaşta tek karşılaşma, orduların karşılaşması, düşman, casus, tutsaklık, uyku, yenilmezlik; Alp'in duygu ve düşünce yapısı; Alp'in ölümü.

2- At: Savaşta at, barışta at, at yarışı, ad vermede at, ölüm anında at, atın kişilik kazanması, atm gücü, yüzen ve uçan at, atın ölümü.

3- Silah: Kılıç, ok ve yay, mızrak, aybalta, zırh, kalkın, miğfer.

Türk Destanlarında güzellik unsurları olarak ışık, kadın, su, ağaç, tabiat ve müzik ele alınmıştır.

Türk Destanlarında masal unsurları olarak peri kızı ile evlenme, kör gözün iyileştirilmesi, Alplerin başkaları tarafından büyütülmesi, insan dışı yaratıklarla ve cansızlarla konuşma ve haberleşme, devler, uyku ve düş, sihir, yaş ve sayı ele alınıp değerlendirilmiştir.

Türk Destanlarında dinî unsurlar bahsinde, Totemizm, Şamanizm ve İslâmî unsurlara yer verilmiştir.

Beşinci bölümde, İran destanı **Şehnâme**'de Türk kahramanları ve ordusu incelenmiştir. "*Her milletin kahramanlık destanlarının değerini anlamak için, diğer milletlerin kahramanlık destanlarını araştırmak ve onlarla karşılaştırmak gerekir.*"³ diyen yazar **Şehnâme**'deki destan unsurlarıyla Türk Destanlarındaki unsurları karşılaştırmıştır. Türk Destanlarındaki Alp tipine karşılık İran Destanlarında ideal kahraman tipini pehlivanlar canlandırır. Türk Destanlarında ölüm anlayışı karşılanırken İran Destanlarında isyanla karşılaşılır... **Şehnâme**'de İranlılara en büyük düşman olarak Turan hükümdarlarından; Tur, Peşeng, Efrasiyab ve Ercasb gösterilmektedir.

Şehnâme'de Efrasiyab, Keyhüsrev tarafından öldürülmüş olmasına rağmen güçlü ve kolay yenilmez

bir yiğit olarak anlatılır. Türk ordusunun ve Alplerinin gücü bir İran destanında, Efrasiyab'la savaşmak isteyen Rüstem'le babası Zal'ın ağzından şu şekilde dile getirilir: "*Ey oğul! Aklını başına topla da beni dinle, senin bana sorduğun Türk, erkek bir ejderha gibi savaştır, nefes verirken ateşler saçar, intikam almak için savaşa başladı mıydı bir belâ bulutu kesilir. Ondan kendini iyi koru, çünkü çok uyanık ve cesur bir pehlivandır.*"

Destanlar, tarihin belgelerine ulaşamadığı zeminde doğan özel metinlerdir; bu konuda Türkiye'de yazılmış çok zengin bir yayın dünyası olduğunu önemle ve özellikle belirtelim.⁴

Sonuç kısmında; Türk destanlarında işlenen farklı düşünce ve görüşlere, bunların nedenine ve destanlardaki temalara dair edinilen sonuçlar sırasıyla gözden geçirildikten sonra, çalışmanın esas konusunu teşkil eden Türk Destanlarının kahraman tiplerine ve destanî unsurlarına ve kahramanlarla ilgili diğer özelliklere ait sonuçlar verilmiştir.

DİPNOTLAR

1. Hamide Demirel, *Türk Destanlarında Güzellik, Destan, Masal ve Din Unsurları ile Yabancı Destanlarda Türk Kahramanları*, Ötüken Yay., İstanbul 1995, s.9
2. Hamide Demirel, *a.g.e.*, s.11.
3. Hamide Demirel, *a.g.e.*, s. 9.
4. Sadık Tural, "Millî Destanlarımız Üzerine", *Edebiyat Bilimine Katkılar, Ecdâd Yay.*, Ankara, 1993, s. 215-230.

AKM Başkanı Prof. Dr. Sadık TURAL

1-9 Aralık 1998'de Azerbaycan'da düzenlenecek

"Dede Korkut-Şehriyar"

konulu bilimsel toplantıda

"Dede Korkut'un Tanıttığı Alle"

başlıklı bir bildiri sunacak.

“Edep Yâ Hû”nun Düşündürdükleri

Münevver Ayaşlı
Edep Yâ Hû, İstanbul, 1973.

“Ehl-i diller arasında aradım kıldım taleb
Her hüner makbul imiş illâ edep, illâ edep”

Cemiyetin yüzlerce yıllık hayatından süzülüp gelmiş görgü ve tecrübeler, yapılan bir hareketin doğru olmadığını, yapılır ve yapılması âdet haline gelirse, bütün topluma zarar veren birtakım çözümlere sebep olacağını söylemektedir.¹

Yıllar önce okuduğum Münevver Ayaşlı Hanımefendi'nin **Edep Yâ Hû** adlı kitabını tekrar okuduğumda sıkıntısını duyduğumuz, en içten hislerle kalben ve fiilen çare aradığımız, toplumumuzu saran bu saygısızlık, usûlsüzlük illetine tek çarenin edebe davet olduğunu bir kez daha idrâk ettim.

Sel gibi akıp gelen ve karşısında hiçbir engel görmeyen hayat tarzındaki dejenerasyon bütün değerleri de sürükleyip götürmektedir.

Şahsî ahlâkın terbiye edilmemesi sebebiyle, kalb ve ruha ait olan ve hareketlerde tezahür eden, vefa, doğruluk, sadâkat, mertlik, acıma, yardım, bağış, sebat, saygı... vs. gibi ruhun o haşmetli halleri günümüzde ne ölçüde varlık gösterir.

Edepli olmak faziletinden yoksun olmak, aşırılık, ölçüsüzlük, kâide ve sınır içine girmeme konusundaki ısrar, şükürler olsun ki toplumumuzun az bir kısmının gösterdiği davranış tezahürüdür.

Münevver Ayaşlı, eserin başında, “*Osmanlı medeniyetinin terbiyesini teşkil eden temel kâide Edep Yâ Hû idi*” der ve şöyle devam eder: “*Osmanlı çocuğu doğduğu anda zarif, ince ve nazik bir dünyaya girerdi. Evi, camii, medresesi, mektebi, memuriyet hayatı ve esnaf çevresi hep edepli, terbiyeli ve nezaket çevresinden çıkmak bir Osmanlı için hakikaten güç ve hattâ imkânsızdı. Çünkü bütün sosyal münasebetler “Edep Yâ Hû” hitabına muhatap olmanın hassasiyeti üzerine kurulmuştu. Evinde anasına, babasına, ağabeyine ve ablasına saygılı olan bir çocuk, camide, medresede ve mektepte de büyüklerine karşı hürmetkâr ve saygılı olurdu. Osmanlı için en kolay ve tabii olan şey edepli, terbiyeli ve nazik olmaktı, kaba olmak, nadan ve terbiyesiz olmak hatıra bile gelmezdi.” (s. 3).*

Münevver Ayaşlı, daha doğuştan itibaren ince, nazik ve zarif bir dünyası olan müslüman Türk çocuğunu kıvançla, gururla anlatırken, ben de bugün nazik ve zarif dünyanın beyefendi ve hanımefendilerinin çocukları, torunları olan gençlerimizin, insan ilişkilerini perçinleyen selâm alıp vermeyi, *günaydın, iyi günler,*

Yrd. Doç. Dr. Fatma Ahsen TURAN

G.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi
Öğretim Üyesi

iyi akşamlar, hayırlı olsun, geçmiş olsun, gibi selâm, hayır, üzüntü ve sevinç ifade eden, söyleniş olarak kolay ama mânâ itibarıyla büyük kelimeleri kullanmama nezaketsizliklerine “Edep Yâ Hû” diyorum. Çevremdeki gençlerde Münevver Ayaşlı'nın anlattığı inceliği ve zerafeti arıyorum.

Eşlerin birbiriyle olan saygı ve hürmetleri Türk Edebiyatında müstesna yerini almıştır. **Dede Korkut**'ta, Dirse Han çocuğu olmadığı için Bayındır Han'ın şöleninde itibar görmez. Üzülerken çocuksuzluklarının sebebini, karısı Hatun'a sorar ve sözüne şöyle başlar:

“Berü gelgil, başum bahtı, evüm tahtı
Evden çıkup yürüyende selvi boylum
Topuğunda sarmaşanda kara saçlum
Kurulu yaya benzer çatma kaşlum
Koşa badem sığmayan dar ağızlum
Gül almasına benzer al yanaklum
Kadunum, veregüm, dölüğüm”²
Bani Çiçek de eşi Bamsı Beyrek'e şöyle seslenir:
“Vay al duvağum eyesi
Vay alnum başum umudu
Vay şah yiğidüm, vay şahbaz yiğidüm.
Göz açuban gördüğüm
Gönül ile sevdiğim
Bir yastıkta baş koyduğum
Yolunda öldüğüm, kurban olduğum.”³

Eğitimci, şair Refik Kırış bir Kurban Bayramı sabahı eşinin kabrine gider ve dönüşünde eşine karşı en samimi hislerini, üzüntülerini bir hitap zerafeti ve nezaketiyle dile getirir: “Merhaba sevgili azizem, seni haclegâh-ı ebedinde yine rahatsız etmeğe geldim, çünkü bugün her mümin ailesi ile bayramlaşıyor. Seni bir guna halimle, kelâmımla gücendirmiş isem afv ittifat dilemeğe, barışmaya geldim. Hayatın her tecellisinde beni okşayan, teselli eden, cesaret veren, sademat-ı dehre saburane göğüs geren, tahammül eyleyen, hülâsa beni yaşatan, düşünen, üstüme titreyen, ey iffet-i mücesseme, ey enis-i cânım, ancak sen idin.”⁴ Örneklerini çoğaltabileceğimiz bu hitap zerafeti ve saygısı Münevver Ayaşlı'nın eserinde de bütün inceliği ve güzelliği ile yer almıştır. Münevver Hanımefendi, hitap konusunu, âdeta bugünkü vehameti sezinleyerek geniş tutmuştur. Televizyon kanallarımızdan birisinde bir aile dizisinde eşler birbirlerine en yakın kan akrabalığı olan, kardeş hitabıyla seslenirken, sevgi tezahürü ola-

rak birbir'lerini yumruklayıp, saçlarını yolarken; toplumun mihenk taşlarından olan hocalarımızın ünvanı hocalık, bol keseden herkese dağıtılırken; dolmuş muavininden, kantinciye, öğrenciye, çaycıya, herkes birbirine *hocam* diye seslenirken, *usta* (!) hitabı moda olmuşken, Ayaşlı Hanımefendinin eserindeki *siz, bey, beyefendi...* gibi hitaplara özlemle, gönlüm akarak bakıyorum. Hitap konusundaki tercihleri ile isabetsiz, nezaketsiz ve münasebetsiz davranış ve söyleyişlere, “Edep Yâ Hû” diyorum.

İnsan toplum yapısının çekirdeğidir. İnsana semavî bir bağış olarak üstünlük verilmiştir. Bu üstünlükleri Mısırlı ilim adamı Abdullah Draz şöyle sıralamıştır: *İsmet ve himayede üstünlük, izzet ve efendilikte üstünlük, istihkak ve kazançta üstünlük.*⁵

Münevver Ayaşlı bir başka kıymetli eseri **Dersaadet** adlı kitabında, hanımefendiler için “*İsteseler bile kibarlık hududundan dışarı çıkamazlar, edep, hayâ ve iffet onların en güzel ziynetleridir.*” demekte ve Osmanlı terbiyesinden bakın ne şekilde bahsetmektedir. “*İşte masal bir imparatorluğun, masal gibi terbiyesi... Böyle zarıf, ince bir terbiyenin dünyanın başka hiç bir yerinde olacağını zannetmiyorum.*”⁶

Münevver Ayaşlı böylesine müstesna bir yeri olan Türk terbiyesi için **Edep Yâ Hû** adlı kitabında da şu satırlara yer verir. “*İslâm terbiyesi, İslâm nezaketi, nezaket ve zerafette inbikten süzüle süzüle, damlaya damlaya, gül suyu gibi İstanbul'a süzülmiştir. Bu terbiye, nezaket ve edep o kadar mücurret ki, o kadar havâ-i nesimî'ye karışmış ki, nefes alır gibi bir şeydir.*”⁷

4 Teşrinievvel 1324/1908'de İzmir'de Mehmed Remzi tarafından çıkarılan **Edeb Yâ Hû**'nun ilk sayısında “*Bizim mebde-i hareketimiz şadhiyat fakat hedef-i âmâlimiz ciddiyettir. Meydan-ı mizahda ne kadar dolaşırsak, gireceğimiz daire-i edebdir, ciddiyettir.*” satırları yer almaktadır. “Daire-i edep” yazılı ve sözlü basınıımızda, sanatımızın her alanında ihtiyaç duyduğumuz, muazzam terkip...

Edep Yâ Hû'nun yayın ilkeleri beni sanat adına, sanatını icra edenler (!) adına derin düşüncelere sevk etti. Böylece sanat ve estetik telâkkisinde büyük erozyona uğramış, sanatçı kimliğinin asaleti, zerafeti kendilerine ağır gelen, bu şerefli vazifeyi taşıyamamanın aczini yaşayarak, sanatlarını müstehcenlikle, gayri ah-lâkî hareket ve sözlerle icra edenlere de “Edep Yâ Hû” diyorum.

Münevver Ayaşlı, bütün bir yıl için önemli yere sahip üç ayları, Ramazan ve Kurban Bayramını da kendine has zarif üslûbu içinde anlatmaktadır.

Münevver Hanım, Türk mutfağının artık zenginliğini kaybetmeye başladığından da üzülerek bahseder. Türk kültüründeki yemek kültürünün bir müzesi olan kilerden, Ramazan sofralarından bahsederken kaynatılmamış, çiğden kabul olan vişne, gelincik, gül ve korusuk şerbetleri, bugün unutulmuş olan hardaliye denilen üzüm turşusu, Balkan kaşkavalları, teleme, kirli hanım... gibi isimler verilen çeşit çeşit peynirleri, kalatama zeytinini, lohuk veya çevirme denilen tatlıyı özenle anlatır.

Bugün mekânların, bütçelerin, zamanların ve becerilerin yetersizliğinden kaynaklanan bu muhteşem yemek kültürünün unutulmaya mahkûm ve mecbûr edilmesi, yerini damak ve göz zevkinden uzak, besin değeri olmayan hazır yiyeceklere terketmesi, bizi şu üç kelimeyi söylemeye sevk ediyor: “Edep Yâ Hû”. Bunca yemek zenginliğimiz içinde, gençliğimizin damak zevkinin değişerek, fad food'larda, hot dog, hamburger, cheeseburger, chicken burger, pizza... vs. gibi yiyeceklere meyl etmesi ister istemez şu mısırâyı akla getiriyor. “O mâhiler ki deryâ içtedir, deryâyı bilmezler.”

Türk milletinin davranış süzgecinden geçerek bir anayasa hükmü taşıyan atasözlerinde gelecek için ümit vaad eden güzel bir söz vardır. “Görgülü kuşlar gördüğünü işler.” Gençlerimizin edep dairesi içinde davranışları ve bizim olana sahip çıkmaları için bizlerin de örnek teşkil edecek şekilde davranış nizamına sahip olmamız gerekir.

Şeyh Sâdi de bu konudaki endişesini bedîi bir ifadeyle şu dörtlükte dile getirir:

“Beni Adem a'za-yı yek digerand
Ki der aferineş zi-yek gevherend
Çu uzvi be-derend avered rüzgar
Na manend diğêr uzhara karar”
(İnsanoğulları birbirinin uzvu gibidir,

Zira yaradılıştâ hepsi bir cevherdendir.

Zaman (bedende) bir uzva dert verirse,

Diğêr uzuvlarında rahat kalmaz.)

Şüphesiz, toplumun herhangi bir kesimini saran illet, bütünü hedefleyerek yayılır.

Unutmamalıyız ki! Gelecek nesillerle, gençlerle dayanışma içinde olmamız kendiliğinden yardımlaşmayı ve zümre ahlâkı prensiblerini doğurur.

Unutmamalıyız ki! Ferdin egoizm illetinden kurtulması için, karşısındakine saygı duyması ve tanımak için çaba sarfetmesi gerekmektedir.

Gençlerimize yapacağımız ve yaptığımız yatırımlar neticesiz kalmayacaktır. Bu bayrak yarışının tek ve yenilmez yarışçısı onlardır. Verelim ve isteyelim. Merhum Necip Fazıl,

“Tohum saç, bitmezse toprak utansın!

Hedefe varmayan mızrak utansın!

Ustada kalırsa bu öksüz yapı,

Onu sürdürmeyen çirak utansın!

Ey binbir tanede solmayan tek renk,

Bayraklaşmıyorsan bayrak utansın!” demektedir.

DİPNOTLAR

1. Ertuğrul Düzdağ, *Müslüman Aile*, İstanbul, 1994, s. 243.
2. Orhan Şaik Gökyay, *Dedem Korkut'un Kitabı*, İst., 1973, s. 5.
3. Orhan Şaik Gökyay, *a.g.e*, s. 41.
4. Fuat Arun, *Muallim Refik Kırış'ın Hayatı ve Eserleri*, Ank., 1968, s. 13.
5. Abdullah Draç, *İslâm'ın İnsana Verdiği Değer*, Çev: N. Demir, İst., 1983, s. 45.
6. Münevver Ayaşlı, *Dersaadet*, İst., 1975, s. 203-209.
7. Münevver Ayaşlı, *Edep Yâ Hû*, İst., 1984, s. 4.

“Orhan Okay’a Armağan”

Orhan Okay’a Armağan,
Dergâh Yayınları, İstanbul, 1997.
208 s+ fotoğraflar (s. 211-232).

Dr. Hidayet ÖZCAN

G.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi
Öğretim Görevlisi

İnsanoğlu, başarısının maddî / manevî, soyut / somut mutlaka bir karşılığını görmek, ödüllendirilmek ister. Bu karşılığın / ödülün miktarı ya da maddî değeri, alan için de, veren için de çoğu kere büyük önem taşımaz. Önemli olan emeğin karşılığının olması gerektiğidir. Hayatını ilme adayanlara verilecek en iyi ödül, onun ilminden istifade edildiğine dair bir kanaatin oluşması, bu kanaatin birtakım mahfillerde beyan edilmesi, nihayet birilerinin çıkıp bu kanaati müşahhaslaştırması, belgelendirmesidir. Armağan kitaplar bu mânâda önem taşırlar. Dergâh Yayınları, bir kadirbilirlik nişanesi olarak daha önce yayınladığı armağanlara¹ kısa bir zaman önce, **Orhan Okay’a Armağan**’ı ilâve etti.

Orhan Okay, otuz beş yıl (1959-1994) Atatürk Üniversitesi’nde, asistan, doktor, doçent ve profesör olarak çalışmış, bütün bunların üstünde “Hoca”lık payesini de aynı üniversitede çalışarak almış bir akademisyen. Beşir Fuad, Abdülhak Hâmid, Ahmet Midhat Efendi, Mehmet Âkif ve Necip Fazıl gibi son yüz elli yıla damgasını vuranlarla ilgili çalışmalar başta olmak üzere on kitaba imza -ikisi müşterek imzayla- atan Orhan Okay, lisans tezlerini dikkate almazsak, sekiz yüksek lisans, on dört doktora çalışması yöneterek, bunlardan daha da önemlisi binlerce talebe yetiştirerek “Hoca”lık vasfını hakkıyla alan, lâyıkıyla temsil eden bir akademisyen. **Orhan Okay’a Armağan**, otuz beş yıl hizmet verdiği üniversite, yahut otuz beş yıl Anadolu şehri olmasının bütün özelliklerini haiz Erzurum’da yaşadığının bir nişanesi olmak üzere Erzurumlular tarafından çıkarılmalıydı, diye düşünüyoruz. Kim bilir belki ikinci bir armağan da Erzurumlular tarafından yayınlanır.

Orhan Okay’a Armağan, beş bölümden meydana

getirilmiş. İçindekiler’den sonra, bizim medeniyetimizin değerlerini yeni nesillere aktarma mücadelesi veren Abdülaziz Bekkine, Rahmi Eray ve Nurettin Topçu’dan birer özdeyiş cümlesine yer verilmiş. **Armağan**’ın Sunuş yazısını, Nurettin Topçu’nun talebelerinden Ezel Erverdi kaleme almış. Ezel Erverdi, şüphelessiz Orhan Okay Hoca’yı en iyi tanıyanlardandır. Sunuş’ta Hoca’yı okuyuculara, “*Telaşsız ve tevazu içinde bir dindarlık. Toplumla, muhiti ile, üniversite ile didişmeyen, rahatsızlık duydukça içine kapanan bir mizaç. Ay sonlarında maaşı tükenenler için başvurulan ‘gizli yardım sandığı’.* Bilgisini sunmaktan çekinen, sanki utanan bir hâlet-i ruhiye. Orhan Okay’ın Erzurum’daki odası bir ilim, öğrenme, öğretme mekânı olduğu gibi ihtiyaç sahiplerinin uğrak ve sığınma yeridir.” cümleleriyle tanıtıyor.

Armağan’da “Hayat Hikâyesi ve Eserleri” başlıklı birinci bölümün ilk yazısı Dr. Hüseyin Yorulmaz tarafından kaleme alınan “Dopdolu Bir Ömür” (s.13-42) başlıklı artistik bir monografi denemesi. Yorulmaz, bu denemenin daha dar kapsamlısını geçen yıl **Yedi İklim** dergisinde “Prof. Dr. Orhan Okay Monografisinden Bir Kesit”² başlığıyla yayınlanmıştı. Yazıyı okuyunca anlıyoruz ki, Orhan Okay Hoca, yetişmesinde emeği geçen her şeyin -insan, muhit, nesne- zikredilmesini bir vefa borcu saymış ve Hüseyin Yorulmaz’a bunun ip uçlarını vermiş; Yorulmaz da bu bilgileri tahkiyeli bir ifade şekline sokmuş ve ortaya güzel, okunabilir, çağrışımları olan bir metin çıkmış. Hüseyin Yorulmaz’ın yazısını okuyunca, Orhan Okay Hoca’yı daha yakından tanıyoruz. Abdülaziz Bekkine, Rahmi Eray ve Nurettin Topçu Orhan Okay Hoca’nın gönül hazinesini; Mehmet Kaplan ise edebî zevkini oluşturan ve olgunlaştıran isimlerin en belli başlıları.

Orhan Okay Hoca, daha çocukluğundan başlamak üzere hayatının her safhasında temsil ettiği insanî değerleri, İslâmî değerlerle örmüş, bilim adamının sokuğluğundan bu değerlerle kurtulmuştur. Prof. Dr. Sadık Tural, Orhan Okay Hoca’nın **Sanat ve Edebiyat Yazıları**³ kitabının tahlili için kaleme aldığı “Erzurum’da Demini Almış Bir Semâver Çay: Orhan Okay”⁴ başlıklı yazısında, 1960’lı yıllardaki Orhan Okay’ı anlatırken: “*Zarif, kibar, bilgili... Karşısındaki- nin nefisine itimadından başka sermayesi olmadığını farketdiği andan itibaren müşfik, müsamahakâr...*” diye tavsif etmektedir. Hem Ezel Erverdi’nin hem de Sadık Tural’ın söyledikleri bir ilim adamı için ne güzel vasıflar. Dr. Hüseyin Yorulmaz, bu monografi denemesinde, Hoca’ya bu vasıfları hazırlayan ve kazandıran muhit, mahfil ve kültür atmosferlerini daha tanıdık hale getiriyor. Dileriz Yorulmaz bu denemeyi yakın

zamanda kitaplaştırır. Dr. Hüseyin Yorulmaz'ın yazısını "Orhan Okay'la İlgili Kısa Bilgiler" (s. 43-44), Dr. Erdoğan Erbay'ın "M. Orhan Okay Bibliyografyası" (s. 58-68) başlıklı yazıları takip ediyor.

"İncelemeler" üst başlıklı ikinci bölümün ilk iki yazısı Orhan Okay Hoca'nın doktora tezi olan Beşir Fuad üzerine. Hoca'nın doktora öğrencilerinden Yrd. Doç. Dr. Ali İhsan Kolcu: "Orhan Okay'ın Beşir Fuad'ı" (s.71-75) ve Yılmaz Taşcıoğlu "Niçin Beşir Fuad?" (s.76-77). Orhan Okay'ın **Sanat ve Edebiyat Yazıları** adlı kitabıyla ilgili de iki yazı kaleme alınmış. Birincisi Doç. Dr. Mehmet Tekin'in "Sanat ve Edebiyat Yazıları" (s.78-85), ikincisi ise Dr. Osman Gündüz'ün "Sanat ve Edebiyat Yazılarını Yeniden Okumak" (s. 86-95) başlıklarını taşıyor. Dr. Turan Karataş'ın yazısı ise Orhan Okay Hoca'nın bir başka kitabı üzerine: "Bir Bilim Adamının Gözüyle Mehmet Âkif" (s. 96-102). Orhan Okay'ın klasik şiirimize bakışını anlatan bir yazıyı "Eski Şiirimizin Eski Bir Ustası" başlığıyla Yrd. Doç. Dr. Rıdvan Canım kaleme almış (s. 103-113). İkinci bölümün son yazısı Dr. Mustafa Kök'e ait: "Orhan Okay ve Milliyetçiliğimiz" (s. 114-115).

Orhan Okay'ı yakından tanıyanların yazılarına ayrılan üçüncü bölümün üst başlığı "Görüşler, Duyuşlar". Bu bölümün ilk yazısını Orhan Okay Hoca'nın Vefa Lisesi'nde sınıf arkadaşı iken, 1949 yılında Hoca'yla evlenerek hayat arkadaşı olan Mübaccel Okay Hanımefendi kaleme almış: "Sınıf Arkadaşım..., Hayat Arkadaşım" (s. 129-131). Kısa, sade ama okuyanı duygulandıran bir yazı. Yanılmıyorsam armağanlarda bu türden ilk yazı olmak vasfını kazanıyor. Bunu takip eden yazıların yazarları ve yazılarının başlıkları şöyle: Prof. Dr. Ayhan Yücel, "Orhan Okay" (s. 132-134); Prof. Dr. Muzaffer Civelek, "İyiye ve San'ata Söz Vermiş İnsan" (s. 135-137); Prof. Dr. M. Nazif Şahinoğlu, "Orhan Okay Hoca" (s. 138-144); Prof. Dr. İnci Enginün, "Orhan Okay" (s. 145-149); Prof. Dr. Sıtkı Aras, "Toprağını Bulamayan Çınar" (s. 150-152); Feyyaz

İbrahimhakkıoğlu, "Orhan Ağabeyimizle Geçen Kırk Yıl" (s. 153-155); Mustafa Kutlu, "Bir Rüya Gibi" (s. 156-158); Prof. Dr. Mustafa İsen, "Orhan Bey Hoca" (s. 169-162); Doç. Dr. Nazan Bekiroğlu "Gemilerin Geçtiği Umman" (s. 163-174); Yard. Doç. Dr. Hayriye Kabadayı "Orhan Okay Mektebi" (s. 175-180); Doç. Dr. Nazım H. Polat, "Aziz Hocam" (s. 181-184); Yrd. Doç. Dr. Mehmet Törenek "Üç Temel Mesele" (s. 185-187); Yrd. Doç. Dr. Dilâver Düzgün, "Orhan Okay'ın Atatürk Üniversitesi'nde Verdiği Veda Dersi" (s. 188-198). Yazının başlığından ve düşülen nottan da anlaşılacağı gibi, Hoca'nın veda dersinin yazıya aktarılmasıyla oluşturulmuş.

Orhan Okay Hoca'nın 1956 yılında Milliyetçiler Derneği'nde verdiği konferans metni olan "San'at ve Hayat" (s. 199-208), kitabın son yazısı. Henüz yirmi-beş yaşında genç bir üniversite mezununun vermiş olduğu konferans metni olan "San'at ve Hayat"ı okuyunca Prof. Dr. Orhan Okay'ı insan olarak da, âlim olarak da tanımak daha bir kolaylaşıyor. Hoca'nın dile hâkimiyeti, bilgiyi, fikri, felsefi ve edebî bakımdan kullanma melekесinin gelişmişliği metnin her paragrafında, her cümlesinde, her kelimesinde kendini hissettiriyor.

Armağan'ın, beşinci ve son bölümü olan "Fotoğraflar" Ezel Erverdi Beyefendi'nin gayretleriyle vücut bulmuş. Böyle güzel bir armağan sunmasından dolayı Ezel Erverdi'yi kutluyor, Orhan Hoca'ya hayırlı ve verimli bir ömür diliyoruz.

DİPNOTLAR

1. *Mehmet Kaplan'a Armağan*, Dergâh Yay., İst., 1984; *Nurettin Topçu'ya Armağan*, Dergâh Yayınları, İst. 1992.
2. *Hüseyin Yorulmaz*, "Prof. Dr. Orhan Okay Monografisinden Bir Kesit", *Yedi İklim*, Eylül 1996, S. 78, s. 39-44.
3. *Orhan Okay*, *Sanat ve Edebiyat Yazıları*, Dergâh Yay., İst., 1990, s. 234.
4. *Sadık Tural*, *Şahsiyetler ve Eserleri*, Ecdâd Yay., Ank., 1993, s. 217 - 239.

“Manas 1000 Bişkek Bildirileri 26-31 Ağustos 1995”

**Manas 1000 Bişkek Bildirileri,
26-31 Ağustos 1995, Atatürk Kültür
Merkezi Yayınları, Kongre ve
Sempozyum Bildirileri Dizisi: 9,
Ankara, 1997, 319 sayfa.**

Bilindiği gibi, destanlar, birer tarihî belge olmakla beraber insanlığın yazıya geçmemiş olan dönemi ile ilgili pek çok tarihî olayı aydınlatıcı bir nitelik taşırlar. Bu nedenle, önce sözlü gelenekten yazılı geleneğe uzanan çizgide gerçekleşen birçok kültürel ve siyasal olayı yansıtır. İşte bu noktada fizikî güce sahip bilgili bir kahraman veya kahramanlar çerçevesinde şekillenen destanlar insanlık tarihi açısından önemlidirler.

Orta Asya'da, Çin'de, dünyanın pek çok yerinde yaşayan Kırgızlara ait Manas Destanı, Manas, Semetek, Seyetek gibi kahramanların etrafında şekillenmiş, 60 civarında varyantı bulunan ve mısra sayısı 1.500.000'e varan hacimli bir eserdir. Muhteva ve sanat değeri açısından sadece Kırgız edebiyatının değil aynı zamanda dünya edebiyatının da önemli şaheserlerinden biridir. İşte bu düşüncelerle 1995 yılı, Birleşmiş Milletler Eğitim ve Kültür Kuruluşu (UNESCO) tarafından "*Manas'ın 1000. Yılı Kutlama Yılı*" olarak ilân edilmiştir. Bu çerçevede, çeşitli bilimsel toplantıların düzenlenmesi ve bu toplantılarda sunulan bildirilerin kitap halinde yayımlanması yanında konuyla ilgili olarak çeşitli etkinlikler de gerçekleştirilmiştir. Böylece konuyla ilgili pekçok husus araştırmacıların dikkatine sunulmuştur.

Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu bağlı kuruluşlarından Atatürk Kültür Merkezi ve Türk Dil Kurumu da "*Manas'ın 1000. Yılı Kutlama Yılı*"nda Manas ile ilgili çeşitli toplantılar düzenlemişler ve konuyla ilgili çeşitli yayınlar yapmışlardır. Bu yayınları tarih sırasına göre verecek olursak; Dr. Naciye Yıldız, **Manas Destanı (W. Radloff) ve Kırgız Kültürü ile İlgili Tespit ve Tahliller**, Ankara 1995, Türk Dil Kurumu Yayınları: 623. Eseri W. Radloffun 1862-1869 yılları arasındaki Isık Göl civarında yaşayan Sarı Bağış, Solto ve Bugu boylarının destancılarından derlediği metnin bir incelenmesini kapsamaktadır. Radloff'un **Proben der Volksliteratür Nordlischen Turkischen Stamme (Türk Halk Edebiyatı Örnekler)** adlı geniş hacimli eserin V. cildinde Der Dialekt Karakirgischen Turkischen başlığı altında yayımlanan bu metin Manas Destanıyla ilgili olarak derlenen ilk metindir. Radloffun bu yayınından sonra bu konuda pek çok bilimsel çalışma yapılmaya başlamıştır. **Manas Destanı Üzerine İncelemeler (Çeviriler-1)**, Yayına Haz.: Fikret Türkmen, Ankara 1995, Türk Dil Kurumu Yay.: 624. Bu kitapta Manas destanı ile ilgili 11 çeviri bulunmaktadır. **Bozkırdan Bağımsızlığa Manas**, Yay. Hazırlayan: Emine Gürsoy-Naskali, Ankara, 1995, Türk Dil Kurumu Yayınları: 625. Bu kitap, Celal Bayar Vakfı'nın himayesinde Nato Basın ve Enformas-

Reşide GÜRSES

Türk Dil Kurumu Uzmanı

yon Bürosu'nun destek ve katılımıyla Marmara Üniversitesi Türkiyat Uygulama ve Araştırma Merkezi'nin 23-24 Mayıs 1995 tarihlerinde düzenlediği Uluslararası Manas Toplantısı'nda sunulan bildirileri içermektedir. Bu toplantı, 1995 Manas 1000.Yılı Kutlamaları çerçevesindeki ilk bilimsel toplantıdır. 27 bildirinin bulunduğu kitapta, Manas'la ilgili dil, sosyal yapı, inançlar, kültür bağları gibi pek çok konu incelenmiştir. Keneş Yusupov, **Manas Destanı**, Ankara, 1995, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları: 96. Prof. Dr. Fikret Türkmen ve Alimcan İnyet tarafından Türkiye Türkçesi'ne aktarılmış bu eser halka yönelik bir yayındır. Bu eserde Manas Destanı nesir şeklinde verilmiştir. **Manas Destanı ve Etkinlikleri Uluslararası Bilgi Şöleni (Ankara, 21-23 Haziran 1995) (Konya, 24-25 Haziran 1995)**, Ankara, 1995, Kongre ve Sempozyum Bildiriler Dizisi, Sayı: 4, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları: 97, 330 s. Ve **Manas 1000 Bişkek Bildirileri 26-31 Ağustos 1995**, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Kongre ve Sempozyum Bildirileri Dizisi: 9, Ankara, 1997. Burada **Manas 1000 Bişkek Bildirileri 26-31 Ağustos 1995**, adlı eser üzerinde durmak istiyoruz.

Kitapta Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in, Cumhurbaşkanı Asker Akayev'in ve Atatürk Kültür Merkezi Başkanı Prof. Dr. Sadık Tural'in toplantıda yaptığı açılış konuşmalarından sonra söz konusu toplantıda sunulan bildiriler yer almıştır. Eserde yer alan yazılarla ilgili kısa bilgi verecek olursak :

Serap Ünal "Bir Türk Kültür Mirası: "Manas'ın Yollarında", adlı yazıda, Atatürk Kültür Merkezi tarafından Konya ve Bişkek'te düzenlenen Manas Destanı toplantılarında, arka planda yapılan faaliyetlerle ilgili bilgiler verilmektedir.

N. Tuncer Baykara, "Türkiye'deki İlk Manas Araştırmacıları M. Fuat Köprülü, Zeki Velidi Togan, Abdulkadir İnan" adlı bildiride Manas Destanı ile ilgili çalışmalar tarihî perspektif çevresinde ele alınmıştır. Manas Destanı'nın ülkemizde tanınması noktasında Fuat Köprülü, Zeki Velidi Togan ve Abdulkadir İnan'ın çalışmalarının önemi üzerinde durulmuştur.

B. Beyşekeev, "Manas Destanı'nın Poetik Sözdizimini Araştırma Meselesi", adlı yazıda Manas Destanı'nın dili üzerinde durulmuş, bu konuda yapılan araştırmalardan bahsedilmiş, Manas Destanı'nın söz dizimi ile ilgili kısa bilgi verildikten sonra konunun geniş bir şekilde incelenmesi gerektiği vurgulanmıştır.

B. Beyşekeev, "Manas Destanı'nda İnsan Vücudunun Organlarını Belirten Kelimelerin Sözdizimi-Anlatımı (Leksiko-Semantik) ve Şekil (Morfolojik) Ayrıcalıkları", adlı makalede, Manas Destanı'nda geçen or-

gan isimlerin durumu ve Türk Dünyasındaki yeri gibi konular kısa bir değerlendirmeye tâbi tutulmuştur.

Recep Bilginer, "Dram Sanatı Yönünden Manas Destanı" adlı yazıda destanların dram sanatındaki yeri üzerinde durduktan sonra Manas'ta geçen olaylar, dram sanatı açısından değerlendirilmiştir.

Mustafa Canpolat, "Manas'ın Eğitimi" adlı yazıda Manas'ın yetişmesi ve eğitimi, bu konuda bilgilerin bulunduğu Sağımtay varyantından yola çıkılarak anlatılmıştır.

Cumaliyev, "Türkiyeli Kırgızlardan Yazılıp Alman Manas'taki Dil Farkı". Türkiye'deki Kırgızların yazıya geçirdiği Manas'taki dil farklılıkları fonetik ve kelime hazinesi noktasında incelenmiştir.

Nadir Devlet, "Türkiye'de Tarih, Dil ve Edebiyat Araştırmalarında Kırgızistan ve Manas Destanı", adlı bildiride Türkiye'de Kırgızistan ve Manas ile ilgili çalışmalar hakkında bilgi verir.

Kemal Eraslan, "Oğuz ile Manas'ın Cedleri Meselesi" adlı yazıda Oğuz ve Manas Destanı çeşitli yönlerden karşılaştırılmıştır.

Metin Ergun, "Manas Üçlemesindeki Ad Verme Geleneği ve Bu Geleneğin Türk Kültürü İçindeki Yeri" adlı yazıda ad verme geleneği Manas dairesi içinde kültürel açıdan değerlendirilmiştir.

Reşat Genç "Evlilik Geleneğinin Divan-ı Lügat'it-Türk'te ve Manas Destanı'nda Yer Alan Ortak Unsurları" adlı yazıda Manas Destanı'nda ve **Divan-ı Lügat'it Türk**'te evlilik geleneği karşılaştırılmış ve Türk kültürünün iki dev eserde yansıması dile getirilmiştir.

Emine Gürsoy Naskali, "Manas Destanı'nda Soy, Dil ve Din Üçgeni" adlı yazıda Manas Destanı'ndaki bu ögeler örnekleriyle dile getirilmiştir. Emine Gürsoy Naskali "Manas Destanı'nda Kırk Yiğit (Niçin Kırk Yiğit?)" adlı yazıda, Türk Kültüründeki 40 sayısı üzerinde durulmuştur.

Hülya Kasapoğlu Çengel, "Manas Destanı'nda Heyecan ve Coşku Cümleleri" adlı bildiride Emine Gürsoy tarafından yayına hazırlanan Radloff metni esas alınarak Manas Destanı'nda geçen heyecan ve coşku cümleleri üzerinde durulmuştur. Dilin mısralara yansıması dile getirilmiştir.

M. Öcal Oğuz "Manas Destanı ve Dede Korkut Kitabında Kardeşler Arası İlişkiler" adlı bildiride Türk Kültüründe kardeşlik kavramı ele alınmıştır.

İsa Özkan, "Manas ve Altın Arığ Destanı'ndaki Motifler" Manas Destanı (Radloff Derlemesi) ile aynı

bölgede Hasaklar arasında derlenmiş olan Altın Arığ destanı'nda yer alan kahramanlar, kahramanların ölümlü gibi motifler üzerinde durulmuştur.

Çetin Pekacar, "Pamir Kırgız Türklerinden Derlenen Üç Manas Metni" adlı yazıda, Afganistan'ın Pamir bölgesinde yaşayan Kırgızlarla Pamir'den Türkiye'ye göç eden Kırgızlar arasından derlenen üç metin konu açısından karşılaştırılmıştır.

Saim Sakaoğlu, "Manas Destanı ile Anadolu Destanlarında Kurtarıcı At Motifi" adlı yazıda Manas Destanı'nda at motifi incelenmiştir.

Mehmet Saray, "Tarihî Kaynak Olarak Manas" adlı bildiri de tarihî olayların Manas Destanı'ndaki yansımaları dile getirilmiştir.

Osman Fikri Sertkaya, "Kelip Çıkışı Cönündö" adlı yazıda Manas ile ilgili çalışmalar ve Manas Destanı ile ilgili bilgi vermiştir.

Susar İskenderova, "Manas Destanı ve Kasım Tannısoy" adlı makalede, Kırgız edebiyatı üzerinde durmuştur.

İsenbuke Togan, "Kanıkey'in Düğünü: Kadın Tarihi Açısından Bir Değerlendirmenin Manas Varyantları ve Dede Korkut Hakkında Düşündükleri" adlı yazıda Türk kadınının toplumdaki rolü ve yeri ile ilgili değerlendirmeler yapmıştır.

Sadık Tural, "Dünyanın Ortak Değerleri Yahut Ortak Değerler Dünyası" adlı yazıda insanlığın güzellik, yiğitlik gibi ortak değerlerini ele almıştır.

Güzin Tural, "Manas Destanı'nda ve Türkiye Türkçesi'nde Kullanılan Ortak Kelimeler" adlı bildiri de Naciye Yıldız tarafından hazırlanan Radloff'un Manas Destanı derlemesi esas alınarak Türkiye Türkçesiyle ortak olan kelimeler ele alınmıştır.

Fikret Türkmen, "Manas Destanı ve Anadolu Halk Hikâyeleri" adlı yazıda Anadolu halk hikâyeleri ile Manas Destanı arasındaki ilişki üzerinde durmuştur.

L. Ükübeyevam, "Manas Destanı Hakkında Cengiz Aytmatov'un Estetik Düşüncesi" adlı bildirisinde Ünlü Kırgız yazarı Cengiz Aytmatov'un bu konudaki görüşlerini dile getirmiştir.

Naciye Yıldız, "Manas Destanı'nda, Oğuz Kağan Destanı'nda ve Dede Korkut Hikâyeleri'nde Yer Alan

Benzerlikler" adını taşıyan makalede her üç eserdeki üslup bakımından, adak, ad verme, ant, çocukluk gibi muhteva bakımından benzerlikleri ele almıştır.

Hamza Zülfikâr, "Manas Destanı'nda Bileşik Fiiller ve Bunların Türkiye Türkçesiyle Karşılaştırılması" adlı bildiri de bileşik fiiller üzerinde durmuştur.

Zühal Yüksel, "Kırgız Türkçesi'nde Manas Destanına Akseden Yansılama Kelimelerin Kırım, Kazan ve Başkurt Türkçesi'ndeki Yansılama Kelimelerle Mukayesi" adlı yazıda, Manas Destanı'nda geçen yansılama kelimelerden örnekler vermiştir.

Sadık Tural, "Manas Destanı Konusunda Neler Yapılmalı" adlı yazıda Manas Destanı ile ilgili yapılması gerekenleri: "1. Destan Metnini Toplama", "2. Manas Araştırmaları", "3. Manas Destanı Ana Metni", "4. Çeviri Çalışmaları", "5. Bilimlik Toplantılar", "6. Manas ve Eğitim", "7. Manas ve Sinema Sanayi" vs. olmak üzere toplam 11 başlık altında ele almıştır.

Güzin Tural-Naciye Yıldız "Manas Destanı Bibliyografyası Üzerine Bir Deneme: Türkiye'deki Yayınlar" adlı yazıda ise Manas Destanı ile ilgili olarak Türkiye'de yapılan çalışmaların bibliyografyasını sunmuşlardır.

Son zamanlarda Manas'la ilgili çalışmalar, dünya-daki gelişmelere bağlı olarak artmıştır. Bu çalışmalar neticesinde Manas Destanı dil, edebiyat, kültür, insanlık tarihi vs. konular çerçevesinde bir incelemeye tâbi tutulurken konuyla ilgili karanlık noktalar aydınlatılmış ve bu konuda yapılması gerekenler ortaya konmuştur.

Diğer taraftan destanların insanlık tarihi noktasında önemli bir kaynak olduğu düşünülürse, Manas Destanı ile ilgili uluslararası bir zeminde çeşitli çalışmaların yapılması Türk Kültürü açısından ayrı bir öneme haizdir. Uluslararası Manas Destanı Toplantısı bildiri-lerinin yayımlanmasıyla, Manas ile ilgili çalışmalar geniş bir araştırmacı kitlesinin dikkatine sunulmuştur. Bu tür çalışmalar Manas Destanı'nın ilmî zeminlere oturmasında önemlidir.

Ayrıca, Türk Dünyası kültür değerlerinin çeşitli zeminlerde, değişik açılardan ele alınmasının, Türk Dünyasındaki ortak değerlerin tespiti noktasında önemli olduğu kadar Türk Dünyasının ilişkilerinin artması ve gelişmesine yardımcı olacaktır.

Türk Sanatı İçin Önemli Bir Yayın: “Anadolu Selçuklu Türbeleri”

Hakkı Önkal, **Anadolu Selçuklu Türbeleri** (Ed. Şebnem Ercebeci), Ankara, 1996, Atatürk Kültür Merkezi Yay., 4-189 sayfa, 198 plân ve kesit, 678 resim.

Erol KALENDER

Atatürk Kültür Merkezi Uzmanı

Türk kültürünün en önemli özelliklerinden birisi çok çeşitli kültür unsurlarına sahip olmasıdır. Dili ile, müziği ile, mimarîsi ile, güzel sanatları ile her alanda dikkatleri üzerine çeken Türk kültürünün bütün unsurları ayrı ayrı çalışma konusu oluşturur. Dünya kültürüne mimarîsi ile de damgasını vuran Türk sanatını tanıtıcı yeni bir yayın Atatürk Kültür Merkezi tarafından 1996 yılında sanat tarihinin ve mimarîsinin hizmetine sunulmuştur. Bu yayın, Merkezimizce bir kaç yıl önce basımı uygun görülerek tespit edilmiş ancak elimizde olmayan maddî engeller yüzünden geç de olsa okuyucuların ve araştırmacıların dikkatine hizmet verme amacıyla imkânsızlıkları zorlayarak da siz değerli okuyucularımızın eline ulaştırılmıştır.

Anadolu Selçuklu türbeleri hakkında gerek müstakil gerek monografik araştırma kapsamında bir çok çalışma yapılmıştır. Bunların önemli bir bölümü sınırlı sayıdaki türbeleri ele almıştır. Sayın Hakkı Önkal'ın doktora tezi olarak yeniden ele aldığı **Anadolu Selçuklu Türbeleri** geniş bir alana yayılmış bulunan yaklaşık beş çeyrek asır zarfında inşa edilmiş türbelere toplu bir bakış açısı getirmektedir. Sayın Önkal kitabın Önsöz'ünde, "*Bizanslılar zamanında tam bir çöküntü içinde bulunan Anadolu, Selçukluların yaklaşık bir yüzyıl devam eden mücadelelerinden ve Bizans ve Haçlı saldırıları tam olarak kırıldıktan sonra, y ni baştan imar edilmiş, açılan yollar, kurulan kervansaraylar, camiler, medreseler ve türbeler yeni vatanın re-*

fahını, zenginliğini belgeleyen eserler olarak günümüze kadar uzun yılları geride bırakarak bize ulaşmışlardır." diyerek diğer mimari örneklerde olduğu gibi Anadolu Selçuklu türbelerinin Selçukluların hem inşa ve imar faaliyetlerini hem de dinî ve sosyal hayatını yansıtmaları açısından ne kadar önemli bir yere sahip olduğunu vurgulamaktadır.

Eserde, Selçukluların Anadolu'ya ayak basmalarından, Selçuklu Devleti'nin yıkılışına kadar geçen sürede inşa edilmiş türbeler ele alınmıştır. Araştırmacı 111 türbenin tamamını bizzat yerinde görüp incelemiş, ölçülerini alıp fotoğraflarını çekmiştir. **Anadolu Selçuklu Türbeleri** kitabında 198 plân ve kesit ile 678 resim bu konuda çalışacak araştırmacılar için önemli bir kaynak oluşturmaktadır. 1969 yılında başlanan ve 1977 yılında bitirilen bu doktora çalışması hergün biraz daha harap olan, yıkılan türbelerimiz için şimdiden bir belge niteliği kazanmış durumdadır. Bu tür yayınların önemi araştırmacının kitabının son bölümü olan "Bugün Mevcud Olmayıp Neşriyattan Tespit Edilebilen Türbeler" bölümünden daha iyi anlaşılabilir. Prof.Dr. Haluk Karamağaralı ortaya çıkan çalışmada, araştırmacı Prof. Dr. Yılmaz Önge'nin yardım ve desteğini aldığını ifade etmektedir. Türk sanatı için önemli isimlerin bir araya geldiği bu çalışma Anadolu Selçuklu türbeleri için pek çok konuya açıklık getirmektedir.

Giriş bölümünde türbe kelimesinin etimolojik anlamına açıklık getiren Sayın Önkal, türbelerin yapılış nedenlerini sıralamaktadır. İslâm Dünyasında türbe kavramından sonra Türklerde mezar geleneği ve türbe yapımı konularını ele alan Önkal, mevcut çalışmaları göz önüne alarak toplu değerlendirmelerde bulunmuştur.

Anadolu Selçuklu Türbeleri, Türk sanatı için çok önemli olan katalog bilgisi ihtiyacına cevap vermektedir. Mevcut mimarî eserlerin, mevcut el sanatı eserlerinin toplu kataloğu sanat tarihi araştırmalarında önemli bir yer işgal eder. Henüz tam anlamıyla yurt içi yurtdışındaki eserleri tanınmayan Türkiye için hem belli bir dönemi hem de belli bir yapı tipi olan türbeleri ele alan bu çalışma örnek teşkil edecek unsurları bünyesinde barındırmaktadır. Sayın Önkal'ın **Anadolu Selçuklu Türbeleri**'nde oluşturduğu katalog bir tipolojiye bağlı olarak hazırlanmıştır. Önkal'ın resimler hariç 489 sayfa yer tutan geniş hacimli kitabı yedi bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm künbedlere ayrılmıştır. Künbedlerde poligonal görevler (sekiz, on ve oniki kenarlı türbeier), silindirik gövdeler, dilimli gövdeler ve kübik gövdeler alt başlıklarına ayrılarak tek tek ele

alınmıştır. İkinci bölümde eyvan tipi türbeler, üçüncü bölümde dikdörtgen plânlı türbeler, dördüncü bölümde künbedle eyvanın terkiibinden meydana gelen türbeler incelenerek tanıtılmıştır. Beşinci bölüm bir medrese veya caminin bünyesine dahil bulunan türbelere aittir ve bu bölüm de dahil olduğu yapının çatısı üzerinde ikinci bir gövdeye sahip türbeler ile dahil olduğu yapının bir hacmini işgal eden türbeler alt başlıkları altında incelenmiştir. Kitabın altıncı bölümü Münferid Plânlı Türbeler başlığını taşımakla beraber bu bölümde yalnızca Tercan Mama Hatun Türbesi tanıtılmıştır. Eserin son bölümü Bugün Mevcut Olmayıp Neşriyat-tan Tespit Edilebilen Türbeler başlığını taşımaktadır ve burada 28 türbenin ismi, nerede bulunduğu ve tarihi belirtilmiştir.

Anadolu'daki Selçuklu türbelerini inceleyen bu hacimli çalışma geniş bir Sonuç bölümü ile bitmektedir. Sultanlar, sultanların zevceleri, hanedan mensupları, devlet büyükleri, emirler, din uluları, şeyhler ve veliler için yapılan Selçuklu türbeleri, kitabın Sonuç bölümünde inşai hususiyetleri (plân özellikleri, örtü sistemi, dış görünüş), malzemesi, tezyinatı (taş, tuğla, çini, alçı, kalem işleri, ahşap tezyinat), kitabe özellikleri, kitabelere göre mimar, usta isimleri ve türbelerin zaman içindeki dağılışı toplu bir şekilde değerlendirilmektedir. Geniş bibliyografyası eserin ne kadar titizlikle hazırlandığının bir göstergesidir.

Kuşe kağıdına basılan 678 resim ne yazık ki siyah beyaz basılmış. Büyük özenle çekilmiş siyah beyaz resimler hem kitabeler hem de detaylar için elverişli olmasına rağmen türbelerin tezyini özelliklerini okuyucuya pek sunamamaktadır.

Bir eser ortaya çıkarmanın çok zor olduğu, eleştirinin ise çok kolay yapıldığı günümüzde iyi ile kötü arasındaki ayırım gittikçe azalmaktadır. Bu farklılıkları yayın olarak gözler önüne sermeye çalışan **Bilge** dergisi takdire değer bir çalışmanın ürünü olarak çıkmaktadır. Sayın Önkal'ın doktora tezi olarak hazırladığı **Anadolu Selçuklu Türbeleri** kitabı mimarlık ve sanat tarihi çalışanları için klavuz niteliğindedir. Orijinali çok daha fazla olan, basılı hali ile 489 sayfa tutan bu kitapta bazıları yazarından, bazıları tashihten kaynaklanan hataların olmaması iddia edilmeyecek bir olay. Bu mükemmel çalışmanın düzeltmeleri aşağıda yanlış doğru cetveli şeklinde verilerek kitabı kullanacaklara doğru bir kullanım kolaylığı sağlamayı amaçlamaktadır. Bu kitabı, incelemesi yapılan yüzonbir türbenin araştırma sonuçlarını veren âdeta bir belge niteliği taşıyan özelliği dolayısıyla sanat tarihçilerine ve konu

ile ilgili herkese tavsiye ediyoruz.

DOĞRU - YANLIŞ CETVELİ

Sayfa	Satır	Yanlış	Doğru
20	15	sekilde	sekiz
73	16	bahinin	baninin
75	7	düğmedir	düğümledir
81	34	tutulmasıdır	tutulmamasıdır
86	18	mekan	makam
89	11	duvarı	külahı
93	29	Kazım	Kasım
115	12	etmektedir	etmemektedir
117	14	surları	sırtları
125	4	Keykubad'ın....	Keykubad'ın kızı
127	15	sekizgenleştiren	zenginleştiren
132	14	XIV.	XIII.
132	19	XII.	XIII.
133	23	etmektedir	etmemektedir.
161	19	Nu'rattar	Muattar
167	24	Kayseri'deki.....	Kayseri'deki I. Anonim Türbe ve II
181	25	728	7?8
188	14	mangal	mazgal
190	6	I.	II.
204	25	son	som
229	37	bilinmektedir	bilinmemektedir
248	15	tabiat	tatbikat
260	15	Beşeb	Beşe b.
265	27	1749	1249
272	5	menfaatlerden	menfezlerden
282	11	fakih	fakir
283	6	587	687
289	7	ablade	alelade
303	9	1335	1935
364	8	Hümanüddin	Hümamüddin
403	11	1276	1267
405	10	tamam	na tamam
423	19	boy	bey
425	15	kibar-ı kelimalar	kelam-ı kibarlar
469	12	her	bir

“Kanunî Sultan Süleyman’a Yazılan Kasideler”

Doç. Dr. Ali Yılmaz, **Kanunî Sultan Süleyman’a Yazılan Kasideler**,
Kültür Bakanlığı Yayınları,
Ankara, 1996, XIV+410 sayfa.

Klasik Edebiyatımız üzerinde yapılan akademik çalışmalar –imkânlar elverdiği ölçüde– önem sırasına göre yayınlanmaktadır. Fakat akademisyenlerimizin sorumluluğu elbette bundan ibaret değildir. Sosyokültürel hayatımızdaki değişimler neticesinde, Osmanlı tarih ve edebiyatına Batılı oryantalistlere benzer bir psikolojik tavır alan Türk halkını, tarihi ile barıştırmak, atalarının sanat kudretinden haberdâr etmek de akademisyenlerin mesûliyetleri arasındadır. Hattâ bu yolda yapılacak çalışmalar, tasallutu altında bulunduğumuz kültürlerin karşısına zaaf ve komplekslerinden arınmış nesiller çıkarabilmemiz açısından hayâtî önem taşımaktadır. İlmin, halka dönük yüzü ile de meşgul olan ilim adamlarımız gerek müstakil eserlerle, gerekse makâle ve köşe yazılarıyla bu yolda üzerlerine düşeni yapmaya gayret etmektedirler.

Kânûnî devrinin sekiz şairinden 41 parça şiirin transkripsiyonlu metni ve hemen yanında günümüz Türkçesine çevirisini ihtivâ eden **Kanunî Sultan Süleyman’a Yazılan Kasideler** de halkı geçmiş bedîialarla buluşturmak amacına yönelik hazırlanmış mühim bir eserdir. Yazar kasidelere geçmeden önce bir Giriş bölümü ayırmış ve bu bölümde âdet olduğu üzere ana hatlarıyla Kânûnî devrinin profilini çizdikten sonra, mevzubahis olan kasidelerde Kânûnî’nin nasıl târif ve tavsif edildiğini, kasidelerde neler istendiğini anlatan ara bölümlere yer vermiştir. Kitapta Yer Alan Kasidelerin Kaynakları bölümünden öğrendiğimize göre, Fîgânî, Fuzûlî, Hayâlî, Yahya Bey, Nev’î ve Bâkî’nin kasideleri bu şâirlerin neşredilen divanlarından aktarılmış, Lâmi’î ve Şemsî’den seçilen kasidelerse, İ. Ü. Kütüphânesi’nde bulunan yazma nüshalardan okunmuştur.* Biz bu yazımızda, hem eseri henüz edinmemiş olan ilgilileri haberdâr edeceğiz, hem de özellikle yazma nüshalardan okunan bölümlerde zihnimize takılan birkaç muğlak noktayı vuzûha kavuşturarak, akademik çalışmalarda olduğu gibi Divan Şiiri lezzetini halka tattırmayı amaçlayan bu tür popüler çalışmalarda da dikkat ve titizliğin ne kadar ehemmiyetli olduğunun altını çizmeye çalışacağız.

“Şehriyâra 'âlemi 'adlün gülistân ideli
Şâh-ı terkîbî viriür her hâre vü her hâr gül”

beytindeki 'Şâh-ı terkîbî' tamlaması çeviride "demet demet olmuş dallar" şeklinde karşılanmıştır. Aslında 'Şâh-ı ter gibi' olarak okunmalı ve 'taze dal gibi, taze dalmışçasına' şeklinde çevrilmeliydi.

"Sayda çıkdukça kefi pây-i sükrânından olur
Carh-ı pür-encüm gibi her dâmen-i küh-sâr gül”

Ömür CEYLAN

Trakya Üni. Fen-Edebiyat Fakültesi
Araştırma Görevlisi

"Sen gezinmeye çıktıkça ayağının izleri sayesinde dağ etekleri, yıldızlarla dolu gökyüzü gibi, güllerle dolar." (s. 86-87) beytinde 'sükrân' okunan ve vezni bozan kelime aslında 'segân'dır, ve mevzûbahis ayak izi gezintiye çıkmış olana (padişaha) ait değil, ava çıkmış memdûhun beraberindeki köpeklerine matuftur ki bu tür kasidelerde divan şâirinden beklenen de böyle gûlülüdür.

"Reng uğurlar dem-be-dem hurşîd-i rûyundan senin Sürhun ayyârdur devr içre (ki) san tarrâr gül"

"Gül, sanki bir yankesicidir. Zaman zaman senin yüzünün güneşinden renk çalar. Devr eden zaman içinde o, senin yüzünün kırmızılığının dolandırıcısıdır." (s. 92-93) beytinde ayraçlar içerisinde gösterilen (ki), yazarın s. 66'da, veznin tamamlanması için yaptığını ve parantezlerle gösterdiğini söylediği ilâvelerden biri olmalıdır. İkinci mısradaki "Sürhun" okunan kelimenin 'kızcılık' mânâsındaki 'sürhek' olduğu düşünülmeli ve mısra doğru olarak yani 'Sürhek-i ayyârdur devr içre san tarrâr gül" şeklinde okunmalıdır. Böylece hem yazarın ilâve yaparak dahi oturtmadığı vezin düzelir, hem de "Sanki gül bu zamanda dolandırıcı bir kızcılık gibi yankesicidir." şeklinde çevrilerek mânâ sıhate kavuşmuş olur.

"Midhatün bahrinde ser-gerdân iken oldum bükâ
Oldı ilhâm-ı İlahiden bu matlâ âşkâr."

"Seni övmenin denizi içinde başım dönmüş iken ağlamaya başladım. Onun üzerine İlahi bir sezgiyle bu matla ortaya çıktı." (s. 300-301) beytinde ise yapılması gereken 'oldum bükâ' şeklinde yakıştırarak zavalı şâiri ağlatmak yerine 'ol dem bâna' okuyarak ağız tadıyla tegazzül etmesine izin vermektir.

"...

Nergisin çeşmi olupdur câm-ı lutfundan cemâr"

"...Nergisin gözü, senin lütf kadehinden sulanır." (s. 302-303) mısrasında dikkatsiz bir müstensihin gadrine uğrayarak 'cemâr' yazılan kelime "humâr" olmalıdır. Kelimenin imlâsı cemâr olsa dahi bunun bir istinsah hatası olduğu kolaylıkla çıkarılabilir; zirâ gözleri malûmur nergis divan şâirinde en sık rastlanılan mazmunlardan biridir.

"Temevvüc itmesün her rûzgârın gerd-bârından
Bi-hamdillâh olupdur pâdişâh-ı bahr ü ber deryâ"

beytinde "gerd-bâr" okunan ve çeviride 'toz yağdırtış'

olarak karşılanan terkinbin, temevvüc, rûzgâr, bahr ve deryâ kelimelerinden yola çıkarak kasırğa, hortum mânâlarındaki "gird-bâd" olduğu tahmin edilebilir.

"...

Olsun semend-i izzetüne mâh-ı nûr (ri)kâb"

"...parlak ay da senin mübarek atının üzengisi olsun." (s. 308-309). Bu mısra da, vezin dolayısıyla metin tamiri için bulunulan müdahalelerle ilgilidir. "Mâh-ı nev" terkinbi, rikâb kelimesinin ilk harfi olan "re" ile birlikte düşünülüp 'mâh-ı nûr' okununca, geri kalan kâb hecesini anlamlı kılmak için ikinci bir "re" harfi eklenmiştir. Aslında tamire ihtiyaç duyulmadan "mâh-ı nev rikâb" okunmalıdır ve anlam da "parlak ay" yerine "yeni ay" olarak düzeltilmelidir.

"Ol Skender-der Ferîdûn-fer Süleymân şâh kim
Yüz sürüp pâyine hâkânlar iderler iftihâr."

beytiyle başlayan Lâmi'î'nin IV numaralı kasidesi 116. sayfadadır. Kasidenin matlâ görünen bu beytin neden mukaffâ olmadığı bizim gibi herhalde bütün okurların dikkatini çekmiştir. Merakımızı gidermek için yazarın kaynak gösterdiği **Lâmi'î Divânı**'na bakınca bu beytin "Kasîde-i Hazâniyye" serlevhali ve,

"Şimdi kim bâd-ı hazândan raks urur her şâh-sâr
Bir hurâmân dil-rübâdur câme giymiş zer-nigâr"

matlâlî kasidenin 22. beyti olduğunu gördük. Yazar bu 21 beyti neden kitaba dahil etmediğine bir şekilde açıklık getirmeli ve okuyucuların zihninde istifhama mahâl vermemeli idi. **Lâmi'î Divânı**'na gelince... İ.Ü. Ktb. Türkçe Yazmalar Bölümü 671 numarada kayıtlı bu nüshada istinsah hatâları bulunduğunu, yazar bizden evvel tespit etmeli ve kimi yerde metni tamir için açtığı parantez ve düştüğü dipnotları asıl buralarda kullanmalı idi. Meselâ,

"Besleyelden tâb-ı cûd u mihr-i lutfun 'âlemi
Mahzen-i zerdür habâl-i menba'-ı dürdür bihâr"

"Cömertliğinin harareti ve lütfunun güneşi, bütün dünyayı besleyeliden beri denizler, altın deposu ve incilerin gelişigüzel serpilmiş olduğu kaynaklardır." (s. 122- 123) beytinde 'habâl' okunan kelime gerçekten de "düzensizlik, bozulma, üzüntü, sıkıntı" mânâlarındaki "habâl" kelimesi ile aynı imlâdadır. Fakat habâl kelimesi gerek mânâ gerekse vokabüler yönünden beyitte sıkıntı yaratmaktadır. Bizce bunun bir istinsah hata-

sı olduğu düşünölmeli ve "dağlar" mânâsındaki "ci-bâl" kelimesinin sehven habâl yazıldığına hükmedilmelidir. Böylece mısra "Mahzen-i zerdür cibâl (ü) menba'-ı dürdür bihâr" şeklinde tamir edilmiş ve mânâ da "...dağlar altın mahzeni ve denizler inci mâdenidir" şeklinde tashih edilmiş olur.

"Bezî ü hilmün ey dürr-i yek-dâne-i âli-güher
İtdi bahri gark-ı hayret kıldı gevher seng-sâr"

"Ey eşi benzeri olmayan, mayası yüce inci! Senin eli açık ve yumuşak huylu olman, denizi hayrete boğdu ve içinde bolca olan taşları mücevher haline getirdi." (s.120-121) beytinin ikinci mısraında iki çekimli fiil bulunmaktadır. Sanki aralarında ";" varmışçasına "İtdi bahri gark-ı hayret; kıldı gevher seng-sâr" iki ayrı cümle gibidir. İlk cümlede "İtdi" fiilinden sonra tabîî olarak akkuzatif eki almış bir isim vardır; "bahri". Mânâ ise tezat üzerine binâ edilmiştir; "denizin hayrete boğulması". İkinci cümle de birinci cümle gibi, görülen geçmiş zaman üzere çekimli bir fiille başlar, "kıldı". Devamında akkuzatif eki almış bir isim bulunmalı iken "gevher" kelimesi vardır. Şu haliyle cümlenin bir mânâsı yoktur. Bu durumda yine bir istinsah hatâsı olduğu varsayılmalı; gevher kelimesinin sonundaki "re" harfinin, akkuzatif eki olan "ye" olduğu, dolayısıyla kelimenin "kûhu" okunabileceği düşünölmelidir. Böylece mânâ "dağın taşa tutulması" şeklinde çıkar ki bu ilk cümlenin mânâsı olan "denizin hayrete boğulması" ile tam bir uygunluk gösterir. Mısra şöyle dir: "İtdi bahri gark-ı hayret kıldı kûhu seng-sâr."

"Mihrünile bulmasaydı âb-ı nîsân perveriş
Eylemezdi rahm-ı asdâf içre deryâ anıdır"

"Nisan yağmuru, senin şefkatin ile beslenmemiş olsaydı, derya, sadeflerin içindekilere merhamet etmezdi. Tam şimdi zamanıdır." (s. 74-75). Bu beyit, divân şiirinde sıkça kullanılan "dürr" yâni incinin pek meşhur olan oluşum mâcerasını konu edinen klâsik bir beyittir. Yazar "dölyatağı" mânâsındaki "rahim" kelimesini mâlûm "rahm" ile karıştırmış; beytin sonundaki "anı dürr" kelimelerini de "anıdır" şeklinde yanlış okumuştur. Beytin doğrusu ve çevirisi şöyledir:

"Mihrünile bulmasaydı âb-ı nîsân perveriş
Eylemezdi rahm-ı asdâf içre deryâ anı dürr"

"Nisan yağmuru (damlası), senin sevginle beslenmeseydi, deniz, istiridyelerin rahminde onu inci haline getirmezdi."

"Sen Muhammed-âyet-i vahydür dili medh ideli
Lâmi'î Selmân degül Türkî dilün Hassân'idur"

"Lâmi'î, Selmânı Sâveci değildir ama, vahiyle öğölmüş olan Hz. Muhammed (s.a.s.)'in vasıflarını üzerinde taşıyan seni dili ile medhedeliden beri, Türkçe'nin Hassân b. Sâbit'idir." (s. 76-77) beytinin 1. mısraında oluşturulan "Muhammed-âyet-i vahy" terkiibi, muhayyileyi zorlayan ve hiç alışık olunmadık türden bir terkiiptir. Halbuki "Muhammed-âyet-i vahydür dili" şeklinde okunan kelimeler "Muhammed-âyet ü Hayder-dili" olarak okunsaydı hem beytin selâseti hem de mânânın sıhhati korunmuş olurdu. Beytin, Lâmi'nin söylediği şekli ve yaklaşık çevirisi şudur:

"Sen Muhammed-âyet ü Hayder-dili medh ideli
Lâmi'î Selmân degül Türkî dilün Hassân'idur"

"Lâmi'î, sen Hz. Muhammed (S.A.V.) nişanlı ve Hz. Ali (K.V.) gönüllüyü öveli beri, Türkçe'nin değil Selmân'ı, Hassân'ı olmuştur."

Örnekeri daha fazla çoğaltmaya gerek yoktur. Zaten amacımız eserdeki bütün olumsuzlukları gözler önüne sermek değil; geniş bir okuyucu kitlesine ulaşan bu tür kitaplar hazırlanırken gösterilmesi gereken dikkat ve titizliğin altını çizmektir. Yazara gösterdiği çabadan ötürü teşekkür ediyor ve başarılar diliyoruz.

DİPNOT

Aslında bu iki şair ve divânları üzerine hazırlanmış ve Sayın yazarın görmediği anlaşılan bir doktora tezi vardır. H. Bilen Burmaoğlu, Lâmi'î Çelebi Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divânı'nın Tenkidli Metni. (Basılmamış Doktora Tezi), A. Ü. Fen-Edeb. Fak. Arş. Merkezi, Erzurum 1983.

“Kastamonu Geçmiş Günler ve Küçük Sanat Hayatı”

Süleyman Kazmaz, **Kastamonu Geçmiş Günler ve Küçük Sanat Hayatı**, Türk Halk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı Yay., Ankara, 1997, 208 sayfa+24 şekil.

Araştırmacı yazar, Atatürk Kültür Merkezi'nin Türk Halk Kültürlerini Araştırma ve İnceleme Bilim ve Uygulama Kolu Üyesi olan, yazdığı eserlerin sayısı ve yaptığı incelemelerin yoğunluğu, yurdumuzu karış karış gezerek bizlere bilgiler veren yazıları yine Merkezimiz tarafından 1995 yılında yayınlanan **Sarıkamışta Köy Gezileri** adlı kitabı ile tanıdığımız değerli hocanın, bir başka yayını duyurma bahtiyarlığını sizlerle paylaşmak istiyoruz. Bu, kendi küçük ancak içerisinde geçmişimizden sesler veren, dikkat çekici noktaları vurgulayan ve bizlere aktaran kitapçığı kültürümüze özellikle de el sanatlarımıza karşı duyarlı olan ve bu örneklerin günden güne yok olmasını Sayın Kazmaz gibi istemeyen ve belgelenmesi gerektiğini savunan herkese okumaları tavsiyesinde bulunurken ana hatlarıyla tanıtmak istiyoruz.

Kitap, altı bölümden meydana gelmektedir. Dün ve Yarın Üzerine Düşünceler adlı Önsöz niteliğindeki bölümde yazar, bu kitabın yazılma nedeni hakkında okuyuculara bilgiler vermektedir. Bu araştırmanın nasıl gerçekleştirildiğini dile getirmektedir. Kendisi, Ankara Erkek Sanat Enstitüsü'nde Türkçe öğretmeniyken Meslekî ve Teknik Öğretim Müsteşarı Sayın Rüştü Uzel tarafından 'Kastamonu Bakırcılığı' üzerine inceleme yapmakla görevlendirildiğini ve 8-28 Temmuz 1944 tarihleri arasında Kastamonu'da araştırmalarda bulunduğunu, esas konu bakırcılık olmakla beraber, diğer sanat kollarına da değinmeden geçemediğini, kültürü bir bütün olarak düşündüğünden dolayı bakırcılığın yanı sıra tarihî eserleri, tasavvuf ve halk kültürü konusunda da incelemeler yaptığını belirtmektedir (s.7-23). Bu bölümde yazarın dile getirdiği görüşlere katıldığımızı âdeta gönlümüzden geçenleri yazdığını ifade etmeden geçemeyeceğiz. Bu sebeple, bu bölümde yaptığımız çeşitli alıntıları hocamızın kendi kaleminden sizlere aktarmanın daha doğru olacağı düşüncesiyle vermek istiyoruz.

Sayın Süleyman Kazmaz'a göre "Kabul etmek gerekir ki yazıya aktarılan bilgiler için kaybolma tehlikesi söz konusu edilemez. Fakat, kişilere bağlı hafızalara dayalı olanlar ise, zaman boyunca unutulabilir. Bu sebeple, çalışmalarında toplum hayatında ve sanatkarlar arasında sözlü olarak yaşayan bilgilerin yazıya aktarılmasına, böylece kaybolmalarını önlemeye ağırlık verdim. Halk Kültürü yöntemiyle yapılan derlemelerin bazı sakıncaları yok değildir. Hafıza yanlışlarından ve anlatımdan doğan yanlış tespitler görülebilir. Ancak, bu tür sakıncalar başlı başına bir değer taşıyan kültür varlıklarını koruma altına alınmanın sağlayacağı yararlar yanında hoşgörülle karşılanabilir. Kaldı ki derlemelerin aksaklıkları daha sonra yapılacak çalış-

Şebnem ERCEBECİ

Atatürk Kültür Merkezi Uzmanı

malarla düzeltilebilir. Böylece araştırmalar zaman içinde birbirini tamamlar." demektedir.

Yine yazarın belirtmeyi uygun gördüğü görüşlerine göre; amaç, yaşayan ve yaşamış olan kültürü belirlemektir. Bu nedenle, gözlemlerin ve kaynak kişilerin anlattıklarını hiçbir değişiklik yapmadan olduğu gibi kaydetmeye çalıştığını, bazı yanlış ve çelişkilerin bulunduğu ileri sürülmesi halinde uygulanan yöntemin dikkate alınması gerektiği vurgulanmaktadır.

Kitabın, Kastamonu'nun küçük sanat hayatını oluşturan bütün bilgileri kapsamaktan uzak olduğu, sadece 1944 yılının Temmuz ayındaki durumu ortaya koyan ve sınırlı zaman ve imkânlar içinde gözlem suretiyle dükkân ve işyerlerinden görüşme yoluyla da kaynak kişilerden edinilen bilgilerin yer aldığını belirtmiştir. Yazarın, **Bakurenlilik, Küçük Sanat Alanında Bir İnceleme** adlı Ankara 1973 tarihli kitabında bakırcılık hakkında bilgilere yer verilmektedir. Elimizdeki bu kitap, **Bakırcılık** adlı kitabın genişletilmiş ve yeniden gözden geçirilmiş ikinci baskısını oluşturmaktadır. Bu yayının özel bir sebebi olduğunu söyleyen yazarın ağzından aktaracak olursak; "*Kastamonu'da araştırma yaptığım sırada tarihimizin gerileme döneminin uzun savaş yıllarının kalıntısı olan ve bütün yurda yayılan maddî darlıkla birlikte yaşayan ıstıraplarını gördüm. Bunları belirlerken Anadolu'nun geleceği için hayaller kurdum, imar edilmiş beldeler, refaha kavuşmuş insanlar düşündüm. Kastamonu'da kötümserliğe varacak düşünceler yanında gelecek için umut dolu duygularla ayrıldım. Aradan yıllar geçti. Anadolu insanı savaşlarda kullandığı gücünü refaha ve yurdun imârına yöneltti, sanayileşme hareketini başlattı. Kuvay-i Milliye'yi yaratan güç sanayi alanında yüzyılların rüyasını gerçekleştirme yolunda eserler meydana getirdi. Bir zamanlar içine kapanık çevre niteliği taşıyan kasabalar ve şehirler, fabrika bacalarıyla donanmakta, sanayi bölgelerine dönüşmektedir. Bu suretle, 1944'de kurduğum hayallerin gerçekleşmekte olduğunu, bu arada Kastamonu'da birçok sanayi tesislerinin, daha doğrusu fabrikaların meydana getirildiğini görmenin heyecanı bu kitabı değerli okuyucularına sunmayı görev bildim.*" diyerek açıklamalarda bulunmaktadır.

Yazar, ayrıca küçük sanatlarımızın tarihimizde büyük bir yere sahip olduğunu, bu incelemenden de anlaşıldığı gibi, geçmiş dönemlerde sanat hayatının Kastamonu'da çok gelişmiş durumda bulunduğunu, sayısı yetmişsekizi bulan sanat dallarında üstün bilgi ve tecrübeye sahip ustaların çalıştığını, Anadolu'nun dört bir yayından gelen kervanların üretilen malları alıp götürdüklerini, canlı sanat ortamına sahip olduğunu ifade etmektedir. Ancak, ne var ki bu altın çağ Batı'da beli-

ren sanayi medeniyeti yüzünden ihtişamını yitirdi, geriledi, çökme noktasına geldi, diyerek üzüntüsünü de dile getirmektedir.

Sayın Süleyman Kazmaz, Atatürk'ün yeni bir medeniyet kurma mücadelesindeki hareket noktası olarak Anadolu'yu aldığını, eski ve zengin bir medeniyetin beşiği olan Anadolu'nun yeniden imârı ve refahı için çalışılmasının gerektiğini vurgularken, "*Onun içindir ki Anadolu'nun kalkınması, sanayileşmesi Türkiye'yle birlikte bütün insanlığa yarar sağlayacaktır.*" denilmektedir. Yazar, bu bölümde sözlerini tamamlarken birtakım temennilerde bulunmakta ve "*Artık yatırım için yalnız İstanbul ve çevresini düşünmek dönemi kapanmalı, eski küçük sanatlar diyarı Anadolu boydan boya sanayi ülkesi durumuna getirilmelidir. Bu bakımdan geçmiş günlerde parlak bir sanat hayatı içinde yaşayan Kastamonu'nun Anadolu'nun öteki şehirleriyle birlikte, sanayi bölgesine dönüşmesi hepimizi sevindirecektir.*" denilmektedir. Ben de haddim olmayarak bu temennilere katıldığımı ifade ederken birşeyler eklemek istiyorum. Sanayileşeceğiz derken eski sanatlarımızı elden bırakmıyalım bir taraftan da hiç değilse göstermelik veya tanıtım amacıyla bile olsa aslına, özüne zarar vermeyelim. Eldeki hünere, makinalara terk etmeyelim. Sanayileşelim, makinaların çabukluğuna ihtiyacımız olduğunu inkâr etmeyelim ancak yine de elde dövülerek yapılan bir bakır işleminin veya herhangi bir sanat eserinun makinada yapılanın yerini tutmayacağını ifade etmeden de geçemeyeceğiz.

Kitabın Birinci bölümü Yol İzlenimleri başlığı altında 7.7.1944 günü Ankara'dan Çankırı trenine binilerek başlayan bu seyahatta geçen olaylar, insanlar ve izlenimler dile getirilmektedir (s. 24-28).

İkinci bölüm Geçmiş Günler başlığı altında Kastamonu Tarihi, Tarihi Eserler, Halvet, Tekkeler, Ziyaretler (Yatırlar), Toplum Hayatı'nın anlatıldığı bölümlerden meydana gelmektedir (s. 29-60).

Üçüncü bölüm Küçük Sanat Hayatı'na ayrılmıştır. Bu bölüm başlıklarını verecek olursak; Kastamonu Bakırcılığı, Döküm, Dökümde Kullanılan Âletler, Dökümde Kullanılan Malzemeler, Bakır Döğme, Yuvarlaklaştırma, Döğücülerin Konuşmaları, Hocanın Ustayla Konuşması, Bakırın Yapımı-İmarı, Perdah ve Torna, Bakırcılıkta İş Bölümü, Kaynak, Bakırcılıkta Kullanılan Âletler, Ticarî Yönden Bakırcılık, Sonuç, Küre'dir (s. 65-126).

Dördüncü bölümde Öteki Sanatlar ana başlığı altında, Barsakçılık, Basmacılık, Çadircılık, Çömlekçilik, Dokumacılık, Keçecilik, Mutaflık, Urgancılık gibi sanat örneklerinin tanıtımına yer verilmiştir. Bu bö-

lümde ilginç bir durumla karşılaşılıyor. Yazarın ifadesiyle, el sanatlarının bir de güzel sanat yönü vardır. Çalışmalar, taklit suretiyle oyuna dönüştürülür. Bunun için iki topluluk karşı karşıya geçer. Topluluğun biri sanatın nasıl yapıldığını sorar, öteki de cevap verir. Böylece soru cevap şeklini alan karşılıklı konuşma musikîli, daha doğrusu besteli, âhenkli, aynı zamanda hareketli hale getirilerek, başka bir deyimle oyunlaştırılarak tekrarlanır, soru ve cevap besteli şekilde söylenir, hareketle de sanatın taklidi yapılır, bu şekilde bir oyun sergilenmiş olur. Soru ve cevaplar bittikten sonra yine sanatın taklidi yolunda bir daire çizilerek oyuna devam edilir. Buna Esnaf Türküsü adı verilir. Bu duruma göre halkın hayatının parçası haline gelen el sanatlarının oyunlarında bile kendini göstermesi onlar için ne kadar önemli olduğunun bir göstergesidir. Bu oyunlar, tekerlemeler sayesinde de sanatlarımız devam edebilecektir. Bugün belki çoğu çocuğun anlamını bilmediği ama bizim, hattâ annelerimizin, babalarımızın da oyunlarında söylediği “*Aç kapıyı bezirgânbaşı*” veya “*Yağ satarım, bal satarım, ustam ölmüş ben satarım*” gibi tekerlemeler, oyunlar geçmişten günümüze söylene söylene, aktarıla aktarıla gelmiştir. Süleyman Kazmaz tarafından dile getirilen fıkralar, sazlı ve sözlü ifadeler hepsi halk kültürümüzü yansıtan önemli belgelerdir (s.127-155).

Beşinci bölüm, Esnaf Gelenekleri, Bir Kalaycı, Bakkal Mehmet Efendi, Doğücü Mehmet Ağa, İsmail Usta, Bir Usta, Çırak ve Çıraklık Yetiştirme, Ticaret Açısından Küçük Sanatlar gibi konuları içine alan Genel Konular başlığı altında ele alınmıştır.

Altıncı bölüm Halk Kültürü adını taşımaktadır. Bu ana başlık altında ise, Ev Uşağı, Ağlamak Ona Düştü, Nehire Ceza, Tekerleme, Konuşmalar, Özsözler, Kelimeler ve Deyimler ve Şekiller olmak üzere sekiz bölüm yer almaktadır (s.187-194). Anlatılanların şekillerle ve çizimlerle en son bölümde gösterilmesi yok olmaya yüz tutan bu örnekleri belgeleyici bir nitelik taşımasını sağlayan önemli bir adım olduğu görüşünderiz. İfadeleri yapılan çizimler daha da güçlenmiştir (187-208).

Sayın Süleyman Kazmaz'ın da ifadesiyle, 1944'lü yıllarla 2000'li yıllara yaklaşan Türkiye kıyaslandığı zaman milletimizin yaratıcı gücünü daha iyi görmek ve kavramak mümkün olacak, böylece gelecek için beslediğimiz umutlar güçlenecektir.

Bugün 1997'de gördüklerimizin, yazdıklarımızın 2097'lerde çocuklarımıza, torunlarımıza aynı bugün bizim 1944 yılındaki gezilerin ve izlenimlerinin aktarıldığı bu kitap gibi enteresan bir kaynak olacağı düşüncesindeyiz. Bu sebeple, araştırmacılar gittikleri,

gezdikleri yerlerde, gördüklerini, işittiklerini belgelemeli ve bunu gelecek nesillere aktarmak için çalışmalarda bulunmalıdır. Bunlar, bir milletin geçmişten geleceğe nasıl ve ne şartlarda ulaşarak geldiğinin en somut örnekleri olarak bilinecek ve bizden sonra gelenler okudukça kültürümüzün bu kilometre taşlarını öğrenebilecek, sanayileşmenin getirdiği olumsuz şartlardan dolayı yok olmaya yüz tutan küçük sanatlarımızı hiç değilse isimleriyle de olsa tanıyabilecektir.

Elbette ki her zaman Atatürk'ün dediği gibi muasır medeniyetler seviyesinin üstüne çıkabilmek için her türlü şartları zorlamalıyız. Sanayileşmeliyiz ve diğer toplumlara ayak uydurmalıyız. Ancak hiç bir zaman unutmamalıyız ki, atalarımızın, dedelerimizin Anadolu'da uyguladıkları el sanatlarını gözardı etmemeli onları da hiç değilse bilgi olarak öğrenmeli ve böyle çalışmaların yapıldığını tespit etmeli ve belgelemeliyiz. Ustadan çırağa öğretilerek uygulanan, okulunun olmadığı bu sanat gelenekleri bugün yok olmuştur ya da yok olmaya yüz tutmuştur. Bugün kaç kişi acaba bu kitapta adı geçen, Barsakçılık, Mutaflık, Urgancılık gibi meslekleri tanımaktadır. Her ne kadar küçük sanat hayatı diye sıfatlandırsak bile kanımızca bu sanatlar o günkü hayatın önemli bir parçası ve geçim kaynağı olmasından dolayı küçümsenmemeli ve üzerinde araştırmalar yapılmalı, elimizdeki kendi küçük ama değeri büyük olan bu güzel kitap gibi belgelenmeli ve Türk Kültürünün hizmetine sunulmalıdır.

Belki diğer mimarî vb. sanat eserlerini evlerimize taşıyamayız. Ama, belki de Kastamonu'lu bir ustanın yaptığı bir bakır ibriği, bir keçeyi, bir küçük çömleği, bir ahşap oymayı, bir mutafı geçmişimizin hatıraları olarak evimizin bir köşesinde gururla şu tarihten kalma veya şu ustanın yapımı diye saklayabilir ve gelecek nesillere aktarabiliriz. Bu da büyüklerimizin yardımları ve destekleri doğrultusunda gençlere aşılayacakları kültür miraslarımızı yaşatma bilinciyle amacına ulaşacaktır düşüncesindeyiz.

Bu vesileyle çok değerli hoca, araştırmacı-yazar Sayın Süleyman Kazmaz'ı bu yayını için kutluyor, böyle bir kitabı bizlere kazandırdığı ve okurken 1944 yılındaki Kastamonu ile beraber o günlerdeki hayatın içine sürüldüğü için mimnetkârlık duygularımı ifade ederken, halk kültürü ile ilgili birçok hazine niteliğindeki belgenin elinde ve gönlünde bulunduğunu tahmin ettiğimiz için bunların da bir an evvel yayınlanmasını canı gönülünden diliyor ve bunun diğer araştırmacılara bir örnek teşkil etmesini genç nesiller adına istirham ettiğimizi belirtmekten kendimi alamıyorum.

“İslâm Öncesi Devirlerde Orta Asya’da Kitap İşleri”

Prof. Dr. A. Yazberdiyev,
İslâm Öncesi Devirlerde
Orta Asya’da Kitap İşleri,
İlim Matbaası, Ağgabat, 1995.

Kitap Orta Asya’da İslâm öncesi devirde yaşamış Türk ve İran dillerinde konuşan halkların arasında kitabın ortaya çıkış tarihini aydınlatan ilk deneme eserdir. Rus dilinde yazılmış ve 1500 adet basılmıştır. Yazar başvuru eserler olarak İngiliz ve Rus kaynaklarından yararlanmış. Kitap yazarın babasına (Yazberdi Nepesoğlu’na) armağanıdır.

Entelektüel kültürdeki evrimin bir ürünü olarak kitabın ortaya çıkması her bir halkın hayatında büyük ehemmiyete sahiptir. Çünkü, kitap halkın kutsal düşüncelerini anıtsallaştıran bir araçtır. F. Bacon (1561-1626) kitabı; “*Zaman dalgasında seyreden ve kıymetli yükünü değerini kaybetmeden kuşaktan kuşağa aktaran gemi*”ye benzetir. Yazarın bu kitabı F. Bacon’un değerlendirmesi açısından düşünüldüğünde bile çok kıymetlidir. Ayrıca kitabın Orta Asya’nın İslâm öncesi devirdeki kitap işlerini aydınlatması açısından da ehemmiyeti büyüktür.

Orta Asya’daki kitap işleri ile ilgili çalışmaların çoğunluğu 19. yy’ın ikinci yarısı ve Sovyet devrine aittir. Bu bölgelerdeki kitap işleri ile ilgili çalışmaların son devirler ile sınırlanmasını bu devir ile ilgili araştırma yapmanın zorluğu ile açıklayabiliriz. Zorluğu doğuran birinci neden bu bölgede kullanılan alfabelerin sık sık değiştirilmesidir. İkinci neden, Doğu Türkistan’daki Dunhuan kütüphanesi ortaya çıkarılincaya kadar bu devre ait kitapların yetersiz olmasıdır. Üçüncü neden, Orta Asya’da 16-19. yy’larda hüküm süren hanedanlıkların yerli dille yazılmış anıtsal yapıtları yığmakla ilgilenmemesidir.

Kitap Giriş, Ahamenitler Devrinde Orta Asya’da Kitap İşleri, Parfya Devleti Devrinde Kitap İşleri, Orta Asya ve İran’ın İslâmiyeti Kabulü Sıralarında Kitap İşleri, Doğu Türkistan ve 5-9. yy’da Orta Asya’da Kitap İşleri, Eski Türklerde Kitap İşleri, Orta Asya’daki Eski Kütüphaneler ve Sonuç kısımlarından oluşmaktadır.

Kitaptan anlaşıldığına göre, Orta Asya’da yazılan ilk kitap Ateşperestlerin kutsal kitabı olan **Avesta**’dır. **Avesta** Aramey yazısıyla yazılıp, yazılış tarihi 5. yy’dır. İlk yazılan Avesta 2 adetten ibarettir. Yazı malzemesi olarak 12000 boğa derisi kullanılmıştır. Bunların (**Avesta**’nın) biri İskender tarafından yakıtılmıştır, ötekisi ise Mısır’daki İskenderiye kütüphanesine götürülmüştür.

Kitaba olan düşkünlük eski İranlılarda da belirgin olmuştur. Eski Roma yazarı Avel Gelliy’den (2. yy) öğrendiklerimize göre İran Şahı Kserks Atina’yı işgal ettiğinde bir takım kitapları da Pers devletine götürmüştür. Ama sonra İskender’in ordu komutanı Selevk

Güçmurat SULTANMURAT

A.Ü. DTCF Doktora Öğrencisi

Nikotor (M.Ö. 338-281) bu kitapların Atina'ya geri götürülmesini sağlamıştır. Atina'dan getirilmiş kitaplar Perslerin Atina'yı istilâsından (M.Ö. 480) I. Selevk'in tahta geçmesi (M.Ö. 312) arasındaki 168 yıl içerisinde Pers hükümdarının köşkünü süslemiştir.

Bilindiği gibi, kitapta Ahemenit hükümdar yıl yazıları hakkında da ilginç bilgiler verilmektedir. Hükümdar yıl yazıları Mısır papürüslerine ve koyun derilerine yazılmıştır. Kitabın Türklerle ilgili kısmı entelektüel kültürümüzü aydınlatmak açısından bizi daha da ilgilendirmektedir. Yazara göre eski Türk dilinde yazılan ilk kitap 6. yy'a aittir. Bu 572-581 yıllarında hükümdarlık eden Gök Türk Kağanı Tobo (Taspar) için Çin dilinden eski Türkçeye çevrilen **Nirvanasutra** adlı Buddistik kitaptır.

Kitabın kütüphaneler ile ilgili kısmında "Gandji Şarigan", "Diz-i Nipışt" ve "Dunhuan" kütüphaneleri hakkında bilgi verilir. Ayrıca 3-4. yy'da Orta Asya'da Maniciliğin ve Hıristiyanlığın yayılması ile ortaya çıkan Mabet kütüphanelerinden de söz edilmektedir. Ünlü Fars bilgini Modi'ye göre: "Çağdaş İngiltere için İngiltere Müzesi ve Oksford Üniversitesi Bodlean Kütüphanesi ne kadar kıymetli ise, eski İran için de bu kütüphanelerin kıymeti o kadardır."

Kitapta hükümdar kitaplıkları hakkında ilginç bil-

giler yer alır. Hükümdar kütüphanelerinin tarihi çok eski olmakla birlikte bu gelenek III. Ezdiğirt (632-651) devrinde de devam ettirilmiştir. **Bağdat Tarihi** adlı kitabın yazarı 9. yy bilgini Ahmet ibn Tahir'in araştırmalarından öğrendiklerimize göre, Ezdiğirt Araplardan kaçıp Merv'e geldiğinde Pehlevi kol yazılarının da Merv'e götürülmesini hüküm etmiştir. A. Mes'e göre bu kitaplar ünlü Orta Çağ Merv Kütüphanesinin kurulmasına temel teşkil etmiştir. V.V. Barthold ise bu kolyazmaların Abbasî halifesi Me'mûn'un hükümdarlığı devrinde (M.S. 813-833) bulunduğunu fakat Moğol istilâsından daha önce mi, yoksa Moğol istilâsıyla mı yok edildiği hususunun çok belirsiz olduğu görüşündedir. Ayrıca Hârezm'deki kütüphanenin Araplar tarafından yakıldığı konusunda Beyrûnî sarih bilgiler vermektedir.

Kitapta Donhuan kütüphanesi ile ilgili ilginç bilgiler mevcuttur. Bu kütüphanedeki kitaplar Çin ve Tibet dillerinde yazılan kitaplardan oluşmaktadır. Kütüphane 1900 yılında Van Yuan-Lu tarafından ortaya çıkarılmıştır. Bu kütüphanedeki kitaplar: İngiltere (7500), Fransa (6000), Rusya (12.000), Çin (4000) ve Japon (200) araştırmacıları tarafından paylaşılmıştır. Son hesaplamalara göre bu kütüphanede 40.000'i aşkın kitap bulunmuştur.

İsmet GÖRGÜLÜ'nün Yeni Kitabı Atatürk'ün Anıları çıktı.

*Gelecek sayımızda bu eserin tanıtımını yapan
bir yazı yayınlayacağız.*

“Kerkük Türküleri”

Salih Turhan, Abdurrahman Kızılay, **Kerkük Türküleri**,
Nota Yazısı: Yelda Cavda,
Yüksek Öğretim Kurulu Matbaası,
Ankara, 1991, Sayfa XIII - 220,

Ali Rıza GÖNÜLLÜ

Alanya Atatürk İlköğretim Okulu Müdürü

Milletlerin ikinci dili olarak ifade edilen, millî musıkî, cemiyet hayatında vazgeçilmez bir yere sahiptir. Bunun için de milletler, daima millî musıkîlerini yabancı tesirlerden kurtarmak ve onu kendi tabii mecrası içinde geliştirmek ihtiyacı duymuşlardır.

Türk musıkîsi de, milletimizin yaratıldığı andan itibaren meydana gelmeye başlamış ve tarih içinde terakki ederek, bugünkü haline ulaşmıştır.

Bilindiği gibi, Türk musıkîsi eserlerinde ferdi konuların yanında millî, dinî ve sosyal konular da yer almakta ve insanımız, bu eserleri muhtelif vesilelerle icra etmektedir.

Bu sözden olmak üzere, aşağıda tanıtmaya çalışacağımız eserde, Türkiye dışında yaşayan Türk topluluklarından birisi olan ve Irak yönetiminin zulmü altında inleyen mazlum ve mağdur Irak Türklerine ait türkülerin bir kısmını gözler önüne seren değerli sanatçılarımız Salih Turhan ve Abdurrahman Kızılay'ın birlikte hazırladıkları **Kerkük Türküleri**'dir.

Eser; Önsöz (s. III-IV), Giriş (s. V-VIII), I- Anonim Türküler (Besteler) (s. 146), II- Özel Bestelenmiş Türkü ve Fantaziler (s. 153- 177), III- Hoyratlar ve Uzun Havalalar (s. 181- 202), Açıklamalar (s. 203, 212), Sözlük (s. 213-218) ve Kaynaklar (s. 219) gibi bölümlerden teşekkül etmektedir.

Bu bölümlerin-muhtevası ise şöyledir: Önsöz'de; Irak Türk musıkîsinin tarihî gelişimi ve bu musıkînin Türkiye'de icra edilmesi anlatılmakta, ayrıca, Abdülvahit Küzeçioğlu, Abdurrahman Kızılay, Tahsin Kerkükoğlu (Cömert) ve İbrahim Terzi gibi sanatçıların

Türkiye'deki çalışmalarından bahsedilmektedir.

Bu bölümde, Avukat Ata Terzibaşı'nın Kerkük türkülerine dair yaptığı araştırmalara da temas edilmektedir.

Giriş'te; Türk halk musıkîsinin milletimizin madî ve manevî hayatındaki mühim yeri üzerinde durulmakta; müteakiben de, Irak Türk cemiyetinde musıkînin önemi ve yönetimin baskısı karşısında, onlara sağladığı sonsuz güç belirtilmektedir.

Ayrıca, Kerkük türküleri ve halk musıkîsi ile musıkî âletleri hakkında da tafsilâtı teknik bilgi verilmektedir.

Metinlerde ise; I- Anonim Türküler (Besteler)'de; 1- Murtakayı, 2- Kerkükliyiğ Kerkükli, 3- Altun Hız-mav Mülayım, 4- İşle Yolla, 5- Havar Yandım, 6- Dağırmançı (I. Varyant), 7- Dağırmançı (2. Varyant), 8- Cerrevin Kulpu Burma, 9- Di Yeri Yolumdâ Durma, 10- O Yana Dönder Beni, 11- Ne Durupsan Dağ Başında Gar Kimi, 12- Nergizi Deste Bağladım (I. Varyant), 13- Çakmağı Çak (II. Varyant), 14- Humaram-Humaram, 15- Bala Boy Bala, 16- Gülüm Güller Zarınnan (I.Varyant), 17- Dede Dede Can Dede (II.Varyant), 18- Kal'anın Dibinde Bir Daş Olayım, 19- Altun Tabakta Bal Var (I. Varyant), 20- Yarımın Gözü Aladı (II. Varyant), 21- He Millî-Millî, 22- Vay Di Bala Di, 23- Tütüncü İzzet, 24- He Deduv Gellem, 25- Veziranasan-Vezirana, 26- Aman Ayşe, 27- Kassap, 28- Maral Çıkmış Dağ Başına, 29- Gurbet Ellerde Oldum Yaralı, 30- Berde Berdeni Berde, 31- Gözele Bak Gözele, 32- Başında Yazması Var, 33- Amman Gözel Oğlan, 34- Dağlar Başı Olaydım, 35- Kâr Etmez Ânım, 36- Rahmeyle Mene, 37- Gözellerden Üç Gözel Var Sevilir, 38- Kurbanam Ham Gözüve, 39- Helhele Verin Geline, 40- Ayağında Dar Şarvar, 41- Bu Dere Baştan Başa Almalı Bağ, 42- Oğlan Yağlığın Hani, 43- Aya Bak Yıldıza Bak, 44- Şalı Var Baba Şalı Var, 45- Ay Dolanaydı (1. Varyant), 46- Ağam Süleyman (II. Varyant), 47- Sarı Kavun Dilimi, 48- Kınama- Kınama, 49- Çiğ Sütten Kaymak Olmaz, 50- Tellere Değme- Değme, 51- Bu Dağ Bu Dağ Üstüne, 52- Kölgeden Düşüm Güne, 53- Dağlar Duman Oldu Gel (Öleydim), 54- Bu Hal Ne Haldır, 55- Süseni Mahmur Yakası, 56- Gül Boy Çelebi, 57- Di Hey Hey Malım-san, 58- Hacı Faracın Kızısın (I.Varyant), 59- Endim Yarın Bahçasına (II.Varyant), 60- Gene Geldi Faslı Bahar (I. Varyant), 61- Bir Taphır Göğecinim (II. Varyant), 62- Yar Yaman Seyit Kızı, 63- Al İpek Yeşil İpek (II.Varyant) 64- Elinde Ayağında Acem Kınası (V. Varyant), 65- Susuzam Su İsterem (VI. Varyant), 66- Dede Hummadı (VII. Varyant), 67- Yarım Yarım

Yaralı (VIII. Varyant), 68- Kal'adan Kalaya Şahin Uçurdum, 69- İncili Sedef Kolbağuv, 70- Kanefil Üzer Gider, 71- Menim İpek Yağlığım Var, 72- Ağlama Ceyran Balası, 73- Seherden Girdim bağa, 74- Ninay- Ninay Na/ Hanım, 75- Hanım-Hanım Ne Gözel Hanımsan, 76- Zeynelim, 77- Durna-Durna Uştı Durna (I. Varyant) 78- Helalınan- Helalınan (II. Varyant), 79- Allah- Allah Boyuna, 80- Evlerinin Öğü Yonca (Ninne Yavrum Ninne), 81- Kekliğim Dalda Kaldı, 82- Aman Kerkük Kızları, 83- Altun Yüzük Yeşil Kaş. 84- Gözel Getme Kal Burda, 85- Pencerenin Teli Elek. 86- Sonamız Gölde Kaldı, 87- Oy Gelin- Gelin, 88- İndi Geldim Mardin'nen, 89- Bir Yar Sevdim Mardinli, 90- Yar Geli Güle-Güle, 91- Yeri Küsmüşem Sennen, 92- Atma Bu Daşları Men Yaralıyam, 93- Havişımızda Tut Var, 94- Ay Esmer Canım Esmer, 95- Helliiden Dağlar Kamış, 96- Reyhan Ektim Leğende, 97- Kalk Gidağın Şıh Bağına Gazele, 98- Damımız Ardı Çöle, 99- Bülbül Uçar Yuvasına, 100- Geçme Bu Çeyden Saçı Sırmalı Kız, 101- Yar Güle Güle, 102- İstanbul'un Dört Tarafı Meteriz, 103- Şeker misin Bal mısın, 104- Sultan Aziz, 105- Ana Meni Oyat Giderem Ta'lime, 106- Elleruv Ver Elime, 107- Altun Yüzek Hoş Bilezik, 108- Bakar Kapı Zarınnan, 109- Dallam-Dallam, 110- Yalla Vaveyl Yalla, 111- Yavuz Geliyor Yavuz 112- Sen Bir Yana Bir Yana, 113- Çanakkale İçinde, 114- Şu Vetende Garip Kaldım, 115- Necibe, 116- Beyaz Gül Kırmızı Gül, 117- Yar Heleye Heleye, 118- Men Delliym Divane, 119- Ah Yarın Ellinnen, 120- Yürüdüğ Edirne'den, 121- Aşk Elinden Yandı Canım, 122- Bizim Elde Bahar Olur, 123- Güller Açıldı Senem, 124- Bak O Damdan Bakana, 125- Gurbet Elde Gerip Dostun Nesi Var'ın ve;

II- Özel Bestelenmiş Türkü ve Fanteziler'de; 1- Esmerim Gözel Esmer, 2- Evlerinde Lambaları Yanıyor, 3- Aynaya Baktım Saç Beyaz Olmuş, 4- Aç Aç Kollaruv, 5- Çile Bülbül, 6- Tahammül Kalmadı, 7- Yazmalı Gelin, 8- Mene Candan Daha Yakın, 9- Yallah Şufer Apar Meni, 10- Ne Talihsiz Başım Var, 11- San-

ki Dünyam Karanlık, 12- Dün Gün Batarken, 13- Mektup Yazdım Yara Almadı, 14- Aman Saki Can-Cana, 15- Bu Boya Maşallah, 16- Güler Oynarım, 17- Bir Arak Ver, 18- Çöllere Harmanı Gözelim, 19- Titriyor Dudak, 20- Bekletme Yeter'in ardından;

III- Hoyratlar ve Uzun Havalarda: 1- Kerkük Divanı, 2- Beşiri Usulü, 3- Mazan Usulü, 4- Ömergele Usulü (Eski Ağız), 5- Ömergele Usulü (Yeni Ağız), 6- Dermankâha Usulü (Eski Ağız), 7- Darmankâha (Kadın Ağız), 8- Mıçıla usulü (Eski Ağız), 9- Mıçıla Usulü (Abdülvahit Küzecioğlu Ağzı), 10- Yolçı Usulü, 11- Muhelif Usulü, 12- Yetimî Usulü, 13- İdele Usulü, 14- Matarı Usulü (Asli Kerkük Ağzı), 15- Kesükmatar Usulü, 16- Matari Usulü (Hurmatı Ağzı), 17- Matarı Usulü (Kerkük Ağzı), 18- Kûrdo Usulü, 19- Kesük Usulü, 20- Nobatçı (Nöbetçi Usulü), 21- Karabağ Havası (I, II, III. Örnek Söz), 22- Kerem Havası (I. II. Örnek Söz), 23- Meyhaneye Girdim Üç Konyağ İçtim, 24- Leyle (Ninni) Örnekleri, 25- Sazlamağ (Ağıt) Örnekleri, 26- Leyleli Sazlama Örnekleri, 27- Sadlamağ (Sazlamağ- Ağıt) örneklerinin beste ve güfteleri birlikte okuyucuya sunulmaktadır.

Açıklamalar'da; ezgileri derleyen, notaya alan, icra eden araştırmacı ve sanatçılarla, kaynak şahıslardan bahsedilmektedir.

Sözlük'te; ezgilerde geçen ve Irak Türk ağzında kullanılan bazı kelimeler, açıklamaları ile birlikte yer almaktadır.

Kaynaklar'da; eserin hazırlanması esnasında faydalanılan yazılı, sözlü ve benzeri eserlerin künyeleri bulunmaktadır.

Sonuç olarak diyebiliriz ki; bu ve benzeri eserlerin yayınlanması, ayrı coğrafi mekânlarda yaşayan Türk topluluklarının manevî yönden birbirlerine yakınlaşmasını sağlaması yanında, millî kültürün gelişmesine âmil olmaktadır. Biz, böyle ulvi bir gâyeye hizmet ettikleri için değerli sanatçılarımızı tebrik eder, kıymetli eseri okuyucularımıza tavsiye ederiz.

“Neşati Divanı”nın Tenkitli Metni Üzerine

Neşati Divânı,
Haz: Dr. Mahmut Kaplan,
Akademi Kitabevi Yayını,
İzmir, 1996, 180 sayfa.

M. Ziya BAĞRIACIK

Onaltıncı yy.'ın sağlam üsluplu divan şairi ve aynı zamanda Sebki Hindî'nin temsilcilerinden biri olan Neşati Ahmed Dede, klasik edebiyatımızın mühim şahsiyetlerindedir. Neşati'nin divanının bugüne kadar neşredilememiş olması saha için bir eksiklik idi. Kaplan, bu eksiklikten hareketle eski yayımların tenkitli neşir açısından taşıdıkları teknik zaafı gözönünde bulundurarak divanı yeniden yayımlamıştır.

Kaplan, eserin başında yazar ve eserine dair incelemeye yer vermemiş ancak, Önsöz'de bu konulara özet mahiyetinde değinmiştir. Böylesine emek verilen bir eserde şairin hayatı ve edebî kişiliği ile ilgili özgün bir değerlendirmenin bulunmaması okuyucunun metine geçişinde bir kopukluk hasıl etmektedir. Şairin bütün yönlerinin özellikle vurgulanması okuyucu için metnin anlaşılmasında sempatik bir yaklaşım anlamına geleceğinden şairle okuyucu arasındaki köprüünün kurulmamış olması değinilmesi gereken bir husustur.

Kaplan, Sadeddin Nüzhet ve İsmail Ünver'in yayımlarından bahsederek kataloglarda yer almayan yeni nüshalar bulunduğunu bildirir. Yeni nüshaların bulunması divanın yeniden yayımlanmasının kaçınılmaz bir gereği olmuştur. Daha önce Dil ve Tarih-Coğrafya

Fakültesi'nde hazırladığı 14 nüshayı içeren yüksek lisans tezini yeni tespit ettiği 5 nüshayı kullanarak geliştirmiş ve metni 19 nüsha üzerine kurmuştur. Kaplan ayrıca şiir mecmualarından da istifade etmiş, bu istifade neticesinde divan nüshalarında bulunmayan 1 medhiye (27 kaside), 8 gazel (45, 46, 63, 75, 78, 97, 101, 131), 3 rubai (13, 14, 15), 1 murabba, 2 kıt'a ve 3 matlaı divana eklemiştir. Bu şekliyle divan; 27 kaside, 137 gazel, 1 murabba, 1 tahmis, 15 rubai, 4 tarih, 2 kıt'a ve 3 matlaı içeren hacme ulaşmıştır. Araştırmacının 19 nüshaya balığ olan malzemeyi yetinmeyerek şiir mecmualarına başvurması ayrıca takdire değerdir.

Eser tenkitli metin yöntemi ile ele alınmıştır. Metin kurulurken en hacimli nüsha (İstanbul Üniv. Ktp. Ty. 545) esas alınmış diğer nüshalarda tespit edilen farklılıklar aparata kaydedilmiştir.

Bu arada eser incelendiğinde klasik divan tertibine uyulmadığı ortaya çıkar. Zira Kaplan'ın, divanın mürettep olup olmadığı hakkında bir beyanı yoktur. Eserin adeta ilk bölümünü teşkil eden kasidelerin sonlarına doğru Kıt'a-i Neşati (s. 83) adlı kıt'anın eserin ikinci bölümünü teşkil eden gazellerden önce, tarihlerin gazellerinden sonra (s.167), eserin en sonunda bulunan Şehrengiz'in (s. 170) ise yine gazellerden sonra yer alması bu durumu tevsik eder. Eserdeki Gazeliyyat ara başlığı (s. 91) İçindekiler'de görülmemekle beraber en başta Kasideler diye bir fasıl adı kullanılmamıştır.

Kaplan **Neşati Divanı**'na daha önceden de aşina olduğu için, bu yeni eserde son derece titiz davranmış, en küçük ayrıntıları dahi aparata taşımıştır. Eserin hemen başında metin teşkilinde kullanılan divan nüshalarının ve bazı şiirlerin alındığı mecmuaların toplu olarak tasnifli bir şekilde verilmesi okuyucuya büyük kolaylık sağlamaktadır. Başta bu tasnif eserin hazırlanmasındaki ciddî edanın bir görüntüsüdür.

Kaplan'ın meslek hayatı boyunca Neşati ile yakından alakadar olması, adeta Neşati'den mühlhem bir dermiş olgunluğu ve tevazuun şahsında toplanması ve bu vasıfların ilmî tavırla birleşmesi, saha için ciddî bir kaynak teşkil edecek bu eserin başarısında yegâne âmildir.

“Avrupa’da Türkçe Yayınlar Sempozyumu”

Avrupa'da Türkçe Yayınlar Sempozyumu, Hollanda-Türk Akademisyenler Birliği Vakfı Yay., Nu. 11, 114 sayfa.

Yard. Doç. Dr. Nesrin SARIAHMETOĞLU

M.Ü. Türkiye Araştırmaları Enstitüsü Öğretim Üyesi

Ekim 1996'da Hollanda'nın Haarlem şehrinde **Türkevi Dergisi**'nin, Hollanda Türk Akademisyenler Birliği Vakfı'nın, Amsterdam Türkevi Derneği'nin ve SOTA Vakfı'nın katkılarıyla "Avrupa'da Türkçe Yayınlar Sempozyumu" düzenlenmiş ve buraya sunulan tebliğler adı geçen kitapta yayınlanmıştır.

Kitabın Giriş bölümü konferansın açış konuşmasını yapan **Türkevi Dergisi**'nin Yayın Yönetmeni Veyis Güngör ile başlar ve daha sonra sırasıyla Türkiye'nin Lahey Büyükelçisi Baki İlgin ve Rotterdam Başkonsolosu Erkut Onart'ın birer konuşma yaparak konunun aktüelliği ve bu nevi toplantıların her yıl tekrarlanması gerekliliğinden bahsetmeleriyle devam eder. Protokolün hemen ardından Beşir Ayvazoğlu'nun "Türkçe'deki Gelişme ve Değişmelerin Türkiye Dışındaki Yansımaları" konulu tebliği gelir. Ayvazoğlu, tebliğinde meseleyi aynı zamanda tarihî seyri ile de inceler. Türklerin, ilişkide buldukları bütün kavimlerin dillerinden etkilendiğini, X. yy'dan itibaren yeni bir dünya görüşünün Türkçenin sınırlarını zorladığını, Arapça ve Farsça kelime ve kavramların dilimize yerleştiğini ifade eder. XIX. yy'ın sonlarından itibaren Türkçeyi Türkçeye mâl olmayan kelimelerden arındırma döneminin başladığını söyleyen Ayvazoğlu, daha sonra Türkiye'deki farklı grupların dil konusundaki görüşlerinden bahseder. Bu arada Türkiye dışında kalan ve bugün çeşitli ülkelerin vatandaşları durumunda yaşayan Türklerin, Türkçenin Türkiye'deki gelişmesine ayak uydurmaya çalıştıklarını anlatır. Ayvazoğlu'nun üzerinde ısrarla durduğu bir konu da kelime uydurma faaliyetleriyle ilgilidir. Bugün artık bu çalışma-

ların durduğundan bahseden Ayvazoğlu, "Türkçede yaşayan ve yaşama imkânı bulan eski ve yeni her kelime muhafaza edilmeli, eş anlamlı olanlar da farklı yerlerde kullanılarak nüansları ifade etmeleri sağlanmalıdır." demektedir. Özellikle gençlerin zihin tembelliği ve sözlük fakirliği arasında sıkı bir ilişki bulunduğundan hiç şüphe etmeyen Ayvazoğlu, halen dilde yaşayan hiçbir kelimeyi ister Arapça, Farsça ister uydurukça olsun atmanın doğru olmadığını söyler.

İkinci olarak Hüseyin Karadağ, "Türkçeye Reket Gücü Kazandırmak İçin" adlı tebliğiyle Türk Dünyası'nda üretilen bilginin Türk insanına hangi dille ulaştırılacağı sorununun önemli bir engel olduğunu ve bu dilin Türkçe olması gerektiğini, Türkçe yerine başka bir dilin iletişim aracı olarak kullanılmasının ise tarihin asla affetmeyeceği bir hatâ olduğunu belirtir. Karadağ ayrıca "Neler yapılmalıdır ki, hem Türk Dünyasında Türkçe ortak bir yazı dili, hem de dünyada anlaşılabilir dili olarak kullanılsın?" sorularını sorar. Fen bilimleri sahasında bilimsel işbirliği ve ortak yazı Türkçesinin yeniden oluşmasında bazı teklifler ileri sürerken öncelikle, "Türk Dünyası Fen ve Teknik Bilimler Birliği" adlı bir kuruluşa ihtiyaç olduğunu, buna üniversiteler başta olmak üzere medyanın, siyasî kurumların, aydınların destek vermeleri gerektiğinden bahseder. Karadağ'a göre, bu kurum, terminoloji birliği çalışmalarını, insan gücü plânlaması ve istatistik çalışmalarını, Türk Dünyasındaki sorunların belirlenmesi çalışmalarını, ortak projelerin geliştirilmesi ve desteklenmesi çalışmalarını, üniversite ve araştırma kurumları arasında bilgisayar ağı vasıtasıyla iletişim çalışmalarını, lisansüstü eğitim programlarında işbirliğini yürütebilir. Bu kurum bünyesindeki bilim adamları sayesinde her bir iş kolunun ve bilim sahasının Türkçe terminolojisini hazırlayabilir. Yine fen bilimleri sahasında çeşitli dergiler yayımlayabilir. Karadağ'ın bu dergilerde ortak alfabe ile yayımlanacak bilimsel yazıların yer alması fikri bilhassa altını çizdiği çok önemli bir husustur. Ayrıca çağın en önemli bilgi iletişim aracı olan interneti bu amaç için kullanmayı ve kurulacak "Türkinetnet" adlı bir bilgisayar ağı yardımıyla ortak yazı dili birliğini sağlamayı teklif eder.

Gündem Gazetesi sahibi Hülya Emin, "Günümüzde Batı Trakya Türk Basını ve Sorunları" adlı yazısında Batı Trakya basın hareketinin Lozan Antlaşması ile başladığından ve incelemenin bu tarihten itibaren yapılması gerektiğinden bahseder. 1957 yılına kadar Batı Trakya'da yayınlanan gazeteler hakkında da bilgi verir. Daha sonra Düden Bugüne adını verdiği bölümde basının hazırlık devresinin İskeçe'de başladığını, ancak bugün burada hiçbir gazete ve derginin ya-

yanılmadığını ifade eder. Gümölcine'de yayınlanan gazetelerin Türk azınlığın gazete ihtiyacını karşılamaya çalıştıklarını, fakat bunların da yetersiz kaldığını söyler. Hülya Emin, Batı Trakya Türk basınının bir azınlık olduğunun unutulmaması gerektiğini ve azınlığın sesi haline gelen basını ele geçirmenin Yunan devlet mekanizması için ana hedef olduğunu ileri sürer.

"Yunanistan'da Türklüğün Korunması Açısından Türkçe Yayınların Önemi ve Bu Çerçeve de Batı Trakya Basınının Konumu" başlığı altındaki yazısında Feyyaz Sağlam, konuyu yedi bölümde inceler. Giriş'te Batı Trakya Türklerinin 70 yılı aşkın bir süredir varlıklarını sürdürebilme ve kimliklerini koruma mücadelesi içinde olduğu, bütün olumsuzluklara rağmen yine de bir Türkçe yayın geleneğinden bahsedileceğinden söz eder. İkinci bölümde gazeteler, dergiler, bültenler ve kitap yayınları hakkında ayrıntılı bilgi verirken, üçüncü bölümde Batı Trakya'daki Türkçe yayınların içeriğini aktüel siyasî yayınlar, dinî yayınlar ve diğer kültürel yayınlar olmak üzere üç alt başlıkta inceler. Dördüncü bölüm Batı Trakya Türk basınının teknik alt yapısı olup, burada alfabe meselesi, teknoloji gibi son derece teknik konulara yer verilir. Beşinci bölüm muhacerette Batı Trakya Türk yayıncılığı ile ilgili olup, Türkiye, Almanya gibi ülkelerde yayınlanan gazete ve dergilerden bahsedilir. Altıncı bölüm Yunan Devleti ve Batı Trakya'da Türkçe yayınlar üzerinedir. Bu bölüm bugüne kadar çıkan neşriyatın Yunanistan'dan prensip olarak herhangi bir maddî destek almadan ayakta kaldığını ihtiva eder. Yedinci ve son bölüm Sonuç'tur. Sağlam, burada da Batı Trakya Türk yayıncılığının en önemli eksikliğinin bir arşivinin olmaması, basın tarihi gibi bilimsel kitapların bulunmaması ve günlük bir gazetenin âcilen çıkarılması olduğunu belirterek, bu son derece ciddi problemleri maddeler halinde verir.

Ömer Turan, "Makedonya ve Bulgaristan'da Çıkan Türkçe Süreli Yayınlar" adlı yazısında önce Makedonya'da 1996 itibarıyla çıkan süreli yayınlardan bahseder. Bunların toplamının yedi olduğunu söyleyen Turan, daha sonra Bulgaristan'da aynı tarih itibarıyla çıkan süreli yayınları anlatır. Makedonya'da bazı yayınların devlet destekli olduğunu, Bulgaristan'da ise devletin burada çıkan yayınlara katkı sağlamadığını belirtir. Ayrıca Bulgaristan ve Makedonya'da çıkan gazete ve dergileri kendi özellikleriyle değerlendirir. Meselâ, Makedonya'da çıkan Türkçe gazete ve dergilerin gerek dil gerekse muhteva yönünden Bulgaristan'da yayınlananlardan daha kaliteli olduğu, Bulgaristan'da Makedonya'daki **Sesler** dergisi gibi Türkçe bir edebiyat dergisi olmadığı, Bulgaristan'daki Türk partisinin gazetesi en büyük Türkçe gazete iken Makedonya'daki

Türk partisinin yayın organı olmaması gibi...

Altay Kerim, "Son Yıllarda Romanya'da Neşredilen Gazete, Dergi ve Kitaplar" adlı yazısında Romanya'da 1965'ten bugüne yayınlanan kitaplardan, daha sonra gazete ve dergilerden bahseder. 1987'de Nikolay Çavuşesku döneminde sayısız başvurular neticesinde Romanya azınlıklarına ayrılan "**Kriterion**" basımevinde **Renkler** adlı bir derginin çıkarıldığını, devrimden sonraki en büyük başarının ise **Karadeniz** adlı bir gazete olduğunu, bu gazetenin adının da Türkiye ve Romanya Türklerini birleştiren bir köprü olarak seçildiğini söyler.

İbrahim Bozyel, "Kardaş Edebiyatlar'ın Türk Dünyası Araştırmalarındaki Edebî İlişkilerin Gelişmesinde Oynadığı Rol" adlı yazısında 1982 yılında yayın hayatına başlayan **Kardaş Edebiyatlar** dergisinin Türk boylarının edebiyatını, genel fikir dünyasını, içinde buldukları sosyal, siyasal ve kültürel hayatını tanıtmaya çalıştığını anlatır. Ayrıca **Kardaş Edebiyatlar**'ın Türk boyları ve yurtları arasında bir köprü olmaya çalıştığını söyler. Türkmen şairi Ata Atacan(ov)'un şiirleri ve biyografilerinin **Kardaş Edebiyatlar**'da yayınlandığını ve bu sayede Türkiye'de ilk defa adının duyulduğunu, daha sonra Millî Eğitim Bakanlığı'nın 1992 yılında Türk boylarının edebiyatlarını Türkiye'nin orta eğitim edebiyat kitaplarına dahil ederken Türkmen edebiyatı temsilcisi olarak Atacan(ov)'u kabul etmenin bu yayının gücünü göstermesi açısından güzel bir örnek olduğunu söyler.

Yavuz Akpınar, "Türk Dünyası Edebiyat ve Fikir Dergileri Arasındaki İlişkilerin Önemi ve **Kardaş Edebiyatlar**'ın Bu Yoldaki Teşebbüsü" adlı yazısında eski Sovyetler Birliği'nin Türkiye ile Türk Dünyası arasında yıllarca demirperde veya aşılma bir duvar olduğunu, Türk Cumhuriyetleri ve topluluklarının artık dış dünyaya açıldığını, ancak kendi toplumlarının tarihini, dilini, edebiyatını, kısacası kendi medeniyetini dışarıda tanıtmada yeni problemlerle karşılaşmalarını anlatır. Ancak bütün bu zorlukların küçük yaşlarda öğretilen güçlü bir tarih şuuruyla sağlanabileceğini de ekler. Yavuz Akpınar, **Kardaş Edebiyatlar** ile Türk Dünyası süreli yayınları arasında işbirliği konusunda ciddi projelere yöneldiklerini, belki bu sayede Avrupa'daki Türkçe süreli yayınların işbirliğine de yardımcı olabileceklerine inandığını da söyler.

Ünver Sel, "Kırım Dergisi'nin Çıkış, Çalışma İlkeleri ve Kırım Türkleri" adlı yazısında Ankara'da üç ayda bir yayınlanan **Kırım** dergisinden, Ukrayna'daki gelişmelerden ve Kırım Tatarlarının endişelerinden bahseder.

Ahmet Suat Arı, "Avrupa'da Türkçenin Konumu" başlıklı yazısında önce dilin ne olduğu ve toplum hayatındaki yeri hakkındaki sorulara cevap verir. Daha sonra iletişim aracı olarak dil, dilin toplum hayatındaki önemi, Avrupa'da Türkçe, kitle iletişim araçları, Türkçenin bugünkü durumu, sonuç ve teklifler alt başlıklarıyla konuyu inceler. Yetişmelerinde Türkçe kavramlarla karşılaşmayan dolayısıyla bunları beynine kaydetmeyen bu neslin, duygu, düşünce ve tepkilerini beynindeki Almanca kelimelerle değerlendirip, o dilin kavramlarıyla ortaya koyduğunu, aile-okul-çevre üçgeninde bulunan anne- baba, Alman ve Türk öğretmen, dernek, cami, din görevlileri arasında gerekli iletişimler kurulamadığı sürece de bugün genç neslin problemlerinin çözilemeyeceğini ifade eder.

Ali Kılıçarslan, "Almanya'da Süreli Türkçe Yayınlarına Genel Bakış" konusunda önce Almanya'daki süreli yayınların durumundan bahsederek, daha sonra Türkçe süreli yayınlara geçer. Gönüllü kitle kuruluşlarının, işadamlarının derneklerinin ve ticarî gaye ile şahısların çıkardığı dergileri üç ana başlık altında toplayarak Almanya'da Türkçe yayınlarda karşılaşılan sıkıntıları ve zorlukları anlatır.

İbrahim Gülkara, "Türkevi Dergisi ve Türkçemiz" adı altında **Türkevi Dergisi**'nin Ekim 1992'de yayın hayatına başladığını ve önceleri sekiz sayfadan oluşan bir bülten iken bugün haberciliğin, aktüalitenin yanında kültür elçiliği görevini de üstlendiğini ifade eder. Hollanda'da yetişen ve sınırlı kelimelerle Türkçe konuşmaya başlayan gençlere yazma ve gazetecilik kursu verdiklerini ve bu sayede onlara geleceğin sorumluluğunu yüklemeyi amaçladıklarını söyler. Derginin 15. sayısına kadar aralıksız yayınlandığını ve hiçbir maddî karşılık beklemeden ücretsiz dağıtıldığını, masrafların ise reklâm yoluyla karşılandığını belirtir.

Mehmet Tütüncü, "Avrupa'da Orta Asya Türk Kültürünü Tanıtma Çalışmaları" adlı yazısında I. ve II. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Türk Dünyasındaki aydınların Avrupa'daki faaliyetlerinden ve 1991 yılında Türk Cumhuriyetlerinin bağımsızlığını kazanmasından sonra kurulan SOTA'nın (Türkistan ve Azerbaycan Araştırma Merkezi) Türk Dünyasını Avrupa'da

tanıtmak için yaptığı çalışmalardan bahseder. Vakfın yayın organı olan **Bitiş** dergisinin bu amaca hizmet ettiğini, 42'den fazla ülkede okunduğunu, öncülük yaptığı önemli bir faaliyetinin İnternet aracılığı ile Türk toplulukları hakkında haberler ve bilgiler sunmak olduğunu, yapılan bütün bu samimi faaliyetlere rağmen yine de Türk Dünyasının Avrupa'da tam anlamıyla tanındığının söylenmesinin mümkün olmadığını belirtir.

Ahmet Azdural, "Hollanda'da Türkler Yaşadığı Sürece Türkçe Zorunludur" başlıklı yazısına bu cümlelerin aslında yıllardır savunduğu bir görüş olduğunu ifade ederek başlar. Daha sonra "Yayımlar Neden Gereksiz?" alt başlığı ile çeşitli görüşleri savunanların fikirlerine yer verir, "Peki Türkler açısından bakıldığında durum nedir?" diyerek, Hollanda'da yaşayan Türkleri birbirine bağlayan tek bir radyo programı olduğunu, eğer bu imkân da ortadan kaldırılacak olursa, Türklerin birbirinden haberlerinin olmayacağı ve toplumsal olaylar karşısında ortak bir tavır koyamayacaklarını söyler. Azdural, "Hollanda medyası toplumun çok kültürlü yapısını yansıtıyor mu?" derken "Hayır" cevabını verir; bunun karşılığında "Hollanda'daki Türkçe yayınların işlevi nedir?" sorusuna, Hollanda'daki Türkçe yayınların buradaki toplumun gözü, kulağı ve sesi olma özelliğini taşıdığı ve bu yayınların, Türkler bu ülkede yaşadıkları sürece yapılacağı, çünkü bunun toplumsal bir hak ve ihtiyaç olduğu şeklinde karşılık verir.

Kitabın son bölümünde Akademisyenler Birliği'nin kuruluş amacı ve faaliyetleri ile Avrupa Türkçe Yayınlar Konseyi'nin kuruluş bildirisi yer alır.

Kitabın bilhassa Avrupa'da yaşayan Türklerin Türkçe problemlerine hassasiyetle eğilmesi, sempozyuma katılanların mevcut rahatsızlıkları çözüme ulaştırma yolundaki gayretleri ve herşeyden önemlisi Türkçemize gösterilen hassasiyet, onun önemini daha da artırıyor. Bu konuyla ilgilenen araştırmacılar için son derece önemli bir eser hüviyetinde olan bu kitabın sempozyumun düzenleyicileri tarafından âcilen Türkiye'deki üniversite, kütüphane vb. yerlere dağıtımının yapılması tek dileğimiz olacaktır.

Lâmiî'nin "İbret-Nümâ"sı Üzerine

Selahattin ERGİL

Millî Eğitim Bakanlığı
Eğitim Uzmanı

İbret-nümâ, başarılı bir şair olarak gördüğümüz Lamiî'nin düz yazı türünde verdiği bir eserdir. Eser, nesir türünde kaleme alınmakla beraber nazım-nesir. Karışık bir şekilde düzenlenmiştir. Bu görünümüyle Dede Korkut Hikâyeleri'ni andırmaktadır. Anlatım nesirle, konuşmalar çoğunlukla nazımlıdır. Nesirde kuvvetli bir inşa gücüne sahip olan yazar, nazımda aynı başarıyı gösterememiştir. Şiirler daha çok nesir ile anlatılanların özeti durumundadır. Şiirlerin hepsi edebi tür olarak mesnevî tarzında yazılmıştır. Dikkati çeken bir husus da eserin dilidir. Devrindeki diğer eserlere nisbetle sadedir. Bu sadeliği biraz da konusunun niteliğinden kaynaklanmaktadır. Hikâyelerin konusu dinî menkıbelerdir. Bu menkıbeler, halk arasında yaşayıp yayılmış, söylene söylene sözlü edebiyatın malı olmuş hikâyelerdir. Yazar bu menkıbeleri sade bir dil ile halk için yeniden düzenleyip derlemiştir. Anlatım, hikâyeden çok masal özelliği taşımaktadır. Masallarda olduğu gibi kahramanlar birbirleriyle şiir diliyle konuşmaktadırlar.

Nesirdeki seciler Türkçe kelimelerle düzenlenmiştir. Yazar süsten ve sanattan uzak günlük konuşma diliyle kahramanlarını konuşturmaktadır. Amacı okuyana ve dinleyene ibret alacakları bir ders vermektir. Eser didaktik bir eğilim sergilemektedir. İbret-nümâ aynı zamanda egzotik nitelikli bir eserdir. Alınacak ibretli dersleri eserin sonunda kendi adını zikrederek sıralar. Bu kısımlar manzumdur, ve oldukça uzun tutulmuştur.

İbret-nümâ'nın hem yazma hem de basma nüshaları vardır. Yazma nüsha eksik olup eserin basma nüshalarda yer alan geniş önsözü yoktur. Yazmada eserin adı İbret-nâme olarak geçmektedir. Basma nüshalarda, yazma nüshadaki bazı yazım hataları düzeltilmiştir. Bunları nüsha farkı olarak almanın doğru olmayacağını kanısındayım. Esas nüsha farklarını manzum parçalarda görmekteyiz. Nesir bölümleri hemen hemen farksız bir aktarım özelliği göstermektedir. Farklar da-

ha fazla ya bir ilâve veya çıkarma şeklindedir. Baskı, Hicri 1273 yılında yapılmıştır. Baskıyı yapan şahıs kendinden hakir diye söz eden İbrahim Nureddin'dir.

İbret-nümâ üç babdan meydana gelmiştir. Her babda anlatılan hikâyelerin konularının niteliği aynıdır. Hikâyelerin kahramanları insanlarla birlikte devler, cinler, periler ve şeytandır. İnsanlarla bu yaratıklar arasında amansız bir mücadele vardır. Nefsine hakim olamayanlar bu mücadelede kaybetmektedirler. Ana tema iyi-kötü mücadelesi üzerine kurulmuştur. Hikâyeler bütünümlü masal öğeleri ile örülmüştür. Tasvirler sadedir. Kahramanlar basit teşbihlerle başarılı bir şekilde verilmektedir.

Yazmayı kopye eden kişi ve yazılış tarihi belli değildir. Kitabın baş kısmı eksik olduğu için tam bir şey söylemek zor. Yazmanın sonundaki kasideden de on üç beyit eksiktir.

Eserin konusu dinî - menkıbevî hikâyelerdir. Eser uzun bir önsözle yirmi altı hikâyeden meydana gelmiştir. Önsöz, benzeri eserlerde rastladığımız sebebi te'lif kısmıdır. Yazar burada eserini neden yazdığını, okuyanların ne gibi faydalar elde edeceğini anlatır. Bu kısımda Lamiî kitabına İbret-nümâ adını verdiğini söyleyerek onu iki baba ayırdığını belirtir:

"Pes bu kitâb-ı müşkîn - nikâba 'İbret-nümâ deyü isim verdüm ve tılsım-ı 'âlem-i misâl ü hayâl gibi iki bâb-ı ferhunde - âb üzre kasam itdüm."¹

Lamiî, bu eseri okuyanların elde edecekleri kazançları da şöyle sıralar:

"Bu menâkibün fevâidi bî-had ve 'avâ' idi lâyuh-sı ve lâ'iddir. Cümlesinden biri mi'râc-ı Resûlde sul'im ve âhvâl-i kıyâmetde tereddüt edenlerin şüphesin def' ve su'ininini ref' ider. İtikâd idenlerin yakınıni ziyâde idüb imânını munevver ve kalbini kemâl derecede mütehere eyler."²

Lamiî, yine giriş kısmında Kanuni Sultan Süleyman'ın zaferlerinden geniş bir şekilde bahsederek onu över.

İlk hikâye Şeyh Abdullah Yâfiî'den rivâyet edilmiştir. Musul Kadısının başından geçen bir olay anlatılmaktadır. Kadının inkarı vardır. Bu hali karşıdan gelen bir şeyh tarafından bilinir. İkaz edilir. kadı tövbe ederek inkarından vaz geçer.

İkinci hikâye, Ebu'l - me'âli adında Bağdatlı bir bezirgana aittir. Bu kişi bir şeyhin hutbesini dinlerken def-i hacet ihtiyacı duyar. Çıkıp gitmesine imkan yoktur. İçinden şeyhten yardım ister. Hemen kendini bir sahrada bulur. İhtiyacını giderdikten sonra tekrar eski

yerinde olduğunu görür. Nihayet bir seyahat sebebiyle on iki gün gittikten sonra o sahraya rastlar. Şeyhin kudretine hayran kalır. Haline şükreder.

Üçüncü hikâye Muhiddin Arabî'den aktarılmıştır. Hikâyede bir şeyhin hizmetkârının başından geçen olay anlatılmaktadır.

Şeyh hastalanmıştır. Hizmetkârı ilaç için zalim bir adamın kapısına gider. Düşündüğünün aksine çok iyi karşılanır. O zalim kişiden iltifat görür. Sonradan öğrenir ki o zalim kişi zannettiği kendi şeyhidir. Hizmetkârın zarar görmemesi için kılık değiştirmiştir.

Dördüncü hikâye, “Hazret-i Şeyh böyle yazar ki “cümlesiyle başlıyor. Hikâyede de korkunç bir zelzele anlatılmaktadır. Bu zelzelede şeyhin kızı Fatıma'nın başından geçenler yine bir masal üslûbuyla verilmektedir. Şeyhin kızı ölmüştür. Bu zelzele şeyhe uzaklarda olan kızının ölüm haberini vermek için olmuştur.

Beşinci hikâye safilere hizmet eden bir kuyumcunun serüvenidir. Kuyumcu, her cuma camiye seccade sermekte namazdan sonra toplanmaktadır. Yine bir cuma günü seccadeleri camiye getirdiğinde vaktin henüz erken olduğunu görür. Dicle'de cuma guslünü etmek için suya girer. Çıktığında orasının Dicle kenarı olmadığını anlar. neden sonra karşısına çıkan bir kişiden bulunduğu yerin Nil kenarı olduğunu öğrenir. Mısır'a gelir ve bir kuyumcuyla tanışır. kuyumcu, dervîşi kızıyla evlendirir. Yedi yıl o kızla evli kalır. O kızdan üç çocuğu olur. Bir gün yine abdest almak için Nil'e girer. Çıktığında kendini dicle kenarında bulur. Henüz cuma namazına yeni başlanmak üzeredir.

Lamiî, altıncı hikâyeyi İbn Farız Hazretlerinin oğlu Kemaleddin Muhammed'in rivayati olarak aktarmaktadır. Kemaleddin'in babası ölmüştür. Babasının ölümünden sonra Kemaleddin bir gün Mısır medreselerinden birine girmek ister. Medrese kapısında abdest alan bir ihtiyar görür. İhtiyar abdestini abdest usullerine aykırı almaktadır. Kemaleddin'in hayretine vâkıf olan ihtiyar ona adıyla hitap ederek Mekke'ye gitmesini muradına orada ereceğini söyler. Bu ihtiyar ermiş bir evliyadır. Mekke'yi parmağı ile göstererek aylarca gidilmesi gereken yeri Kemaleddin'in gözünün önüne getirir. Kemaleddin'e bir takım tasviyelerde bulunur. Öldüğü zaman nasıl defnedileceğini bir bir anlatır. Kemaleddin ihtiyarın ölümünden sonra vasiyeti yerine getirir. Tabutu mezara koyacakları sırada yeşil bir kuş sürüsü gelip içlerinden birisi tabutu yutar ve tekrar havalandı. Kemaleddin bu ihtiyarın din şehidi olduğunu anlar. Din şehidlerinin yerleri de Allah'ın yanındır diye düşünür.

Yedinci Hikâye “Sülehadan biri demiştir ki” diye başlamakta ve o kişinin başından geçenler anlatılmaktadır. Denizde bindiği gemi batan bu kişi bir tahta parçasına tutunarak karaya çıkar. Arkadaşlarının hepsi ölürlür. Karaya çıktıktan sonra bir müddet yürür. Nihayet yolu üzerinde tesadüfen bir mescide rastlar. İçerde dört kişi oturmaktadır. Biraz sonra mescide bir Şeyh gelir. Kısa bir ibadetten sonra çıkar. İçerdekiler kazazedeğe eğer kurtulmak istersen Şeyhin arkasından git derler. Bunun üzerine hemen şeyhin peşine düşer. Nasıl olduğunu kendisi de bilemez kısa bir müddet sonra memleketine erişir.

Sekizinci hikâye, konusu Ebu'l Hasan Ali'nin rivayati olarak nakledilmektedir. Ali, Şeyhle konuşan tanımadığı bir kimsenin başından geçenleri anlatmaktadır. Bu kişi ermiş bir kişidir. Yağmur onun hidayetiyle yağmakta, olağanüstü denilebilecek işler onun isteğiyle olmaktadır.

Dokuzuncu hikâyeyi şeyh Abdulkadir el-Kalâni'nin müridlerinden biri anlatmışlardır. Şeyhine hizmette bulunduğu yıllarda başından geçen ilginç bir olayı hikâye etmektedir. Şeyhe hizmet edebilmek için gece gündüz daima uyanık bulunan mürid bir gece şeyhin dışarı çıktığını görür. Şeyh medrese kapısına doğru gider. Mürid şeyhinin ardına düşer. Bağdat kapısı kendiliğinden açılarak şeyh ve müridi çıkarlar. Kısa bir yolculuktan sonra bir şehre gelirler. Mürid bu şehri hiç görmemiştir. Şehirde bir kafir, şeyhin önünde Müslüman olur. Yedilerden biri sıfatını kazanır.

Onuncu hikâye Şeyh Abdulkâdir'in meclisinde bulunan biri tarafından anlatılmaktadır. Bir gün, şeyh minberde vaaz ederken fenalaşır. Minberden aşağı düşeceği sırada Allah'ın Resul'ü onu tutar. Dinleyiciler bundan haberdar olmazlar. Bütün bu olaylar olurken şeyhin görüntüsü minberde hiç bir değişikliğe uğramadan durmaktadır.

Onbirinci hikâyenin Hâce Bahâüddin Nakşibendî Hazretlerinin bazı dervîşleri tarafından nakledildiği yazılıdır. Hazreti Hâce bir dervîşle Beyt'ullah'a gitmek üzere yola çıkar. Konak yeri olarak başka bir Hâcenin yanı seçilir. Aynı şehre başka bir dervîş de misafir gelir. Bu husus Hâce Bahâüddin'e malum olur. Hemen dervîşi buldurur. Dervîş ermiş bir kişidir. İsteddiği kılığa girebilmekte ve bir çok mucizeler gösterebilmektedir. Hâce dervîş yanına çağırır ve dizine işaret parmağıyla dokunur. Dervîş kaskatı kesilir. Hâce ikinci dokunuşta dervîş eski hâline getirir. Dervîş Hâce Bahâüddin'in önünde secde eder. Onun da ermiş bir kimse olduğunu ve kendinden kat kat üstün bulunduğunu anlar. Eüyük bir arzuyla onun hizmetine girer.

On ikinci hikâyedeki olay, on iki İmanın sekizinci olan İmam Rıza'nın başından geçmektedir. İmam Rıza bir gün ermişlerden birine Harun'ur. Reşid'in kabrine gitmesini söyler. İsteği yerine getirilir. Toprağı alır ve koklar. Elindeki toprağı yere atarak burada kendisine bir mezar kazılması gerektiğini söyler. Sonra diğer vasiyetlerini bildirir. Daha sonra oğlunu çağırır, helâlleşir. Defnedilmesi için ne lâzımsa bir yerlerini söyleyerek getirir. Herşey hazır olunca oğlu onu tabuta koyar. Tam bu sırada buldukları ev ikiye ayrılır ve tabut kanatlanarak uçup gider. Bir müddet sonra geri döner. Tabutu açtıklarında hiç kefenlenmemiş gibidir. O sırada Me'mun içeri girerek babası Harun'ur-Reşid'in yanına mezar kazılmasını emreder. Mezar bütün gayretlere rağmen bir türlü kazılamaz. İmam Rıza sağlığında ne emrettiyse aynen yapmak zorunda kalırlar. İmam Rıza'nın defni esnasında çıkan bir olay sonucunda İmanın kendisine vasiyetlerde bulunduğu kişi hapse atılır. Bir yıl hapis yattıktan sonra kurtulması için Allah'a yalvarır. Hemen o anda İmam Rıza görünür. Kendisini alarak bütün muhafızların gözü önünde dışarı çıkartır. Kimse müdahale edemez.

Onüçüncü hikâyenin Seleften biri tarafından anlatıldığı yazılır. Olay Şam'da geçmektedir. Şam'da bir kimse peygamberlik davasında bulunur. Seleften olan kişi Şam'a gelerek peygamberlik davasında bulunan kişiyi ziyaret eder. İşlediği suçtan dolayı hapsedilmiştir. Bu konu üzerinde uzun uzun konuşurlar. Adam başından geçen olayları şöyle anlatır: "Bir gün ibadette iken bir kimse gelerek beni riyakârlıkla itham etti. Sonra da beni alarak Kâbe'ye getirdi. Daha sonra Ravza-i Resule götürdü. Oradan da Mekke'ye geçtik. Bütün bu uğradığımız yerlerde ayrı ayrı ibadet ettik. Bir ara o kimse ortadan kayboldu. Ben kendini yine Şam'daki evinde ibadet eder buldum. Bu olay bir yıl sonra yine aynen başımdan geçti. Ertesi yıl aynı vakitte o kimse yine geldi. Bu sefer dayanamayıp kim olduğunu sordum. Ali bin Musa bin Ca'fer-i Sâid diye cevap verdi. Ertesi gün bu olayı herkese anlattım. Şam valisine haber verdiler ve beni hapsedtirdiler." Olayı dinleyen kimse valiye o kişinin kurtarılması için ricada bulunur. Fakat ertesi gün onu hapiste bulamazlar. Hücrenin kapısı kilitli olduğu hâlde ortadan kaybolmuştur.

On dördüncü hikâyenin kim tarafından anlatıldığı belli değildir. Kaynak verilmeden aktarılmıştır. Hint'ten gelen bir hokkabazın başından geçenler anlatılmaktadır. Bu hokkabazın hünerleri herkesi şaşırtmaktadır. Nihayet hokkabaz onuncu İmam olan Hâdi ile karşılaşır. Hâdi'nin önüne üç adet yufka ekmeği koyarlar. Hâdi ekmeği alacağı sırada ekmekler önünden

uçup giderler. İmam odada bulunan bir yastığın üzerine aslan resmi işlemiş olduğunu görür. Hemen o resme eliyle işaret eder ve tut şunu diye hokkabazı gösterir. Aslan resmi, büyük bir aslan hâline gelerek yerinden sıçrar ve hokkabazı parça parça ederek yer ve yine yastıktaki eski hâline döner. O günden sonrâ kimse hokkabazı bir daha göremez.

On beşinci hikâye, on iki imam Muhammed bin Hasan'ın taifesi tarafından anlatılmıştır. Mu'tazed adamlarına bir sarayı basmalarını ve kimi bulurlarsa başını kesip getirmelerini emreder. Adamları o saraya vardıkları zaman her yerin su ile kaplı olduğunu ve su üzerine serilmiş olan bir hasırda bir kimsenin namaz kıldığını görürler. Yanına varmak için suya girdiklerinde boğulmaktan güç kurtulup geri dönerler. Mu'tazed bu sırrın kimseye açılmamasını ister.

On altıncı hikâyede şu olay anlatılır: İki kişi aynı gün Şeyh müferrih Hazretlerini ayrı ayrı yerlerde görürler. Konuşma esnasında aralarında anlaşmazlık çıkar. İkisi de nikâhları üzerine yemin ederler. Meseleyi halletmek için Şeyhin huzuruna gelirler. Şeyh ikisinin di doğru söylediğini zira ermiş kişilerin daima her yerde hazır bulunabileceklerini anlatır.

On yedinci hikâye, Şeyh Seyf'üddin Abd'ul Vahhâb tarafından anlatılmıştır. Şeyh bu hikâyede annesinin başından geçenleri anlatmaktadır. Şeyhin annesi ermişlerdendir. Bir gün huzuruna bir genç gelerek Receb ayı olduğunu ve kendisine tehniyet etmeye geldiğini söyler. Daha sonra Şaban ayı gelir. Kendisiyle veda etmek istediğini söyler. Nihayet Şeyhin annesi ertesi yıl ramazana ermeden ölür.

On sekizinci hikâyede Şeyh Abdulkâdir'den lakabını nasıl aldığı sorarlar. endisi olayı şöyle anlatır: Bağdat'ta yatalak bir hastalığa uğradım. Culus ittirdim. Hasta eski sıhhatine kavuştu. Son derece memnun olarak "ente Muhi'ddin" yani sen dine hayat veren diye hitap etti. O günden sonra nereye gittimse Muhi'ddin diye hitap ettiler. Daha önce bu ismi kimse den işitmemiştim.

On dokuzuncu hikâyenin Şeyh Muhiddin Arabi'den menkul olduğu yazılıdır. Ermiş bir kadının ayağına kapanan bir baba oğlunun kafir elinde esir olduğunu söyler. kurtulması için kendisine yalvarır. Kadın fatihayı göndereyim diye karşılık verir. Fatihayı okumaya başlar. Dua bittiğinde bir adam zahir olur. Kadın, esiri getirmesi için ortaya çıkan kişiye emir verir. Adam evine gittiğinde oğlunu gelmiş bulur.

Yirminci hikâyede anlatılan olay Horasan'da geçer. Horasan'a hükmeden bir padişah garip hikâyelere

merak sarmıştır. Bu yüzden dünyanın dört bucağından gelen yabancıları özel konuklarında barındırır ve onların anlattıkları garip hikâyeleri dinlermiş. Bir gün o padişah kılık değiştirip ortadan kaybolur. Aradan uzun bir zaman geçer. Padişah tekrar peşmürde bir şekilde geri döner. Kimseyle konuşmaz. Bütün gününü ibadetle geçirmeye başlar. Padişahın kız kardeşi zahide Bânû onun sırrına ermeye çalışır. Nihayet bir gün padişahı konuşturmayı başarır. Padişah dinlediği bir hikâye sonunda meraklanarak o hikâyenin kahramanlarının arasına katılmak için hikâyenin geçtiği ülkeye gider. Bir çok meclislerde bulunur. Dinî ayinler yapılan bu meclislerde huriler hizmet etmektedirler. Padişah nefsinde hakim olamayarak onlarla gönlünü eğlendirme yoluna gider. Bu tutumdan sonra başına gelmedik kalmaz. O olaydan sonra insanın en büyük düşmanının nefsi olduğunu öğrenir. İbret-nümâ'da yer alan hikâyelerin en uzununu bu hikâyedir. Lamiî, hikâyeyi manzum parçalarla daha iygiyle okunur bir hâle getirmiştir.

Yirmi birinci hikâyede anlatılan olay Şam'daki bir şehzadenin başından geçmektedir. Bu şehzade her türlü dünya nimetleriyle gününü gün etmektedir. Bir gün dağ başında avlanırken bir sürü peri karşısına çıkarlar. Atıyla onları kovalayan şehzade nihayet içlerinden birini yakalayarak ne olduklarını ve ne iş yaptıklarını öğrenir. Bir müddet sonra onları tekrar bulmak için yola koyulur. Maceralı bir yolculuktan sonra güzellerin toplanıp eğlendiği bir meclise gelir. burada kendini unutarak dünyadaki davranışlarını burada da tekrar etmek ister. Fakat bu hareketiyle kendine zulüm etmiş olur. Serinlemek için girdiği havuza dalar dalmaz kendini yurduna yakın bir yerde perişan bir şekilde bulur.

Yirmi ikinci hikâye Beşir ve Nezir adlı ayyaş iki arkadaşın serüvenidir. Dünya nimetlerine fazla önem veren bu iki arkadaş devlerin ve cinlerin elinde bu zaafıların cezasını fazlasıyla öderler ve nefsin insan için bir düşman olduğunu anlarlar.

Yazar, eserin önsözünde eserin iki bölümden meydana geldiğini açıklamaktadır. Birinci bölümde ermişlerin, ikinci bölümde de padişahların hikâyelerinin anlatıldığı söylenmektedir. Fakat İbret-nümâ'da Bâb: Hikaye-i Eflatun-ı İlahî başlığı ile ayrıca bir bölüm daha bulunmaktadır. Bu bölümün ilk hikâyesini yazar, üstadı olarak takdim ettiği Mevlânâ Ahvin'den nakletmektedir. Hikâyenin konusunu İskender'in ilme olan tutkusu teşkil etmektedir. İskender sohbet etmet için Eflatun'u çağırır ve onunla ilmî sohbetlerde bulunur.

Hikâye-i Hammam-ı nâ-takdir: Hikâye Yunanistan'da Sasaniler zamanında geçmektedir. Olanyın kah-

ramanı bir bezirgândır. Bezirgânın eli gayet açık olup fakire fukaraya yardım etmektedir. Bezirgân bir gün doyurduğu misafirlerden bir gençle eğlenceye başlar. O genç sohbet sırasında yıkanmak için girenlerin derhal öldüğü bir hamamdan söz eder. Bezirgân, dostlarının caydırma gayretlerine rağmen o hamama girmeye karar verir. Bundan sonra başına gelenler merakı yüzündendir. Aynı zamanda orada ilm-i simya öğretilendiğini de duymuştur. Amacı o ilmi elde etmektir. Bütün iyi niyetine rağmen hasislikten kurtulamaz. O hamamda başına gelenlerden esaslı bir hayat dersi alır.

Hikâye-i Tûtî: Yazar bu hikâyeyi de rivayet olarak nakletmektedir. Ruhları değiştirmekle ün salan bir vezir, padişahının ruhunu bir papağana vererek onun yerine geçer. Padişahın hareminden hiç biri bunu anlayamaz. Çünkü kendisi de padişahın şekline girmiştir. Fakat yine de haremde bir kadın bir şeyler fark eder. Vezire hiç yüz vermez. Nihayet uzun bir süre sonra o papağan yakalanarak saraya getirilir. Papağan durumu padişahın eşine anlatır. Padişahın ruhu papağandan alınarak eski haline getirilir. Vezir cezalandırılır.

Hikayet-i Mâhân ve Fitne-i Gilân: Bu hikâyede Mahan'ın başından geçenler anlatılmaktadır. Mahan bir bezirgândır. Dostlarıyla gününü gün etmektedir. Mâhiyâr adlı bir arkadaşı vardır. Bir gün Mahan yalnız başına dolaşırken devlerin eline düşer. Günlerce çektiği sıkıntılardan sonra kurtularak bilmediği bir yöne doğru yol almaya başlar. nihayet her meyvenin bulunduğu eşsiz bir bahçeye rastlar. Teklifsiz girerek meyvelerden yer. Çok geçmeden sahibi tarafından yakalanarak hırpalanır. Daha sonra Mahan'ın başından geçenleri anlatmasıyla ona acıyan bahçe sahibi onu bekçi olarak yanına alır. Efendisinin bulunmadığı bir gece bahçeyi huriler istila ederler. Mahan nefsinde yenilerek onlarla günlerce eğlenir. Durumu öğrenen bahçe sahibi Mahan'ı kovar. Mahan tekrar perişan olur. Onu da bu hâle getiren nefsidir. Bahçe sahibi ermiş bir kişidir. Mahan'ın nefsinde olan hakimiyetinin derecesini ölçmek istemiştir.

İbret-nüma bu hikâye ile sona ermektedir. Bundan sonra eser uzun bir manzum parçayla bitmektedir. Basma nüshada bu nazm parçası "nazm" başlığıyla yazmada ise "kaside" başlığıyla verilmiştir. Lamiî bu şiirde bütün hikâyeleri özetler durumdadır. Parçanın başındaki kendi ismini zikrederek aldığı dersleri sıralamaktadır.

Eserin sonunuda İbret-nümâ'yı kopye eden kişi şu notu koymuştur:

"Temet'ül kitâp bi'avni'llâhi'l - meliki'l - vahvâv fi evâyilihi cemâziil - muzaffer fi yevmi şenbe fi

vakti zuhâ sene 1273 h. katibü'l hakîr İbrâhim Nurüddin."

Lâmîî'nin eserin sonunda alınacak ibretli dersleri sıraladığı uzun şiirin³ bazı beyitleri şöyledir:

İkinci beyit:

Ki âlem didüğün aynı elemdür

Çek andan el ser-a-pâ nakş-ı gamdür.

Sekizinci beyit:

Kanâat Kâfın eyle âşiyâne

Yüzi si-murg-âsâ câvidâne

Dokuzuncu beyit:

Nedir toprağa bunca nakş ü nîreng

Sonucu levh-i kabründür kuru seng

On ikinci beyit:

Ne beslersün bu cism-i tûre cânı

Kılursın ta'me mûr ü nâre anı

Yirmi ikinci beyit:

Tama' kes çerh-i pür ahterden ey dost

Bu ejder şîrlerden yüz düdür post.

Yirmi beşinci beyit:

Göz kes ac eyleyüb terk-i külâhi,

Fezâ-yı kudsi seyrân it kemâhi.

Yirmi altıncı beyit:

Yeter tur kûn-fe-kûn ma'müresinde

Semâ ulâ-mekân maksûresinde

Son beyit:

Mesihâveş korisen bu serâbı

İçersen çeşme-i hurdan şarâbı.

DİPNOTLAR

1. İbret-nümâ, giriş bölümü

2. İbret-nümâ, giriş bölümü

3. Basma nüshada şiir "nazm" başlığıyla verilirken, yazma nüshada "kaside" başlığıyla verilmiştir. Ayrıca yazma nüshadaki şiir onüç beyit eksiktir.

AKM'nin Türk Halı Sanatımızı

canlandırıcı yayını

ARİŞ 'İN
(Halı Dokuma ve İşleme Sanatları Dergisi)

III. sayısı yakında çıkıyor.

“Türk Kökenli Rus Soyadları”

N. A. Baskakov
(Çev. Prof. Dr. Samir Kâzımoğlu),
Türk Kökenli Rus Soyadları,
TDK Yay., Ankara, 1997.

Prof. Dr. Emine GÜR SOY - NASKALİ

N. A. Baskakov'un *Ruskie familii tyurskogo proishojdenia* (1979) eserinin Prof. Dr. Samir Kâzımoğlu tarafından yapılan bir çevirisi, **Türk Kökenli Rus Soyadları** başlığı ile Türk Dil Kurumu'nun 1997 yılı yayınları arasında yayınlandı. Bu kitabı iki ayrı fasılda değerlendirmek istiyorum: Bunların birincisi, ünlü ve büyük Türkolog N. A. Baskakov'a ait olan çalışma, ikincisi ise Rusça olarak kaleme alınan bu çalışmanın çevirisidir.

Ruslar ve Rusça ile iştigal edenler arasında bir tabir vardır: “Hangi Rus’u kazırsan altından biraz Türk çıkar”. Baskakov, bu çalışmalarıyla Rusya’da hangi ailelerin türk kökenli olabileceğini, aynı zamanda hangi ailelerin türk kökenli olmamakla birlikte Türkçe soyadı aldığını ortaya koymaktadır. Bu maksatla, en eskisi 17. yüzyılda derlenmiş nesil şecelerine müracaat edilmiş, sülale amblemleri incelenmiş, gerek kelime etimolojilerinden gerekse amblemlerdeki resim ve şekillerden hareketle bir neticeye varılmaya çalışılmıştır. Baskakov’un kitabı son derece ilgi çekici bir çalışmadır. Rusça bilmeyen ancak konuya ilgi duyan kimsele- rin bu güne kadar okumaktan mahrum kaldıkları ve merak ettikleri bir eserdir. Bu eserin TDK tarafından okuyucuya sunulmasını takdirle karşılıyorum.

Gelelim Baskakov’un çalışmasının çevirisine: Daha kitabın başlığını okurken beyniniz ihtizazlar ge-

çiriyor; “*Türk Kökenli Rus Soyadları*” ne demek oluyor? Eh, anlar gibi oluyorsunuz ama tam da değil... Neticede bir kelime olan herhangi bir soyadı, Türk kökenli olamaz; olsa olsa Türkçe kökenli olabilir. Çevirmen acaba ne demek istemiştir? “Rusya’daki Türk kökenli aileler” mi demek istemiştir? Bu da tam olmadı çünkü “soyadı” kelimesi yok. “Soyadları Türkçe kökenli Ruslar” mı? “Rusya’da soyadları Türkçe kökenli aileler” mi? Belki de. Yoksa “Ruslaşmış Türler” mi demek istenmiştir? Aslında Baskakov bunu demek istemiştir ama hiç bir zaman bunu bu açıklıkla kelimele- re vuramamıştır. Öyleyse kitabın başlığı nedir? Zihnimizdeki permütasyonlar (Türk/Rus/Türkçe/soyadı/ai- le/Rusya [=6ⁿ]) ve içindeki sıkıntı büyüdükçe büyüyor.

Haydi, bu safhayı atlayıp çevirilen metne geliyorsunuz. Edebi Türkiye Türkçesi olduğunu var saydığınız bu metin de yer yer sizi sorgulamaya götürüyor. İşte bir iki örneği:

“*Ünlü Sovyet Türkologunun bu kitabı Türk kökenli Rus soyadlarının yaratılma tarihine hasrolunmuştur. Kitap geniş tariht etimolojik girişten ve 300 Rus familyasının analizinden oluşuyor, ayrıca her bir ad şecereden alınan bilgilerle takip olunmaktadır.*” (iç kapaktan). *Yaratılma tarihi olmaz, tariht etimolojik giriş olmaz, familya analizi olmaz, ad takip olunmaz vs. vs.*

“*...Kızılordu Hanlığı’ndan önce hayat sürmüş ve Türk dilini konuşmuş olan devlet ve topluluklar...*” (Önsözün birinci cümlesi). *Hayat sürmek olmaz.*

Rastgele sayfalara bakıyorsunuz, öylesine bir sayfa açıyorsunuz:

“*Genel heraldika bilgilerine göre bu sülale sırasına Şişkin’in oğlu Vasili Fedorov’un türemeleri olan Şişkinlikler de dahildir.*” (s. 97). Yine olmadı. *Sülale sırasına* olmaz. *Türeme* kelimesi kitabın hemen hemen her sayfasında hatalı kullanımıyla okuyucuyu yadırgatıyor, belki de tebessüm ettiriyor.

“*Özbek han ise Mengitemur’un nevesi olmuştur.*” (s. 97). Eu cümle şunu demek istemektedir: ‘Özbek han ise Mengitemur’un torunudur.’

“*Tatar etnoniminin üç mümkün etimolojisi vardır*” (s. 97). Yine olmadı, ama bu sefer düzelme teklif etmeyeceğim.

“*Tatarinov sülalesinin birçok nümayendeleri Rus tahtına zedegen rütbelerinde hizmet etmiş...*” (s. 96). Nümayende olmaz, zedegen olmaz.

“*Birinci murza elementi Altın Orda ve Kırım han-*

lıklarında yaşamış olan meşhur ailelerden çıkmış usul soyadlarının devamında getirilirdi” (s. 123). Olmaz.

“Mosolov adının Türkçe kökenli olmasında kuşku yoktur. Bunu, murza Axmet ve kardeşinin Altın Orda’dan ayrılma olmaları da ispatlıyor” (s. 126). Kuşku kelimesinin cümle içindeki kullanımı yanlıştır. ayrılma isim fiili yerine -miş eki ile bir partisip kullanılmıyordu.

“Tarbeev isminin Türkolojik analizi” (s. 126). Türkolojik analiz olmaz.

“...Novgorod ticaret şebekesi ile direkt ilgili olan vilayetlerde” (s. 127) şebeke olmaz, direkt ilgili olan olmaz. “Nalın ortasında ise şebeke bulunmaktadır” (s. 127). Şebeke’den kasit galiba ‘yol’.

Kitabın hemen hemen her sayfasında geçen *sufiks* terimi “ek” terimiyle karışılmıyordu. Yer yer *sufiks* yerine *affiks* terimi kullanılmış, *affiks* yerine de “ek” terimi kullanılabiliyordu. Kitabın her sayfasında en azından bir kaç kere kullanılan söz kelimesi, “kelime” kelimesiyle veya “sözcük” kelimesiyle karışılmıyordu. Metinde “kelime” anlamında kullanılan söz kelimesinin yanı sıra *sözcük* ve *kelime* kelimelerine de yer veriliyor; bu kelimeler arasındaki anlam farkını kavrayabilme çabası okuyucuyu yoruyor. Ancak, bu üç kelime, herhangi bir anlam farkı gözetilmeden kullanılmış.

Edebi Türkiye Türkçesi olmasını beklediğimiz bu çevride bir çok Azeri Türkçesi esintilerine rastlıyorsunuz. Kelime seçimlerinin yanı sıra (mesala, *element*, *komponent* (128 ve başka bir çok yerde) vs. vs.) bu esintiyi kelimelerin ses yapısında da görebiliyoruz. (Bu metin ileride karışık dilli metinler külliyatına alınabilir). Mesela, “telaffuz” yerine teleffüz veya *telaffüz* (s. 125 ve daha bir çok yerde); “tarif” yerine *telüf* (hemen hemen her sayfada).

Yine kitabın hemen hemen her sayfasında bir kaç kere geçen “onun”, “onda”, “ondan” vs. zamirleri, kesme işareti ile ve büyük harfle “O’nun”, “O’nda” “O’ndan” şekliyle yer almaktadır ki bu da imlâ kurallarımıza aykırı bir yazımdır.

Kitabın her sayfasına çiçek bozbuğu gibi serpil-

miş koyu ve kalın harflerle yazılmış kelimeler bulunmaktadır. Başlık olmayan bu kelimelerin koyu ve kalın harflerle yazılması için hiç bir gerekçe yoktur; bu durum herhalde düzenle ilgili bir sistemin sağlanmamış olmasından kaynaklanmaktadır; bu kelime ve ibareler normal harflerle yazılmalı ve tırnak işaretleri içine alınmalıydı.

Türkiye Türkçesinde yaygınlaşan bir iki hataya da değineyim, bunun örnekleri de metine mevcut; “Çeviriciden bir kaç söz” başlığı altındaki bölümde, çevirmenin karşılaştığı zorluklar anlatılırken şu cümle yer alıyor: “Başka bir güçlük ise eski arşiv kaynaklarının fazlalığı yanında bugün anlaşılmayan orta çağ Slâv ve Türk saray hayatına, savaşımlara ait terimlerin haddinden fazla kullanılmış olmasından ileri geliyor”. Yani, eski rus arşiv kaynakları bu kadar çok olmamalı mıydı? Lüzumundan fazla mı belge varmış bu arşivlerde? Bu metinlerde “haddinden fazla” terim kullanılmış, yani ifrata kaçılmış, gereği yokken metinler terimlere boğulmuş... Günümüz Türkçesinde “fazla” kelimesi hatalı olarak “çok, bir çok” anlamında kullanılıyor. (Bu hata herhalde çevirmeni tashih eden kişiden kaynaklanıyor olmalı).

Çeviriciyi Rusça aslıyla karşılaştırma imkanım olmamakla birlikte Rusça aslında yer alması mümkün olmayan, çevirmenin eklemesiyle metne girmiş hususlara rastlıyoruz: Mesela, “... eski Sovyetler Birliği’nin başka vilayetlerinde...” (s. 142) ifadesini Baskakov’un kullanmadığı kesindir çünkü Baskakov’un kitabı yayınladığı sırada Sovyetler Birliği ayaktaydı.

Ve nihayet, tarihçesi verilip etimolojisi incelenen 300 soyadının işe yarayacak bir dizini kitaba eklenebilirdi. Böyle bir dizini kitapda bulamıyorsunuz. Kitabın “İçindekiler” bölümünde, kitapta incelemeye alınan soyadlarının bir listesi var, ancak bu listede soyadları alfabetik sırada değil, kitapta incelemeye alındıkları sıraya göre sıralanmıştır. Kitabın sonunda (s. 216-234) 300 soyadının alfabetik bir listesi var ancak bu sefer de bu isimlerin hangi sayfada ele alındıkları belirtilmemiş. Yani iki dizin de işinize yaramıyor, ilgilendiğiniz her hangi bir soyadını bulmak için sayfaları tek tek çevirmeniz gerekiyor. İş, meşakkatli olmasına meşakkatli ama harcayacağımız emeğe değer.

“Erdem”'in “Aydın Sayılı Özel Sayısı-I”

Prof. Dr. Mübahat TÜRKER-KÜYEL

Atatürk Kültür Merkezi
Aslı Üyesi

Ord. Prof. Dr. Aydın Sayılı, “Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi”nin 18 Ekim 1983'te, Anayasayla kurulmuş tarihinden itibaren, 16.9.1993'te aramızdan ayrılmış olduğu güne kadar, sürekli olarak başkanlığını yürütmüştür.

Yüksek Kurum'un bağlı kuruluşlarından biri olan Atatürk Kültür Merkezi'nin Anayasada belirtilmiş olan görevi, “Türk Kültürünü bir bütünlük içerisinde, millî varlığımızın ve millî gücümüzün devamında ve gelişmesinde, “Millî Kültürümüzü çağdaş Medeniyet seviyesinin üstüne çıkarma” ülkümüzde temel unsur olan Türk Kültürünü, Atatürkçü düşünce, Atatürk ilke ve inkılâpları doğrultusunda, bilimsel yoldan incelemek, araştırmak ve bir bütünlük içerisinde yaymak ve yayımlamak” amacıyla belirlenen esaslar çerçevesinde tanıtılmaktadır. Aydın Sayılı'nın, Merkez'in Başkanı olarak, bu anayasal görevi gerçekleştirmekte atmış olduğu ilk adım, Merkez'in organı olan **Erdem** dergisini yayınlamaya başlamak olmuştur. Derginin yılda üç kez çıkarılması plânlanmış iken, malî sıkıntılar yüzünden, yayında gecikme gibi, bazı aksamalar olmuştur. Dergi, Aydın Sayılı'nın hayatında sahip olmuş olduğu biricik ve tek kıymetli evlâdı idi. Sayılı, ona, gözü gibi bakıyor, onun üzerine titriyor, onun prova tashihlerini bile kendi elleriyle yapıyordu. Merkez'in yeni Başkanı Sayın Prof. Dr. Sadık Tural, toplumu ayakta tutan erdem, adalet ve hoşgörü olmakla, **Erdem**'in adının pek münasip olduğu kanaatini taşımaktaydı. Merkez'in aslı üyesi, Sayın Recep Bilginer'e göre ise, **Erdem**, içeriği, düzenlenmesi, baskı tekniği ile çok önemli bir bilgi denizidir; onu çıkarmak şerefli ve kutsal bir görevdir.

İşte, şimdi, bizim burada okuyucuya tanıtmaya çalışacağımız **Erdem**'in eldeki son üç sayısının, 25., 26. ve 27. nüshalarının, Aydın Sayılı'nın anısına andaç edilerek, birer “Aydın Sayılı Özel Sayısı” halinde,

Merkez'in yeni Başkanı ve Aydın Sayılı'nın “hayr-ül-halef”i olan, “Zengin arabasını dağdan aşırır. Fukara düz yolda şaşırır”, kuralını hiçe sayarak, “Tekeden sütü çıkarar”, fikr-i takip sahibi bu genç, dinamik, hepimizin sevgilisi olan can başkanı Sayın Prof. Dr. Sadık Tural tarafından yayınlanmış bulunduğunu hayranlık ve şükranla gözlemlemekteyiz. Sayın Başkan'ın Sayılı Hoca'nın makalelerini bir kitap halinde toplamak kararını da aldırılmış olması, kendisine karşı duyduğumuz derin saygıyı daha da artırmış oluyor. Hele Merkez kütüphanesini “Aydın Sayılı Kütüphanesi” olarak tescil ettirmiş bulunması, “Devlet ebed müddet” durdukça duracak bir kadirbilirlik örneğidir. Ne mutlu Sadık Tural'a! Ne mutlu Aydın Sayılı'ya! Ne mutlu Merkez'e hizmet etmiş olanlara! Ne mutlu **Erdem**'e yazı verenlere!

Erdem'in Sayılı'ya özel olan nüshaları, her bir numara, 25., 26. ve 27. numaraların herbiri, 9. cildin bir parçasını teşkil etmekte ve “**Erdem Aydın Sayılı Özel Sayısı I. II. ve III.**” adlarını almaktadır. **Erdem**'in “Aydın Sayılı Özel Sayısı I” Mayıs 1996'da, 451 sayfa olarak; **Erdem**'in “Aydın Sayılı Özel Sayısı II” Eylül 1996'da, 453-886 sayfalar arası olarak; **Erdem**'in “Aydın Sayılı Özel Sayısı III” Ocak 1997'de, 887-1332 sayfalar arası olarak, resim, plân, krokilerle, Ankara'da TTK Matbaası'nda basılmıştır. Özel Sayı'nın I. numarasında, Merkez'in Başkanı Sayın Prof. Dr. Sadık Tural'ın “Takdim”inden sonra, 20 tane makale; II. numarasında 27 tane makale, 1 adet yayın tanıtımı; III. numarasında 31 tane makale, 6 yayın tanıtımı bulunmakla, hepsi 1 takdim, 78 makale, 7 yayın tanıtım eder. Plân, resim, kroki, harita ve “İçindekiler” hariç, bu üç cilt 1330 sayfa tutmaktadır.

Şimdi, “Takdim” başta, “**Erdem-Aydın Sayılı Özel Sayısı I**”den başlayarak, “**Erdem-Aydın Sayılı Özel Sayısı II**” ve “**Erdem-Aydın Özel Sayısı III**”deki makalelerin ve yayın tanıtımlarının, dergideki yer alış sıralarına riayet ederek, değerlendirmeleri okuyucuya bırakarak, ana fikirlerini çok kısa surette vermeye, aktarmaya çalışalım.

Erdem'in birer **Aydın Sayılı Özel Sayısı** olarak çıkan 25., 26., ve 27. sayılarını, bize, Merkez'in Başkanı Sayın Prof. Dr. Sadık Tural bir Takdim'le sunmuştur. Başkan, bu takdiminde, “Aydın Sayılı selefim idi. Ben de onun hayr-ül-halefi olmaya çalıştım; çalışmaktayım.” demektedir. Sayın başkanım sizin olduğunuzdan başka türlü nasıl hayr-ül-halef olunabilir? Doğrusu, ben bilmiyorum!

Sayın üyemiz Feyzi Halıcı Beyefendi'nin bu “Takdim”den sonra gelen “Ağıt”ını bir kez de birlikte

nuzdan başka türlü nasıl hayr-ül-halef olunabilir? Doğrusu, ben bilmiyorum!

Sayın üyemiz Feyzi Halıcı Beyefendi'nin bu "Takdim"den sonra gelen "Ağut"ını bir kez de birlikte okuyalım:

"Nice geçen bir zaman bu, sayılı.

Efkâr dile gelmez, harfli, sayılı.

Bir özlemde buldu sonrasızlığı,

Kuş misali uçtu, Aydın Sayılı."

"Takdim" ve "Ağut"dan sonra, "Aydın Sayılı'nın Hayat Hikâyesi, Eserlerinin Değerlendirilmesi, Eserlerinin Listesi" Türkçe tercümesi ve İngilizce aslıyla birlikte verilmiştir. İngilizce asıl, Aydın Sayılı'nın D.M.G'ye şeref üyesi seçilmesi münasebetiyle, kendisi tarafından kaleme alınmıştır. Mübahat Türker-Küyel tarafından ise Türkçeye çevrilmiştir. Ondan sonra gelen "Atatürk'le Bir Sınav Anısı" da yine Aydın Sayılı'nın kendisi tarafından yazılmıştır. Bu iki yazıdan öyle anlaşılmaktadır ki, Sayılı, Türklerin insanlık bilim tarihine yapmış olduğu çok yüksek düzeyden olumlu katkıları, Rasathape, Hastane, Medrese ve Kütüphane kurumları halinde, Harvard'da yapmış olduğu dünyada ilk defa gerçekleştirilen doktora çalışmasını merkeze alarak, öteki çalışmalarıyla besleyerek, gösterebilmiştir. Sayılı'nın meslekî yöneliminde Atatürk birinci dereceden rol oynamıştır. Recep Bilginer "Yaşlı Bir Bedende Genç Bir Kafa" başlıklı yazısında, "*insanların manevî kimliğini, geride bıraktığı eserleri tanımlar*" demektedir; ve özellikle **Erdem**'in içeriği, düzenlenmesi, baskı tekniği ile çok önemli bir dergi olduğunu vurgulamaktadır. **Erdem**, engin bir bilgi denizidir. **Erdem**, Türk kültürünü, millî kültürümüzü benimsemekle, büyük bir ülküyü, çok şerefli bir görevi, kutsal bir görevi üzerine almıştır. O, Atatürk Kültür Merkezi'nin dergisi olmakla, Atatürk'e lâıyk bir dergidir. Cumhuriyetin temeli kültürdür. **Erdem**, her tür kültür yozlaşmasına karşı, ortada bir kale gibi dikilmektedir.

Arkadan gelen "George Sarton and the History of Science" başlıklı yazı da, yine, Aydın Sayılı'nın elinden çıkmıştır; ve Recep Duran ile Melek Dosay tarafından yapılmış olan Türkçe tercümesi verilmiştir. Bu yazıdan öyle anlaşılmaktadır ki, Sarton'a göre Bilim Tarihi bir disiplin olarak yenidir. Ama entelektüel kültürün, bilimin, epistemolojinin, bilim felsefesinin meselelerine ışık tutabilecek kabiliyettir. Müstakil bir akademik disiplin olarak kurulmalıdır. "*American History of Science Society*" işte bu disiplinin organı olan **Isis**'i desteklemek için kurulmuştur. Bu dal,

U.S.A. "*Cornegie Institute*" tarafından desteklenmiştir. Sarton, Leonardo ve XIX. yy fiziği üzerinde yoğunlaşmak suretiyle, bilimi insanlaştırmek; yani, onu sevimli, canlı kılmak, evrimini ve birliğini göstermek, insan hayatının öteki öğeleriyle ilişkisini ortaya koymak istemiştir. Sarton'un **Introduction**'u işte bu iki çabanın ürünüdür. Sarton'a göre; "*İnsanlık bir, bilim birdir.*" Bilim ilerlerse, buna bağlı olarak insanlık ilerler. Bilim milliyet, dil ve din sınırlarını aşar. Sarton bilim ile humanizma arasındaki bağlantıya inanır. Buna "*Yeni Humanizm*" adını verir. Ona göre, eğer herkes hak ve hakikat sevgisini aile ve vatan sevgisinin üstünde tutarsa, insanlığın yeni bir iç savaşta parçalanmasından korkmak için ortada herhangi bir sebep kalmaz. "*Yeni Humanizm*" pozitivizmin fizikalizm türünden canlanmasıdır; "*bilim dini*"nin bir çeşididir. Bilim ağacı bütün insanlığın zaferini ve dehasını temsil eder. Ama bu görüş değişmiştir. Çünkü tarihi bilim belirlemez, ama ona etkide bulunur. İnsanın bilim, din, sanat ve hukuk ruhu onun dört ana övücüdür.

Sanat tarihçisi Prof. Dr. Oktay Aslanapa, "İslâm İlminin Arapçaya Etkileri"nde, zamanının en üstün İslâm ilim, kültür ve sanatının tanıtımında Sayılı'nın çok emeğinin geçmiş olduğunu söyler. Dioscorides'in **Materia Medica**'sı ile **Kitab-ı Haşa**'sı üzerinde ayrıntılarıyla durur.

Haydarabad Sind Üniversitesi profesörlerinden Dr. Baloch "The Great Turk Genius Amir Khusraw and his Accomplishment in Music"inde, edib, şair, tarihçi ve müzisyen Türk soylu Hindî Emir Khusrew'in müziğini tanıtır. XIII. yy'da müziğin bir bilim olduğunu söyler; onu şiir ile mukayese eder.

A.Ü. D.T.C. Fakültesi'nde Yard. Doç. Dr. Remzi Demir, "Gelenbevi'nin Üçgenlerin Kenarları Adlı Risalesi"nde, Osmanlı matematik tarihini aydınlatmanın yolunun ilgili metinleri yayınlamak, tercüme etmek ve değerlendirmek olduğunu söyler. Bu eserler ya özgün eserlerdir, ya da özgün eserleri anlamakta yararlı olan eserlerdir. İşte Gelenbevi'nin "**Üçgenlerin Kenarları**" böyle bir yararlı eserdir. Yazar, metni neşir ve tahlil etmiştir. Sona bir Sözlük eklemiştir.

Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Abdurrahman Güzel, "Bemerkungen zur Türkisch-Mystischen Literatur"unda, Türk edebiyatını, İslâm Öncesi, Türk-İslâm ve Batı Etkisinde Türk Edebiyatı bölümleri halinde inceler.

Birinci bölümde sözlü ve yazılı edebiyatı bulmak mümkündür. İkincisi Klasik Osmanlı, Halk Edebiyatı ve Dinî-Tasavvufî Edebiyat olarak üç bölümlüdür. Nihayet Batı etkisindeki Türk edebiyatı Tanzimat, Ser-

vet-i Funun, Millî ve Yeni Edebiyat olmak üzere dört bölümlüdür. Sonra yazar temel kavramları ele alarak ve şahısları göstererek gerekli açıklamaları yapar.

Budapeşte Üniversitesi Profesörlerinden Dr. J. Harmatta, "Turk and Avar Runic Inscription on Metal Belt-Plates"inde, Keszthely-Dobogo'dan gelen madenî tokalar üzerindeki runik yazıların Türkçe olduklarını göstererek Türk-Avar ilişkisini ortaya koymayı başarır.

İrcica Başkanı Prof. Dr. Ekmeleddin İhsanoğlu, "Osmanlı Türkiyesinde Kültür ve Bilim Hayatında Tüzel Kişiliğin Gelişmesi ve Teşkilatlanmasının Başlaması"nda, Osmanlıların 17. yy'dan itibaren üstünlük duygularını kaybetmeye başladıklarını, Kâtip Çelebi'nin eserlerine dayanarak, belirtir; ve Osmanlı Türkiyesinde ilmî ve meslekî cemiyetlerin ortaya çıkışını ve tarihçesini ele alır.

A.Ü. D.T.C. Fakültesi Felsefe Bölümü Başkanı Prof. Dr. Esin Kahya, "Onbeşinci Yüzyılda Yaşamış Hekimlerimizden Hekimbaşı Ahî Çelebi"sinde, XV. yy'ı Osmanlıların bilim yönünden en parlak devri sayar. Ahî Çelebi de, Sabuncuoğlu ve Altuncuzâde ile birlikte, bu yüzyılı yücelten hekimlerimizdendir. O, Fatih'in ve II. Beyazıd'ın hassa hekimlerinden, Fatih Dar üş-Şifa'sı hocalarındandır. Eserlerini, ötekiler gibi, Türkçe yazmıştır. İşte, onun **Böbrek ve Mesane Taşları Hakkında**'sı burada bugünkü Türkçeyle ve asıl metniyle verilmiştir; o cerrahî müdahaleleriyle de dikkat çeker.

Kanakawa Üniversitesi (Japonya) Profesörlerinden Dr. Shigeru Nakayama "Personel Recollection"ında, Sayılı ile ilk nasıl bilimsel tanışıklığını yaşadığını gösterir (1942). Sayılı'nın **Islamic Institutions** adlı doktora teziyle genç Harvard'lı doktora öğrencisi Shigeru Nakayama'ya nasıl da bir otorite numunesi oluşturduğu anlatılır; ve onunla kurmuş olduğu akademik ilişkiler gösterilir.

A.Ü. D.T.C. Fakültesi Felsefe Bölümü Yard. Do-

çenti Dr. Ülker Öktem "Mestcizade'nin Hilâfiyat'ı", doktora tezinin bir bölümüdür. Mestcizade'nin **Hilâfiyat**'ının nüshaları tasvir edilir; bir disiplin olarak "**Hilâfiyat**" anlatılır; ilim tasnifindeki yeri gösterilir. Dokuz okul (Filozoflar, Kelâmcılar, bunların anlaştıkları noktalar, Eşaire'ye karşı Mutezile, Mutezileye karşı Eşaire, Eşaire-Mutezile anlaşması tasvir edilir; **Hilâfiyat**'taki meseleler sayılır; **Tahafüt**'tekilerle mukayese edilir.

A.Ü. D.T.C.F., Felsefe Bölümünden Prof. Dr. Sevim Tekeli, "Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nun Uygarlığa Katkıları"nda, Gazneli Selçuklu mücadelesinin ardından Anadolu'ya yerleşme, Haçlılar konusunun çerçevesi verilir. İlk medreselerin kuruluşuna geçilir; Gazali, Dekart ile karşılaştırılır. Astronomi, Matematik, Melik Şah Rasathanesi, Celali Takvimi, Ömer Hayyam, Hazinî sözkonusu edilir. Sonuçta Büyük Selçuklu döneminin İslâmın en parlak dönemi olduğu söylenir. Batı'da Rönesans'ın doğuşunda rol oynamış olduğu kanaatine varılır.

İstanbul Üniversitesi, Tıp Fakültesi Deontoloji Kürsüsü Profesörü Dr. Arslan Terzioğlu "İbn Sînâ in the Light Resent Researches"inde, İbn Sînâ'nın Türklüğü konusyla ilgili bilimsel eserler ve delillerinden, onun bilimsel, felsefî, edebî eserleri ve Türkçe tercümelerinden bahseder.

Çukurova Üniversitesi, Diş Hekimliği Dekanı Prof. Dr. İlder Uzel, "Galen ve Deneysel Tıp"ında, Filozof hekim Galenos'un deneysel tıbbın temelini atanların başında geldiğini belirtir. 15.yy'da Hippokrates, Galenos, İbn Sînâ üçlüsünün ayakta olduğunu söyler. Türk Tarih Kurumu Üyesi Prof. Dr. Hüseyin Yurdaydm, "Importance of Malazgird Victory for the Islamic Countries"inde, Malazgird zaferinin önemini ortaya koyar. Tarihte ilk kez bir Bizans İmparatoru, bir müslüman melikin, Alparslan'ın tutsağı olur; Türkler Anadolu'yu yurt edinmiştir.

Bu makale ile Erdem'in "**Aydın Sayılı Özel Sayısı I**" sona erer.

Yeni Katılan ARIŞ Dergimizin II. Sayısı Üzerine Bir Değerlendirme

Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu bilindiği üzere Türk Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi ve Atatürk Kültür Merkezi olmak üzere dört bağlı kuruluşun meydana gelmektedir.

Sözünü ettiğimiz bağlı kuruluşların her biri Atatürk ilke ve inkılâpları doğrultusunda yayımladıkları çeşitli kitaplarla, gerçekleştirdikleri faaliyetlerle Türk diline, tarihine ve kültürüne katkıda bulunmaktadır.

Yayımlanan kitapları, dergileri, yaptıkları konferansları, panelleri, seminerleri, bilgi şölenleri, Türk Dünyası'ndaki çeşitli faaliyetleri ile sesini duyuran Atatürk Yüksek Kurumu'nun bağlı kuruluşları özellikle de süreli yayınlarıyla dikkati çekmektedirler.

Türk Dil Kurumu denilince **Türk Dili** dergisi, Atatürk Araştırma Merkezi denilince **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Atatürk Kültür Merkezi denilince **Erdem** dergisi akla gelen ve tanınan süreli yayınlardır.

Biz Atatürk Kültür Merkezi olarak imkânlarımız nispetinde **Erdem** dergisiyle birlikte bir başka dergiyi 1994 yılından itibaren bu süreli yayımlar ailesine kattık. Bu dergi, Türkiye'de eksikliği hissedilen kitapların, dergilerin tanıtımının, tahlilinin ve eleştirisinin yer aldığı **Bilge** dergisidir. Adeta **Erdem** dergisinin son sayfalarında Tanıtma Yazıları başlığı altında yer alan, çeşitli yayınların tanıtıldığı bölüm ayrı bir dergide de toplanmak suretiyle yayımlandı. Başlangıçta bu değişik geldi araştırmacılara. Ancak, daha sonraları alınan tepkiler ve eleştiriler doğrultusunda okuyucularımızın ağzından diyebiliriz ki; "bu yayın sayesinde çeşitli kitaplardan ve dergilerden haberdar oluyoruz. En azından okuduğumuz kitabın eleştirisini bir de bir başka ağızdan bir başka kalemde takip ederek fikir ve görüş sahibi olabiliyoruz. Ayrıca, hiç bilmediğimiz veya ne zaman, nerede yayımlandığından haberdar olamadığımız bir çok kitap ve dergiyle **Bilge** sayesinde bilgi sahibi oluyoruz" sözleriyle karşılaştık. 1, 2, 3, 4 derken **Bilge** 14. sayısı elimizde. Bununla Atatürk Kültür Merkezi olarak gurur duyuyoruz.

Atatürk Kültür Merkezi, Türk Toplumunu ile İlgili Araştırmalar Bilim ve Uygulama Kolu, Bilim ve Tefekkür Bilim ve Uygulama Kolu, Müzik, Perde ve Sahne Sanatları Bilim ve Uygulama Kolu, Türk Sanatı Bilim ve Uygulama Kolu, Edebiyat Bilim ve Uygulama Kolu, Türk Halk Kültürü Bilim ve Uygulama Kolu, İletişim Bilim ve Uygulama Kolu olmak üzere toplam 13 uzmanın görev aldığı, Bilim ve Yürütme Kurulu üyeleriyle beraber çeşitli faaliyetlerde bulunan bu kadar farklı kültür hazinelerimizi sinesinde barındıran bir kuruluştur. Edebiyattan, sanatına, müziğinden, ti-

Şebnem ERCEBECİ

Atatürk Kültür Merkezi Uzmanı

lu üyeleriyle beraber çeşitli faaliyetlerde bulunan bu kadar farklı kültür hazinelerimizi sinesinde barındıran bir kuruluştur. Edebiyattan, sanatına, müziğinden, tiyatrosuna, toplum yapısından, bilim ve tefekkürüne kadar bir çok kitap yayımlayan, iki süreli yayını yayın hayatına geçiren, seminerler, bilgi şölenleri, konferanslar sunan bir kurum olarak Başkanımız Sayın Prof. Dr. Sadık Tural'ın da bizi o, candan ve yürekten teşvikiyle bir dergiyi daha yayın hayatına geçirmeyi düşündük. O da artık herkesin yavaş yavaş da olsa tanımaya başladığı, **Bilge**'nin 12. ve 13. sayılarında Sayın Nevin Korucuoğlu ve Ramazan Uykur'un tanıtımlarını yaptığı **Arış** adlı Halı Dokuma ve İşleme Sanatları dergisi Türkçe ve İngilizce olarak, yine belki biraz iddialı konuşuyoruz ama Türkiye'de ilk defa yayın hayatına geçirildi. Birinci sayımızda bazı eksikliklerimiz ve hatalarımız oldu. Bunların bilincindeyiz. Yapıcı olan eleştirilere de duyarsız kalmamaya çalıştık.

1- Sadık Hoca'nın ikinci sayımızda yer alan baş yazı niteliğindeki "Bilimsele Giden Yoldaki Bilinç ve Arış II" adlı makalesinde ifadesine kendi ağzından yer verecek olursak: "*Ben güzelin ve güzelliğin Türk kızlarının göğnüne nasıl yansıdığını ve oradan nasıl halı ve kilime dönüştüğünü düşünmenin sevdasıyla yaşayanlardanım. Amatör olarak kalmanın tadı, heyecanı, sevdası gönlümde büyüye büyüye yaşadığı için, benlik ve kimlik göstergesi olan her unsurumuza koşmaktan yorulmayı bilimsel olmaktan çok bilinç ifadesidir.*"

11. sayıda yer alan diğer makalelere kısaca değinecek olursak,

2. Prof. Dr. O. Aslanapa, "Türk Halı Sanatında Yeni Keşifler".

(Bu makalede Çagan, Eskenazi ve İnsan Yüzlü Halıların bir değerlendirmesi yapılmıştır).

3. Prof. Dr. B. Deniz, "Kozak (Bergama) Yöresi Halıları".

(Bu yörenin halıları resim ve çizimleriyle tanıtılmıştır.)

4. Yard. Doç. Dr. R. Karadağ, "Türk Halı, Kilim ve Kumaşlarında Doğal Boyarmaddeler".

(Bu makalede, halının hammaddesi olan yünlerin boyama işlemleri ve çiçek ve bitkilerden, hayvanlardan elde edilen renkler tanıtılmaktadır.)

5. Prof. Dr. Rasim Efendi, "Bakü Müzelerinde Dört Mevsim Halıları" (Bakü Müzesi'nin örneklerini tanıtması açısından ilgi çekici bir makaledir).

6. E. Kalender, "Anahtar Delikli Seccadeler Üzeri-

ne İkonografik Bir Deneme".

(İkonografinin halıya uyarlanması bir örneği niteliğinde olan bu çalışma araştırmacıların dikkatine sunulmuştur.)

7. Araş. Gör. İ.G. Çırakman, "17. Yüzyıl Beş Adet Osmanlı Saray Kaftanının Desen ve Motif Özellikleri".

(Bu makale sayesinde Osmanlı dönemindeki saray kaftanlarının dokuma ve motif özellikleri hakkında bilgi sahibi olacağımızı düşünüyoruz.)

Makalelerden sonra **Arış**'ın II. sayısı bazı çeşitli başlıklar altında yer alan bölümlerden de oluşmaktadır. Bu bölümleri de sırayla ele alacak olursak :

8. Söyleşi bölümünde S. Leloğlu-Ünal'ın Türkmenistan Halı Birleşik Bakanı Oğulnabat Meredova ile yaptığı halı dokumacılığının Türkmenistan'daki yerine ve önemine değinen yaptığı mülakat dikkat çekicidir.

9. 1. sayıda olduğu gibi Halı ve Kilim ile ilgili Bibliyografya bölümü Doç. Dr. İsmail Öztürk ve Araş. Gör. Gonca Karavar tarafından hazırlanmıştır.

10.-11. Ayrıca Sağatbek Medeubekule'nin "*Sumağın Sırrı*" adlı Hikâye'sine ve Yetik Ozan'ın "*Kilim*" adlı Şiir'ine bu sayıda yer vermekten mutluyuz. Halı ve Kilim konusundaki bildiğiniz hikâyeleri, şiirleri, deyimleri veya atasözlerini bizlere ulaştırmanızı diliyoruz.

12. Yayın Tanıtımından'da Dr. A. Aktaş-Yasa tarafından Prof. Dr. O. Aslanapa'nın **Türk Halı Sanatının Bin Yılı** adlı halı konusunda araştırma yapanların ilk başvuru kaynağı olduğunu düşündüğümüz yayını ele alınmıştır.

13-14. Haberler köşemizde Ş. Ercebeci tarafından "Bir Sergi ve Fuarın Ardından" başlığı altında Ankara'daki halı ile ilgili faaliyetler tanıtılmıştır. İkinci haberimiz ise, Türkmenistan Halı Bayramı ile ilgilidir. Mayıs ayında bu bayrama bizzat katılarak çeşitli gözlemlerde bulunan S. Leloğlu-Ünal'ın izlenimleri belgeleriyle bu yazıda ele alınmıştır.

15. Bu sayıdan itibaren halı ticareti ile uğraşanların da sesine kulak verelim düşüncesiyle Halıcılarımızdan Yankılar adlı bir bölüme başladık. E. Aslan tarafından İTKİB (İstanbul Tekstil ve Konfeksiyon İhracatçıları Birliği) adına yazılan "Türk Halıcıları Taklit Çin Halılarına Karşı Önlem Almak Üzere Çalışmalarını Yöneltilmiştir" adlı yazısı bu bölümün ilk sesi olma niteliğini taşımaktadır.

16. **Arış** 'in Ardından Merkez Sekreteri ve Genel

aldığı bir köşe niteliğindedir.

Böylece, sayımız yedi makale, bir söyleşi, bibliyografya, bir hikâye, bir şiir, bir yayın tanıtımı, iki haber, bir halıcılarımızdan yankılar ve bir teşekkür yazısı olmak üzere onaltı yazıdan meydana gelmektedir.

II. sayıyı çıkarabilmek için imkânları epeyce zorlamak durumunda kaldık. Bizlere katkıda bulunan herkese teker teker teşekkürü bir borç biliyoruz. Yaptıkları hizmetlerin, katkıların her biri Türk Kültürünün dolaşısıyla dünyaca ünlü Türk Halılarının önemini kendi ağzımızdan ve kendi ifademizle, kendi ülkemizden çıkan sesleri, yankılarla yurtdışına ulaştırabilmemizi sağlayan önemli desteklerdendir. Kendileri gerek şahsen, gerekse kurum ve kuruluş olarak bizlere verdikleri desteklerle bunun bilincinde olduklarını lâyıkıyla ispatladılar.

Bizi küçümseyenler, destek olmayanlar veya dağ fare doğurdu diyenlere karşı şimdilik sessiz kalıyoruz. Çünkü yaptığımız çalışmalar ortadadır. Onlara sadece 'Aynası iştir kişinin lafa bakılmaz' diyoruz. Nasıl zamanla **Erdem** ve **Bilge** dergisi bu güne kadar gelmişse **Arış** da ümit ediyoruz ki Atatürk Yüksek Kurumu'nun süreli yayınlar ailesinin içinde henüz bir bebek olmasına rağmen büyüyecek ve yerini alacaktır.

Sadık Tural Hocamızın söylediği ve bizim de çok beğendiğimiz ve tekrarlamaktan da bıkmadığımız "Kervan hareket etmiş göç yola düzölmüş" sözleri ve Merkez Sekreterimiz Sayın İmran Baba'nın en telaşlı anlarımızda bile verdiği moral ve sakinleştirici tavırları bizlere güç vermiştir. Atatürk Yüksek Kurumu'nun süreli yayınlar kervanına bir katar daha eklenmiştir. Bu yayın Türk sanatına hizmet vermeyi amaçlayan, Türk halıcılığını her yönüyle ele almayı isteyen (dokuması, boyaması, motiflerinin yorumlanması, hikâyesi, şiiri, ticareti, ithalatı, ihracatı ile), yıllardır neden yurt dışında **Halı** adlı bir dergi var da biz böyle bir dergiyi yayımlayamıyoruz diye hayıflanan ve bunun üzüntüsünü duyanlara bir parça da olsa hizmet edebilmenin gururunu Arış Yayın Kurulu olarak taşıyoruz. Ancak, bildiği üzere bir yayın çıkarmak oldukça zahmetli bir çalışmayı gerektirmektedir. Arzular, istekler, çalışmalar, imkânlarla sınırlıdır. İmkânlar elverdiği sürece fikirler fiile dönüşür.

Bu nedenle, gerek yazılarınızla, makalelerinizle, gerekse reklâm ve aboneliklerinizle bu Türk Kültürü-

nün önemli bir parçası olan halı sanatımıza katkıda bulunacağınız ümidi ve inancındayız. Bunu **Bilge** dergisi aracılığıyla sizlere duyurmak ve II. sayımızı tanıtmak istiyoruz. II. sayımızın I. sayımızdan daha başarılı olduğu düşüncesindeyiz. Bunu sizlerle de paylaşmak istiyoruz. Lütfen, eleştirilerinizi, isteklerinizi, yazılarınızı, yaptığınız çalışmalarını bizlere iletin. Bunları yayımlayalım ve sesinizi duyuralım. Çünkü, eller çoğaldıkça, birbirine çarptıkça ve birbirlerine kenetlendikçe sesler de çoğalır. Daha iyi adımlar atmamızı sağlayıcı zeminler hazırlar.

Gönlümüz diğer Bilim ve Uygulama Kollarının da her birinin kendine uygun konuları ihtiva eden Tiyatro, Müzik, Sosyoloji, Felsefe, Edebiyat ağırlıklı konuların yer aldığı çeşitli süreli yayınlar çıkarabilmesini arzuluyor. Tabii ki bunlar gönlümüzde yatan arslanlar... ancak, bütün bunlar için hem maddî hem de manevî destekler gerekmektedir. Ama, biraz azim bunların üstesinden gelmemizi sağlayacaktır.

Biz, Atatürk Kültür Merkezi adını taşıyan bir kuruluşuz. Kültür denilince herşey akla gelmektedir. Bu sebeple, yayınlarımız bu kadar çeşitli konularda ve faaliyetlerimiz de o kadar yoğundur. Kültürümüzün yalnızca bir dalına değil, her bir parçasına hizmet etmek istiyoruz. Şimdilik elimizden gelenler bunlar. Kitaplarımızı saymak istemiyoruz. Ama **Erdem**'iyle, **Bilge**'siyle, **Arış**'ıyla biz bir aileyiz. İnşallah ileride bu aileye yeni dergiler katılsın. Ailemiz daha da genişlesin ümidindeyiz.

Sözlerimizi Mustafa Kemal ATATÜRK'ün "Ülke için gerçek amaç ne ise onu görecek, o hedefe yürüyeceksin. Herkes senin aleyhinde bulunacaktır. Herkes seni yolundan çevirmeye çalışacaktır. Fakat sen buna karşı direneceksin. Önüne sonsuz engeller yığılacaktır. Kendini büyük değil küçük, zayıf, araçsız, hiç sayarak, kimseden yardım gelmeyeceğine inanarak bu engelleri aşacaksın" ifadeleriyle bitirirken, tekrar teşekkür ediyor ve 14. sayısı yayımlanan **Bilge** dergimiz gibi bu dergiler arasına giren **Arış** dergimizin de bu sayıya ulaşmasını temenni etmeden geçemiyoruz.

Üç yıl önce bizim bugünkü heyecanımızı tahmin edebilen dergimiz **Bilge**'nin hislerimizi daha iyi anlayabileceği inancıyla **Bilge** okuyucularına dergimizin II. sayısını takdim etmekten gurur duyuyoruz ve bunun bahtiyarlığını paylaşmak istiyoruz.

Türk Sosyo-Kültürel Hayatına Bir Katkı: G.Ü. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Merkezi ve “Hacı Bektaş Velî Dergisi”

Milletleri ayrılığa ve parçalanmışlığa veya milletleri birliğe ve kuvvete sürükleyecek pek çok özellikler bulmak mümkündür. Hattâ aynı unsur, aynı hususu hem bölmek hem de bütünleştirmek için kullanabilirsiniz. Fakat marifet bölmek, parçalamak, yok etmek değil, bütünleştirmek ve kuvvetli kılmaktır. Bunun için de nihayetinde insanları fert fert tek başına bırakacak olan farklılıkların üzerinde değil benzerliklerin keşfi üzerinde dikkatleri yoğunlaştırmalı...

"Benzerliklerin yönetimi ulusal ve uluslararası stratejileri kısaca makro bakış açısını da yakından ilgilendirmektedir. Ne yazık ki, ülkemizdeki yöneticilerin çoğunlukla yönetim anlayışı ve stratejilerini diğerlerinin farklılıkları üzerine kurduklarına şahit oluyoruz. Bireysel farklılıklar, dünya görüşü ve siyasal anlayışlardaki farklılıklar, gündemin tamamını kapladığı için herkesin çaba göstermesi gereken ulusal çıkarlara topyekün gelişmeye yeterli enerji kalmamaktadır. Kısacası bizi birbirimize bağlayan ortak amaçlarımız ve ileriye götürecek olan ortak geleceğimiz, ortak zenginliklerimiz, zengin benzerliklerimiz; küçük ayrılıklarımız ve farklılıklarımızın gölgesinde eriyip gitmektedir. Uzlaşmıyoruz çünkü, benzerliklerimize değil farklılıklarımıza yoğunlaşıyoruz."

Farklılıklarımıza yoğunlaşmakla da kalmıyor, millete mal olmuş şahısları, fikirleri, inançları, değerleri tekelleştirerek hattâ siyasallaştırarak yeni farklılıklar yaratıyoruz.

Asrın, dikkatleri benzerlikler üzerinde yoğunlaştırmanın kişilere, ailelere, müesseselere, toplumlar ve milletlere getireceği büyük kazançları keşfettiği bir dönemde biz giderek artan bir oranda üzerinde dikkatleri yoğunlaştırdığımız farklılıkların kaosunda yaşama mücadelesi vermeye milletimizi mahkûm ediyoruz. Millete mal olmuş kişileri ve onların etrafında oluşmuş düşünceleri herbirinin milletin sosyo-kültürel hayatına getirdikleri faydaları kuşbakışı inceleyip idrak edemediğimiz için de dar ufkumuzla yakalayabildiğimiz birer tanesine yapışıp habire çekiştiriyoruz. Temelde girift bir yumak oluşturan sosyo-kültürel hayattan yakalayabildiğimiz bir kişi veya fikri vesile yaparak önce farklılığımızı sonra rekabetimizi ilân ediyoruz. Son devrin âlim ve âriflerinden Kastamonu'lu Mehmed Feyzi Efendi, bütün Türk milleti için çok faydalı olabilecek **Risale-i Nur**'un yalnızca bir kesim tarafından benimsenip, sahiplenilmesini onun en büyük talihsizliği olarak görüyor. Aynı talihsizliğe Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Atatürk de, Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslâmlaşmasında mayayı çalanlardan birisi olan

Nazlı Rânâ GÜREL

G.Ü. Kastamonu Eğitim Fakültesi
Öğretim Görevlisi

Hacı Bektaş Velî de uğruyor. Bu şahsiyetlerden, bu şahıslar etrafında gelişen hisler ve fikirler manzumesinden daha geniş kitlelerin, topyekûn milletin nasiplenmesi adeta şuurlu bir şekilde önleniyor. Bu şahısları besleyen de, sevindiren de bu milletin sahip olduğu ve sahip çıktığı değerler manzumesi, bu şahısların ona katkılarıdır.

Hacı Bektaş Velî de Türk Milletinin adeta insanlığa malettiği büyük değerlerdendir. Ve ne garip bir tecellidir ki, o da Orta Asya'dan Balkanlar'a koca bir coğrafyadan sökülerek dar bir alana hapsedilmek istenmektedir. Hacı Bektaş Velî'nin hakiki mahiyeti, eserleri, tesirleri ve onunla ilgili çalışmaları arşivlemeyi gâye edinen Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Merkezi Türk sosyo-kültürel hayatında Hacı Bektaş Velî ve temsil ettiği değerlerin yeri ve muhafazası konusunda önemli bir vazifeyi üstlenmiştir.

Millî bütünlüğümüzün muhafazasında çok değerli gayretlerine şahit olduğumuz ve bundan sonra da olacağımız bu merkezin yayın organı olan **Hacı Bektaş Velî Dergisi** de merkezin hizmet politikası doğrultusunda yayın yapmaktadır.

Genel yayın yönetmenliğini Doç. Dr. Alemdar Yalçın'ın yaptığı derginin Prof. Dr. Şükrü Elçin, Prof. Dr. Sadık Tural, Prof. Dr. Naci Kinacıoğlu, Prof. Dr. Abdurrahman Güzel, Yard. Doç. Dr. Ayşe Yücel, Yard. Doç. Dr. Hamiye Duran ve Dr. Gıyaseddin Aytaş'tan oluşan seçkin bir yazı heyetine sahip olduğuna da işaret etmeliyiz.

Ağustos 1997'de dördüncü sayısı yayımlanan derginin bu sayısı Gazi Üniversitesi'nde böyle bir merkezin kurulması için büyük gayretler göstermiş olan Kadri Erdoğan ağırlıklı olarak hazırlanmış.

Başyazı, derginin sorumlu müdürü de olan Prof. Dr. Abdurrahman Güzel'e ait. Yazıdan anlıyoruz ki tam dokuz yıllık bir maziye sahip olan Hacı Bektaş Velî Araştırma Merkezi kurulduğu günden beri konuyla ilgili çok geniş bir arşiv ve dökümantasyon çalışması gerçekleştirmiş ve ilgililere uygun bir çalışma ortamı hazırlamış. Ayrıca Hacı Bektaş'la ilgili eksik ve yanlış bilgilendirmeleri gidermek ve düzeltmek maksadıyla daha geniş kitlelere ulaşacak görüntülü yayın faaliyetlerine de el atmış. Bu amaçla geniş bir coğrafyaya sârf bir belgesel hazırlanmakta. Hacı Bektaş Velî Araştırma Merkezi'nin çocukları da unutmuyarak onları da hedef kitle olarak düşünmesi yerinde ve sevindirici bir gelişme. Otman Baba'nın **Velâyetname**'sinden seçilen hikâyeler 4-12 yaş arası çocuklar için renkli, resimli 51 ekran televizyon boyu sayfalarda 50

kitaplık bir set olarak hazırlanacak. Ne kadar güzel bir müjde...

Ömrünün son yıllarını âdeta bir tutku ölçüsünde ülkemizin millî birlik ve beraberliğine katkıda bulunmak amacıyla Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî'nin Türk Kültürü içindeki yerini anlamaya ayıran Kadri Erdoğan, önce Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Vakfı'nın kuruluşunu gerçekleştirmiş ve Hacı Bektaş Velî'nin Türk Milleti tarafından yeniden ve doğru tanınması için de kendini Gazi Üniversitesi bünyesinde Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Merkezi'nin kuruluşuna hasretmiş, vefatına kadar insan üstü bir gayretle bu çalışmalarını sürdürmüştür.

Dergi bu sayısında Kadri Erdoğan'la ilgili üç yazıya yer vermiş. Tolga Erdoğan, "Babam Kadri Erdoğan" başlıklı yazısında Kadri Erdoğan'ın mücadelesini anlatırken, onun Hacı Bektaş Velî'nin "*bir olalım, iri olalım, diri olalım*" ilkesini hayata geçirmek için engin bir sabır, sağlam bir inanç ve yılmaz bir kararlılık duygusuyla nasıl çalıştığına temas ediyor ve bu mücadeleden örnekler veriyor. İkinci yazı ise "Kadri Erdoğan'ın Hayatı" başlığını taşıyor.

"*Biz Hacı Bektaş Velî'nin ilmen ortaya konulmasının davacıyız*" diyen Kadri Erdoğan'la ilgili üçüncü yazı Prof. Dr. Abdülkerim Abdülkadiroğlu tarafından kaleme alınmış. "Dostlar da Ayrılıyor Bir Bir" başlığını taşıyan bu yazıda önemli tesbitler yer almakta.

Derginin bu sayısında yer alan diğer yazılar ve imza sahipleri ise şunlar:

* Ahmet Aksaray; "Hacı Bektaş Veli ve Biz",

* Yard. Doç. Dr. Hamiye Duran; "Yunus'ta Sülük Sistemi",

* Pr.f. Dr. Yaşar Nuri Öztürk; "Gönüllerin Sultanı Hacı Bektaş Velî",

* David Shankland; "Anadolu Kırsalında Alevilik ve Sünnilik". Bu çalışmayı Türkçeye çevirenler ise şunlar: Sinan Olgun ve Zeynep Yenigün. Bu araştırma 1988 Mart - 1989 Kasım tarihleri arasında İç Anadolu'da yapılmış. Bir yabancıнын meseleye bakışını ve tesbitlerini vermesi bakımından dikkat çekici bir yazı.

* Hayrünnisa Efe; "Ziya Baba'nın Hayatı",

* Cafer Kılıç; "Anadolu'nun Millî ve Manevî Fatih Hacı Bektaş Velî",

* Halil Atılğan; "Türkü Üstüne",

* Dr. Yaşar Kalafat; "İran'da Bek taşılık İzleri" Halk bilimi uzmanı, araştırmacı yazar Yaşar Kalafat, Bektaşiliğin İran boyutu hakkında izlenimlerini aktar-

maya çalıştığı bu yazısında kısa bir Giriş'ten sonra İran'a yaptığı ziyarette tanıma imkânı bulduğu kurumları, bazı tesbitlerini ve İran'da Türkiye ile ilgili gelişen görüşleri anlatıyor.

Kalafat, sonuç olarak şu hususların altını çiziyor: "İran aydını Türkiye'ye bir kültür kapısı açmıştır. Biz bu kapıdan ilk girenlerden olduk. İran bu kapının açık olmasının iki tarafın da yararına olacağına inanmaktadır. Biz bu kapının açılış amacına dair peşin hükümlü olunmasından yana değiliz. Biz gördüklerimizi duyduklarımızı, kişisel yorumlarımız ile yansıtmaya çalıştık. Daha fazlası için şahsî gözlem düzeyini aşır ihtisas merkezlerinin araştırmalarına başvurmak gerektir."

Bilinmesi gereken bir gerçek var ki, Türkiye İran'ın kurumlarını, imâmetin mahiyetini, cemaatle kurumların işleyişlerini her zamankinden daha titiz ve büyük bir önemle incelemek durumundadır. Bu İran - Türkiye ilişkileri açısından olduğu gibi Türkiye'nin iç huzuruyla da yakından alakalıdır. Çok önemli bir gerçek de, komşularımızdaki dinî hareketleri projeksiyonlarımızla tararken, ülkemiz içinde kendi insanımızın dinî hayatı ve ihtiyaçları konusunda ilmi rehber edinen araştırmalardan hareket etme gereği varken siyasî çıkar çevrelerinin ve dünya jeopolitiğinde stratejik üstünlük arayışı içinde olan güçlerin estirdiği rüzgârlarla hareket etmek yanlışlığıdır.

Dergide yer alan tek şiir (Ziya Baba'nın şiirleri hariç) Ali Rıza Köseoğlu'na ait. "Sevelim mi?" başlıklı şiirinden iki dörtlük şöyle :

"İmânsız, ikrârsız yolsuz

Hacı Bektaş sevilir mi?

Edepsiz, erkânsız halsiz,

Hacı Bektaş sevilir mi?

.....

İlim, irfânsız, bilgisiz

Marifetsiz ve görgüsüz

Saygıdan uzak sevgisiz

Hacı Bektaş sevilir mi?

....."

Bu anlamlı sorulardan sonra insanın aklına hemen şu soru takılıyor: Bu güzel ülkede sevgi selinde yıkanmak varken, niçin kin ve nefret girdabında insanlarımızı boğmak istiyorlar? Kim bunlar?!..

Hacı Bektaş Velî Dergisi'ne millî birlik ve bütünlüğümüze getirdiği, getireceği katkılardan dolayı başarılar diliyoruz. Ve bizim sevgi, mânâ, fikir mimarlarımız olan Hz. Ali'yi, Atatürk'ü, Hacı Bektaş'ı, Ahmed Yesevî'yi... yanlış ve bölücü maksatlarla kullanmak isteyenlere karşı da milletimizin tam bir şuur uyanıklığıyla mücadele vermesini bekliyoruz.

Bu memleketin hakiki sahiplerinin toprak, kültür, inanç, vb. hiç bir platformda verilecek tavizlerinin olmadığını da biliyoruz. Bölücü gayretlerle yola çıkanlar değil bölünmeye tahammülü olmayanlar bu memleketin hakiki sahipleridir. Meşhur kıssadır:

İki kadın çocuklarıyla birlikte yola çıkarlar. Yolda birisinin çocuğunu kurt kapar ve bu durumda her ikisi de kalan çocuğu sahiplenirler. İş mahkemeye varır; hakim işin içinden çıkamayınca çocuğu tam ortadan ikiye bölüp paylaşırma kararı verir. Çocuğunu kurt kapı kadın, oh, işte! ne bana yarasın ne de ona diye düşünür. Fakat asıl annenin ciğeri cızz... eder. Kesmeyin der, kesmeyin tek sağ olsun da onda kalsın.... Bunun üzerine akıllı hakim bu müşfik tavırdan çocuğun hakiki annesinin kim olduğunu anlar ve çocuğu ona teslim eder. Zira hakiki sevginin, sevilene gelecek ezaya tahammülü olamaz.

Bugün Türkiye'nin bütünlüğü konusunda hüküm verilirken acaba kıssadaki hakimnin adalet anlayışından ziyade Ziya Paşa'nın Terkib-i Bend'indeki meşhur:

"Kadı ola davacı vü muhızır dahi şahit

Ol mahkemenin hükmüne derler mi adalet"

beyitini hatırlamıyor muyuz?... Değer ve kıymetlere, yetiştirdiğimiz ve şahıslar olarak, millet olarak yetişmemizde katkıları olduğuna inandığımız Hacı Bektaş Velî... gibi inanç, fikir ve muhabbet ehli abide şahsiyetlerinin hepsine birden ve hep birlikte sahip çıkmanın lüzumuna inanıyor ve bu konuda büyük gayretleri olan G.Ü. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Merkezi'ne çalışmalarında başarılar diliyor, yayın organları **Hacı Bektaş Velî Dergisi'**ne de uzun ömürler temenni ediyoruz.

“Kardeş Ağızlar Türk Lehçeleri ve Şiveleri Dergisi”

Nesrin ZENGİN

G. Ü. Kastamonu Eğitim Fakültesi
Araştırma Görevlisi

Kastamonu’da basılan **Kardeş Ağızlar Türk Lehçe ve Şiveleri Dergisi**, Kayseri’de yayınlanan **Bizim Gençlik** dergisinin ilâvesi olarak 1997 yılında yayın hayatına merhaba dedi. Üç ayda bir çıkan derginin üçüncü sayısı çıktı. Her bir sayı oldukça hacimli ve bilgi açısından doyurucudur. **Kardeş Ağızlar** dergisi, tarihî devirlerde teşekkül etmiş lehçe ve şivelerle birlikte bugünkü dünya coğrafyasında konuşulan Türkiye Türkçesi de dahil olmak üzere çeşitli Türk lehçe ve şivelerini incelemek, öğrenmek, öğretmek gâyesini hedef almaktadır. Sözü edilen lehçe veya şivelere ait metinler Türk Dil Kurumu’na da kabul edilmiş 34 harfli çerçevedeki Türk Alfabeti ile yazılmaktadır. **Kardeş Ağızlar**, Türk Cumhuriyetleri arasında bir kültür köprüsü kurulmasına yardımcı olmak gâyesiyle ilk adımlarını atmıştır. **Kardeş Ağızlar**, Türk Dünyası arasında birleştirici görev üstlenmiş bir yayın olarak Türkiye’de ve Türkiye dışındaki Türklerin yaşadığı coğrafyalarda okuyucunun hizmetine sunulmuştur.

Kardeş Ağızlar’ın yazı kurulu başkanı Ö. Çağırır, **Ukde** dergisinin kendisiyle yaptığı bir röportajda dergilerine “**Kardeş Ağızlar**” ismini verme sebeplerini şöyle izah ediyor: “**Kardeş Ağızlar** terimi Türk kültür literatürüne ilk defa bizimle giriyor. Türk dilinin çeşitli tarihî devirlerde çeşitli coğrafyalarda konuşulmasıyla, ortaya lehçe, şive ve ağız farklılıkları çıkmıştır. Bütün bunlar, aslında bir kültürü temsil ettiğinden birleştirici bir tâbire ihtiyaç vardır. Batuluların söylediği –*Turkic Languages*– ve Rusların kullandığı *Tyurkih Yazıko* sözleri birleştirici olmaktan uzak olup ayırıcı mahiyet arz etmektedir. Halbuki aynı kültür daire- si içerisinde, aynı dili konuşan insanların daha iyi an-

laşabilmeleri için birleştirici bir istilah kullanılması şarttır. Bu sebeple 15 yıl önce Yavuz Akpınar’ın bulduğu ve kullandığı “**Kardeş Edebiyatlar**” teriminden de ilhamla “**Kardeş Ağızlar**” sözünü kullanmayı uygun gördük.”

Kardeş Ağızlar’ın üçüncü sayısında Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesiyle kaleme alınmış yazılar vardır. Yrd. Doç. Dr. Rasih Erkul, “Divan Edebiyatındaki Yerleşme Akımının Dil Cephesi” adlı makalesinde şiir dilindeki yerleşme çabalarından söz eder. Meseleyi, “*Başlangıçtan beri varlığını ince bir iz halinde hissettiren yerleşme hareketiyle Türk edebiyatı, halkın sanat, zevk ve hayatından çizgiler kazanır. Mevzu ve malzemede kendini gösteren yerleşme, “dilde sadelik” olarak Türk diline halk deyimleri ve söyleyişleriyle daha yerli bir vasıf; zengin, nükteli ve sade bir güzellik kazandırır.* şeklinde izah eder. Prof. Dr. Tofig Hacıyev, Azerbaycan Türkçesiyle kaleme aldığı “Fuzuli ve Hümanizm” adlı yazısında, “*İnsanlara zevk vermekten büyük hümanizm yoktur, Fuzuli de insanlara zevk vermesi itibarıyla hümanist bir şairdir.*” der.

Prof. Dr. Müseyib B. Memmedov, “Muasir Azerbaycan Dilinde Termin Yaradıcılığı ve Terminlerin İşlenilmesi Haggında” adlı makalesinde, Azerbaycan Türkçesinde de başka Türk lehçe ve şivelerinde olduğu gibi terim türetilmesi meselesinin dilin bütün inkişaf merhalelerinde dikkat merkezi olduğunu söylemektedir. Makalede, terim türetilmesinin, çağımızda yararlanılan ve yaygınlaşan usüllerinden ve terimlerin günümüz Azerbaycan Türkçesinde kullanılışından söz edilmektedir. Arş. Gör. Recep Karaatlı, Prof. Dr. Maarife Hacıyeva ve Şahin Köktürk’ün Azerbaycan Edebiyatı’nı tanıtmayı amaçlayan **Gizli Çiçek** adlı eserlerinin tanıtımını yapmıştır. Bu eseri meydana getiren 21 yazının bir kısmı daha önce çeşitli dergilerde neşredilmiş.

Son olarak Yrd. Doç. Dr. Önder Çağırır’ın; “Türkiye Türkçesi Ağızlarında Ünsüz Göçüşmelerinin Kuruluş Sistemi” adlı makalesi yer almaktadır.

Türk Dünyası arasında birleştirici bir görev üstlenmiş bir yayın olan **Kardeş Ağızlar**’ın uzun yıllar neşredilmesini diliyoruz.

“Tarih İncelemeleri Dergisi”

Sebahattin ŞİMŞİR

Ege Üniversitesi
Öğretim Görevlisi

Memleketimizde yayınlanmakta olan ilmî dergilerin her geçen gün arttığını görmek bizleri sevindirmektedir. Ancak, bu sevincimiz, bu dergiler arasında muntazam olarak yayımlanma imkânı bulamayanların çokluğu karşısında ise üzüntüye dönüşmektedir. Başta üniversitelerimiz olmak üzere çeşitli ilmî kuruluşlar tarafından yayımlananların sayı ve sürekliliğini ilgilenenler bilmektedirler. İşte bu şartlar altında, kağıdın da altın kadar kıymetli olduğu bir dönemde yayınlanma imkânı bulan çok az dergimiz mevcuttur. Bunlardan birisi de **Tarih İncelemeleri Dergisi**'dir. İlk sayısı 1983 yılında yayımlanmış olan dergi, o günden beri muntazam olarak çıkma imkânı bulmuş ve bu yazıyı yazmamıza vesile olan IX. sayısı da dopdolu bir muhteva ile ilim câmiasına ve tarih meraklılarına sunulmuştur.

Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü tarafından yayımlanan derginin sahipliğini, Edebiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Nuri Bilgin üstlenmiş olup, yayın kurulu üyeleri ise, Prof. Dr. İsmail Aka (Başkan), Prof. Dr. Tuncer Baykara, Prof. Dr. Necmi Ülker ve Doç. Dr. Ahmet Özgiray'dan oluşmaktadır.

Derginin amacını şöyle ifade etmek mümkündür: Başta Tarih Bölümü'nün öğretim üyeleri olmak üzere, genç araştırmacılarla, diğer tarihçilerimizin ilmî araştırmalarını ilim âlemine sunmak... Dergide dikkatimizi çeken en önemli özellik ise, araştırmaların çoğunda imza sahiplerinin genç araştırmacılar olmasıdır. İşte bu şekilde, yılda bir sayı da olsa yayımlanma imkânı bulan ilmî dergilerimizin gençlere kucak açması, onların çalışma azmini daha da artıracaktır. **Tarih İncelemeleri Dergisi**'nin IX. sayısında yer alan makaleler şunlardır:

Necmi Ülker, “XVIII. Yüzyılda Mısır ve Cezayirli Gazi Hasan Paşa'nın Mısır Seferi”, (s. 1-30). Osmanlı Devleti'nin Yavuz Sultan Selim'den itibaren Mısır'a yönelik politikası hakkında bilgi verildikten sonra, Cezayirli Gazi Hasan Paşa'nın 1786-87 yılların-

da Mısır'a yaptığı seferden bahsedilmektedir. Ahmet Özgiray, “Türk- Fransız Siyasî İlişkileri (1930-1938)”, (s. 31- 44). Türk- Fransız ilişkilerinin bu dönemde en önemli iki meselesi olan İskenderun Sancağı ve Düyûn-ı Umûmiye meselesi detaylarıyla ele alınmaktadır. Mesut Çapa, “Trabzon'da Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi Seçimleri ve Vali Hamit Bey”, (s. 45-67). Meclis-i Mebusan'ın feshedilmesinden sonra, Ankara'da Büyük Millet Meclisi'nin açılması için yapılan çalışmaların sağlıklı sonuca ulaşması için yurt çapında seçimlere gidilmiştir. Burada da Trabzon seçimleri ve Vali Hamit Bey hakkında bilgi verilmektedir.

Samira Kortantamer, “Memlûk Tarihçiliğinde Bir Üslûp Unsuru: El-Acâib ve'l-Garâib” (s. 69-87). Yazar burada, Memlûk tarihçiliğinde önemli bir yer tutan 'el-acâib ve'l-garâib' adı altında, tarihçiler, insanlarda, hayvanlarda ve tabiatta görülen garip olaylar ve durumları, tabiattaki değişikliklerden, geleceğe yönelik bilgilerden, müneccim ile falcıların tahminlerinden, rüyalar ve onların açıklamalarından, ilgi çekici tesadüfler ve karşılaşmalardan, harfler ile sayılar arasındaki bağlantılardan ve ondan çıkan anlamlardan ve kadehin cilvesi olarak gösterilen hadiselerden bahsederler, demektedir.

M. Âkif Erdoğan, “Karaman Vilayeti Zâviyeleri” (s. 89-158). İlk zâviyeler ve zâviye kurucularından bahsedilmekle birlikte, Konya, Belviran, Larende, Seydişehir ve Bozkır, Beyşehir, Çemen, Akşehir, Ilgın, Niğde, Andığı, Ürgüp, Develi, Karahisar, Ereğli, Aksaray, Kayseri, Ermenek, Silifke ve Tarsus zâviyeleri tek tek belirtildikten sonra bu zâviyelerin vesikaları da verilmiştir.

Süleyman Özkan, “Aksaray İli Arkeoloji Araştırmalarına Toplu Bir Bakış”, (s. 159-172). Yazar, Roma ve Bizans Çağı yerleşmeleri üzerinde duran gezginlerin araştırmaları dışında Cumhuriyet devrinde yapılan çalışmalara değindikten sonra, Aksaray yöresinde görülen tarihî dönemlere dair bilgi vermektedir.

S. R. Sonyel, “Lozan Konferansı'ndan Önce, Konferans Günlerinde ve Konferansı İzleyen Dönemde İzmir'deki Durum”, (s. 173- 181). Millî Mücadele'nin başarı ile neticelenmesi sonucunda, Türk tarafı barış görüşmelerine derhal hazır olduğunu göstermek için, konferansın 20 Ekim'de İzmir'de yapılmasını öneriyorlar. Ancak, İngiltere Yunanlıların duygularının incitilebileceği endişesiyle, toplantı yeri olarak İzmir'i kabul etmiyor ve İsviçre'nin Lozan kentini uygun görüyor. Yazar işte bu konularda İngiliz arşivinde bulunduğu vesikalarla olayı inceliyor.

Turan Akkoyun, “Aydın Kuvâ-yı Millîyesi'nin

Tasfiye Edilmesi” (s. 183- 214). I. Dünya Savaşı sonucunda, Osmanlı Devleti’nin mağlubiyeti neticesinde Batı Anadolu’ya Yunanlıların ilerlemeye başlaması neticesinde devletle alâkası olmayan insanların oluşturduğu Kuvây-ı Millîye birlikleri, bu ilerlemenin önüne geçmeye çalışır. İşte bunlardan Aydın Kuvây-ı Millîye’sinin tasfiyesi ele alınmaktadır. Turan Gökçe, “Anadolu Vilâyetine Dair 919 (1513) Tarihli Bir Kadı Defteri”, (s. 215- 259). Kadı, Osmanlı’da ilk kadı ve kadılık müessesesinin Osmanlı’da gelişimi hakkında bilgi veren yazar, yayınladığı defterin Lât’in harflerine aktarımını ve orijinal belge fotokopilerini de vermeyi ihmal etmemiştir. Abdurrahman Siler, “XIX. Yüzyılda Trabzon’un Kaza ve Nahiyelerinin Ekonomik Durumu (1869- 1905)” (s. 261-277). Yazar Trabzon Merkez Sancağı’na bağlı Yomra, Maçka, Tonya, Şarlı (Beşikdüzü) nahiyeleri ile Akçaabat, Sürmene, Of ve Vakfıkebir kazaları hakkında bilgi vermektedir. Ufuk Gülsoy, “1856 Halep ve Nablus Olayları”, (s. 279-288). 1856 Islâhat Fermanı’nın müslümanlarla ilgili herhangi olumlu bir gelişmeden ziyade, gayrimüslim ve ecnebler lehine yeni haklar içermesi ilk günden itibaren değişik tepkilere neden olmuştur. İşte bunun bir yansıması 5 Nisan 1856 tarihinde bir İngiliz Papaz’ın Lazkiye’yi ziyaretinde yaşanmıştır. Süleyman Özbek, “El-Melikü’z-zahir Rüknu’d-din Baybars Zamanı Memluk Devletinin Dinî Siyaseti”, (s. 289-307), 1260- 1277 yıllarında tahta oturan Sultan Baybars’ın İslâm Sancağı altında yaptığı hizmetler ele alınırken, bunlar arasında özellikle İsmaililere karşı verdiği mücadele belirtilmektedir. Sadiye Tutsak, “Uşak Kazasında Mülkî Taksimatın Gelişimi”, (s. 309-325). Bu makalede ise Uşak kazasının mülkî taksimatını Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde olmak üzere iki alt başlıkta ele almıştır. Ayrıca Uşak kazasının köyleri XVI.- XX. yüzyıllar ve Cumhuriyetin ilk yıllarında olmak üzere tablo halinde verilmiştir.

Muhammet Güçlü, “Antalya’da Serbest Cumhu-

riyet Fırkası’nın Faaliyetleri”, (s. 327-337). Cumhuriyet döneminde ikinci kez çok partili hayatın denemesi SCF ile olmuştur. Ancak bu dönem kısa sürmüştür. Bu kısa dönemin Antalya’daki yankıları ele alınmıştır. Fikret Yılmaz, “Karaca Koyunlu Yörükleri Kanunu”, (s. 349- 355). Batı Anadolu Bölgesi’nde Aydın Sancağı’nda, özellikle Tire ve Ayasuluğ kazalarında görülen yörük teşekkülünün vergilendirilmesine esas olan hukukî düzenlemeye ait olan belgenin transkripsiyonuna aittir. Nahide Şimşir, “Ahkâm Defterleri’nin Tarihi Kıymeti ve 107 Nolu Anadolu Ahkâm Defteri’ndeki İzmir ile İlgili Hükümler”, (s. 357- 390). Ahkâm Defterleri ve onların tarihi kıymeti hakkında bilgi verilerek, İzmir ile ilgili hükümler kendi içinde tasnif edildikten sonra tek tek ele alınmışlar ve belge fotokopileri de ek olarak verilmiştir. Bünyamin Saraç, “Şükrü Saraçoğlu (1887-1953)”, (s. 391-405). Bu makalede Şükrü Saraçoğlu’nun ailesi, tahsil hayatı, görevleri, vekillikleri, başvekillik görevi ve ölümü hakkında bilgi verilmektedir. Remzi Ataoğlu, “İbnü’l Ezrak’a Göre Artukluların Nesebi”, (s. 407-413). Burada da İbnü’l Ezrak’ın **Tarihî Meyyafarikin ve Amid** adlı eserine göre Artuklular Sülâlesi ele alınmaktadır. Ayrıca M. Âkif Erdoğan, “Osmanlı Devleti ile Azerbaycan Türk Hanlıkları Arasındaki Münasebetlere Dair Arşiv Belgeleri” (s. 415-418); Mehmet Ersan “Gerhard Vaht, Die Geschichte der Artuqidischen Fürstentümer in Syrien und der Ğazira’l-Furâtiya”, (s. 419-421); Serap Tabak, “Baymirza Hayit, Basımatschi” (s. 423-427) ve Vehbi Günay, “Ali Yardım (Haz.) İzmir Milli Kütüphane Yazma Eserler Kataloğu” (s. 429-431) adlı kitap tanıtımlarını yapmışlardır.

Sonuç olarak, Ege Üniversitesi, Tarih Bölümü tarafından yayınlanan dergi tarih bilim dalında önemli çalışmaların yapıldığının bir göstergesidir. Temennimiz derginin, başta bölümün kendi öğrencileri olmak üzere, tarih sevgisi ile dolu olanlar tarafından da takip edilmesidir.

“Güneyde Kültür” Dergisi 100. Sayıda

Bülent ARI

Mustafa Kemal Üniversitesi
Eğitim Fakültesi Öğretim Görevlisi

Hatay Türkiye'nin basın-yayın hayatı yönünden zengin illerinden biridir. İlk gazete ve dergiler, işgal yıllarında yayınlanmış, o yıllardan bu yana her yıl veya birkaç yılda bir iki gazete-dergi, yayın hayatına girmiştir. **Güneyde Kültür** bu zincirin bir halkası olarak Mart 1989'da yayın hayatına başlamıştır.

Derginin sahibi ve yazı işleri müdürü Mehmet Tekin'dir. Dergi 17x24 boyutlarında, sayfa sayısı 30-60 arasında değişmekte, siyah-beyaz olarak Antakya'da basılmakta ve abone sistemiyle dağıtılmaktadır. **Güneyde Kültür** her sayıda sayfa sayısını artırmış, içeriğini yurdun her tarafından gönderilen yazılarla zenginleştirmiş, konu ve hacim yönünden doyurucu bir seviyeye ulaşmıştır. **Güneyde Kültür**, her geçen gün yeni yazar ve şairlerle kendisini yenilemiş ve tüm yurda hitap edecek kaliteli bir içerik zenginliğine ulaşmıştır.

Güneyde Kültür'de eğitim, sanat, tarih alanlarında yapılan çalışmalar, araştırmalar yanında, fikir yazıları ve şiirler de yer almaktadır. Her sayısında kültürel olayları değerlendiren yazıların da yer aldığı dergideki konu çeşitliliğini, aşağıdaki yazılara bakarak daha iyi tesbit edebiliriz:

Bülent Nakib; “Hatay'da Yayınlanan Resmi Gazeteler”, **Güneyde Kültür**, Sayı: 73, Mart 1995, s. 25.

Yrd. Doç. Dr. Kezban Kuran; “2000'li Yıllarda Eğitim Nasıl Olmalıdır?”, **Güneyde Kültür**, Sayı: 74, Nisan 1996, s.10,

Mustafa Uslu; “Yozgatlı Dindarı'nın Bilinmeyen İki Şiiri ve Hikâyesi”, **Güneyde Kültür**, Sayı: 32, Kasım 1991, s. 16,

Mahmut Nedim Kaşgöz; “Tıbbî ve Aromatik Bitkiler: Oğulotu-Melissa”, **Güneyde Kültür**; Sayı: 30, Ağustos 1991, s. 34,

Yrd. Doç. Dr. Süleyman Hatipoğlu; “Millî Mücadelede Osmaniye”, **Güneyde Kültür**, Aralık 1994, s.

10).

Mehmet Saplama; “Antakya'da Fotoğrafçılık”, **Güneyde Kültür**, Aralık 1994, s. 10,

Mithat Esmer; “Libanios Antakya'nın Pagan Filozofu”, **Güneyde Kültür**, Sayı: 8-9, Ekim-Kasım 1989, s.16,

Dr. Edip Kızıldağlı; “Eski Hamam Sefaları ve Öyküleri”, **Güneyde Kültür**, Sayı 8-9, Ekim-Kasım 1989, s. 30.

Mehmet Tekin; “Zihinsel Özürlü Çocuklar Rehabilitasyon Merkezi”, **Güneyde Kültür**, Sayı: 97, Mart 1997, s. 1 16.

Yoğun bir yazar ve şair kadrosu bulunan **Güneyde Kültür**'de başta Mehmet Tekin olmak üzere Prof. Dr. Halil Sahillioğlu, Prof. Dr. Cemal Yükselen, Prof. Dr. Tuncer Gülensoy, Doç. Dr. Ali Berat Alptekin, Yrd. Doç. Dr. Kezban Kuran, Yrd. Doç. Dr. Esmâ Şimşek, Yrd. Doç. Dr. Süleyman Hatipoğlu, Yrd. Doç. Dr. Hayriye Kabadayı, Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Güfta, Yrd. Doç. Dr. Ali Arslan, Dr. Vahid Çabuk, Dr. Mehmet Silay, Halil Atılğan, M. Nedim Kaşgöz, Sadık Ayyhan İpek, Dr. Edip Kızıldağlı, Cemil Cahit Güzelbey, Bülent Nakip, Kadir Arslan, Halil Soyuer, Şen Doğruer, Dr. İ.Ünver Nasrattınoğlu, Hayrettin İvgin, Musa Seyirci, Mustafa Uslu, Ülker Aygün, Yusuf Şerifoğlu, Hüseyin Kaşif, Nazım Bursalıoğlu, Kadir Arslan, Hasan Karaca, Mehmet Kardeş, vs. gibi ilim adamı ve araştırmacıların derleme ve inceleme yazılarının yanı sıra M.Turan Yarar, Halil Soyuer, Şahin Çandır, Sabahattin Yalkın, Yılmaz Aybar, Yücel İpek, Mehmet Güneş, Arif Coşkun, Recep Balcı, Kemal Karaömeroğlu, Cevher İhsan Miskoğlu, Ülker Aygün gibi şairlerin şiirleri yayımlanmıştır.

Türk kültürüne yaptığı hizmetlerden dolayı, Sayın Mehmet Tekin ve çalışma arkadaşlarını kutlarken, başarılı çalışmalarının devamını ve bugün 100. sayısına ulaşan derginin (maddî- manevî güçlüklerle rağmen) daha uzun yıllar memleketimize hizmet etmesini diliyorum, sözlerimi Gül Ahmet'in şu dizeleriyle bitiriyorum:

“

Tanımalı bütün millet

Okuyandan alır kuvvet

Şiir gönderdi Gül Ahmet

Güneyde Kültür dergisine”

Sekiz Yıllık Temel Eğitime Evet! Ama Hazırlıklı mıyız?

Dr. İdris KARAKUŞ

AKDITYK APK Şb. Md.

Her millet kendi kültür değerleriyle hayat bulur. Kendi kültür değerlerini kendi insanlarına kazandıramayan toplumların hayatını idame ettirmesi mümkün değildir. Genç nesil, toplumların ümit ışığıdır. Bu sebeple her millet, kendi geleceğini teminat altına almak için gençliğine millî kimlik kazandırmak, onları sosyalleştirerek toplumun yaşayış tarzına uyumlu insan olmalarını sağlamak gâyesiyle eğitim yaptırır. Eğitim aileden başlar ve insanın hayatı boyunca devam eder. Eğitimde başarılı olan toplumlar gelişir ve huzur içinde, refah içinde hayatını devam ettirir. Eğitim insanlığın var oluşundan bu yana daima bütün toplumların üzerinde hassasiyetle durdukları bir husus olmuştur.

Eğitim, örgün ve yaygın olmak üzere iki ana kola ayrılır. Bütün dünya ülkelerinde olduğu gibi ülkemizde de eğitim **örgün eğitim** ve **yaygın eğitim** gibi iki ayrı kolda yürütülmektedir.

Biz bu yazımızda, eğitimin bütünü üzerinde değil, yalnız **İlköğretim** veya **Temel Eğitim** diye adlandırılan ve ülkemizde pekçok tartışmaya konu olan bölümü üzerinde duracağız. Dolayısıyla “8 yıllık zorunlu temel eğitime hazırlıklı mıyız?” sorusuna cevap arayacağız.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti olarak biz de, kalkınmış ülkeler gibi aydın insanlardan oluşan bir toplum ve “muasır medeniyetler seviyesine ulaşmış” bir devlet olmak için eğitime önem veriyoruz ve projeler hazırlayarak uygulamaya koyuyoruz. Hâlisâne niyet-

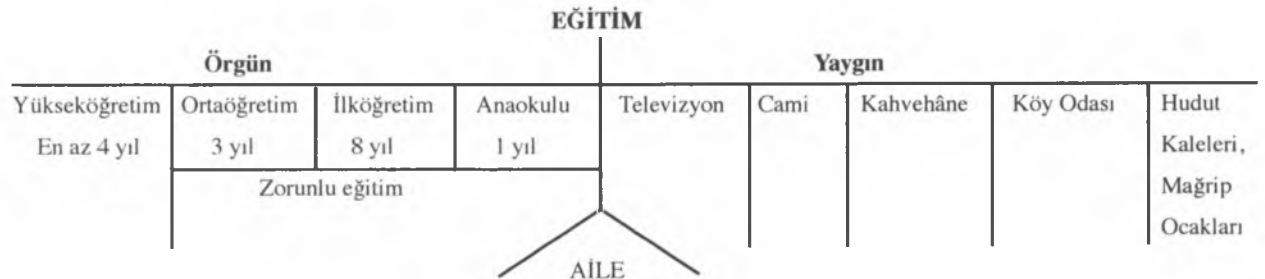
lerle birtakım çalışmalar yapılmasına rağmen başarılı olduğumuz söylenemez. Uygulanacak proje/sistemin başarılı olması için zamanın uygun, zeminin hazır ve bazı şartların müsait olması gerekir. Hazırlıksız uygulamaya konulan hiçbir proje başarıya ulaşamaz. Ders Geçme ve Kredi Sistemi bunun en basit örneğidir.

Kavramlar ve Tarifler

Eğitim, plânlı ve sistemli bir şekilde, muhatap kitlenin duygu, düşünce, hayal, tavır ve davranışlarında müspet mânâda değişiklik yapma ve bilgi, beceri, yetenek, istidat ve karakterinde istendik gelişmeler sağlama sürecidir. Eğitimin gâyesi, muhatabı, içinde yaşadığı toplumun medeniyet dünyasındaki yerini tespit eden, mensubu bulunduğu toplumun kıymet hükümlerini tanıyan ve benimseyen, o toplumla uyum içinde yaşayan insan hâline getirmektir. Bu, insanın olgunlaşması, şahsiyetini bulması, bilgi ve beceri kazanması, dil, din, tarih, sanat, edebiyat, örf, âdet ve töreleriyle bağ kurması ve kendi milletine, insanlığa hizmet etme aşkı kazanması demektir. Böyle bir eğitimi verebilen –ki bu eğitimin millîsi demektir– toplumlar, aydın insanlardan mürekkep gelişmiş toplumlardır. Eğitimin temel ilkelerinden biri, en çok bilgiyi en kısa sürede ve en iyi şekilde öğretmek ve öğretilenlerin uygulanıp uygulanmadığını değerlendirmektir.

Öğretim, insanın davranışlarında değişikliğe sebebiyet vermeyen bilgilendirme işidir. Eğitim ve öğretim kavramları çoğu zaman birlikte kullanılmasına rağmen farklı şeyleri ihtiva etmekte ve târifleri de farklı şekilde yapılmaktadır.

Bu arada **İlköğretim** ve **Temel Eğitim** kavramlarının da kanunlarda zikredilen târiflerini verelim: İlköğretim, “*Her yurttaşın görmesi gereken temel eğitimidir.*”¹ diye târif edilirken, Temeleğitim, “*6-14 yaşları arasında bulunan zorunlu öğrenim çağı çocuklarının üst öğrenime ya da işe ve mesleğe yönelmelerini sağlayan en az sekiz yıllık bir temel eğitim veren, temel eğitim görmeyen yetişkinlere ise, gelişmelerine ve ihtiyaçlarına uygun bir süre eğitim hizmeti sunan bir kademedir.*”² diye târif edilmiştir. Aslında temel eğitimde başlayıp örgün eğitim kurumlarında devam

ettirilen, çocukların tavır ve davranışlarını; konuşma, dinleme, yazma ve okuma becerilerini; çevre ile ilişki kurabilme yeteneklerini geliştirme ve hayata hazırlama sürecidir.

Temel Eğitimin Tarihî Gelişimi

Temel eğitim, bütün dünya ülkelerinde zorunlu olarak yaptırılan, kanun gereği bütün çocukların katılımını sağlanan, parasız olması kanunla teminat altına alınan ve eğitim hayatının bir bölümünü oluşturan süreçtir.

Ülkemizde çocukların zorunlu olarak temel eğitime tâbi tutulmaları 1824 yılında başlamıştır. Sultan II. Mahmut (1808-1839) döneminde açılan Mekteb-i İbtidâîler (ilkokullar) zorunlu hâle getirilmiştir.³ Ülkemizde zorunlu eğitim uygulamasına 1824 yılında geçilirken, Fransa'da 1881-1882, Almanya'da 1819, İngiltere'de 1876 yılında geçilmiştir.⁴ O yıllarda zorunlu eğitim uygulamasında süre 6 yıl olarak belirlenmiştir. Bu uygulamaya 1924 yılına kadar devam edilmiştir. 3 Mart 1924 tarihinde Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile okullar yeniden yapılandırılmış ve zorunlu eğitim 6 yıldan 5 yıla indirilmiştir. Şehirlerde 5 yıl olarak uygulanan zorunlu eğitim köylerde 3 yıl olarak da uygulanmıştır. 5 yıl olarak uygulanan okullarda 1. 2. ve 3. sınıflar temel eğitimin birinci kademesi, 4. ve 5. sınıflar ikinci kademesi kabul edilmiştir.

1946 yılında toplanan Üçüncü Millî Eğitim Şurası'nda sekiz yıllık temel eğitime geçilmesi tartışılmış, uygulamaya önce şehirlerdeki okullarda başlanması teklif edilmiş fakat geçiş 1971 yılına kadar mümkün olmamıştır.

1971 yılında Nihat Erim'in başkanlığında kurulan hükümetin programında (1. Erim Hükümeti Programı) "*Çok yönlü öğretim yapan ve öğrenciyi hem üst okullara hem de çalışma hayatına hazırlayacak sekiz yıllık okulların deneme olarak kurulmaları için gerekli hazırlıklara hemen başlanacaktır.*" denilerek sekiz yıllık temel eğitim gündeme getirilmiştir. Ferit Melen başkanlığında kurulan hükümet programında da "*Öğrencilere ilgi ve kabiliyetleri istikametinde bir öğrenim vermek, bu surette onların ya üst okullara gitmelerini ya da çalışma hayatına atılmalarını sağlamak için ilkokulların sekiz yıla çıkarılması çalışmalarına devam edilecek ve bu okulların yurt ölçüsünde yayılmasına çalışılacaktır.*" denilerek sekiz yıllık temel eğitim gündemde tutulmuştur. Aynı yıl yatılı bölge okulları ile denemeye konulmuştur.

1973 yılında yürürlüğe giren 1739 sayılı Millî

Eğitim Temel Kanunu'nda temel eğitimin zorunlu olarak sekiz yıl yaptırılması, sekiz yılın ilk beş yılının temel eğitimin birinci kademesini, son üç yılının ise ikinci kademesini oluşturması benimsenmiş ve temel eğitimle ilgili olarak kanunun 22. maddesinde, "*6-14 yaşlarındaki çocukların eğitim ve öğretimini kapsar. İlköğretim kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve devlet okullarında parasızdır.*" ifadelerine yer verilmiştir.

1981 yılında toplanan Onuncu Millî Eğitim Şurası'nda temel eğitimin sekiz yıla çıkarılması hususunda tavsiye kararı alınmış ve temel eğitimin nitelikleri ile ilgili geniş açıklamalar yapılmıştır.

Zorunlu temel eğitimin sekiz yıl olması ile ilgili düşünceler 1991 yılında Mesut Yılmaz'ın başkanlığında kurulan hükümetin programında da, aynı yıl Süleyman Demirel başkanlığında kurulan hükümetin programında da zikredilmiş ve ayrıca DPT tarafından hazırlanan kalkınma plânlarına da yansımıştır. Son olarak Mesut Yılmaz başkanlığında kurulan (1997 yılı) Anadol-D Hükümeti programında gündeme getirilmiş ve tartışmaların odak noktası olmuştur.

Temel Eğitim Dünya Ülkelerinde Nasıl Uygulanıyor?

Ülkemizde, temel eğitimin beş yıldan sekiz yıla çıkartılması hâlen tartışılan bir mesele... Dünyada zorunlu eğitimin süresi beş yıl olan on iki ülkeden biriyiz. Avrupa Topluluğuna üye ülkelerde temel eğitim 9-12 yıl arasında değişmektedir. Temel eğitimi beş yıl olarak uygulayan ülkeler de geri kalmış ülkelerdir.

UNESCO'nun verilerine göre dünyadaki 218 ülkenin 168'inde eğitim, **ilkokul+ortaokul+lise** modeline göre, 50 ülkede **ilköğretim+lise** modeli sürdürülmektedir. Batılı ülkelerden 35'inde eğitim **ilkokul+ortaokul+lise**, 8'inde **ilköğretim+lise** şeklinde sürdürülmektedir.⁵

Dünyadaki 172 ülkenin temel eğitim süresi şöyledir:⁶

Temel Eğitim Süresi	Ülke Sayısı
5	12
6	37
7	9
8	31
9	30
10	38
11	7
12	8

Bu ülkelerden bazıları şunlardır:⁷

“Zorunlu Öğretim Süresi 12 Yıl Olan Ülkeler: Belçika, Almanya, ABD.

Zorunlu Öğretim Süresi 11 Yıl Olan Ülkeler: İngiltere.

Zorunlu Öğretim Süresi 10 Yıl Olan Ülkeler: Cezayir, Kongo, İspanya, Fransa, Gana, Romanya, Hollanda, Kanada, SSCB, Macaristan, D. Almanya, Avustralya, Jamaika.

Zorunlu Öğretim Süresi 9 Yıl Olan Ülkeler: Avusturya, Lüksemburg, Finlandiya, Yunanistan, İsveç, G. Afrika, Japonya, El Salvador, Norveç, Panama, Ürdün, Danimarka, İsviçre, İrlanda, İsrail, Bahreyn, Libya.

Zorunlu Öğretim Süresi 8 Yıl Olan Ülkeler: Bulgaristan, Yugoslavya, Çekoslovakya, İzlanda, Brezilya, Y. Zelanda, İtalya, Arnavutluk, Polonya, Şili, Angola, Afganistan, K. Kore.

Zorunlu Öğretim Süresi 7 Yıl Olan Ülkeler: Danimarka, Arjantin, Tayland.

Zorunlu Öğretim Süresi 6 Yıl Olan Ülkeler: Endonezya, Fas, Filipinler, Güney Kore, Meksika, Suudi Arabistan, Tunus, Etopya, İrlanda, Küba, Irak, Suriye, Venezuela, Mali, Malezya, Peru, Malta, Çad, Mısır, Sudan, Zaire, Küba, Nijerya.

Uluslararası son değişmeler dışında, zorunlu öğretim süresi beş yıl olan ülkeler ise şunlardır: İran, Senegal, Pakistan, Colombia, Türkiye, Burma, KKTC, Laos, Srilanka, Mako, Hindistan, Nepal, Vietnam, Bangladeş, Benin, Kuveyt.”

Dünyadaki birçok ülke farklı modeller uygulamaktadır:⁸

6+3+3 modelini uygulayan ülkeler: Belçika, Danimarka, Hollanda, Finlandiya, ABD, Japonya, İngiltere, Yunanistan, Norveç, İsveç...

5+3+4 modelini uygulayan ülkeler: Fransa, İtalya, İspanya...

8+4 modelini uygulayan ülkeler: Arnavutluk, Bulgaristan, Hırvatistan, Polonya, Yugoslavya, Brezilya....

4+6+3 modelini uygulayan ülke: Almanya.

4+4+4 modelini uygulayan ülke: Avusturya.

5+3+3 modelini uygulayan ülke: Türkiye.

Uygulanan eğitim sürelerine göre ülkeler tasnif edilirse, zorunlu eğitim süresi 9 yıla kadar olan ülkeler

geri kalmış veya az gelişmiş, zorunlu eğitim süresi 9 yıl ve daha fazla olan ülkelerin genellikle gelişmiş ülkeler olduğunu görebiliriz.

Temel Eğitimde Amaç

Amaç, erişilmek istenen sonuçtur. Maksat, gâye, hedef kelimeleriyle de içiçe kullanılmaktadır. Eğitimde amaçlar, eğitim ve öğretim yoluyla insanda meydana getirilmek istenen tavır, tutum ve davranış değişikliklerini ihtiva eder. Eğitimin temel amacı ferde isten-dik davranışlar kazandırmak ve geliştirmektir.

Eğitimde amaçlar genelden özele, dıştan içe doğru belli bir hiyerarşik sıralamaya göre düzenlenir: Türk Millî Eğitiminin amaçları (Devletin, dolayısıyla Millî Eğitim Bakanlığının amaçları), eğitim kurumlarının amaçları (ilköğretim, lise, üniversite...), dersin amaçları (Türkçe, Matematik...), konuların amaçları (makale, kelime grupları, toplama, çıkarma...) gibi. Bu amaçlar birbirine paraleldir ve biri diğeriyle çelişmez, çelişmemelidir.

Amaçlar toplumun ihtiyaç ve beklentilerine uygun olmalıdır. Toplumun isteklerine cevap veren insan yetiştirebiliyorsak, eğitimde başarılıyız demektir; aksi durumda kaliteli bir eğitimden söz edilemez.

“Bir toplumun genel olarak davranış ve değer normları, o toplumun gerçek tercihlerini gösterir. Bununla beraber, dinamik bir toplum, bireyde bazı hayati ideal ve isteklerin gelişmesine yol açabilir. Organize eğitim, bir taraftan bireyin, toplumun değer normlarına uyum yapmasına hizmet ederken, diğer taraftan da bireylerin arzu ve ideallerini, toplum dinamizmini olumlu bir gelişmeye yönlentecek anlamda olumlu davranışlar hâlinde formüle eder. Bu davranışlar, taksonomi yönünden en genel olan amaçlardır. Organize eğitim, bu genel amaçları, bireyin gelişim özellik ve ihtiyaçlarına olduğu kadar, toplumun değer normlarına da uydurmak zorundadır...”

Eğitim hizmetlerinin en genel ve belirli amacı, çocukların ve gençlerin toplum yaşayışına sağlıklı uyum yapmalarıdır. Bunun için okul çeşitli ders konuları aracılığıyla genç kuşaklara toplum kültürünü tanıtır. Bu tanıtma daha çok, kültürün birikmiş muhtevasının öğretilmesi yoluyla yapılır. Bunlar, toplumda, herkesin öğrenmesi ve bilmesi gereken ortak bilgi ve becerileri içine alır. Kültürün özel bir alanının öğretilmesi ise toplumsal veya meslekî sorumluluğa hazırlar. Bu amaçla yapılan eğitim, çoğu zaman belirli bir sosyo-ekonomik düzeni hazırlar.”⁹

Toplumun istek ve ihtiyaçlarına cevap verecek in-

sanların yetiştirilmesi, 1739 Sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'nun ikinci maddesinde belirtilmiş ve şöyle zikredilmiştir: “Türk Millî Eğitiminin genel amacı Türk milletinin bütün fertlerini; Atatürk inkılâplarına ve Anayasa'nın başlangıcında ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı, Türk milletinin millî, insanî, manevî ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan, geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve Anayasa'nın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış hâline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek...”

Toplumun istediği insanlar, devlet eliyle, yine devletin kurumu olan örgün eğitim kurumlarında –yerine göre yaygın eğitim kurumlarında– yetiştirilir ve devlet bunun için gerekli şartları hazırlar. Amaç iyi insan yetiştirmektir.

“Amaçlar, sosyal bir kurum olan okul yoluyla, öğrencilere kazandırılacak davranışları belirtir. Gençlerde istenilen davranışların meydana gelmesi için okul, muayyen bir muhtevayı belli bir metotla okutarak ve diğer çevre şartlarını yaratarak arzulanan davranışları meydana getirmek için çaba sarfeder. Amaçlar, okutulacak muhtevayı ve muhtevanın organizasyonunu tayin eden temel etkindir. Okulun amaçları, fertlerin ihtiyaç ve özellikleri ile toplumun ihtiyaç ve özelliklerinin birbirini etkilemesi sonucunda meydana gelen son ürün –kavram, ilke, yetenek– yardımıyla tayin edilir.”¹⁰

1739 Sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'nun 23. maddesinde ilköğretimin amaçları şu şekilde belirlenmiştir:

“Temel eğitimin amaç ve görevleri, millî eğitimin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak;

Her Türk çocuğuna, iyi bir vatandaş olmak için gerekli temel bilgi, beceri, davranış ve alışkanlıkları kazandırmak, onu millî ahlâk anlayışına uygun olarak yetiştirmek...”

Amaçlar teoriktir, getirisi pratikte belli olur. Demek ki, amaçların teorik ve pratik olmak üzere iki boyutu vardır. Mevcut eğitim sistemimizin durumunu bugünkü insanlarımızın psiko-sosyolojik durumuna bakarak ve ülkemizde yaşanan kültürel aşınmayı esas alarak değerlendirmeliyiz. Bu değerlendirme sonunda “Ülkemizdeki eğitimin kalitesi nedir?”, “Temel eğitimin amacına ulaşılmış mıdır?” sorularını devlet olarak, MEB olarak ve eğitimciler olarak kendimize sor-

mamız ve bu soruların cevabına göre kendimizi sorgulamamız gerekiyor.

Muhatap Kitlenin Biyo-Psiko-Sosyolojik Gelişimi ve Yönlendirilmesi

Pedagoji ile iştilal eden bilim adamları, araştırmacılar ve bazı kuruluşlar insan hayatını devrelere ayırıp, biyo-psiko-sosyolojik gelişimi ile ilgili tespitler yapıyorlar ve bu tespitlere göre araştırmayı derinleştiriyor, metotlar geliştiriyorlar.

Temel eğitimin veya ilköğretimin birinci derecede muhatap aldığı kitle çocuklardır. UNESCO 3-15 yaşı, MEB ise 3-12 yaşı çocukluk devresi olarak kabul etmektedir.¹¹ 13-15 yaş grubu ise erinlik dönemi olarak kabul edilmektedir.¹² Pek çok ilim adamı da çocukluk ve erinlik devreleri ile ilgili farklı görüşler ileri sürmektedir. Türk insanının biyo-psiko-sosyolojik gelişiminin diğer milletlere mensup insanlardan farklı olduğunu da unutmamamız gerekir.

Çocuk, 12 yaşına kadar tamamen ailenin kontrolindedir ve aileye tam bağımlılıktan henüz kurtulmamıştır.

13-15 yaş grubu çocukları biyolojik ve psikolojik olarak farklı bir yapı kazanır. Özellikle 14-15 yaşlarındaki çocuklar dünyayı toz pembe görürler ve çevrenin yoğun baskısı altındadırlar. Bu yaş grubuna dahil olan çocuklarda beğenilme duygusu gelişmeye başlar.

Farklı coğrafyalarda ve iklimlerde, farklı kültür dairesinde, farklı aile yapısı içinde ve farklı sosyolojik olayları yaşayan farklı milletlere mensup çocukların biyo-psiko-sosyolojik gelişimleri de farklı olacağı için her milletin pedagoji ile iştilal eden bilim adamları ve eğitimcileri önce kendi milletine mensup çocukların gelişim sürecini iyi takip ve tahlil etmeli, buna göre plân, program, proje, sistem ve metotlar geliştirmeli ve bunları belli deneme safhasından sonra uygulamaya koymalıdır. Henüz kendi insanını tanıyamamış insanların ortaya attığı tezler çoğu zaman hüsranlı sonuçlanabilir. Bu bakımdan eğitimde yönlendirme yaşının doğru tespiti önem arz etmektedir.

Önce çocukların biyo-psiko-sosyolojik gelişimleri; ilgi duydukları, hoşlandıkları, yetenekli oldukları alanlar ve sonra devletin ihtiyaç duyduğu/duyacağı alanlar tespit edilmeli, yönlendirme buna göre yapılmalıdır. Eğitimin temel amaçlarından biri, çocuğun potansiyelinin kendi istediği ve aynı zamanda devletin ihtiyaç duyduğu bir alanda yetişmesini ve gelişmesini

sağlamaktır. Futbolu sevmeyen bir insanı futbolcu, ezberi kuvvetli olmayan bir insanı hukukçu, bir ağaç resmi dahi yapamayan insanı ressam/resim öğretmeni, ağzının içinde dili olmayan veya yazma isteği duymayan bir çocuğu Türkçe öğretmeni, bir çivi dahi çakmaktan aciz insanı marangoz yapmak için uğraşırsanız başarılı olamazsınız; zorla yapsanız bu defa da çocuk başarılı olamaz. Başarının sırrı, işi sevmekte ve o işle ilgili özel yeteneğe sahip olmakta yatar.

Kanaatimizce, zorunlu eğitimin 5, 8 veya 10 yıl olmasından ziyade Türk çocuğunun biyo-psiko-sosyolojik gelişimi dikkate alınarak yönlendirilmesi, yönlendirme yaşına göre zorunlu eğitimin kesintili veya kesintisiz olmasına karar verilmesi gerekir. Araştırma verilerine dayanmayan ve yangından mal kaçıran gibi –millet hayatıyla doğrudan ilgili zorunlu eğitim konusunda– karar almak ve uygulamaya koymak doğru olmaz.

Türkçenin Öğretilmesi Meselesi

Temel eğitimin ana gâyelerinden birini ana dilin öğretilmesi teşkil eder. Eğitim dil ile yapılacağı için dilin öğretimi önemli bir husustur. Dilin temeli ailede atılır, temel eğitimin birinci kademesinde geliştirilmeye çalışılır.

Yetkililer kendilerine şu soruları mutlaka sormalıdırlar: Acaba ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında ana dilimiz ne kadar öğretilabiliyor? İyi bir şekilde öğretmek için ne yapmalıyız?

Ana dili öğretiminde başarılı olmak için önce çocuklarımızın biyo-psiko-sosyolojik gelişimlerini ve buna paralel dil gelişimlerini tespit etmeliyiz... Eğitimin en işlek aracı dil olduğuna göre çocukta dil gelişimine bakmak gerekir. MEB'in 3-12 yaş arasını çocuk kabul etmesi ve okula çocukları 7 yaşında başlatması dolayısıyla 7-12 yaş grubuna dahil çocukların dil gelişimine bakmak lâzım gelir. Çocukta dilin gelişimi ile ilgili tespitler şöyle:

"7-9 Yaş Grubu Çocuklar

Altı- yedi yaşındaki çocuk onikiden fazla basit kelimeyi okunaklı ve doğru yazar, tekrarlar.

Etrafındaki şeylerin farklarını görür ve bu farklara göre onları adlandırır. Taksi ile minibüsü ayırt edebilir. Okula yeni başlayan çocuklarımızın kelime servetlerinin çok iyi olduğu yapılan araştırmalarla tespit edilmiştir. Fakat, okulda dil öğretiminin başarılı oldu-

ğunu söylemek pek mümkün olmamaktadır.

Sekiz yaşındaki çocuk, gördüğü şeyleri sınıflandırmaya başlar ve bu sınıflandırmaya göre adlandırır. Elma ile portakal arasındaki farkı görür ve bu farka göre adlandırır.

10-12 Yaş Grubu Çocuklar

Bu yaşlarda öğrenim alanı genişler. Bilgi ve maharetleri artar.

Onbir yaşındaki çocuk, uzakta bulunan yakın akrabalarıyla mektuplaşmaya başlar; onlara mektup veya bayram kartı yazar, gönderir. Bilmediği, yazamadığı kelimeleri öğrenir. Zarfın üzerini yazar.

Oniki yaşındaki çocuk, vakit geçirmek için gazete ve dergilerdeki hikâyelerle, küçük hikâye kitaplarını okur ve anlatmaya çalışır.

Müşahhas kelimeler arasındaki farkı görürken mücerret kelimeler arasındaki farkı da görür; sevgi, merhamet, ikram, intikam ve ölç gibi kelimelerin anlamlarını açıklayabilir.

Beş yıllık ilköğretim hayatı boyunca çocuğun kelime servetininin 3000'den 5600'e çıkartılması için metodik çalışma yapmak gerekir.

Bu yaştan sonra öğrenim basamağı değişir. İlköğretimin ikinci kademesine geçmiştir (ortaokula). Daha önce tek bir öğretmenden bütün dersleri almışken, bundan sonra her ders için başka bir öğretmenden ders alır. Türkçe dersinin ayrı bir öğretmeni vardır. Artık çocukluk devresi de tamamlanmıştır."¹³ Çocuklarımızda bu dil gelişimi dikkate alınarak hazırlanacak Türkçe programın ilke ve esasları tespit edilmeli, süresi ayarlanmalı, metotları geliştirilmeli, ders kitapları yazılmalı / yazdırılmalı ve ana dilinin istenilen seviyede öğretilmesi sağlanmalıdır.

Öğrenci Durumu

Zorunlu eğitimin amacına ulaşması ve temel eğitimde başarı sağlanabilmesi için ülkemiz şartlarının çok iyi tahlil edilmesi ve alt yapının hazırlanması gerekmektedir.

Ülkemiz toplam nüfusunun % 15,4'ünü (7-12)+(13-15) yaş gruplarına dahil çocuklar oluşturmaktadır. Okula devam eden 7-15 yaşlarındaki çocukların sayısı 1995 yılı verilerine göre 9.651.072'dir.¹⁴

İlköğretim Öğrenci Sayısı

	Erkek	Kız	Toplam	Şehir	Köy
I. Kademe	3.674.469	3.310.590	6.985.059	% 61	% 39
II. Kademe	1.612.127	1.053.886	2.666.013	% 87	% 13
TOPLAM	5.286.596	4.364.476	9.651.072		

Toplam nüfusumuzun 10. 763. 534'ünü 7-15 yaşlarındaki çocuklarımız teşkil ediyor. Bu nüfustan 9. 651. 072'si okula devam edebiliyor. Okullaşma oranı 7-12 yaş grubunda % 97.1, 13-15 yaş grubunda % 68.7'dir.

1997 yılı Eylül ayında istatistikî hesaplamalara göre 7-15 yaşlarındaki çocukların sayısı tahminen 12.000.000, bunlardan okula devam edebilenlerin sayısı da 10.700.000 civarındadır.

Okul ve Derslik Durumu

Eğitimde verimin artırılmasında önemli rol oynayan unsurlardan biri eğitimin yapıldığı/yapılacağı mekândır. Bu mekânlara, eğitim yuvalarına, toplu olarak eğitimin yapıldığı yerlere okul diyoruz; eskiler mektep dermiş... Okul, oku fiilinden türetilmiş isimdir.

Okul, öğrencinin sosyal hayattaki bütün ihtiyaçlarının karşılanabileceği şekilde tanzim edilmelidir. Okullarda su, elektrik, telefon, tuvalet bulunmalı; spor salonu, kütüphane, laboratuvar, konferans salonu, müzik odası, iş ve resim atölyesi, mescit, yüzme havuzu, temiz ve geniş derslik gibi üniteler hizmete sunulmalıdır. Ülkemizdeki okulların yüzde 30'u bu şartları taşımamaktadır.

Kaliteli ve çağdaş bir eğitim hür, demokratik, huzur ve barış ortamında gerçekleşir. Sağlıksız bir mekânda eğitim yapılamaz, yapılsa da başarı sağlanamaz.

Ülkemizdeki, mevcut okul ve derslikleri resmî kaynaklara¹⁵ göre tablolar halinde göstermekte fayda mülâhaza ediyoruz:

Okul

	Mevcut Okul	Yapımı Devam Eden Okul	Toplam
İlkokul	48.658	228	48.886
İlköğretim Okulu	4.912	615	5.527
Bağımsız O.O.	1.522	29	1.551
Y.İ.B.O.	125	52	177
Pansiyonlu İlk.	25	15	40
Lise ile Birleşik Ortaokul	2.358	–	2.358
			58.539

Yapımı devam eden bütün okulların tamamlanmış olduğunu kabul edersek 10.700.000 çocuğumuzun 58.539 okulda öğrenim gördüğünü söyleyebiliriz.

Ülkemizdeki 58.539 okuldan yaklaşık 34.000'i köylerde bulunmakta ve bu okullar genellikle ilkokul olarak ve 1 veya 2 sınıflı şekilde tanzim edilmiştir. Bu okulların öğrenci sayıları azdır ve çoğunda da öğretmen yoktur. –Yeni bina veya ek bina ile tanzimi gerekir ki– 8 yıllık temel eğitim okulları hâaline getirilmeleri hemen mümkün değildir. Ülkemizin ekonomik durumu ve eğitime ayrılan pay yeni 34.000 binanın yapımına müsait değildir. 1 veya 2 sınıflı okulların en az 8 sınıflı hâle dönüştürülmeleri de mümkün görülmemektedir.

Derslik

	Köy	Şehir	Toplam
I. Kademe	93.485	48.076	141.561
II. Kademe	23.261	45.708	68.969
			210.540

1995 yılı verilerine göre yapımı devam eden 11.758 dershanenin hizmete sunulduğunu kabul edersek toplam 222.228 dershanede 10.700.000 civarında öğrencinin eğitim gördüğünü tespit edebiliriz. Bu rakamlara göre şehir veya köydeki okul demeksizin her sınıfta ortalama 49 öğrenci öğrenim görmektedir. 49 öğrencili bir sınıfta sağlıklı bir eğitimin olduğunu kim söyleyebilir?

Mevcut öğrenci sayısı ile okul ve derslik sayıları hesap edilirse 8 Yıllık Temel Eğitimin uygulanması şu an için mümkün değildir; en az beş yıllık bir zamana ihtiyaç vardır.

Öğretmen Durumu

Eğitimin sistemi de, eğitim ve öğretim programları da, ders kitapları da, ders araç ve gereçleri de, sınıftaki öğrenci sayısı da, okul ve dersliklerin durumları da eğitim ve öğretimdeki başarıyı etkilemektedir; fakat, başarının odak noktası öğretmendir. Pedagojik formasyon kazanamamış ve alan bilgisi zayıf öğretmenlerin başarılı olmasını beklemek safdillik olur.

Eğitimde başarının sırrı, öğretmen ve öğrencinin isteğine, diyaloguna, karşılıklı etkileşimine ve özel yeteneklerine bağlıdır. Öğrenciyi motive edecek olan öğ-

retmen olduğuna göre öğretmenin yetiştirilmesi daha da önem arz etmektedir.

Eğitimdeki başarısızlığa sebep olarak özellikle öğretmenler gösterilmektedir. Hayvan doktorunun insan ruhunu şekillendirmekle görevlendirildiği dünyadaki tek ülke Türkiye'dir. Öğretmen olmayan veya öğretmenliğin bir sanat olduğunu, özel yetenek ve ihtisas istediğini idrak edemeyen yetkililer veterinerleri, biyologları, ziraat mühendislerini, jeoloji mühendislerini, iktisat fakültesi mezunlarını... öğretmen olarak tayin etmekte beis görmüyorlar ve sonra da çıkıp öğretmenlerin başarısız olduklarından dem vuruyorlar.

Her insanın, belli yeteneklerinin bulunduğunu, öğrencilerin, ilgi alanlarına göre yönlendirilmesi gerektiğini, yönlendirmenin öğretmenin formasyonu ile ilgili olduğunu, yönlendirmede ev ödevlerinin önemli rol oynadığını düşünmeyen insanların yetkili olduğu bir ülkede başarılı bir eğitimden söz edilemez. "Ben yaptım, oldu." mantığının geçerli olamayacağı tek alan eğitimidir. Bu sebeple, eğitim ile ilgili her hüküm, uzun araştırma, inceleme ve deneme safhalarından sonra verilmeli ve uygulamaya konulmalıdır.

1995 yılı resmî verilerine göre¹⁶ ilköğretimin I. kademesinde 232.637, II. kademesinde ise 62.068 öğretmen görev yapmaktadır. Bu öğretmen sayısı çok yetersizdir. Son iki yılda atanan öğretmenlerle bu rakam 240.000 seviyesine çıkmış olabilir; ancak son iki yılda emekliye ayrılan öğretmenleri de hesaba katmak gerekir. Buna rağmen 1997 Ekim ayı başında yapılan resmî açıklamalara göre 165.000 öğretmen açığı bulunmaktadır; yalnız bu rakam 49 öğrencinin okutulduğu sınıflar baz alınarak tespit edilmiştir. Bu rakam tespit edilirken ikili öğretim yapan okullar ile 1 veya 2 derslikli okullar da hesaba katılmamıştır. 8 yıllık zorunlu eğitime ve 20-25 kişilik sınıflara göre hesap yapılırsa öğretmen açığı 295-300 bin civarındadır. Bu öğretmenlerin farklı branşlarda olması gerektiği de hesaba katılırsa ortaya çok astronomik rakamlar çıkar. Bu öğretmen açığını en az beş yıl gibi bir sürede kapatmak mümkün olabilir.

Mevcut öğretmenlerin % 66'sı şehirlerde, % 34'ü köylerde çalışıyor. Temel eğitim, 8 yıllık zorunlu hâle hemen getirildiği takdirde şehirlerde çalışan öğretmenlerin bir kısmının köylere kaydırılması veya eğer hazırda var ise yeni atanacak öğretmenlerin tamamının köylere gönderilmesi gerekecektir. Bu uygulama, başarı dengesinin yerleşim bölgelerine göre -şehirler lehine- çok daha fazla bozulmasını beraberinde getirecektir ki, bu da hem eğitimde eşitlik ilkesine ters düşer hem de uygulanması mümkün değildir.

Program Meselesi

Program, muhatap kitleyi istenilen yönde uyararak, şekillendirmek, yöneltmek; onların şahsiyet ve millî kimlik kazanmalarını sağlamak; sosyalleşerek topluma uyumlu insan hâline gelmelerini temin etmek için yapılacak çalışmaların gâyesini, metotlarını, süresini ve bölünüşlerini gösteren tasarlanmış bir plân demektir.

Eğitim ve öğretim programları toplumun yaşayış tarzını belirler ve bunu bir taraftan zenginleştirmeye, bir taraftan da genç nesillere aktarmaya çalışır.

8 Yıllık Zorunlu Temel Eğitim için modern program geliştirme tekniklerine uygun olarak hazırlanmış bir program henüz mevcut değildir.

"Dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi, son yıllarda, ülkemizde de eğitim kurumlarımızı çağın gereklerine uydurmak ve ihtiyaçlarımızı daha uygun bir şekilde karşılamak çabaları artmıştır. Ancak, ilmi bir programı geliştirme anlayışı henüz yerleşmemiştir. Bunun sonucu olarak programlarda geleneksel yaklaşımlar ağırlığını hissettiregelmiştir. Eğitim programı denilince yanlış olarak akla ders programı gelmektedir. Aslında ders programı, eğitim programının bir yüzünü meydana getirmektedir. Eğitim ve öğretim programları ise ferdin okul içi ve okul dışı bütün öğrenim tecrübelerini içine alan geniş bir süreç olarak düşünülmelidir."¹⁷

Bu manada düşünüldüğünde 8 Yıllık Zorunlu Temel Eğitime ülkemiz program yönünden henüz hazır değildir; plânsız, programsız bir eğitim ve öğretimden verim beklemek de mümkün değildir. Konunun uzmanları hep aynı görüştedir. Prof. Dr. Tanju Gürkan zorunlu eğitimle ilgili bir sempozyumda sunduğu bildirisinde şunları söylüyor:

"Zorunlu eğitimde öncelikle eğitim programının hazırlanması ya da var olan eğitim programının bu yeni duruma göre düzenlenmesi, düzenlenen eğitim programının uygulanması, uygulama sürerken uygulamadan elde edilen verilerin değerlendirilmesi yoluyla eğitim programının sürekli olarak geliştirilmesi gerekir. Eğitimde program geliştirme operasyonel bir süreç olduğu için süreklilik arz etmesi eğitim sürecinden beklenen verimin elde edilmesi için şarttır. Eğitim programı geliştirilirken, programın tüm yapısal boyutları, öğretim ve ders programları da tek tek ele alınarak geliştirilecektir. (...) Sekiz yıllık eğitim programları 1-8 yılları arasında tutarlı, sürekli, dikey ilişkiler içinde geliştirildiği ölçüde etkinlik kazanacaktır. Konuya yalnızca programa meslekî-teknik derslerin ek-

lenmesi olarak yaklaşılmaması, tüm ders konularının sekiz yıllık bir akış içinde yeniden düzenlenmesi şeklinde yaklaşılması gerekmektedir. (...) Bilgi, beceri ve davranışların her sınıfta diğerinden farklı, diğerine dayanan ama bir öncekinden ileri düzeyde olacak şekilde seçilip belirtilmesi gerekir. Sekiz yıllık temel eğitim dönemi bedensel, zihinsel, duygusal ve sosyal yönlerden birbirinden farklı yaş gruplarını kapsamaktadır. Bu farklı özellikleri çok iyi belirleyen, bu özellikler doğrultusunda öğrencilerin ilgi ve yeteneklerini belirleyecek rehberlik çalışmalarına ve yöneltmeye de ağırlık veren, çeşitlilik arzeden, zengin bir eğitim programı hazırlanmalıdır.”¹⁸

Bilim adamları tarafından yapılan inceleme ve araştırma verilerine göre, ülkemiz program yönünden de 8 Yıllık Zorunlu Temel Eğitime henüz hazır değildir.

Sonuç

Her devlet kendi geleceğini teminat altına almak için genç nesillerini eğitmek; onları kendi toplumlarıyla barışık, millî kültür değerlerini benimsemiş, toplumun genel kurallarına uyum sağlayan, tarihine saygı duyan, istikbal için çalışan, çağın gelişimine ayak uydurabilen insanlar olarak yetiştirmek için bütün imkânlarını seferber eder. Devlet yetkilileri bilir ki, kalkınmanın temeli eğitimle atılır, güçlü ülke olmanın yolu eğitimden geçer... Dolayısıyla her ülke eğitime önem verir, çağdaş bir eğitim için gerekli şartları hazırlar. Türkiye Cumhuriyeti Devleti olarak biz de eğitime önem vermek ve çağdaş eğitim için gerekli şartları hazırlamak durumundayız. Mevcut eğitim sistemiyle kalkınmayı Batılı ülkeler seviyesinde sağlayamadığımız için devamlı sistem arayışı içinde olmuşuz ve bu arayış hâlen devam etmektedir; 8 Yıllık Zorunlu Temel Eğitim de bu arayışın ürünüdür.

Peki, 8 Yıllık Zorunlu Temel Eğitime ülke olarak hazırlıklı mıyız?

Yukarıda anlattığımız ülkemiz gerçeklerine bakılırsa ve burada temas etmediğimiz ders araç ve gereçlerinin durumu, ders kitapları meselesi, taşınmalı eğitim, kanunî düzenlemeler, süre ve 8 Yıllık Temel Eğitimin getireceği malî yük gibi sistemi doğrudan ilgilendiren temel konular hesaba katılırsa henüz hazırlıklı olmadığımız anlaşılır. Bu altyapının oluşturulması için de en az beş yıl gibi bir zamana ihtiyacımız olduğunu kabul ederiz. Bu sebeple “8 Yıllık Zorunlu Temel Eğitime (zorunlu eğitim 1 yıl anaokulu+8 yıl ilköğretim+3 yıl lise=12 yıl olması lazım gelir) evet; ama gerekli zemin ve şartlar oluşturuluncaya kadar

–2002 yılına kadar– hayır.” demek durumundayız.

Teklifler

1- Mevcut sınıf öğretmenlerinin tamamının acilen branşlara ayrılması sağlanmalı; her öğretmen istediği branşta kısa süreli özel eğitime tâbi tutulmalıdır.

2- Temel eğitimin birinci sınıfından itibaren veya en az üçüncü sınıfından itibaren branş öğretmenlerinin ders vermesi sağlanmalıdır.

3- Acilen Öğretmen Akademisi kurulmalı, akademiye bağlı okullarda branş öğretmenleri yetiştirilmelidir. Bu okullara lise mezunları imtihansız, özel şartlar aranarak alınmalı; başarılı olanlar veya öğretmenlik mesleğine yatkın olanlar öğretmen olarak atanmalı, başarısız olanlar okuldan uzaklaştırılmalıdır. Bu öğrencilerin alan bilgisi yanında pedagojik formasyon da kazanmaları sağlanmalıdır.

Öğretmen akademileri kurulup mezun verinceye kadar öğretmen ihtiyacı eğitim fakültelerinden karşılanmalı, eğitim fakültelerinin çerçeve programlarında birlik ve paralellik sağlanmalıdır.

4- Okul sayısı hızla artırılmalı ve ikili öğretimden tekli öğretime geçilmelidir. Bir sınıfta en fazla 20- 25 öğrencinin okuyabileceği duruma gelinceye ve branş öğretmenleri yetiştirilinceye kadar 8 Yıllık Zorunlu Eğitim uygulaması asgari 5 yıl tehir edilmeli, şartları müsait olan okullarda uygulamaya devam edilmelidir.

5- Yoğun göç alan yerleşim bölgelerinde okullara hız verilmelidir.

6- Ülkemizin kış şartları ve özellikle engebeli ve dağlık bölgelerindeki köyleri dikkate alınarak taşınmalı eğitim uygulamasından vazgeçilmeli, yatılı bölge okulları en kısa zamanda hızla yaygınlaştırılmalıdır. Avrupa ülkeleri taşınmalı eğitime müsait olabilir; fakat ülkemiz taşınmalı eğitim uygulamasına asla müsait değildir. Batılı ülkelerde uygulanıyor diye bizde de uygulanması doğru olmaz.

7- Özel eğitime muhtaç çocuklar için gerekli ortam hazırlanmalıdır.

8- Okul idarecilerinin atanmasında bilgi, beceri ve liyakata önem verilmelidir.

9- Okul teftiş ve denetimlerine önem verilmeli, müfettişler belli bilgi ve becerileri kazanmış olarak yetiştirilmeli, en az yüksek lisans seviyesinde ihtisas sahibi olmaları sağlanmalıdır.

10- Öğrenci başarısı ölçülürken öğretmen başarısı da ölçülmeli, başarılı öğretmenler ödüllendirilmelidir.

11- Örgün eğitim kurumları devlete memur yetiştiren veya üniversiteye öğrenci hazırlayan kurumlar

olmaktan çıkarılmalı, meslek edindirme ve hayata hazırlama kurumları hâline getirilmelidir.

12- Eğitim ve öğretim programları modern program geliştirme tekniklerine göre ve diğer programlarla gelişmeyecek şekilde hazırlanmalıdır.

13- Yönlendirme 11-13 yaşlarına tesadüf eden 5. sınıflarda yapılmalı, meslekî eğitime ağırlık verilmeli, öğrencilerin teknolojik gelişmelerle tanışması sağlanmalıdır.

14- Türkçenin öğretimine önem verilmelidir.

15- Televizyon kanallarından ve özellikle TRT'den faydalanma yoluna gidilmelidir. Özel TV kanallarının farklı saatlerde eğitim için özel programlar yapılması sağlanmalıdır.

16- Ülke meseleleri, demokratik ve sosyal hayat, teknolojik gelişme millî kültürümüz ile bütünlük içinde öğrenciye aktarılmalıdır.

17- Eğitimde teorik bilgilerin pratikte uygulanması için gerekli şartlar hazırlanmalı, ölçme ve değerlendirmeye önem verilmelidir.

18- Zorunlu dersler yanında çevre şartlarına göre seçmeli dersler de konulmalıdır. Yabancı dil dersleri seçmeli ders olmalı, eğitimine önem verilmelidir.

19- Beden eğitimi, müzik, resim, iş teknik dersleriyle ilgili çalışmalara ders dışında da devam edilmelidir. Bu derslerin notla değerlendirilmesinden vazgeçilmelidir.

20- Mevcut imam hatip okullarının varlıkları korunmalı, diğer okullarda çocukların dinî eğitimlerini daha iyi alabilmeleri için gerekli şartlar hazırlanmalı ve din eğitimine ağırlık verilmeli, imam hatip okulları yalnız imam yetiştiren kurumlar olarak düşünülmelidir.

21- Her okulda Rehberlik birimleri kurulmalı, eğitici kol çalışmalarına önem verilmelidir.

22- **Millî Eğitim** dergisinde bütün öğretmen ve öğrencilerin yazılarına yer verilmeli, baskı sayısı artırılarak öğretmenlerin tamamına ücretsiz olarak ulaşması sağlanmalı, öğretmenler arasında bilgi alışverişi ve haberleşme aracı hâline gelmesi temin edilmeli, pedagojik formasyona ve alan bilgisine dayalı makaleler yayımlanmalıdır.

23- Eğitimi eğitimciler düşünmeli, siyasiler ve diğerleri meseleye müdahale etmemelidir; edilirse, 17 saatte kararlaştırılan Kredili Sistem gibi kısa zamanda kaldırma durumuyla karşılaşılır. Türk Millî Eğitimi hükümet politikası olmaktan çıkarılmalı, Batılı ülkelerde olduğu gibi Devlet politikası hâline getirilmelidir.

24- Yapılan veya yapılacak çalışmalar eğitim seferberliği olarak telâkki edilmeli; çocuklarımızın Türk kimliği kazanmaları, sosyalleşerek topluma uyumlu insan olmaları, memleketine hizmet aşkı ile donanmaları sağlanmalıdır. Çocuklarımıza pratik, teknik, ekonomik düşünme ile beraber Türk gibi ve Türkçenin mantığına göre düşünme becerisi kazandırılmalı, araştırmaya yönelik çalışma alışkanlığı kazanmaları sağlanmalıdır.

25- 8 Yıllık Zorunlu Temel Eğitime siyasî çıkar uğruna sert bir geçiş yapılmış, halkımızın bir kısmının gereksiz yere tepkisine maruz kalınmıştır. Halkın tepkisi, zorunlu temel eğitimin 5 yıldan 8 yıla çıkarılmasına olmamış, siyasilerin yerli yersiz konuşmalarla millî ve mukaddes değerlere saldırmasına olmuştur. Yumuşak bir geçiş, bağımsız ortaokullara birinci kademe olarak 1, 2, 3, 4 ve 5. sınıf, ilkokullara da ikinci kademe olarak 6, 7 ve 8. sınıf öğrencileri alınarak sağlanabilirdi. 5+3= 8 yıl uygulaması zaten 5.704 okulda uygulanmakta idi; bu okulların sayıları artırılarak geçiş sağlanabilirdi.

Eğitimi siyaseti buluşturmamak ve gerekli alt yapıyı oluşturmak için şimdilik 8 Yıllık Zorunlu Temel Eğitim uygulamasından vazgeçilmelidir.

DİPNOTLAR

1. 222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu (Yıl: 1961).
2. 1739 Sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu (Yıl: 1973).
3. AKYÜZ, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi*, Ankara Üniversitesi Bas., 2. bs., Ank., 1985, s. 130.
4. AKYÜZ, Yahya, A.g.e., s. 130.
5. KAVUNCU, Orhan, "Sekiz Yıllık Zorunlu Eğitim Gerçeği", *Bilgi Çağında Eğitim Dergisi* (Eğitim Özel Sayısı), Nu. 10, Nisan- Mayıs- Haziran 1997, s. 18-19.
6. *Millî Eğitim Sisteminde Demokrasi Eğitimi*, MEB Bas., Ank., 1991, s. VIII.
7. BURSALIOĞLU, Ziya (Haz. Hafize KESER), "Sekiz Yıllık Okul Konusunda Bazı Çalışmalar", *Zorunlu Eğitim Sempozyumu (20-21 Mayıs 1993)*, Ankara Üniversitesi Bas., Ank., 1993, s.19.
8. KAVUNCU, Orhan, A.g.m., s. 18.
9. VARIŞ, Fatma, *Eğitimde Program Geliştirme- Teori ve Teknikler*, Ankara Üniversitesi Bas., 4. bs., Ank., 1988, s. 80-81.
10. DOĞAN, Hıfzı, *Türk Ortaöğretim Sisteminin Değerlendirilmesi*, MEB Bas., İst., 1972, s. 90.
11. ÖNER Ö. - B.TOLON - I.BULUT ve C. DADAŞ, *12-24 Yaş Gençlerin Sosyo Ekonomik Sorunları*, MEGSB Yay., Ank., 1986.
12. KÖKNEL, Özcan, "Erginlik Dönemi", *Ana-Baba Okulu*, Renczi Ktb., İst., 1990, s. 83; ÖZGÜ, Halis, *Çocuklar Niçin Başarılı Olamıyorlar?*, Ararat Yay., İst., 1976, s. 33,39; konu ile ilgili ülkemizde pek çok telif ve tercüme eser vardır. Özellikle şu eserleri zikredebiliriz: KUTLUĞ, Bilâl (Çev.), *Çocuklarda Öğrenime Hazırlık*, Maarif Bas., İst., 1954; COLE, Luella- John J.B. MORGAN (Çev. Belkıs Halim Vassaf), *Çocuk-*

- luk ve Gençlik Biyolojisi. MEB Bas., İst., 1968; ŞENER, Nuran. *Çocuk Eğitim Rehberi (Ana- Babanın El Kitabı)*, Milliyet Yay., İst., 1967; FİŞEK, G. Okman- Serap M. YILDIRIM. *Çocuk Gelişimi*. MEB Bas., İst., 1983 vd.
13. KARAKUŞ, İdris: "Çocukta Dil Gelişimi", *Türk Dili Dergisi*, Nu. 544, Nisan 1997, s. 373.
14. XV. Millî Eğitim Şûrası 2000'li Yıllarda Türk Millî Eğitim Sistemi, MEB Bas., Ank., 1995, s. 7.
15. A.g.e., s. 8.

16. A.g.e., s.8.
17. KARAKUŞ, İdris: *Türk Dili ve Edebiyat Öğretiminde Müfredat Programları ve Ders Kitapları- Anadili Öğretiminde Ölçme ve Değerlendirme*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ank., 1996, s. 25.
18. GÜRKAN, Tanju (Haz. Hafize KESER): "Zorunlu Eğitimde Öğretim Programları", *Zorunlu Eğitim Sempozyumu (20-21 Mayıs 1993)*, Ankara Üniversitesi Bas., Ank., 1993- s. 47-48.

IV. Uluslararası Türk Kültürü Kongresi

PROGRAM
Saygı Duruşu, İstiklâl Marşı

Yüksek Kurum Başkanı
Prof.Dr. Reşat GENÇ'in konuşması

Devlet Bakanı
Prof. Dr. Ahat ANDİCAN'ın
konuşması

Cumhurbaşkanı
Sayın Süleyman DEMİREL'in
konuşmaları
Şeref üyeliği

Berat Takdim Töreni
Atatürk Kültür Merkezi Başkanı
Prof. Dr. Sadık TURAL'ın Şeref
Üyeliği Töreni

ile ilgili konuşması
4 Kasım 1997 Saat 10.00
TÜBİTAK Feza Gürsey Salonu
Atatürk Bulvarı 221,
Kavaklıdere/ANKARA L.C.V: 231 44 76

DEVLET BAKANI

Prof. Dr. Ahat ANDİCAN

*Cumhurbaşkanımız
Sayın*

*SÜLEYMAN DEMİREL'in
yüksek himayelerinde
ve huzurları ile*

*Atatürk Yüksek Kurumu
Atatürk Kültür Merkezi
Başkanlığı*

tarafından düzenlenen

*IV. Uluslararası
Türk Kültürü Kongresi'nin
açılışını ve*

*Atatürk Kültür Merkezi
Şeref Üyelerine*

*berat takdim törenini
onurlandırmanızı diler.*

“Liseler İçin Sosyoloji Ders Kitabı”

Liseler İçin Sosyoloji Ders Kitabı,
Atamer Erol-Uğur Eke,
Pasifik Ders Kitapları A.Ş.,
Ankara, 1997.

Songül BOYBEYİ

Atatürk Kültür Merkezi Uzmanı

Millî Eğitim Bakanlığı, Talim Terbiye Kurulu'nun 31.07.1997 tarih ve 7668 sayılı kararı ile 1997-1998 öğretim yılından itibaren beş yıl süre ile ders kitabı olarak kabul edilmiştir.

Türk toplumu olarak zorunlu temel eğitimi sekiz yılla kesinleştirdiğimiz şu günlerde eğitim sistemimizin, eğitim kurumlarımızın ve onun bir uzantısı olarak ders kitaplarımızın sıkça gündemde olduğu bir zamanda yeni programa göre hazırlanmış 1997 baskılı sosyoloji kitabını incelemek bizlerin vicdanî borcudur.

Toplumsal bir varlık olarak insanın sosyalleşme sürecinin en önemli ve ilk kısmı ailede başlarken, çok kısa bir süre sonra eğitim kurumları da ana okulu ile, yuvası ile, ilköğretim okulları ile, lisesi ile "Okul" bu sürece dahil olmaktadır. Liseyi bitiren bir gencin ise, asgari sosyoloji bilgilerine sahip olması gerekmektedir. Bu bilgilenme bir yandan gencin, kendi içinde yaşadığı, toplumu, kültürü tanıma; diğer yandan ise, lise üstü eğitimine hazırlık açısından önem taşımaktadır. Çünkü topluma, kültüre ve yaşama ait bilgileri tanıyan ve bilen bir genç ancak kendi kimliğini kazanacak, birey olacaktır. Bu anlamda sosyoloji ders kitaplarımızın da bunlara cevap verici nitelikte olması zorunludur. Elbetteki bir sosyoloji kitabında yalnızca sosyalleşme, kimlik ve kültür kazanma açısından nelerin yazılıp yazılmadığına bakmak yeterli olmayacaktır. Kitabın teknik açıdan kalitesi, baskısı, resimleri, kaynakçası, ele aldığı konuların sınırları ya da genişliği, kavramların doğru tahlil edilip edilmediği vb. gibi başından sonuna her bakımdan ele alınıp incelenmesi yerinde olacaktır. Ancak bu yollardır ki, yaptıklarımızın en iyisini yapma yolunda önemli adımlar atmış olacağız.

Kitap dört üniteden oluşmuştur: Birinci ünite

"Sosyolojiye Giriş" başlığı ile 30 sayfa halinde aşağıdaki konulara yer verilmiştir:

Sosyolojinin alanı, konusu, tanımı, diğer bilimlerle ilişkisi, yöntem ve araştırma teknikleri, bilimsel yöntemin açıklanması, nitelikleri, bir bilimsel çalışmadaki ön kabuller, sosyolojinin bir bilim olduğunun göstergeleri, sosyolojinin insan bilimleri içindeki yeri, sosyolojik araştırmalarda veri toplama teknikleri anlatılmıştır. Bu bölümde daha önce yer alan sosyoloji-felsefe ilişkisi çıkarılmıştır. Sosyoloji genç bir bilim dalı olarak 19. yüzyılda kuşkusuz birdenbire doğmamıştır. Kaldı ki sosyoloji ile felsefenin sıkı ilişkisi bugün de devam etmektedir. Felsefesiz bir sosyolojiyi düşünmek hem yavandır hem de hatadır. Doğal olarak bu noktada programı hazırlayan M.E.B. kurullarının bakış açısı her zamanki gibi kısır kalmıştır. Kitabın yazarları da program dışı olarak ele alamayacaklarına göre ve de Talim Terbiye Kurullarından kitapları programa aykırı olarak geçemeyeceğine göre bu konuyu ele almamışlardır, alamamışlardır diye düşünüyorum. Bu kaygıyla olsa gerek, kitabın yazarları ünite sonuna Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Sosyoloji ve Gelişmesi başlığı altında Ziya Gökalp ve Sosyolojisi ile çeşitli okulların etkilerini ve yeni yaklaşımları okuma parçası olarak eklemişlerdir.

Aynı bölümde tablo ve grafiklerdeki bazı istatistik bilgiler 1990 yılına aittir. 1997'de yayınlanan bir kitaba yedi yıl önceki bilgileri almaya mecbur olmak Devlet İstatistik Enstitüsü'nün yeni bilgiler vermede ne kadar geciktiğinin bir bilgisi olarak eklenmelidir. (Eğer bu durum kitabın T.T. Kurulu raporlarında beklemekten doğmuşsa ayıp M.E.B.'e aittir.)

Yine aynı bölümde antropoloji için parantez içinde insan bilimi yazılmıştır. Kuşkusuz antropoloji insan bilimidir. Ancak insan bilimi terimi geniş bir terimdir ve antropolojiden başka da insan bilimleri vardır. Dolayısıyla insan bilimlerinden yalnız biri antropolojidir. Nitekim sayfa 26'da bilimlerin sınıflaması yapılırken insan bilimleri olarak sosyoloji, antropoloji, tarih vb. sayılmıştır. Demek ki antropoloji için insan bilimi tarihi yerinde bir tarif olamamaktadır. Her iki bilgi birbiriyle gelişmektedir.

Bütün bunlarla bağlantılı olarak şu soruyu sormak gerekiyor: Derslerin müfredatları neye göre hazırlanmaktadır? Burada kitabın yazarlarını suçlayamıyoruz. Çünkü onlar programa göre kitabı hazırlamak zorundadırlar. Asıl olarak doğrudan program hazırlayıcılar muhataptır.

Kitabın ikinci bölümü Toplumsal Yapı ile ilgili olarak 44 sayfayı kapsamaktadır. Toplumsal yapı, top-

lumsal ilişki ve temel kavramları, statü, rol, değerler, normlar, toplumsal kontrol, toplumsal sapma, toplumsal grup ve çeşitleri, bunların özellikleri ve örnekleri, köy ve kent toplumları, millet, toplumsal tabakalaşma, toplumsal hareketlilik, tabakalaşma türleri, yatay ve dikey hareketlilik bu üniteye ele alınmıştır. Başarılı bir biçimde kaleme alınmış olan bu bölüme de şu öneriyi yapmaktan kendimizi alamıyoruz. Örneğin, grup güzel bir biçimde anlatılmış, birincil ve ikincil grupların özellikleri sıralanmış, köy ve şehir grupları ile örnekendirilmiştir. Ancak bu tanımlar kuşkusuz doğru olmakla birlikte toplum dediğimiz bu realite üzerinde birincil gruplarda ikincil grupların özelliği ya da ilişki biçimlerinden, bazıları ya da tam tersi hiç görülmez mi? Buna sosyologlar elbette evet cevabını vereceklerdir. Öyle ise teorik olarak kitabın anlatım biçimini doğru kabul etmekle birlikte, şu cümlenin ilâvesinde de yarar görüyoruz. Durkheim gibi bu grupları saf gruplar olarak görmek yanlıştır. Birincil ilişkilerin bulunduğu bir grupta cılız da olsa, ikincil ilişkilerin olabileceği ya da tam tersinin bulunabileceği bir paragraf ile de öğrencinin dikkatine sunulmalıdır.

Üçüncü ünite 63 sayfa olarak Kültür ve Toplumsal Kurumlar'dır. Kültürün özellikleri, işlevleri, kazanılması, kültür-toplumsal kurum ilişkisi, kurumların çeşitlerinden aile ve evlilik, din, ekonomi, siyaset ele alınmış olup sonuna Atatürkçü düşünce sisteminin yabancı ideolojilerden farkı eklenmiştir. Kültürün beş-altı ayrı tanımına yer verilmiş, alt kültür, kültürün özellikleri, kültürel kimlik, kültürel farklılık, kültürel benzeşme, kültürleme, kültürlenme, kültürleşme, kültürel asimilasyon, kültür emperyalizmi, kültürel yozlaşma gibi bölümler başarılı bir biçimde tanımlanmış ve açıklanmıştır.

Aile türleri bölümünde ana erkil, baba erkil aile tipleri anlatılırken yeni bir kavram olarak üretilmiş bulunan ve henüz yeni bir aile tipiyle aile kuramına katkıda bulunmak isteyen genç sosyologlara da gönderme yapmak ve haberdar etmek açısından bebe erkil (pediarchal) kavramını da hatırlatalım.*

Dördüncü ünite Toplumsal Değişme başlığı ile 31 sayfadan oluşmuştur. Toplumsal değişimin tanımı, ilgili temel kavramlar, toplumsal değişmeyi açıklayan kuramlar (büyük, orta ve küçük boy kuramlar), top-

lumsal değişmeyi etkileyen faktörler (fizikî çevre, bilim-teknoloji, kültür, demografi, ekonomi, kitle iletişim araçları), toplumsal değişme tipleri, toplumsal gelişmenin unsurları, toplumsal çözülme ve nedenleri, Türkiye'deki toplumsal değişme (Tanzimat öncesi, Tanzimat sonrası, Cumhuriyet dönemi) açıklanmıştır. yine diğer bölümlerde olduğu gibi açıklamaların başarısı dikkate değerdir. (Değer ve normları da, kültürel süreçleri de tarihî olan, tarih olan olmak üzere iki ana kavramın altında inceleyen **Kültürel Kimlik Üzerine Düşünceler** (Sadık Tural, 2 bs.) adlı kitabı M.E.B. program hazırlayıcıları, kitap yazarları ve konuyla ilgili diğer kişilerin dikkatlerine sunuyorum.)

Kitapta her ünitenin sonuna eklenmiş okuma parçalarını yazarların dikkatle seçtiği de anlaşılmaktadır. Yine ünite başlarındaki ve sonlarındaki sorular ve istenen açıklamalar çocukları düşünmeye alıştırmaya gayreti içindedir.

Kitabın fizikî özelliklerine gelince kapak, renkli, resimli parlak ve sefelefonla kaplıdır. Ancak içindeki resimlerin bazılarının aynı özenle hazırlanmadığına üzülüm. Çizimlerin hepsi iyi dizayn edilmiş olmakla birlikte bazı fotoğrafların basımı ve renk ayırımının net olmadığı görülür. Örneğin resim 3 ve 15 gibi. Baskı 1. hamur kağıdadır. Bu da kitabın albenisini artırmakta ve sempati uyandırmaktadır.

Kaynakça'ya, Dizin'e ve Sözlük'e baktığımızda, bundan önceki sosyoloji kitaplarının aksine farklı kaynakların gözden geçirildiğini görmekteyiz. Eski kaynakların yanı sıra 1990'dan sonra yayınlanmış, 1991, 1992, 1993... ve hattâ 1997 tarihli bir kaynağa rastlıyoruz. Çeviri kaynaklar da bir hayli fazladır. Dizin kısmı dört sayfa, sözlük kısmı on sayfa olarak hazırlanmıştır. Kavramların doğru kullanıldığı, kitabın dilinin sade ve anlaşılır olması da kayda değerdir.

Eğitimin içinde olan öğretmen, öğrenci ve uzmanlara ve de sosyoloji severlere katkı sağlayacağı düşüncesi ile kitabı görmekte yarar görüyorum. Yazarlarına teşekkürler.

DİPNOT

Dr. Dursun Ayan, "İşte Beberkil Aile", **Bizim Ailemiz**, Ocak 1997, s.6-7, Aile Araştırma Kurumu Yayını.

“Azerbaycan Uşak Edebiyatı”

Kara Namazov; *Azerbaycan Uşak Edebiyatı*, Bakü, 1984, 332 sayfa.

Yrd. Doç. Dr. Zeki GÜREL

G.Ü. Kastamonu Eğitim Fakültesi
Öğretim Üyesi

Kara Namazov’un “İlk Mektepler Uşak Dersli-ği” olarak hazırladığı bu çalışma Azerbaycan Maarif Neşriyatı olarak yayımlanmıştır. Bu eserin Azerbaycan CCP Ali ve Orta İhtisas Nazırlığı tarafından tasdik olunmuş olduğunu da belirtmek isteriz.

İlk mektep programları esasında Azerbaycan’da ilk defa kaleme alınmış olan ve **Azerbaycan Uşak Edebiyatı** ismini taşıyan bu eserin “Giriş” kısmında Çocuk Edebiyatının başlıca hususiyetleri, maksat ve vazifesi hususu aydınlığa kavuşturulmuştur.

Namazov, bu bölümde çocuk edebiyatını tarif ederken; “*Uşak Edebiyatı edebiyatın terkihi hissesi olup, maksat ve vazifesine göre 17 yaşına kadar muhtelif okuyucu gruplarının tâlim ve âhlakî, estetik terbiyesine yöneldilen bedîî eserlere denilir*” (s.4).

“*Uşak Edebiyatının başlıca vazifesi sosyalist cemiyetinin gurucusu olan genç nesli komünizm ruhunda terbiye etmektir.*” (s.3) diyerek çocuk edebiyatının amacını ortaya koyan Kara Namazov, bu edebiyattan neler beklendiğini de şu şekilde tespit ediyor:

“*Bu edebiyat büyümekte olan nesle komünizm ideallerine sadakat, halklar dostluğu ve beynelminelcilik ideallerine hürmet, vatanperverlik ve humanizm, emekseverlik, dostluk ve yoldaşlık, düzlük ve doğruculuk, özüne karşı talebkârlık, sosyalist mülkiyetine ictimaî münasebet gibi yüksek manevî keyfiyetler aşılanıyor.*”

“*Uşak Edebiyatı, uşakların kalbinde necip hisler uyandıran manzum ve mensur eserlerle ışıklandırılmalı, onların gelecek hakkında güzel ve ümitli arzularına*

kanat vermelidir. Uşak Edebiyatı, uşakları zengin manevî ve estetik zevke malik, zamânesinin en humanist yetkin bir insanı gibi terbiye etmelidir. Bu insan öz halkının mübarezelerle zengin tarihî geçmişine derinden bedel olmalı, bu günün neheng adımları ile adımlamalı, geleceğin büyük kuruculuk işlerinde yakından iştirak etmelidir.”

Eserin Giriş kısmından almış olduğumuz bu birkaç paragraf bizde hemen şu suali çağrıştırıyor: Çocuk edebiyatı bir silah mı?

Evet... Çocuk edebiyatı bir silah mı, çocuk edebiyatı bir ilaç mı, yoksa çocuk edebiyatı edebiyat mı?

Çocuk edebiyatını bir silah gibi kullanmak ve çocuk edebiyatını; daha doğrusu sanat ve edebiyatın bizzatı kendisini her hangi bir ideolojinin emrine vermek ne kadar doğrudur? Bu hususun da ayrıca tartışılması yapılmalıdır diye düşünüyoruz.

“*Uşak edebiyatının başlıca vazifesi sosyalist cemiyetinin kurucusu olan genç nesli komünizm ruhunda terbiye etmektir.*” tesbitinden sonra kaleme alınan bir eser için söylenecek söz bellidir. Böylece bu kitaptaki bakış açısı Kara Namazov’un yukarıdaki ifadesiyle ortaya konmuş olmaktadır.

Marksist sistemin hâkim olduğu hangi ülkede olursa olsun, sanat ve edebiyata; özellikle de çocuk edebiyatına yaklaşımın bu doğrultuda olduğuna bir örnekle; kendisi bir Fransız olan Poul Dumont’un bir makalesinin sadece başlığını burada vererek, temas etmekle yetinelim.

Araştırmacı, yazar, bilim adamı Poul Dumont’un yayınlanmış bir yazısının başlığı şu: “La Litterature Enfantine: Nou velle Arme du Progressisme Turc” (Türk İlericilerinin Yeni Silahı: Çocuk Edebiyatı).¹

Bir ders kitabı olarak hazırlanmış olan **Azerbaycan Uşak Edebiyatı** isimli bu eserde, şifâî halk yaratmalarından başlanarak, ayrı ayrı devirlerin kısa icmali verilmiştir. Bütün devirleri edebî abideleri, daha ziyade çocuklar için yazmış olan sanatkarlar hakkında kısa biyografik bilgiler ve eserlerinden örnekler verilmek suretiyle ele alınmıştır.

Bu eser, sadece ilk mekteplerdeki öğretmen ve öğrenciler için değil, aynı zamanda ilk mekteplere öğretmen yetiştiren fakülde öğrencileri ve onların hocalarının da istifade edebilecekleri bir şekilde hazırlanmıştır.

Azerbaycan’da ilmiyle tanınmış Bekir Nebiyev ve Teymur Ahmedov’un da yayınından önce gözden geçirdiklerine dair bir bilginin de verildiği bu eser,

“Giriş” hariç dokuz fasıldan oluşmaktadır.

Giriş'teki alt başlıklar şöyle: “Uşak Edebiyatının Maksadı ve Vazifeleri”, “Uşak Edebiyatının Esas Hususiyetleri”, “Uşak Edebiyatında Particilik ve Halkçılık.”

Şifâî halk yaratıcılığının ele alındığı I. fasılın hemen arkasından “Yazılı Edebiyat” a yer verilmiş olduğunu görüyoruz. II. faslı meydana getiren bu kısımda sırasıyla;

- * “Kadim ve Orta Asırlar Edebiyatı” (s. 30-34),
- * “Dede Korkut Destanları” (s. 35-38),
- * “Nizamî Gencevî” (s. 39-47),
- * “Mehemmed Fuzulî” (s. 48-51),
- * “Köroğlu Destanı” (s. 52-56) yer almaktadır.

Nizamî Gencevî'nin (1141-1209) ve Mehemmed Fuzulî'nin (1498 - 1556) çocuk edebiyatı içinde değerlendirilmesi bazılarını şaşırtabilir. Ancak, Azerbaycan'ı gidip görenler de şahit olmuşlardır ki bu iki edebî şahsiyet üzerinden asırlar geçmiş olmasına rağmen hâlâ Azerbaycan'da canlı bir şekilde yaşatılmaktadır. Türk'ün kültür coğrafyasından bir parça olan Azerbaycan'da her yaşta ve her meslekten insan bu iki devî tanıyor ve size onların eserlerinden hemen ayak üstü bir kaç mısrayı dile getirebiliyor; bunun bizzat şahidi olduk. Kasım 1996'da Bakü'de yapılan Fuzulî'nin 500. yıl kutlamalarında şahit olduğumuz o canlılık ve muhteşem tablo karşısındaki hayretimizi ve takdirlerimizi de bu vesile ile dile getirmiş olalım.

Nizamî Gencevî'nin **İskender'in Berge'ye Gelmesi ve Huşabe ile Kapışması**'nin çocuklar için resimli kitap olarak basılması ve yine Nizamî'nin **Akıllı Uşağın Hikayesi**'nin çocuklar için resimli kitap formunda hazırlanarak yayınlanması ile Mehemmed Fuzulî'nin **Meyvelerin Sohbeti**'nin çocuklar için resimli bir kitap olarak yayınlanması maziye halde yaşatabilmenin ve geleceğimiz olan çocuklar vasıtasıyla istikbale sağlıklı bir adım atabilmenin şahitleridir.

Kitabın içindekileri III.fasıldan itibaren vermek suretiyle çocuk edebiyatı ve Azerbaycan Türk Edebiyatı sahasında çalışan meraklılara bir mesaj ulaştırmak istiyoruz.

III. Fasıl

XIX. Asırda Uşak Edebiyatı

Abbasgulu Ağa Bakıhanov

Gasimbey Zakir

Seyid Ezim Şirvanî

IV. Fasıl

XX. Asrın Evvellerinde Uşak Edebiyatı (1901-1920)

Uşak Matbuatı

Celil Memmedguluzade

Mirze Elekber Sabir

Süleyman Sani Ahundov

Abbas Sehet

III. Hisse

AZERBAYCAN SOVYET UŞAK EDEBİYATI

V. Fasıl

20. Yıllarda Uşak Edebiyatı

Abdullah Saig Talibzade

VI. Fasıl

30. Yıllarda Uşak Edebiyatı

Mir Mehdi Seyidzade

VII. Fasıl

Büyük Vatan Muharebesi Yıllarında Uşak Edebiyatı

Samed Vurgun

Mirvarid Dilbazi

VIII. Fasıl

Büyük Vatan Muharebesinden Sonra Uşak Edebiyatı (1945-1960)

Mikayil Rızaguluzade

Rusul Rıza

Eyyüb Abbasov

Eynulla Ağayev

Zeynel Cabbarzade

Gumman İlkin

IX. Fasıl

Muasır Uşak Edebiyatı (1960-1980)

Şiir

Nesir

Dramaturgiya

Temsil

Elmî Fantastika

Görülüyor ki Kara Namazov Azerbaycan Çocuk Edebiyatını devirlere göre ele alarak değerlendirmiş. 1991 öncesi yayınlanan bu tür çalışmalarda dikkatimizi çeken bir husus da belirtmeden geçemeyeceğiz. Bu kitapta ve gördüğümüz diğer edebiyat tarihi nitelikli eserlerde 1917 Ekim İhtilali sonrasına özel bir yer ayrılıyor.

Kara Namazov'un **Azerbaycan Uşak Edebiyatı** isimli çalışması, Azerbaycan Çocuk Edebiyatı ile olduğu kadar genel olarak Azerbaycan Türk Edebiyatı hakkında da çok kıymetli bilgiler vermektedir. Giriş'te çocuk edebiyatı ile ilgili olarak yapılan tespitler kadar bölümlerin işlenişinde konuların ele alınışı ve yapılan yorumlardaki bakış açısı oldukça önemli diye düşünüyoruz.

Aynı konuyu, Kara Namazov'un bugün yeniden

ele almasını çok arzu ederdik.

DİPNOTLAR

1. *Çocuk Edebiyatının bir silah olarak kullanılması ile alakalı: Poul Dumont'un bu makalesi de dahil bir dizi yazıyı yayına hazırladık. Bunlar yayınlandığında görülecektir ki, çocuk edebiyatı ideolojik amaçla en çok kullanılan bir sanat sahastır.*
2. *Nizami Gencevi: İskenderin Bergeye Gelmesi ve Huşabe ile Kapışması, Bakü- Gençlik 1989- 31s.*
3. *Nizami Gencevi: Akıllı Uşagın Hikayesi, Ankara, 1991, 12.s Bu eser, Türkiye Kültür Bakanlığı'nın Bakü Gençlik Neşriyatı işbirliği ile hazırlanmıştır. Eseri Türkiye Türkçesine Orhan Tan aktarmıştır. Bu eser Türk Dünyası Edebiyatı Dizisi'nin 26. kitabı olarak yayınlanmış olup, eserde şiir önce Latin harfleriyle Türkçe olarak hemen altında da kril harfleriyle Azerbaycan Türkçesiyle verilmiştir.*
4. *Mehmed Fuzuli: Meyvaların Sohbeti, Bakü- Gençlik 1995- 20s. İşleyeni: "Q. Mehmedli; Redaktörü: Güler Mehdiyeva; Bedii redaktörü: F. Efendi; Ressamı: S. Şatikov.*

Türkiye'den ayrılan
Sayın
Bahtıgül KALEMBEKOVA'ya

Kırgızistan'daki hayatının da
Türkiye'de olduğu gibi
başarılı geçmesini diliyor,
güle güle diyoruz.

Elmas Kılıç, Boethius'un "De Consolatione Philosophiae" (Felsefenin Tesellisi) Adlı Eseri Açısından Felsefenin İşlevi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1994.

Bu tanıtma yazısında, son yıllarda felsefe tarihi alanında yapılan yüksek lisans tezleri arasında, konusu ve işlenişi bakımından fevkalâde ilgi çekici bulduğum bir çalışmayı değerlendirmek istiyorum. Söz konusu tez, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde, Prof. Dr. Mübahat Türker-Küyel'in bilimsel danışmanlığında Elmas Kılıç tarafından hazırlanan ve Boethius'un "De Consolatione Philosophiae" (Felsefenin Tesellisi) Adlı Eseri Açısından Felsefenin İşlevi adını taşıyan çalışmadır.

Felsefenin, entelektüel kültürümüzün genel yapısı içerisinde büyük bir önem taşıması gerektiği açıktır. Buna mukabil bu alana gösterilen genel ya da akademik ilgisizliğin hangi boyutlarda olduğu da üzerinde ibretle durulması gereken bir vakıadır. Bu sonuncusunun sorumluları ise, çoğu zaman biz felsefecileriz. Çünkü çalışmalarımızı sağlam bir kültür zeminine oturtmadığımız gibi, bu alanda akademik mimarının ihtiyaç duyduğu dayanakları da kullanmakta büyük ihmâller gösteriyoruz. İşte, Prof. Dr. Mübahat Türker-Küyel'in yıllardan beri, bize öğütlediği, kendi eserlerinde tatbik ettiği ve öğrencilerini sevk ettiği yol, buna cevap oluşturabilecek bir hazırlık seferberliğidir ki, kısaca şu temel görüşle özetlenebilir: Kaynak metinlere ulaşmadıkça ve onlardan hareket etmedikçe felsefe yapılamaz. O halde Elmas Kılıç'ın bu güzel araştırmasını önce böyle bir görüşün başarılı bir uygulaması olarak değerlendirmeliyiz. Çünkü bu çalışma sadece, Boethius'un felsefenin işlevi konusundaki düşüncelerinin bir tahlili değil, fakat aynı zamanda onun bu düşünceleri dile getirdiği **De Consolatione Philosophiae (Felsefenin Tesellisi)** adlı eserinin Türkçemize kazandırılışındır.

Asıl adı Ancius Manlius Torquatus Severinus Boethius olan yazarın, araştırmacı tarafından M.S. 480 yılında, Roma'da doğduğu kabul edilmektedir (s. 43). Roma İmparatorluğu'nun fevkalâde karışık bir zamanına rastlayan hayatı boyunca, son derece iyi bir tahsil aldığı bilinen Boethius'un yüksek bir kültür çerçevesinde yetiştiğini; yeni Platoncu cereyanın etkisi altında kaldığını; eğitiminin bir kısmını Atina'da gerçekleştirdiğini biliyoruz. Kendisi ayrıca sosyal anlamda iyi bir statüye sahip olmuş; Roma İmparatorluğu'nu temsil ile görevlendirilmiş, 510 yılında ise Senato'ya girmiştir. Akademik ve siyasî nitelikleriyle kısa zamanda şöhet kazanmasına mukabil, bu durum onun bazı düşmanlar da kazanmasına yol açmış, vatan hainliği, dinsizlik ve büyücülük gibi asılsız suçlamalara muhatap kalarak Pavia'da hapisaneyeye kapatılmış ve yargılama sonucunda ölüme mahkûm edilmiştir. XV. yy. humanistlerinden Lorenzo Valla'nın "*Romalıların sonuncu-*

Prof. Dr. Kenan GÜR SOY

Galatasaray Üni. İletişim Fakültesi
Öğretim Üyesi

su ve skolastiklerin ilki” olarak değerlendirdiği Boethius, Elmas Kılıç’ın da vukufila belirlediği gibi, devlet adamı olmasının yanısıra kendi çağındaki felsefî problem ve konuları yeni anlamlar kazandırarak Ortaçağa aktaran bir filozof ve Ortaçağ Kültürünün gerçek kurucularından biri olarak nitelendirilmiştir (s. 46). Nitekim, onun amacı tercüme yoluyla Yunan bilgisini çağına kazandırmak ve yine devrine müzik, astronomi, aritmetik, metafizik, mantık, geometri, ve mekanikte bilimsel ve felsefî bir hareketlilik katmak idi.

Araştırmacının da ifâde ettiği gibi, **De Consolatione**, Boethius’un hapisanede kaleme aldığı, diğer eserleri arasında en çok bilinen ve onun felsefî çabalarının en son ürünü olan bir baş yapıt olmak ayrıcalığına sahiptir. Eser erken ortaçağlarda üzerinden yaklaşık 400 yazma çoğaltılmak suretiyle günümüze kadar kaybolmadan aktarılabilmektedir. Eser hakkında ilk kritik edisyon 14 adet yazmanın karşılaştırılması suretiyle R. Peiper tarafından 1871’de gerçekleştirilmiştir. Eserin yüzyılımızda çok güvenilir ve başarılı nitelikte üç edisyonu daha vardır: Bunlardan ilki, V. Weinberger tarafından (CSEL 67, 1934) ikincisi L. Bieler tarafından (**Corpūs Christianorum** 94, 1957), üçüncüsü de H.F. Stewart ve E.K. Rand tarafından (Loeb Classical Library, first edition 1918, reprinted Edinburgh 1926) yapılmıştır (s.7). Kılıç’ın çevirisine esas aldığı edisyon işte bu sonuncusudur.

Nazım ve nesrin bir arada kullanıldığı, ve edebî değerinin oldukça üstün olduğu eserin asıl önemi, öncelikle felsefî ağırlığından kaynaklanmaktadır. İnsan hayatının anlamını, gerçek mutluluğu, dünya nimetlerinin değersizliğini ve ilâhî birlik prensibinin temel rolünü değerlendiren **De Consolatione**, beş bölümden oluşmuştur. Eser, güzel bir kadın olarak kişileştirilmiş Felsefe ile umutsuzluğun pençesine yakalanmış kederli mahkûm Boethius arasındaki uzun diyalog hâlinde kaleme alınmış ve ölüme giden yazarının gerçek ruh hâlini ve onun ekzistansiyel bir mahiyet taşıyan felsefî temellendirmelerini konu edinmiştir.

Kitap, kasvetli bir zindan ortamında, haksız yere suçlanmış ve ihanete uğramış bir insanın buruk ruh hâli içindeki Boethius’u tasvirle başlar. Kaderin oyunları karşısında isyan ve ümitsizlik karanlığına dalmış bulunan filozof, birdenbire karşısında, kendini teselliye gelmiş muhteşem bir kadın bulur. Bu kadın, öğrencisi ve sadık dostu Boethius’u yalnız bırakmak istememiş olan felsefedir. Geliş nedeni, sadece talihi ters dönen bir adamın mutsuzluk ve bedbinlik hikâyesini dinlemek değil, fakat ona bağlanması gereken doğruları ve gerçek hedefin ne olduğunu bildirmektir. İşe, onun

asıl ülkesinin neresi olduğunu hatırlatmakla başlar. “Onun tâbiyeti aslında şu hayatın değişmelerine ve tesadüflerine bağlı olan ülkeye değil, hem yasa koyucu, hem kral olan Tanrı’nın ülkesine aittir. Böyle bir yöneticinin ülkesinde yaşamak ve onun koyduğu yasalara uymak ise sahip olunabilecek en büyük hürriyettir.” (s. 57). Aslında insanın mutlu olması ile, talihinin iyi olması aynı şey değildir. Talihin özü kararsızlık ve değişkenliktir. Elden uçup gitmiş, kaybolmuş şeyleri hatırlamakla teselli bulunamayacağını söyleyen felsefe, Boethius’un dikkatini varlığın ve hakikâtin asıl yapısına doğru çeker. Çünkü mutluluğa giden yol buradadır. Zenginlik, kudret, şeref, saltanat, paye, ün, haz gibi talihe bağlı dışsal şeylerle mutlu olunmaz. Kendimize dönmeli ve gerçek hedefimizin ne olduğunu tam olarak belirleyebilmeliyiz. Bu hedef en yüce İyi olmalıdır. Bu ise, birlik prensibini kendinde barındıran Tanrı’dır. O’ndan daha iyi hiç bir şey düşünülemez (s. 66). En yüce iyi, en yüksek mutluluktan başka bir şey olmadığından, Tanrı en yüce mutluluktur. Tanrılaşmak ise mutlu olmanın ta kendisidir (s. 67). Bir başka belirlemeyle mutluluk birliktedir. Birlik, ilâhî irâdenin buyruğu ve yaratıcı olan hâkikatle bütünleşmektir. Ama asıl Bir Tanrı olduğuna göre, insan mutluluğa doğru dinamik bir eğilim ve çaba gösterecektir. İşte bu dinamizmi, dolayısıyla mutluluğu sağlayan felsefe olacaktır. Zira o bize bilgi ve doğruluğu kazandıracaktır. Bütün bunlar anlatılırken, Boethius ayrıca Providence, kader, zorunluluk, şans gibi kavramların böyle bir anlayıştaki yerlerini gösterir. Sonuçta farklı bir insan hürriyeti fikrine de yer veren Boethius, Doğu ve Yunan bilgelik anlayışları çerçevesinde hayatın anlamını, insanın konumunu, değerlerin mâhiyetini ve mutluluğun nerede aranması gerektiğini kesin bir açıklıkla temellendirmiş olur.

Kılıç’a göre, Boethius, **De Consolatione**’de, insana insan olmak bakımından evrendeki yerini ve değerini hatırlatmakta ve birbirleriyle hep aynı anlama gelen mutsuzluğa, hürriyetsizliğe, bilgisizliğe, kötülüğe, hayvanlaşmaya alternatif olarak yine birbirlerine paralel olan mutluluğu, hürriyeti, bilgili olmayı, iyiliği, insanlaşmayı, hattâ ebedileşmeyi ve Tanrılaşmayı teklif etmektedir (s. 88). Bunun yolu ise doğru’nun, iyi’nin, güzel’in bilgisine, hikmete yönelmek, erdemli olmak, kısaca felsefe yapmaktır (s. 88).

De Consolatione’nin gerçekleştirmeye çalıştığı teselli, acaba başka hiç bir çaresi kalmayan bir zavallı mahkûmu, psikolojik mahiyette bir kandırma, ona dertlerini unutturma eylemi midir? Hayır, tam tersine, hiç bir şeyi ihmâl etmeksizin, hayatın bütünü ve insanlığın kaderi hakkında öyle bir metafizik değerlendir-

medir ki, orada kişi, rasyonel ve ruhsal bütün etkinliği ile, gerçeğin ta kendisi ile yüz yüze gelmek cesaretini göstermekte, kendinden hareketle varlığın asıl yapısını kavramakta, ya da kavrayabilecek bir ruh olgunluğuna kavuşabilmektedir. Mutluluk, bir kayıtsızlık değil, fakat derunî beni ile tanışmak hünerini ortaya koyan insanın sonunda ulaştığı bir mükâfat, her zerresinin hesabı verilmiş çetin bir ekzistansiyel maceranın vardığı noktadır. Bu yüzden de, sözün tam anlamıyla hak edilmiştir.

Böyle bir teselli, ya da temellendirme cehti hâlâ geçerliliğini muhafaza edebilir mi? Meseleyi zaman ve mekân sınırları içinde değil de derunî insan gerçekliği zemininde ele alırsak, elbette. Çünkü o zaman söz

konusu olan ebedî karakterli hikmet olacaktır.

Elmas Kılıç, bu çalışmasında hem akademik anlamda felsefî, hem de bilimsel mânâda tarihî ve filolojik, önemli bir çaba sarfetmiştir. Yaptığı tercüme yetkin, dili ve üslubu son derece başarılıdır. Metin üzerinde gerçekleştirilen tahlil ise, felsefî çerçevesi içerisinde gerçekleştiren donanım ve başarıyı sergilemektedir.

Sonuç olarak, teselli edilen, sadece ümitsizliğe kapılmış Boethius değil, fakat felsefe adına son yıllarda güzel şeyleri görmeye alışmamış olan bizleriz. Ve yine ümit edelim ki, felsefenin bu güzel çağrısı, basılı kitap haline gelerek yayılsın, gönüllerde ve zihinlerde yeni menzillere ulaşsın onları mutlu kılsın.

II. Uluslararası Balkanlar Türk Kültür ve Sanat Şöleni (17-19 Temmuz 1997 - Karşıyaka/İzmir)

Feyyaz SAĞLAM

AKM Haberleşme Üyesi

Özel bir girişim neticesinde Yugoslavya'nın Prizren şehrinde Türkçe olarak 1994 yılından beri yayımlanmakta olan **Bay (Balkan Aydınları Yazarları)** dergisi başarılı faaliyetlerine her geçen gün bir yenisini daha eklemektedir. **Bay**'ın konumu ve önemi hakkında Prof. Dr. Mustafa İsen'in dergimiz **Bilge**'nin 6. sayısında (Güz-1995) ayrıntılı bir makalesi yayınlanmıştı. Haziran 1997 tarihli 23. sayısıyla yayın hayatını Türkiye dışında güç şartlarda sürdürebilmeyi başaran **Bay** dergisi, sadece Yugoslavya ve Balkanlar'daki diğer Türk şair-yazar ve bilim adamlarına sayfalarını açmakla yetinmemiş, Türk Dünyası'ndan da çeşitli edebî metinlere sayfalarında yer vermiştir. 1994 yılında Yugoslavya Türk çocuklarına hitaben **İnci** çocuk dergisini de yayınlamaya başlayan **Bay** dergisi; içinde bulunduğumuz bu yıl da Yugoslavya Türk gençlerine yönelik **Genç Bay** dergisini yayın hayatına sokmuştur. 1996 yılında Yugoslavya'da özel Türkçe kitap yayıncılığına başlayan ve bugüne kadar 6 müstakil kitap yayınlayan **Bay** dergisi, bu ülkede Türkçe kitap yayıncılığında son dönemlerde yaşanan sıkıntılı dönemde alternatif yayıncılık açısından önemli bir misyonu da üstlenmiş bulunmaktadır. **Bay** dergisinin kısa süre içerisinde sağladığı önemli gelişmelerden birisi de 1996 yılında başlattığı "**Uluslararası Balkanlar Türk Kültürü Hizmet Ödülü**" girişimidir. Balkanlar Türk kültürüne hizmet eden sanatçı- araştırmacı ve bilim adamları için ihdas edilen ve dönüşümlü olarak her yıl bir başka Balkan ülkesinde verilmesi plânlanan bu ödül için ilk tören (şölen) geçen yıl 27 Temmuz 1996 tarihinde Yugoslavya'da Prizren şehrinde yapılmıştı. Bu ödülün ikincisi İzmir'de Karşıyaka Belediyesi'nin sponsorluğunda düzenlenen uluslararası bir şölen çerçevesinde, Bulgaristan Türk yazar ve araştırmacısı Muharrem Tahsin'e verildi. 17-19 Temmuz 1997 tarihleri arasında düzenlenen şölene 11 ülkeden 30'u aşkın şair, yazar, gazeteci ve bilim adamı katıldı. II. Uluslararası Balkanlar Türk Kültür ve Sanat Şöleni'nde yer alan etkinliklerin bir bölümü şöyledir:

17 Temmuz 1997

* Şölene katılan 11 ayrı ülkeden konuklar Ata-

türk'ün annesi Zübeyde Hanım'ın Karşıyaka'daki mezarını ziyaret edip, çelenk koydular.

* Bulgaristan, Makedonya, Yugoslavya ve Türkiye'den ressamların katılımıyla, "**Balkan Ressamları Karma Resim Sergisi**" açıldı.

* Balkanlar ve Türk Dünyası'ndan 11 ülkenin katılımıyla "**Uluslararası Kitap Sergisi**" açıldı. Sergi süresince şair ve yazarlarla söyleşi ve kitap imza saati düzenlendi. Bu sergide ayrıca Atatürk Kültür Merkezi Yayınları da yer almış olup, özellikle Türkiye dışından şölene katılan sanatçılarca ilgiyle incelenmiştir.

* **Ödül Töreni:** Tarafımızca yönetilen ödül töreninde sırasıyla **Bay** dergisi sahibi Osman Baymak, Karşıyaka Belediye Başkanı A. Kemal Baysak, birer konuşma yapmışlardır. Ege Üniversitesi'nde Muharrem Tahsin üzerine doktora çalışması yapmakta olan Nebahat Çelebi, "Bulgaristan Türk Yazarı Muharrem Tahsin'in Edebî-Sanatçı Kişiliği Üzerine" başlıklı konuşmasıyla törene katılan konuklara ödülün bilimsel gerekçesini açıklamıştır. Ödül takdiminden sonra Muharrem Tahsin yaptığı teşekkür konuşmasında, ödülü Bulgaristan'da güç şartlarda Türkçe yazmakta olan bütün sanatçılar adına aldığı ifade etmiştir.

* Ödül töreninden sonra düzenlenen ve tarafımızca yönetilen "**Uluslararası Şiir Şöleni**"ne, Romanya, Pakistan, Azerbaycan, Makedonya, Yugoslavya, KKTC, Moldova, Yunanistan, Bulgaristan, Almanya ve Türkiye'den şairler katılmıştır.

18 Temmuz 1997

* Şölenin ikinci gün etkinlikleri "**Uluslararası Türk Dünyasında Kültür ve Sanat Paneli**" ile başlamıştır. Tarafımızca yönetilen ve iki oturumda tamamlanan panelin ilk oturumu "**Balkanlar'da Türk Kültür ve Sanatı**" konusuna ayrılmıştır. Bulgaristan, Türkiye, Yugoslavya, Moldova, Romanya, Yunanistan ve Makedonya'dan birer tebliğ sunan panelistler, Balkanlar'da Türk kültür ve sanatının son durumu hakkında izleyicilere ayrıntılı bilgiler sundular. İkinci oturum Türk Dünyası'nın diğer bölgeleri hakkındaki tebliğlere ayrılmıştı; Almanya, KKTC, Pakistan ve Türkiye'den çeşitli tebliğler sunuldu.

* İzmir'in Kemalpaşa ilçesinde bulunan otantik "Alaş Kımız Çiftliği"nde yine 11 ülkeden şairlerin katılımıyla "**Uluslararası Şiir Şöleni**"nin üçüncü etabı tamamlanmıştır.

Karşıyaka Belediye Başkanı Sayın A. Kemal Baysak'ın üstün gayretleri ile İzmir'de başarıyla gerçekleştirilen "**II. Uluslararası Balkanlar Türk Kültür-Sanat Şöleni**"nin üçüncüsü, alınan karar doğrultusunda seneye Moldova'da gerçekleştirilecektir.

ARIŞ'ın III. Sayısında Neler Var?

EDİTÖR'DEN

Şebnem ERCEBECİ

MAKALELER

- Reşat GENÇ, "Kaşgarlı Mahmud'a Göre XI. Yüzyılda Türklerde Dokuma Ve Yayı İşleri".
Oktay ASLANAPA, "Türk Halı Sanatının Tarihi Gelişmesi".
Beyhan KARAMAĞARALI, "Türk Halı Sanatındaki Motiflerin Yorumu Üzerine".
Önder KÜÇÜKERMEN, "Türk Halıcılığında Kimlik Korunması".
Bekir DENİZ, "Geçmişte ve Günümüzde Aksaray Halıları I".
Sevim ARSLAN, "Tülü (Gabbeh-Ryj)".
Erol KALENDER, "Türk Halı Sanatı Tarihinde Savonnerie ve Aubusson Halılarının Yeri".

TADIMLIK

Uğur DERMAN, "Türk Hat Sanatı: İncelikleri ve Bedii Değerleri".

VALİLİKLERİMİZ VE HALICILIĞIMIZ

Aksaray Valiliği.

TÜRKMENİSTAN KÖŞESİ

- Serap LELOĞLU-ÜNAL, "Aşkabat Müzelerindeki Halılar".
Nâlân TÜRKMEN, "Orta Asya Türkmen Halılarına Genel bir Bakış".

KOLEKSİYONLARDAN

Suzan BAYRAKTAROĞLU, "Vakıflar Genel Müdürlüğü Halı-Kilim Koleksiyonu".

HALI SÖZLÜĞÜ

Sadık TURAL, "C. Muradova'nın Türkmenceden Türkiye Türkçesine Aktarılan Halıcılık ve El İşletmeleri Sözlüğü'nün I. Bölümü".

EDEBİYATIMIZDA HALI

- Hikâye: Ahmet Hikmet MÜFTÜOĞLU, "Ayşe Kızla Vato."
Şiir: Bedri Rahmi EYÜBOĞLU, "Kâğıtsız-Kalemsiz."
Müjgân CUNBUR, "Şiir Okuya Okuya, Halı Dokuya Dokuya".

BİBLİYOGRAFYA

İsmail ÖZTÜRK-Gonca KARAVAR, "Türk Halı-Kilim Bibliyografyası III".

HABERLER

- Serap LELOĞLU-ÜNAL, "İzmir'de Teknik Analiz ve Halı Restorasyon Semineri Gerçekleştirildi".
Şebnem ERCEBECİ, "Ankara'da Sanat Adına Yeni Bir Ses, Yeni Bir Nefes."
Çetinkaya Galerisi'nin Halı-Kilim Klübü".

HALICILARIMIZDAN YANKILAR

Azize AKTAŞ-YASA, "Halı Sektörü için Önemli Bir Atılım: Seditler Halıcılık Merkezi".

YAYIN TANITIMI

- Erol KALENDER, "Türk Halı Sanatı için Önemli Bir Yayın: Turkish Carpets".
Şebnem ERCEBECİ, "Hakkâri Kilimleri".

ARIŞ II'NİN ARDINDAN

İmran BABA.

AMS

Üç Aylık Halı, Dokuma ve İşleme Sanatları Dergisi

Quarterly Magazine of Carpet, Weaving & Embroidery Arts

1.000.000 TL

Y I L : 1

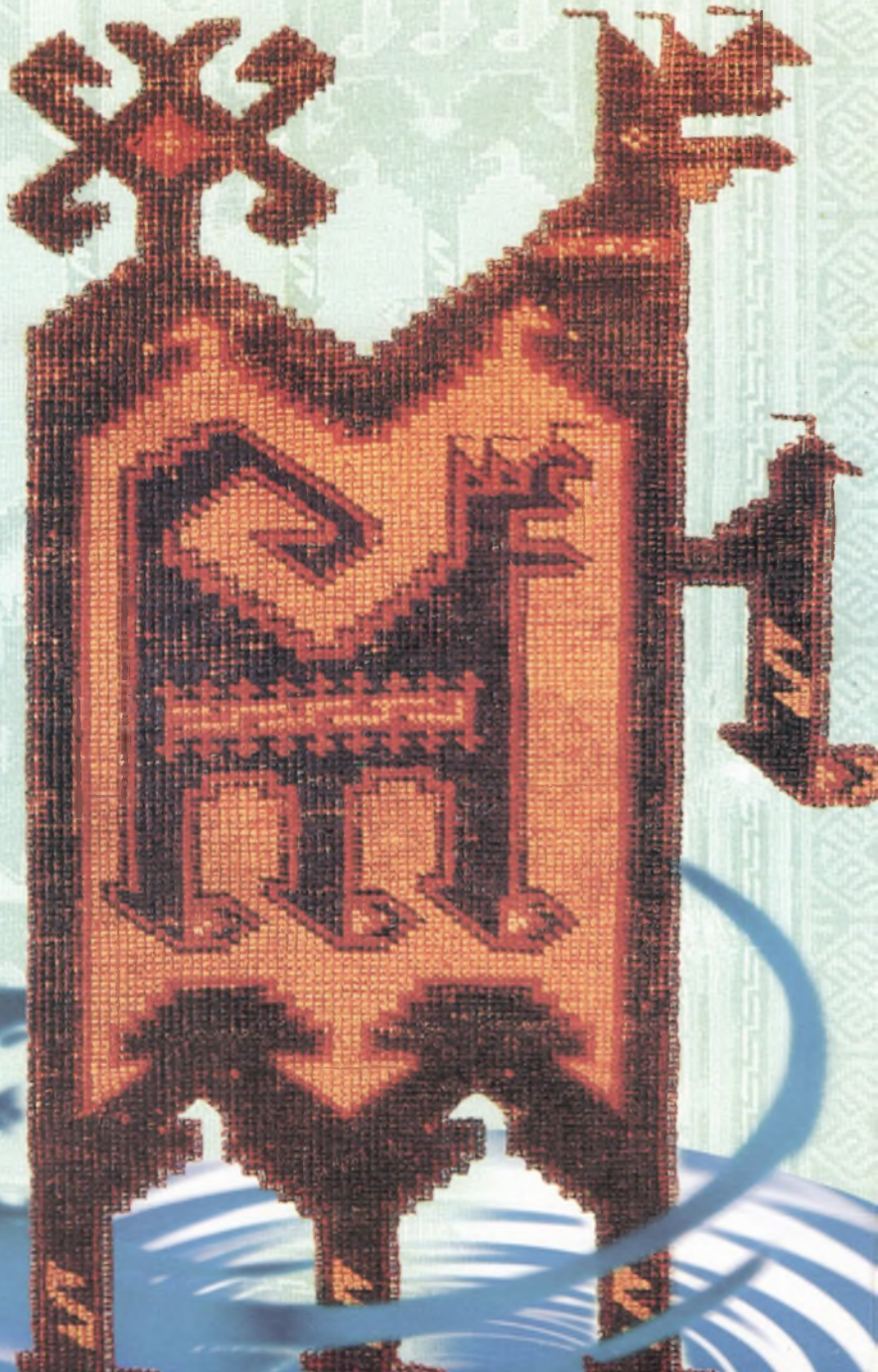
Y E A R : 1

S A Y I : 2

I S S U E : 2

A G U S T O S 1997

A U G U S T 1997

ÇETİNKAYA

**Carpets, Kilims,
Handcrafts**

**SPECIAL EXHIBITS,
CONFERENCES, AUCTIONS.**

**Contact us for
Worldwide Network**

**HALI, KİLİM, EL SANATLARI
ÖZEL SERGİLER,
KONFERANSLAR,
MÜZAYEDELER.**

**Uluslararası Alışverişler
için bizi arayın**

**MRS. MINE AKAY
ÇETİNKAYA GALLERY
CINNAH CADDESİ 21/10
KAVAKLIDERE-ANKARA-
TURKEY**

**TEL: 90 (312) 467 31 77
90 (312) 436 43 75**

